ISSN 2335-2086

KOLPINGO KOLEGIJA
KOLPING UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

TEORIJA IR PRAKTIKA: STUDENTIŠKOS ĮŽVALGOS

THEORY AND PRACTICE: STUDENT INSIGHTS

Tarptautinė studentų konferencija

International Students Conference

2022 11 17

Tarptautinė studentų konferencija „Teorija ir praktika: studentiškos įžvalgos“
International Students Conference “Theory and Practice: Student Insights”

KONFERENCIJOS ORGANIZACINIS KOMITETAS:
Organizacinės grupės vadovė:
Evelina Darulienė, Studentų paslaugų centro koordinatorė, Kolpingo kolegija
Nariai:
Andželika Viršilaitė, Studentų atstovybės prezidentė, Kolpingo kolegija
Dalia Gineitienė, Tarptautinių ryšių vadybininkė, Kolpingo kolegija
Doc. dr. Rūta Meištė, Ekonomikos ir verslo centro vadovė, Kolpingo kolegija
Kamilė Gudišauskienė, Socialinės gerovės centro vadovė, Kolpingo kolegija
Renata Butkutė, Direktorės padėjėja, Kolpingo kolegija

THE ORGANIZING COMMITTEE:
Head of the Organizational Group:
Evelina Darulienė, Coordinator of Student Service Center, Kolping University of Applied Sciences
Members:
Andželika Viršilaitė, President of Students Representation at Kolping University of Applied Sciences
Dalia Gineitienė, International Relations Coordinator, Kolping University of Applied Sciences
Assoc. dr. Rūta Meištė, Head of Economics and Business Center, Kolping University of Applied Sciences
Kamilė Gudišauskienė, Head of Center of Social Welfare, Kolping University of Applied Sciences
Renata Butkutė, Assistant Director (Secretary), Kolping University of Applied Sciences

Autorių tekstų kalba ir stilius neredaguoti.
Authors' papers were not edited.
© Kolpingo kolegija, 2022.

PRATARMĖ

Šiame leidinyje pristatoma 2022 m. lapkričio 17 d. Kolpingo kolegijoje nuotoliniu būdu įvykusi Tarptautinė studentų konferencija „Teorija ir praktika: studentiškos įžvalgos“.

„Kai būsimai profesijai yra ruošiamasi su džiaugsmu, taip yra padedamas tvirtas ir ilgalaikis pagrindas būsimai darbinei veiklai.“ (Kunigas Adolfas Kolpingas).

Kolpingo kolegijos organizuojamų studentų konferencijų metu, studentai dalinosi atliktų tyrimų, projektinės veiklos rezultatais, įgyta akademine patirtimi Lietuvoje ir užsienyje. Jau trečius metus virtualiai organizuojamoje konferencijoje pranešimus socialinių mokslų bei verslo ir viešosios vadybos studijų kryptyse skaitė dalyviai iš Utenos, Panevėžio, Kolpingo, Vilniaus kolegijų, Vytauto Didžiojo universiteto, Kauno technologijos universiteto, svečiai iš Vokietijos Eichšteto ir Ingolštato katalikų universiteto. Studentai savo patirtimi ir teorinėmis įžvalgomis dalijosi dviejose *„Socialinių mokslų studijų srities studentų patirtys ir perspektyvos šiuolaikinėje visuomenėje“* darbo grupėse ir vienoje *„Verslo bei turizmo studijų srities studentų patirtys ir perspektyvos šiuolaikinėje visuomenėje“* darbo grupėje.

Konferencijos dalyvių pasirinktose analizuoti temose kryptingai perteikiamos jų studijų lauko aktualijos bei įvairūs kylantys profesiniai iššūkiai. Socialinių mokslų studijų srities darbo grupėse akcentuota socialinės pagalbos teikimo problematika įvairioms suinteresuotoms socialinės grupėms (pvz., vaikai su negalia; vaikai, sergantys onkologinėmis ligomis; smurtą patyrusios moterys; socialinės rizikos šeimos ir kt.), aptarta priklausomybių (alkoholizmo) tema, analizuoti pokyčiai socialinių paslaugų plotmėje, gilintasi į socialinių darbuotojų profesinės rizikos veiksnius (pvz., profesinio perdegimo sindromas; mobingas), tarpsritinio / tarpinstitucinio / tarpprofesinio bendradarbiavimo subtilybes, analizuoti iššūkiai sveikatos apsaugos srityje dirbant su migrantais. Taip pat paliestos jaunimo atskirties (gatvės jaunimo) bei gerontologinės (senėjimo) temos.

Verslo studijų srities studentų pranešimuose akcentuota komunikacijos reikšmė verslo kūrimosi pradžioje, analizuotos būsto paskolų teikimo tendencijos, atliktas valstybės rinkliavų vertinimas, pristatyti įgyto išsilavinimo pokyčiai ilgalaikėje perspektyvoje.

Turizmo studijų srities studentai gilinosi į turizmo veiklos plėtrą, pasitelkiant gerai žinomus objektus Lietuvoje ir už jos ribų, jų viešinimo skatinimo būdus ir kryptis, naujų turistinių maršrutų atsiradimo galimybes, pristatyti mūsų šaliai aktualūs turistiniai renginiai ir jų reikšmė turizmo sektoriui, atliepiamos atsakingo vartojimo turizmo srityje temos.

Organizatorių vardu dėkojame visiems, kurie dalijosi turima patirtimi!

FOREWORD

This publication presents the International Student Conference “Theory and Practice: Student Insights” held remotely on 17 November 2022 at the KUAS.

When one prepares for the future profession with joy, one lays a solid and lasting foundation for future work. (Priest Adolph Kolping).

During the KUAS student conferences, students share the outcomes of their research and project activities and the academic experience gained in Lithuania and abroad. For the third year in a row, the remote conference was attended by participants from Utena University of Applied Sciences, Panevėžys University of Applied Sciences, KUAS, Vilnius University of Applied Sciences, Vytautas Magnus University, Kaunas University of Technology, and guests from the German Catholic University of Eichstaett-Ingolstadt. Students shared their experiences and theoretical insights on the *Experiences and Perspectives of Social Science Students in Modern Society* in two working groups and on the *Experiences and Perspectives of Business and Tourism Students in Modern Society* in one working group.

The topics selected for analysis by the conference participants offered a directional presentation of the current issues in their fields of study in line with various professional challenges that may arise. The working groups of social science studies focused on the issues faced in providing social assistance to various social groups (e.g. children with disabilities, children with oncological diseases, female violence victims, families at risk, etc.). Also, the topic of addictions (alcoholism) was discussed, changes in social services were analysed, and the occupational risk factors of social workers (e.g. burnout, mobbing) were examined in depth. Finally, the conference participants analysed the subtleties of interdisciplinary, interinstitutional and interprofessional cooperation and the challenges in health care when working with migrants. The discussion also touched upon youth exclusion (street youth) and gerontology (ageing).

Presentations by business studies students highlighted the importance of communication at the business start-up phase, analysed trends in the provision of housing loans, evaluated State fees, and presented changes in educational attainment in the long term.

The students of tourism studies explored the development of tourism activities using well-known sites in Lithuania and abroad, ways and directions of their promotion, the possibilities of new tourist routes, the presentation of tourist events relevant to our country and their significance for the tourism sector, and the responsible consumption in tourism.

The organisers thank everyone who shared their experiences during the conference!

TURINYS / CONTENTS

SOCIALINIŲ MOKSLŲ STUDIJŲ SRITIES STUDENTŲ PATIRTYS IR PERSPEKTYVOS ŠIUOLAIKINĖJE VISUOMENĖJE
STUDENT EXPERIENCES AND PERSPECTIVES IN THE FIELD OF SOCIAL SCIENCES IN CONTEMPORARY SOCIETY **6**

1. AUKSĖ KUBILIŪTĖ
SOCIALINIŲ DARBUOTOJŲ PAGALBOS GALIMYBĖS ŠEIMOMS, AUGINANČIOMS ONKOLOGINE LIGA SERGANČIUS VAIKUS **6**

2. DŽENETA LUKOŠIENĖ
2006 M. IR 2022 M. SOCIALINIŲ PASLAUGŲ KATALOGŲ PALYGINIMAS **14**

3. LAURA MATIUKAITĖ
SOCIALINIO DARBO GALIMYBĖS DIRBANT SU VAIKAIS TURINČIAIS MOKYMOSI SUTRIKIMŲ **23**

4. KAROLINA MILEVSKAJA
JAUNUOLIAI LEIDŽIANTYS ILGĄ LAIKĄ GATVĖJE **35**

5. RENATA VIZBARĖ
SOCIALINIS DARBAS SU SMURTĄ PATYRUSIOMIS MOTERIMIS **43**

6. MONIKA GRIMALAUSKAITĖ
KOLPINGO KOLEGIJOS SOCIALINIO DARBO VADYBOS STUDIJŲ PROGRAMOS STUDENTŲ POŽIŪRIS Į SENĖJIMĄ **49**

7. IEVA ŠMIGELSKYTĖ
SMURTO PRIEŠ MOTERIS ĮTAKA MOTINYSTEI **60**

8. DAINA TAUGINIENĖ
GERONTOLOGINIO SOCIALINIO DARBO STACIONARIOJE GLOBOS ĮSTAIGOJE YPATUMAI **67**

9. VILIUS TELEVIČIUS
SOCIALINĖ PAGALBA NUO ALKOHOLIO PRIKLAUSOMIEMS ASMENIMS **77**

VERSLO BEI TURIZMO STUDIJŲ SRITIES STUDENTŲ PATIRTYS IR PERSPEKTYVOS ŠIUOLAIKINĖJE VISUOMENĖJE
STUDENT EXPERIENCES AND PERSPECTIVES IN THE FIELD OF BUSINESS AND TOURISM IN CONTEMPORARY SOCIETY **87**

10. LAURYNAS BLAŽYS
LIETUVYBĘ MENANTIS PAVELDAS ČIKAGOJE SUKURIANT NAUJĄ TURISTINĮ MARŠRUTĄ **87**

11. ROBERTA DRONSEIKAITĖ
GOTIKINIS KAUNAS. TURISTINIS MARŠRUTAS **95**

12. GABIJA GENČIAUSKAITĖ
TAMSIOJO TURIZMO KRYPTYS IR JAS LEMIANTYS VEIKSNIAI (KAUNO RAJONO ATVEJIS) **103**

13. INGA JASĖNIENĖ
TURISTINIO OBJEKTO BIRŽŲ EVANGELIKŲ REFORMATŲ BAŽNYČIA ŽINOMUMAS **112**

14. GERTRŪDA KRIKŠTAPONIENĖ
VALSTYBĖS RINKLIAVŲ KLASIFIKAVIMAS IR VERTINIMAS **120**

15. AISTĖ SADAUSKAITĖ
AB „SEB“, AB „SWEDBANK“ IR AB „ŠIAULIŲ BANKAS“ BŪSTO PASKOLŲ LYGINAMOJI ANALIZĖ **133**

16. MONIKA SADAUSKAITĖ
GRYBŲ FESTIVALIŲ RENGIMO PRIEŽASTYS IR MOTYVAI LIETUVOJE: VARĖNOS GRYBŲ ŠVENTĖS ATVEJIS **143**

17. KAROLINA SADINAUSKAITĖ
LIETUVOS PARTIZANINIO KARO (1944-1953) TEMATIKOS ŽYGIŲ, ĮVYKUSIŲ 2022 METAIS, YPATUMAI **151**

18. SVAJŪNĖ ZELIONKAITĖ-AUŠKALNIENĖ
ĮGYTO IŠSILAVINIMO POKYČIŲ ANALIZĖ LIETUVOJE **161**

STUDENT EXPERIENCES IN THE INTERCULTURAL CONTEXT
STUDENTŲ PATIRTYS TARPKULTŪRINIAME KONTEKSTE **170**

19. FELIX MUSELLER
COMMUNITY ORGANISATION: RETHINK SOCIAL WORK AS A POTENCY TO TACKLE SOCIAL INJUSTICE AND FUTURE CRISIS **170**
A STATEMENT FOR THE CHANGE OF THE PERSPECTIVE AND THE APPROACH ON THE RESPONSIBILITIES OF SOCIAL WORK IN GERMANY

20. TANJA TODTE
MULTICULTURALISM IN THE HOSPITAL – WORKING WITH PATIENTS WITH A MIGRATION BACKGROUND **176**

SOCIALINIŲ MOKSLŲ STUDIJŲ SRITIES STUDENTŲ PATIRTYS IR PERSPEKTYVOS ŠIUOLAIKINĖJE VISUOMENĖJE
EXPERIENCES AND PERSPECTIVES OF STUDENTS IN THE FIELD OF SOCIAL SCIENCES IN CONTEMPORARY SOCIETY

SOCIALINIŲ DARBUOTOJŲ PAGALBOS GALIMYBĖS ŠEIMOMS, AUGINANČIOMS ONKOLOGININE LIGA SERGANČIUS VAIKUS

AUKSĖ KUBILIŪTĖ
Kolpingo kolegija
Konsultantė – lekt. Evelina Darulienė

ANOTACIJA

Straipsnyje gilinamasi į socialinių darbuotojų pagalbos galimybes šeimoms, auginančioms onkologine liga sergančius vaikus. Kadangi kasmet Lietuvoje yra nustatoma apie 80-90 vaikų, onkologinėmis ligomis sergančių atvejų. Didėjantis vaikų sergančiųjų skaičius, sveikatos gydymo įstaigoms, kelia vis naujus iššūkius ne tik gydymo srityje, bet ir teikiant kompleksinę pagalbą visai šeimai. Todėl darbo tikslas ir bus parodyti socialinio darbuotojo galimybes dirbant su šeimomis kuriose auga vaikai, sergantys onkologinėmis ligomis. Taip pat rengiant darbą buvo pasitelkta mokslinės literatūros analizė, bei statistinė duomenų apžvalga. Pagrindinės sąvokos: onkologiniai ligoniai, gydymas, paslaugos, pagalba ir socialinis darbuotojas.

ĮVADAS

Temos aktualumas. Žmogui susidūrusiam su onkologine liga pokyčiai vyksta ne tik jo fiziniame kūne, bet ir keičiasi jo išorė – socialinis gyvenimas, jo būdas ir psichologinė pusiausvyra. Tada tenka įsitraukti ir socialiniams darbuotojams, kurie užtikrina visapusišką ir kokybišką pagalbą. Pasak Skubiejūtės ir Petružytės (2016, p. 36), „nors socialiniai darbuotojai, dirbantys su onkologiniais ligoniais ir jų šeimomis patiria didelį stresą, tačiau tuo pačiu metu jaučia ir didelį pasitenkinimą darbu, kai pasiekia sėkmingų rezultatų“. Įvairios šeimos, susiduriančios su šia liga, taip pat, patiria nemažai sunkumų ir gydime, todėl tai turi įtakos sveikatos priežiūrai, pavyzdžiui, suprastėjusi komunikacija tarp šeimos narių ir gydytojų, prastas gydymo prieinamumas, informacijos trūkumas, finansai ir t. t. Šiais klausimais socialinis darbuotojas siekia pagerinti esamą situaciją įsikišdamas į vaiko gydymą. Jo vaidmuo yra neabejotinas, teikiant pagalbą vaikui, sergančiam onkologine liga ir visai jo šeimai.

Tyrimo problema. Šeimų, auginančių onkologinėmis ligomis sergančius vaikus, slaugos namuose esančius poreikius tyrė Balašova (2007), socialinę pagalbą teikiančių darbuotojų patirtis nagrinėjo Skubiejūtė ir Petružytė (2016), o apie paslaugų šeimoms prieinamumą kalbėjo Merkys, Bubelienė ir Blažaitė (2021). Taip pat, socialinio darbuotojo psichosocialinę pagalbą šeimai susirgus vaikui onkologine liga tyrė Kondratavičienė (2022), o ta pati autorė kartu su Šikšniuviene kalbėjo ir apie socialinio darbuotojo psichosocialinės pagalbos poreikį šeimai, praradusiai vaiką dėl onkologinės ligos (2019). Ne vieną randame, kuris savo darbuose kalba apie vidinius išgyvenimus ir psichosocialinės pagalbos poreikius, tačiau retas kuris kalba apie pačia socialinę pagalbą gydymo įstaigose, kuri yra gaunama ne iš gydytojų, o iš pačių socialinių darbuotojų. Retas kuris kalba apie iškilusius sunkumus ir apskritai kaip šeimai sužino apie pagalbos būdus kuriais jie gali naudotis.

Darbo tikslas – atskleisti socialinių darbuotojų pagalbos galimybes – onkologine liga sergančius vaikus – auginančioms šeimoms.

Darbo uždaviniai:

1. Pateikti onkologinės ligos sampratą ir galimus jos gydymo būdus.
2. Apibūdinti šeimų, auginančių onkologinėmis ligomis sergančius vaikus, gaunamų socialinių paslaugų poreikį.
3. Nustatyti socialinio darbuotojo vaidmenį gydymo įstaigoje.

Darbo rengimo metodai. Rengiant darbą buvo pasitelkta mokslinės literatūros analizė, bei statistinė duomenų apžvalga.

ONKOLOGINĖS LIGOS SAMPRATA IR JOS GALIMI GYDYMO BŪDAI

Lietuvių kalbos žodyne (2018), žodis onkologija aiškinamas, kaip medicinos mokslas, kuris tiria navikus, jų atsiradimo priežastis, diagnostiką bei gydymą. Tačiau, kai kalbame apie onkologiją, omenyje turime vėžį.

Vėžiu susergama tada, kai žmogaus ląstelės pradeda veikti taip kaip joms nepriklauso, o vėliau plinta ir į kitas kūno vietas. Iš esmės jos gali atsirasti visur. Sveikame kūne sveikos ląstelės nuolat keičia pažeistas ir pasenusias kai tos žūsta, o sergančiame kūne pažeistos ląstelės išlieka. Kai naujos ląstelės pradeda nekontroliuojamai daugintis, o senosios išgyvena, nors turėtų žūti, vadinamos vėžinėmis, jos gali suformuoti piktybinius ar nepiktybinius navikus. Skirtumas tas, kad nepiktybiniai navikai po operacijos įprastai neatsinaujina, o piktybiniai linkę atsinaujinti – recidyvuoti.

Nors šiomis ligomis dažniausiai serga vyresni nei 60 metų asmenys, tačiau tokia liga suserga ir vaikai. Pagal statistiką Lietuvoje kasmet suserga apie 80 – 90 vaikų. Tokia genetika gali būti paveldima ir perduodama iš kartos į kartą. Tačiau, taip pat, jie gali atsirasti ir dėl mutacijos ląstelėms besidalijant ar dėl aplinkos veiksnių kurie nulemia DNR pažeidimą.

Vis dėlto, kiekvienas žmogus yra unikalus, todėl ir gydymas kiekvienam yra skirtingas. Kiekvienas vėžinis susirgimas ir kiekvienas gydymo būdas skiriasi todėl, kad pasaulyje nerasime dviejų identiškų žmonių. Toliau yra pateikiami galimi gydymo tipai:

- *Pirminis gydymas*. Šio gydymo tikslas yra pašalinti vėžines ląsteles ir visiškai sunaikinti patį vėžį. Todėl, bet kuris gydymo būdas gali būti priskirtas pirminiam, tačiau dažniausiai čia yra atliekama chirurginė operacija.
- *Adjuvantinis gydymas***.** Šio gydymo tikslas yra sunaikinti likusias vėžines ląsteles, po pirmojo gydymo, taip sustabdant vėžinį atsinaujinimą.
- *Paliatyvus gydymas***.** Šio gydymo tikslas yra numalšinti nemalonius pojūčius ir simptomus arba sumažinti šalutinį poveikį pirminio gydymo metu. Šios priemonės gali būti ir chirurgija ir chemoterapija, hormonų terapija ar radiacija. Tai priemonės, kurios mažina sukeltus simptomus, bet jos negydo.

Šiems tikslams pasiekti yra ir daug gydymo priemonių. Atsižvelgus į įvairius faktorius atitinkamai taikomos ir vėžinių susirgimų gydymo priemonės:

- *Chirurgija.* Daugelio atveju ji yra efektyviausia, jei liga dar nėra išplitusi. Jos tikslas yra pašalinti kuo daugiau vėžinių darinių, kad jis daugiau neplistų ir neatsinaujintų.
- *Chemoterapija.* Šis būdas susiformavo XX amžiuje. Jos metu ligoniui yra skiriami vaistai, kurių dėka yra naikinamos vėžinės ląstelės.
- *Radioterapija (spindulinė terapija).* Pasitelkus moderniausias technologijas, tokį spindulį galima tiksliai nukreipti į tą plotelį, kur yra vėžinių ląstelių sankaupa.
- *Kaulų čiulpų transplantavimas (persodinimas).* Persodinti kaulų čiulpus galima ir iš to paties paciento arba donoro. Ši gydymo priemonė leidžia naudoti didesnes chemoterapijos dalis.
- *Imunoterapija.* Čia panaudojama kūno imuninė sistema. Vėžys gali nepastebimai augti žmogaus organizme, todėl imunoterapijos dėka padeda pastebėti organizmui šią ligą ir imunitetas pradeda kovoti.
- *Hormonų terapija.* Kai kuris vėžys augdamas naudojasi įvairiais hormonais, pavyzdžiui prostatos ar krūtų. Pašalinant juos ar neleidžiant jais naudotis galima sustabdyti jo dauginimąsi.

- *Taikinių terapija.* Šiame gydyme yra veikiami tie ląstelės faktoriais, kurių dėka vėžinės ląstelės išgyvena.
- *Krioabliacija (naudojama retai).* Gydymas šalčiu, kurio metu yra įleidžiama adata į auglio vidurį ir ten suleidžiama dujų.
- *Radiodažnuminė abliacija.* Šiame gydyme naudojami elektriniai impulsai dėl kurių blogos ląstelės įkaista ir žūsta.

Kaip ir minėta, kad atsižvelgus į įvairius faktorius, pavyzdžiui bendrą sveikatos būklę, amžių, vėžio stadiją ir tipą yra taikomos jau išvardintos priemonės ir gydymo būdai. Tačiau derėtų nepamiršti ir to, kad nors kiekvienas gydymo būdas kovoja su šia liga, tačiau kiekvienas, taip pat, gali ir palikti atitinkamus padarinius. Kitaip tariant, kiekvienas gydymas turi ir pliusų ir minusų.

SOCIALINĖS PASLAUGOS, KURIAS GAUNA ŠEIMOS AUGINANČIOS ONKOLOGINĖMIS LIGOMIS SERGANČIUS VAIKUS

Kalbėdami apie įvairias pagalbos asociacijas pirmiausiai derėtų paminėti nevyriausybinę organizaciją – POLA, kurios misija yra pasitelkiant visas jėgas ir turimus resursus pagerinti onkologinių ligonių ir jų šeimos narių gyvenimo kokybę. Ši organizacija jau 10 metų atstovauja tokius pacientus ir jų šeimos narius įvairiose įstaigose ir institucijose tam, kad panašaus likimo sulaukę pacientai gautų kuo geresnę pagalbą ir paramą. POLA veikimo kryptys:

- šviečia visuomenę apie fizinio aktyvumo ir gyvensenos svarbą susirgimų prevencijoje,
- skatina bendruomeniškumą, sudaro galimybes tapti vienu iš nariu ir dalijasi patirtimi,
- organizuoja seminarus, konferencijas ir terapinius užsiėmimus,
- bendruomenės nariai gauna nemokamas teisines bei socialines konsultacijas, taip pat, psichologinę pagalbą,
- kuria naujus ryšius, kad onkologiniai ligoniai ir jų šeimos nariai galėtų pigiau įsigyti prekių ir paslaugų,
- dėl partnerystės su kitomis įstaigomis suteikia galimybę nemokamai lankytis spektakliuose, koncertuose ir įvairiuose renginiuose,
- nuolat dalinasi naudinga informacija internetinėse svetainėse ir įvairiuose paskirose,
- teikia įvairius siūlymus socialinės apsaugos ir sveikatos politikoje.

Tai yra vienas iš daugelio pagalbos ir paramos būdų, kuris suteikia pacientams ir jų artimiesiems gauti daugiau informacijos, papildomos pagalbos ar atsakymų į iškylančius klausimus.

Vis dėlto, kalbėdami apie gaunamą pagalbą iš savivaldybės dera paminėti ir Vaiko teisių konvenciją, kurioje pasak Bačiulienės ir Zaborskio (2004, p. 716) „akcentuojama vaikų teisė į aukščiausio lygio sveikatos priežiūros prieinamumą, o valstybių dalyvių įsipareigojimas – garantuoti šią teisę, didesnį dėmesį kreipiant į sveikatos paslaugų gerinimą. Konvencijoje teigiamas naujas požiūris į sveikatos aprūpinimą, aprėpiantį ne tik civilines, bet ir socialines bei ekonomines teises“. Pasak Konvencijos yra pripažįstama vaiko teisė gauti geriausias sveikatos teikiamas paslaugas ir ligų gydymą. Taip pat, imamasi veiksmų ir priemonių naikinant neigiamą poveikį, vaikų sveikatai, lemiančius veiksnius.

Taip pat, kalbėdami apie organizacijas, centrus ir įvairias mokslines svetaines dera paminėti ir teisinį reguliavimą. Kaip teigia, Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro įsakymas „dėl nacionalinės vėžio profilaktikos ir kontrolės 2014-2025 metų programos patvirtinimo“ (2014, p. 15) „Lietuvoje sveikatos priežiūros paslaugas dėl onkologinių ligų teikia visos asmens sveikatos priežiūros įstaigos pagal jų licencijose nurodytas paslaugas bei sveikatinimo veiklos lygius ir lygmenis”.

Vis dėlto, pagal Kauno miesto savivaldybės tarybos sprendimą „dėl piniginės socialinės paramos įstatymų nenustatytais atvejais skyrimo tvarkos aprašo patvirtinimą“ ligoniui nustačius sunkios ligos atvejį (kai sergama III ar IV stadijos vėžiu) turi teisę gauti tikslinę pašalpą. Tai yra –

4 BSI dydžio pašalpa (152 Eur). Tačiau retas kuris žino, kad paramos dydis priklauso nuo savivaldybės.

Be to, atlikto POLA asociacijos tyrimo metu paaiškėjo, kad 46 savivaldybėse sergantieji gali kreiptis nepaisant nustatytos ligos stadijos, o 14 savivaldybių gyventojai kreipiasi tik tada kai turi nustatytą trečią ar ketvirtą stadiją. Taip pat, skirtingose savivaldybėse taikomi skirtingi išmokų dydžiai. Jos siekia nuo 200 eurų iki 640 eurų ar net iki 1000 eurų.

Kitas svarbus sprendimas, patvirtintas vyriausybės – pigesnis keliavimas. Tai reiškia, kad nuo 2021m. sausio 1d. įsigaliojo transporto lengvatos. Sergantys onkologine liga gali įsigyti su 80 proc. nuolaida susisiekimo bilietėlį autobusui, traukiniui, laivui ar keltui. Ši lengvata ypač svarbi mažesniems miestelio ar kaimelio gyventojams, nes jie turi važiuoti gydytis į didžiuosius Lietuvos miestus ir ne visi turi galimybę vairuoti. Kitas svarbus sprendimas yra galimybė ginti savo teises, jei dėl ligos patiriama diskriminacija. Tai reiškia, kad darbo kodeksu nuo 2020 m. rugpjūčio 1d. yra įtvirtintas draudimas diskriminuoti kitą žmogų dėl sveikatos būklės. Pataisas pasirašius prezidentui jos įsitvirtino. Todėl darbuotojas manydamas, kad patiria diskriminaciją iš aplinkinių dėl sveikatos būklės, gali kreiptis į Valstybinę darbo inspekciją. Taip pat, nuo 2020 m. rugpjūčio 1d. darbo kodeksu įsigaliojo lankstesnės darbo sąlygos. Tai reiškia, dvigubai didesnes išeitines išmokas, galimybę darbo laiko dirbti nuotoliu ir išeiti apmokamų/neapmokamų atostogų, kai to reikia.

Neabejotinai onkologinių ligų gydymas reikalauja daugiausiai Privalomojo sveikatos draudimo skiriamų (PSDF) lėšų. Pavyzdžiui, per metus, vieno ligonio gydymas gali siekti nuo kelių tūkstančių iki šimtus tūkstančių išleistų pinigų. Gydytojų nuomone, žmogaus gyvybė yra neįkainojama, todėl lėšų reikia skirti ne tik į vėžio gydymą, bet ir jo prevenciją.

Nuo 2019 m. sergantiems onkologinėmis ligomis ligoniams yra kompensuojama didesne dalis vaistų. Jei kalbėtume tiksliau – 2018 m. į kompensuojamuosius buvo įtraukti 22 vaistai, o 2019 m. dar 9 skirti gydyti onkologines ligas. Kiekvienais metais ligonių kasos skiria po vis daugiau lėšų vykdyti prevencinėms programoms. Praėjusiais metais buvo panaudota 14 mln. eurų, o šiais metais planuojama – 18,6 mln. eurų.

SOCIALINIO DARBUOTOJO VAIDMUO GYDYMO ĮSTAIGOJE

Kaip neprarasti jėgų, kai vaikas suserga onkologine liga? Tokį klausimą galima užduoti kone kiekvienam tėvui ar motinai susidūrusiam su šia baisia liga. Tėvai išgyvena daug įtemptų streso metų, bet tuo pačiu ir atranda daug naujų džiugių akimirkų. Tai padeda išlikti tvirtiems. Tėvai pamažu ima keistis, keičia savo namus, darbą, skiriasi ar vėl tuokiasi, tačiau vaikų problemos niekur nedingsta.

Dažnai manoma, kad šeimos, auginančios vaikus su onkologinėmis ligomis, kitų vaikų turėti nebenori, nes baiminasi, kad kitas jų vaikas, taip pat gali susirgti ar kuris nors gaus mažiau meilės ir dėmesio. Todėl tik mažuma motinų ryžtasi antram vaikui. Tačiau tai netiesa, nes šeimos privalo gyventi, kiek įmanoma, pilnavertiškesnį gyvenimą, nes dažnai, kai ligonis visiškai pasveiksta ar jo netenkama, šeima turi gyventi toliau, bet vaikų susilaukti jau dažnai būna per vėlu. Vaiko netekti nėra lengva, tačiau jei meilę paskirstome ir kitiems šeimos nariams, tada ta netektis nėra tokia skausminga. Šiame etape būtina nepamiršti ir savęs. Juk daug maloniau šalia savęs matyti sveiką ir besišypsančią mamą nei apsiverkusią ir nelaimingą. Šiuo atveju viršų paima jausmai.

Pasak Kažukauskienės (2020), gyvenimo kokybė, kuri siejama su sveikata yra ta dalis, kuriai įtaką daro sveikatos priežiūra. Remiantis moksliniais tyrimais įrodyta, jog sergamumas turi didelę įtaką gyvenimo kokybei, o sveikata yra pagrindinė jos sudedamoji dalis. Todėl supratimas apie patį vėžį bei jo gydymą gali padėti daugeliui žmonių. Visgi, atsitinka ir taip, kad dėl didelio darbo krūvio nevisi gydytojai gali skirti pakankamai dėmesio, todėl patikimos informacijos galima ieškoti įvairiuose paramos centruose, kur darbuotojai gali atsakyti į rūpimus klausimus, suteikti informaciją apie dvasinės, psichologinės ar socialinės pagalbos šaltinius. Čia ir atsiranda socialinis darbuotojas.

Dera paminėti ir tai, kad šis darbas Lietuvoje jau daugiau kaip 20 metų yra neatsiejamas nuo medicinos. Jo vaidmuo sveikatos priežiūroje yra svarbus ne tik dėl įvairių ligų, bet ir dėl visuomenės senėjimo. Todėl kalbant apie pačius socialinius darbuotojus dera paminėti, kad jų negalima maišyti su socialiniais pedagogais, kadangi jų pareigybės gali būti sunkiai atskiriamos. Kitaip tariant, pasak Skubiejūtės ir Petružytės (2016, p. 45) „socialinis darbuotojas yra specialistas, siekiantis sustiprinti socialiai pažeidžiamų individų ar grupių savarankiškumą, atstatyti ir padėti kurti socialinius ryšius, padėti integruotis į visuomenę. Tuo tarpu, socialinis pedagogas dirba dažniausiai su vaikais ir teikia pedagoginę bei socialinę pagalbą, per ugdymą siekia padėti vaikams sėkmingai integruotis į švietimo ir kitas įstaigas bei apskritai visuomenę“.

Socialinių darbuotojų pagalbą sveikatos įstaigose, galima skirstyti į pagalbą sergančiajam ir jo artimiesiems arba pagalbą gydytojams ir komandos nariams. Kadangi darbuotojai bendradarbiaujant su ligoniu ir jo artimaisiais, bando jiems padėti ir ieškoti iškylančių socialinių problemų sprendimo būdų. Kita vertus, dirbdamas su gydytojais ir kitais darbuotojais šis kaups ir dalinsis informaciją su jais ir kitais darbuotojais apie ligoniui kylančias problemas, taip pat, organizuos paliatyvią pagalbą, globą, slaugą ir visas socialines paslaugas namuose. Čia labai svarbu yra ir išklausyti patį ligonį, išgyventi ligą kaip krizę ir susikoncentruoti į čia ir dabar, o ne rytoj ir vėliau. Svarbu padėti kartu, kaip socialiniam darbuotojui, išgyventi krizę raginant išsakyti jausmus. Nes pasak Wierzbicka (1971) „jausmai yra jaučiami, patiriami, o ne išgyvenami žodžiais. Žodžiais galima reikšti mintis, bet ne jausti“ (cit. iš Bogdzevič, 2020).

Sergant onkologine liga yra labai svarbu medicininių paslaugų teikimas, tačiau ne ką mažiau svarbu ir paslaugos gaunamos iš socialinio darbuotojo, t. y. informavimas, konsultavimas, tarpininkavimas ir t. t. Tai tarsi kelionė kartu su pacientu jo viso gydymo laikotarpiu. Pasak, Kiaunytės ir Žadeikytės (2017, p. 176) „laikas asmeniui nuo gydytojo pranešimo apie onkologinę ligą iki jo įsitraukimo į gydymo procesą gali būti sudėtingas ir užsitęsiantis procesas dėl patiriamo šoko, ligos neigimo, baimės ir bejėgiškumo jausmo. Todėl sveikatos priežiūros sistemoje nuo pat ligos diagnozės pranešimo ir jau vėlesniuose gydymo(-si) etapuose išryškėja socialinio darbuotojo, kaip atvejo vadybininko, vaidmuo krizės įveikoje“.

Vis dėlto, yra nenuginčijama, kad susirgus onkologine ar bet kuria kita liga ir šeimai atsidūrus krizinėje situacijoje yra būtina socialinė pagalba. Vis dėlto, dirbdami tokioje srityje darbuotojai ir patys patiria nemažai emocijų. Didžioji dalis jų, nėra malonios. Kaip ir kiekvienas žmogus taip ir socialinis darbuotojas turi jausmus ir emocijas. Tačiau šias negatyvias mintis taip pat, gali lydėti ir labai geros emocijos. Jos kyla iš pozityvių ligonių ir jų šeimų, kai viskas vyksta sklandžiai, kai jaučiasi tinkamai vertinami kolegų ir svarbiausia kai ilgą laiką trukęs darbas pasiteisina, o pacientas pasveiksta. Todėl neturėtume jaustis vieni ir įstrigę savose bėdose, visada galime rasti pagalbos žmogų ir atramą šalia savęs.

IŠVADOS

1. Onkologija, kaip medicinos mokslas, tiria navikus, jų atsiradimo priežastis, diagnostiką bei gydymą. Šia liga susergama tada, kai žmogaus ląstelės pradeda veikti taip, kaip joms nepriklauso, o vėliau plinta ir į kitas kūno vietas. Derėtų nepamiršti to, kad kiekvienas žmogus yra unikalus, todėl ir gydymas kiekvienam yra skirtingas. Pradedant taikyta terapija ir užbaigiant chirurgija.
2. Šeimoms auginančioms onkologinė liga sergančius vaikus yra svarbus tinkamas palaikymas ir pagalba. Todėl daugelio centrų dėka atsiranda galimybė ne tik gauti socialinę bei psichologinę pagalbą, bet ir dalyvauti įvairiose prevencinėse paskaitose, įvairiuose užsiėmimuose ir kitose veiklose. Taip pat, prie gaunamos pagalbos galima priskirti ir iš savivaldybės gaunamas paslaugas, kurios dėka yra sudaromos galimybės palengvinančios šeimų, auginančių onkologinius vaikus, gyvenimo kokybę.
3. Visą gydymo laikotarpį socialinis darbuotojas bendradarbiauja su ligoniu ir jo artimaisiais, sprendžia esamas problemas ir stengiasi užtikrinti, kad išėjęs pacientas turėtų saugią aplinką. Taip pat, organizuoją pagalbą sergančiajam ir jo šeimai, bei dirbdamas su gydytojais renka ir

perduoda informaciją apie kylančias problemas, organizuoja slaugą, globą, paliatyvią pagalbą ir pagalbą namuose.

LITERATŪRA

1. Advanced cancer (2022). Taken from macmillan cancer support [žiūrėta 2022-10-03]. Prieiga per internetą: https://www.macmillan.org.uk/cancer-information-and-support/advanced-cancer
2. Balčiūnienė, A. (2021-0-27). Socialinio darbuotojo svarba sveikatos priežiūros įstaigose [žiūrėta 2022-10-06]. Prieiga per internetą: https://www.kaunoklinikos.lt/apie-mus/naujienos/socialinio-darbuotojo-svarba-sveikatos-prieziuros-istaigose.html
3. Bačiulienė, K. ir Zaborskis, A. (2004). Požiūris į vaiko sveikatą Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijoje. *Medicina, 40*(8), 714-720.
4. Bogdzevič, M. (2020). Pykčio, baimės ir gėdos jausmai lietuvių kalboje iš kognityvinės ir kultūrinės perspektyvos. Daktaro disertacija. Vilniaus universitetas [žiūrėta 2022-10-07]. Prieiga per internetą: file:///C:/Users/mano/Downloads/72860393.pdf
5. Gaidytė, E., ir Dunajevas, E. (2019). Psichosocialinių paslaugų onkologiniams ligoniams ir jų artimiesiems teikimą lemiantys veiksniai Lietuvoje. *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika, 19*, 44-57.
6. Geffen, J. R. (2003). Rugutė labdaros ir paramos fondas [žiūrėta 2022-09-28]. Prieiga per internetą: https://rugute.lt/informacija/knygos-straipsniai/kas-yra-vezys/
7. Ginevičienė, G. (2021). *Gyvenimas po onkologinės ligos: pasveikusiųjų patirtys. Antrosios pakopos studijų baigiamasis darbas.* Lietuvos sveikatos mokslų universitetas [žiūrėta 2022-09-24]. Prieiga per internetą: https://www.lsmuni.lt/cris/bitstream/20.500.12512/111350/1/Magistro%20darbas_Gabriel%C4%97%20Ginevi%C4%8Dien%C4%97.pdf
8. Įsakymas dėl nacionalinės vėžio profilaktikos ir kontrolės 2014–2025 metų programos patvirtinimo 2014 m. liepos 16 d. Nr. V-814 Vilnius.
9. Kas yra vėžys ir kaip jis atsiranda žmogaus organizme? (2021). Paimta iš chirurgija paprastai tinklalapio [žiūrėta 2022-09-27]. Prieiga per internetą: https://chirurgijapaprastai.com/onkologija/
10. Kažukauskienė, N. (2020-10-08). Nuo ko priklauso mūsų gyvenimo kokybė? [žiūrėta 2022-09-29]. Prieiga per internetą: https://www.atviraklaipeda.lt/2020/10/08/nuo-ko-priklauso-musu-gyvenimo-kokybe/
11. Kiaunytė, A., ir Žadeikytė, R. (2017). Socialinis darbas su asmeniu, išgyvenančiu onkologinę ligą kaip gyvenimo krizę: nuo neigimo vilties link. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai, 19*(1), 161-182.
12. Lietuvos Respublikos darbo kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas 2016 m. rugsėjo 14 d. Nr. XII-2603, Vilnius.
13. Makari, J. (2008). *Lietuvos vaikų, sergančių onkologinėmis ligomis, gyvenimo kokybė. Daktaro disertacija.* Kauno medicinos universitetas [žiūrėta 2022-09-30]. Prieiga per internetą:https://www.lsmuni.lt/cris/bitstream/20.500.12512/84167/2/Joanos_disertacija_Biblioteka.pdf
14. Onkologinės ligos (2021). Paimta iš Nacionalinio vėžio instituto tinklalapio [žiūrėta 2022-09-25]. Prieiga per internetą: https://www.nvi.lt/onkologines-ligos/
15. Onkologinės ligos: investuos ir į gydymą, ir į prevenciją (2021). Paimta iš Valstybinės ligonių kasos prie Sveikatos apsaugos ministerijos [žiūrėta 2022-10-05]. Prieiga per internetą: https://ligoniukasa.lrv.lt/lt/naujienos/onkologines-ligos-investuos-ir-i-gydyma-ir-i-prevencija
16. Prevencija (2010). Paimta iš įveik ligą tinklalapio [žiūrėta 2022-10-01]. Prieiga per internetą: http://www.iveikliga.lt/onkologiniai-susirgimai/prevencija
17. Rössler, M. (2022). Scientific research [žiūrėta 2022-10-08]. Prieiga per internetą: https://www.rednoses.eu/what-we-do/scientific-research/
18. Sergu onkologine liga: kokios socialinės ir finansinės pagalbos galiu tikėtis? (2021). Paimta iš POLA akademija tinklalapio [žiūrėta 2022-10-04]. Prieiga per internetą: https://www.youtube.com/playlist?list=PL7I_z-ITCABdkmBhby-zQ3Pbb4t7zk3Gz
19. Skubiejūtė, G., ir Petružytė, D. (2016). Darbas su onkologinėmis ligomis sergančiais vaikais ir jų šeimomis: socialinę pagalbą teikiančių darbuotojų patirtys. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai, 17*(1), 35-54.
20. Tamošauskienė, J., Aleknavičienė, B. ir Jakubavičiūtė, D. (2013). *Onkologinių ligų profilaktika: metodinė-informacinė medžiaga.* Vilniaus m. savivaldybės visuomenės sveikatos biuras [žiūrėta 2022-10-02]. Prieiga per internetą: https://www.nvi.lt/uploads/pdf/leidiniai%20pacientams/Profilaktika.pdf

21.Tarptautinė vėžiu sergančių vaikų diena: viskas – mūsų rankose (2021). Paimta iš Vilniaus universiteto ligoninės Santaros klinikų tinklalapio [žiūrėta 2022-09-23]. Prieiga per internetą: https://www.santa.lt/naujienos/tarptautine-veziu-serganciu-vaiku-diena-viskas-musu-rankose/

22. Vaiko teisių konvencija. Priimta Generalinės Asamblėjos 44/25 rezoliucija pagal Trečiojo komiteto pranešimą (A/44/736 ir Corr. 1). Paimta iš Lietuvos Respublikos Seimo tinklalapio [žiūrėta 2022-10-09]. Prieiga per internetą: https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.19848

23. Veličkienė, R. ir Markauskienė, V. (2013). *Pažinkite vėžį be pirminio židinio: praktinis vadovas.* UAB „Grafija“ [žiūrėta 2022-09-26]. Prieiga per internetą: https://pola.lt/wp-content/uploads/2019/03/I_Pazinkite_vezi.pdf

24. Vėžiu sergantiems vaikams – jauku kaip namuose (2020). Paimta iš Lietuvos Respublikos Sveikatos apsaugos ministerijos tinklalapio [žiūrėta 2022-09-23]. Prieiga per internetą: https://sam.lrv.lt/lt/naujienos/mamu-unija-vaikai-apdovanojimai

25. Vėžys (2022). Paimta iš medix tinklalapio [žiūrėta 2022-09-27]. Prieiga per internetą: https://medix.lt/vezys/?gclid=CjwKCAjwhNWZBhB_EiwAPzlhNroEmm6XO_Mdx3jlXMrvRYjO5yCnuoJxiqNqGHhIqFR5y3hy88KWSBoCzp0QAvD_BwE

26. Wilde, M., Walton, S., L., Knapik, G., ir Brigden, M. (2018). Oncology social work services in the community oncology setting the Jack Ady Cancer Centre eperience. *Feature, 17*(1), 12-17.

OPPORTUNITIES OF SOCIAL WORKERS TO ASSIST FAMILIES RAISING CHILDREN WITH ONCOLOGICAL DISEASE

AUKSĖ KUBILIŪTĖ
Kolping University of Applied Sciences
Advisor – lecturer Evelina Darulienė

SUMMARY

The article is deepened at social workers possibilities of helping families who is raising the children with oncological diseases. Because every year in Lithuania about 80 to 90 children are diagnosed with oncological diseases. Because of growing child's oncological disease cases, health treatment facilities are getting new challenges not only in health area but all so in complex help for all family. That's why work purpose will be to show social workers abilities to work with families with children which have oncological cases. All so preparing the work was used scientific literature overview. Main concepts: oncological diseases, healing, services, help and social worker.

2006 IR 2022 METŲ SOCIALINIŲ PASLAUGŲ KATALOGŲ PALYGINIMAS

DŽENETA LUKOŠIENĖ
Kolpingo kolegija
Vadovė – lektorė Evelina Darulienė

ANOTACIJA

Socialinių paslaugų prieinamumas yra vienas iš gerovės valstybės kriterijų socialinės politikos srityje. Tam, kad valstybė vykdydama savo pagrindines funkcijas užtikrintų savo šalies gyventojų interesus ir atlieptų opiausias socialines problemas, 2006 metais sukurtas ir patvirtintas Socialinių paslaugų katalogas. Keičiantis visuomenei ir socialinių paslaugų poreikiui, Socialinių paslaugų katalogas nuolat koreguojamas ir atnaujinamas. Šiuo metu galioja 2022 metų Socialinių paslaugų katalogas. Šiame straipsnyje lyginamos skirtingų (2006 ir 2022) metų Socialinių paslaugų katalogų redakcijos. Apžvelgiant šešiolikos metų tarpsnį, pristatomi pokyčiai bei naujovės.

ĮVADAS

Lietuvoje socialinių paslaugų prieinamumas yra vienas iš gerovės valstybės kriterijų socialinėje politikoje. Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas (2006) reglamentuoja dvylika principų, kurie skirti ugdyti ir stiprinti asmens ar šeimos gebėjimus, savarankiškai spręsti problemas, dalyvaujant visuomeniniame gyvenime bei įveikiant socialinę atskirtį (Suvestinė redakcija nuo 2022-07-01 iki 2022-12-31). Gardziulevičienės ir Raišienės (2021) manymu, valstybė teikdama socialines paslaugas iš esmės keičia gyvenimus pažeidžiamiausioms visuomenės grupėms. Didėjantis socialinių paslaugų poreikis įtakoja ir socialinių paslaugų augimą bei jų įvairovę. Tam, kad valstybė vykdydama pagrindines funkcijas užtikrintų savo šalies gyventojų interesus ir atlieptų opiausias socialines problemas, 2006 metais sukurtas ir patvirtintas Socialinių paslaugų katalogas. Socialinių paslaugų katalogas (2006) apibrėžia socialines paslaugas, jų turinį pagal atskiras socialinių paslaugų rūšis bei socialinių paslaugų įstaigų tipus. Keičiantis visuomenei ir socialinių paslaugų poreikiui, Socialinių paslaugų katalogas nuolat koreguojamas, atnaujinamas ir papildomas naujomis paslaugomis. Šiuo metu yra galiojanti 2022 metų Socialinių paslaugų katalogo redakcija.

Tyrimo problema. Socialinių paslaugų katalogas yra įrankis, kurį turi išmanyti ir juo vadovautis studijuojantis ir dirbantis socialinis darbuotojas. Tam, kad sklandžiau ir efektyviau būtų parenkamos ir pritaikomos socialinės paslaugos, šiuo straipsniu siekiama supažindinti su Socialinių paslaugų kataloguose – 2006 ir 2022 metų – per šešiolikos metų tarpsnį įvykusiais pakeitimais ir papildymais.

Straipsnio tikslas – atskleisti 2006 ir 2022 metų Socialinių paslaugų katalogų pakeitimus ir papildymus, padarytus per šešiolika metų.

Straipsnio uždaviniai:

1. Apžvelgti 2006 metų Socialinių paslaugų katalogą.
2. Identifikuoti pakeitimus ir papildymus 2022 metų Socialinių paslaugų kataloge.

Darbo rengimo metodai:

2006 metų Socialinių paslaugų katalogo išsami apžvalga. 2006 ir 2022 metų Socialinių paslaugų katalogų lyginamoji analizė.

2006 METŲ SOCIALINIŲ PASLAUGŲ KATALOGO APŽVALGA

2006 m. balandžio 5 d. Socialinės apsaugos ir darbo ministrės Vilijos Blinkevičiūtės įsakymu patvirtintas Socialinių paslaugų katalogas, kuris įsigaliojo 2006 m. liepos 1 d.

Socialinių paslaugų katalogas apibrėžia socialines paslaugas, jų turinį pagal atskiras socialinių paslaugų rūšis bei socialinių paslaugų įstaigų tipus, kurios apibūdinamos pagal charakteristikas, aiškiai įvardijami apibrėžimai, tikslai, gavėjai, teikimo vieta, paslaugos teikimo

trukmė / dažnumas, paslaugos sudėtis, paslaugas teikiantys specialistai, pateikiami ir kai kurių paslaugų ypatumai. Paslaugoms yra suteikiamas kodas, kuris naudojamas Socialinės paramos informacinėje sistemoje (toliau – SPIS), pateikiami socialinių paslaugų įstaigų tipai. Socialinės paslaugos skirstomos į bendrąsias ir specialiąsias socialines paslaugas.

Bendrosios socialinės paslaugos yra atskiros, be nuolatinės specialistų priežiūros teikiamos paslaugos, jų tikslas – ugdyti, kompensuoti asmenų gebėjimus savarankiškai rūpintis asmeniniu gyvenimu ir dalyvauti visuomenės gyvenime, jos teikiamos socialinių paslaugų įstaigose ir asmens namuose. Paslaugų teikimo trukmė ir dažnumas priklauso nuo asmenų socialinių paslaugų poreikio. Visos bendrosios socialinės paslaugos teikiamos šiems gavėjams: socialinės rizikos vaikams ir jų šeimoms, vaikams su negalia ir jų šeimoms, likusiems be tėvų globos vaikams, suaugusiems asmenims su negalia ir jų šeimoms, senyvo amžiaus asmenims ir jų šeimoms, socialinės rizikos suaugusiems asmenims ir jų šeimoms, socialinės rizikos šeimos, vaikus globojančioms šeimoms, kitiems asmenims ir šeimoms.

Bendrosios socialinės paslaugos yra šios:

1. Informavimas – tai paslauga, suteikiant reikalingą informaciją apie socialinę pagalbą socialinę riziką patiriantiems asmenims ir jų šeimoms. Teikiama institucijose ir asmenų namuose, trukmė (dažnumas) – vienkartinis.

2. Konsultavimas – socialinio darbuotojo teikiama paslauga, kurios metu kartu su asmeniu analizuojama asmens (šeimos) probleminė situacija ir ieškoma veiksmingų problemos sprendimo būdų. Paslauga teikiama asmenims (iki problemos išsprendimo) institucijose ar paslaugų gavėjų namuose.

3. Tarpininkavimas ir atstovavimas – tarpininkavimu socialinis darbuotojas suteikia pagalbą asmenims sprendžiant įvairias asmenines problemas, tarpininkauja tarp institucijų, specialistų.

4. Maitinimo organizavimas – pagalba asmenims (šeimoms), kurie dėl nepakankamo savarankiškumo ar nepakankamų pajamų nepajėgia maitintis savo namuose. Maitinimas gali būti organizuojamas pristatant karštą maistą į namus, suteikiant nemokamą maitinimą valgyklose, bendruomenės įstaigose ar kitose maitinimo vietose bei išduodant maisto talonus ar sauso maisto davinius. Paslauga teikiama nuo 1 karto iki 7 kartų per savaitę.

5. Aprūpinimas būtiniausiais drabužiais ir avalyne – tai labiausiai skurstantiems asmenims skirta pagalba, teikiant (pagal poreikį) būtiniausius drabužius, avalynę ar kitus reikmenis.

6. Transporto organizavimas – ši paslauga teikiama pagal poreikį asmenims, kurie dėl negalios, ligos ar senatvės turi judėjimo problemų, taip pat dėl nepakankamų pajamų negali naudotis visuomeniniu ar individualiu transportu.

7. Sociokultūrinės paslaugos – ši paslauga teikiama pagal poreikį prevenciniais tikslais, siekiama išvengti socialinių problemų mažinant atskirtį, organizuojant laisvalaikio paslaugas ir aktyvinant bendruomenes. Asmenys gali dalyvauti ir bendrauti grupiniuose užsiėmimuose užsiimant mėgstamomis veiklomis, vaikams suteikiama galimybė paruošti pamokas ir pan.

8. Asmeninės higienos ir priežiūros paslaugų organizavimas – ši paslauga skirta asmenims ar šeimoms, kurie dėl skurdo ar nepakankamų pajamų negali pasirūpinti savo higiena. Į šią paslaugą įeina skalbimo organizavimas ir pirties (dušo) talonų išdavimas.

9. Kitos bendrosios socialinės paslaugos. Jos organizuojamos atsižvelgiant į specifinius savivaldybės gyventojų poreikius. Kitoms bendrosioms socialinėms paslaugoms gali būti priskiriamos atskiros paslaugos iš pagalbos į namus paslaugų.

Specialiosios socialinės paslaugos – tai visuma paslaugų, teikiamų asmenims, kai gebėjimams savarankiškai rūpintis asmeniniu gyvenimu ir dalyvauti visuomenės gyvenime bendrųjų socialinių paslaugų nepakanka. Specialiųjų socialinių paslaugų tikslas – grąžinti asmens gebėjimus pasirūpinti savimi ir integruotis į visuomenę ar tenkinti asmens gyvybinius poreikius teikiant kompleksinę pagalbą. Šios paslaugos teikiamos socialinių paslaugų įstaigose ir asmens namuose, trukmė ir dažnumas priklauso nuo asmens (šeimos) socialinių paslaugų poreikio. Specialiosios socialinės paslaugos skirstomos į socialinę priežiūrą ir socialinę globą.

Socialinės priežiūros paslauga – tai visuma paslaugų, kuriomis asmenims teikiama kompleksinė, be nuolatinės specialistų priežiūros, pagalba.

Socialinės priežiūros paslaugos yra šios:

1. Pagalba į namus – paslauga teikiama asmens namuose. Socialiniai darbuotojai, jų padėjėjai ir kiti specialistai padeda tvarkytis buityje bei dalyvauti visuomeniniame gyvenime. Ši paslauga teikiama iki 4 val. per dieną, iki 5 kartų per savaitę. Šią paslaugą sudaro: informavimas, konsultavimas, tarpininkavimas ir atstovavimas, bendravimas, maitinimo organizavimas arba maisto produktų nupirkimas, pristatymas ir pagalba ruošiant maistą, pagalba buityje ir namų ruošoje, lydėjimas į įvairias įstaigas, kitos paslaugos, reikalingos norint asmeniui sudaryti galimybes gyventi nuosavuose namuose. Pagalbos į namus paslaugų sudėtis konkrečiam asmeniui gali būti skirtinga, atsižvelgiant į jo poreikius, bet turi susidėti ne mažiau kaip iš 3 paslaugų.

2. Socialinių įgūdžių ugdymas ir palaikymas – socialinių darbuotojų, jų padėjėjų, psichologų ir kitų specialistų dienos metu teikiama paslauga, siekiant palaikyti ir atstatyti asmenų savarankiškumą atliekant įvairias visuomeniniame ar asmeniniame gyvenime reikalingas funkcijas. Ši paslauga teikiama įstaigose ir asmens namuose pagal poreikį. Paslaugos sudėtis: informavimas, konsultavimas, tarpininkavimas ir atstovavimas, bendravimas, maitinimo organizavimas, kasdienio gyvenimo įgūdžių ugdymas ir palaikymas darbinių įgūdžių ugdymas. Socialinių įgūdžių ugdymo ir palaikymo paslaugų sudėtis konkrečiam asmeniui gali būti skirtinga, atsižvelgiant į jo poreikius, bet turi susidėti ne mažiau kaip iš 3 paslaugų.

3. Apgyvendinimas savarankiško gyvenimo namuose – šią paslaugą gali gauti suaugę asmenys su negalia, pensijinio amžiaus žmonės ir socialinę riziką patiriančios šeimos. Paslauga teikiama neterminuotai socialinių paslaugų įstaigose. Paslaugos paketas susideda iš informavimo, konsultavimo, tarpininkavimo ir atstovavimo, apgyvendinimo, kasdienio gyvenimo įgūdžių ugdymo ir palaikymo.

4. Laikinas apnakvindinimas – paslauga nakvynės ir būtinųjų paslaugų (asmens higienos, buitinių) suteikimas asmenims krizių atvejais ar dėl šeimoje iškilusių problemų, dėl kurių iškyla grėsmė asmens sveikatai ar gyvybei. Šios paslaugos teikiamos socialinių paslaugų įstaigose (nakvynės namuose, krizių centruose, laikino apgyvendinimo įstaigose motinoms ir vaikams) 1 kartą, bet ne ilgiau kaip 3 paras.

5. Intensyvi krizių įveikimo pagalba – specialistų pagalbos suteikimas pagal poreikį asmeniui, atsidūrusiam krizinėje situacijoje. Teikiama įvykio vietoje (mobilios krizių įveikimo komandos) ir įstaigose.

Prie specialiųjų socialinių paslaugų priskiriama pagalba pinigais - piniginė išmoka, skiriama asmeniui, kuriam bendrąsias socialines paslaugas ir socialinę priežiūrą yra veiksmingiau organizuoti pinigine forma. Pagalbos gavėjai yra suaugę asmenys su negalia ir jų šeimos ar senyvo amžiaus asmenys ir jų šeimos. Išmokos mokėjimo atvejus, tvarką ir paslaugų teikimo trukmę nustato savivaldybė.

Kita specialioji socialinė paslauga – socialinė globa. Socialinė globa yra visuma paslaugų, kuriomis asmenims teikiama kompleksinė, nuolatinės specialistų priežiūros reikalaujanti pagalba, ji teikiama institucijoje ar asmens namuose, globos teikimo trukmė priklauso nuo asmenų, jų poreikio paslaugoms ir nuo įstaigos tipo.

Socialinės globos paslaugos yra šios:

1. Dienos socialinė globa – tai visuma paslaugų, kuriomis asmeniui teikiama kompleksinė, su nuolatine specialistų priežiūra, pagalba dienos metu. Gavėjams – vaikams su negalia, suaugusiems asmenims su negalia ir senyvo amžiaus asmenims – dienos socialinė globa teikiama institucijose nuo 3 iki 8 val. per dieną, iki 5 kartų per savaitę, o asmenų namuose – nuo 3 iki 8 val. per parą, iki 7 kartų per savaitę. Labai plati paslaugos sudėtis: bendrųjų socialinių paslaugų ir specialiųjų priežiūros paslaugų kompleksas, parinktas kiekvienam asmeniui pagal poreikius.
2. Trumpalaikė socialinė globa – specialistų teikiama visuma paslaugų, kuriomis asmenims teikiama, su nuolatine specialistų priežiūra, kompleksinė pagalba: krizių atvejais vaikams,

laikinai netekusiems tėvų globos, šeimos nariams, globėjams, rūpintojams laikinai, dėl tam tikrų priežasčių negalintiems prižiūrėti asmenų, kuriems reikalinga nuolatinė priežiūra. Teikimo trukmė ir dažnumas nustatyta skirtingai: vaikams, laikinai likusiems be tėvų globos, iki vaikui pasibaigs laikinoji globa, bet ne ilgiau nei 12 mėn.; socialinės rizikos vaikams – iki vaikas bus grąžintas į šeimą, bet ne ilgiau nei 6 mėn.; vaikams su negalia – ne mažiau kaip 12 val. per parą iki 1 mėn.; suaugusiems su negalia ir senyvo amžiaus asmenims – ne mažiau kaip 12 val. per parą iki 1 mėn.; socialinės rizikos suaugusiems asmenims – iki 6 mėn. ar ilgiau iki 18 mėn., pabėgėliams – iki 6 mėn. ir išimtinais atvejais pažeidžiamiausioms grupėms – iki 18 mėn.

3. Ilgalaikė socialinė globa – tai visuma paslaugų, kuriomis visiškai nesavarankiškam asmeniui teikiama kompleksinė, su nuolatine specialistų priežiūra, pagalba. Be tėvų globos likusiems vaikams, kuriems nustatyta nuolatinė globa, paslauga teikiama vaikų socialinės globos namuose, šeimynose, grupiniuose gyvenimo namuose, vaikus globojančiose šeimose. Vaikams su negalia paslauga teikiama socialinės globos namuose. Suaugusiems asmenims su negalia ir senyvo amžiaus asmenims paslauga teikiama socialinės globos ir slaugos namuose, taip pat grupiniuose gyvenimo namuose.

Daugelis socialinių paslaugų teikiamos įstaigose, jos gali būti viešosios ar biudžetinės įstaigos, organizacijos, asociacijos, labdaros ir paramos fondai, religinės bendruomenės ar bendrijos (centrai), jų atstovybės ar filialai, šeimynos. Socialinių paslaugų įstaigos skiriamos į dvi grupes: stacionarios (socialinės globos namai ir šeimynos) ir nestacionarios (laikino gyvenimo namai, dienos socialinės globos centrai, savarankiško gyvenimo namai, socialinės priežiūros centrai ir bendruomeninės įstaigos) socialinių paslaugų įstaigos.

Apibendrinant 2006 metų Socialinių paslaugų katalogą, susipažinta su pagrindinėmis bendrosiomis ir specialiosiomis socialinėmis paslaugomis. Identifikuotos aštuonios bendrosios ir dvi specialiosios socialinės paslaugos. Akcentuota, kad socialinei priežiūrai priskiriamos penkios paslaugos: pagalba į namus, socialinių įgūdžių ugdymas ir palaikymas, apgyvendinimas savarankiško gyvenimo namuose, laikinas apnakvindinimas ir intensyvi krizių įveikimo pagalba, o socialinei globai priskiriamos trys paslaugos: dienos socialinė globa, trumpalaikė socialinė globa ir ilgalaikė socialinė globa. 2006 metų Socialinių paslaugų kataloge aprašytos stacionarios ir nestacionarios socialinių paslaugų įstaigų grupės, kurios dar išskirstomos pagal tipus. Keičiantis visuomenei ir socialinių paslaugų poreikiui, Socialinių paslaugų katalogai atnaujinami, papildomi ir keičiami, todėl antrojoje straipsnio dalyje bus pateikti 2022 metų Socialinių paslaugų kataloge įvykę pakeitimai ir papildymai.

2006 IR 2022 METŲ SOCIALINIŲ PASLAUGŲ KATALOGŲ PAKEITIMAI IR PAPILDYMAI

2022 m. birželio 30 d. Socialinės apsaugos ir darbo ministrės Monikos Navickienės pakeistas ir įsakymu patvirtintas Socialinių paslaugų katalogas. Socialinių paslaugų katalogas įsigaliojo nuo 2022 m. liepos 1 d., o papildymas naujomis paslaugomis – Kompleksinės paslaugos šeimai, Socialinė priežiūra šeimoms ir Socialinė reabilitacija neįgaliesiems bendruomenėje – įsigalios nuo 2023 m. sausio 1 d., tačiau iki 2023 m. sausio 1 d. akredituojant socialinę priežiūrą – socialinę priežiūrą šeimoms ir socialinę reabilitaciją neįgaliesiems bendruomenėje, atitinkamai vadovaujamasi šio įsakymo priimta tvarka.

Naujajame Socialinių paslaugų kataloge išlieka nepakitęs Socialinių paslaugų katalogo apibrėžimas, tikslas, gavėjai, teikimo vieta, paslaugos teikimo trukmė / dažnumas, paslaugos sudėtis, paslaugas teikiantys specialistai. Pastebėta naujovė, kad atsirado individualios priežiūros darbuotojai ir užimtumo specialistai, kurie bendrąsias ir specialiąsias socialines paslaugas teikia komandoje su socialiniu darbuotoju. 2022 metų Socialinių paslaugų kataloge taip pat išdėstomos socialinių paslaugų rūšys, jos apibūdinamos pagal kriterijus, paslaugoms suteikiamas kodas, kuris naudojamas Socialinės paramos šeimai informacinėje sistemoje (toliau – SPIS), pateikiami socialinių paslaugų įstaigų tipai.

2022 metų Socialinių paslaugų kataloge atsirado naujos prevencinės paslaugos. Prevencinių socialinių paslaugų tikslas – padėti asmenims ir bendruomenėms išvengti galimų socialinių problemų ir socialinės rizikos atsiradimo, sudaryti sąlygas asmenims ugdyti ir stiprinti gebėjimus savarankiškai spręsti socialines problemas, palaikyti socialinius ryšius su visuomene, didinant socialinę įtrauktį. Prevencinės socialinės paslaugos teikiamos nemokamai ir jas gali gauti pagal poreikį asmenys, šeimos ar bendruomenės.

Šiai prevencinei paslaugų grupei priklauso:

1. Potencialių socialinių paslaugų gavėjų paieška – paslauga teikiama pagal poreikį asmenims ir šeimoms, kurie patiria įvairių sunkumų, siekiant su jais užmegzti santykius, juos palaikyti ir įtraukti į pagalbos procesą. Paslaugą teikia įvairūs specialistai: socialiniai darbuotojai, psichologai, su jaunimu dirbantys specialistai, priklausomybių konsultantai, užimtumo, sielovados darbuotojai ir kiti.
2. Kompleksinės paslaugos šeimai – skirtos šeimai įgalinti, šeimą palaikančioms ir pozityvią jos raidą užtikrinančioms socialinėms, psichologinėms, saugumo galimybėms stiprinti, teikiamos pagal Kompleksiškai teikiamų paslaugų šeimai 2016–2023 m. veiksmų planą, patvirtintą Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2016 m. kovo 10 d. įsakymu Nr. A1-133 „Dėl Kompleksiškai teikiamų paslaugų šeimai 2016–2023 m. veiksmų plano patvirtinimo“. Šios paslaugos apima: pozityvios tėvystės mokymus, psichosocialinę pagalbą, šeimos įgūdžių ugdymą ir sociokultūrines paslaugas, mediaciją, vaikų priežiūros paslaugą, pavėžėjimo paslaugą.

Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija (2020-12-16) pristato, kompleksinių paslaugų šeimai koordinavimą, organizavimą, informacijos apie paslaugos teikimą bei konsultavimą vykdant vieno langelio principą savivaldybėse įkurtuose Bendruomeniniuose šeimos namuose. Asmeniui, kuris kreipiasi į Bendruomeninius šeimos namus, suteikiama detalesnė informacija apie paslaugas, kurias jis gali gauti tos savivaldybės teritorijoje (Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2020-12-16).

3. Darbas su bendruomene. Šia paslauga siekiama kurti bendruomenei socialiai saugią aplinką puoselėjant asmenų organizacinius gebėjimus, stiprinant įgūdžius ir motyvaciją spręsti bendruomenės problemas.
4. Šeimos konferencija – šia paslauga siekiama šeimos ir vaiko įgalinimo ir taikinimo, ieškant šeimos ir vaiko paramos išteklių tarp išplėstinės šeimos ir kitų šeimai svarbių asmenų, siekiant įtraukti į sprendimo dėl vaiko šeimoje ar kitoje aplinkoje situacijos gerinimo.
5. Atviras darbas su jaunimu. Pagal poreikį teikiama paslauga mažiau galimybių turinčiam jaunimui, siekiant ugdyti jaunų žmonių asmenines ir socialines kompetencijas, padedant jiems aktyviai įsitraukti į bendruomeninius ir visuomeninius procesus, lanksčiai ir konstruktyviai reaguojant į jauno žmogaus gyvenimo pokyčius. Jaunimas motyvuojamas dalyvauti jo interesus atitinkančioje veikloje, skatinamas tobulėti, ugdyti verslumą ir darbo rinkai reikalingus įgūdžius.
6. Mobilus darbas su jaunimu. Teikiant šią paslaugą, siekiama padėti jauniems žmonėms išspręsti kylančias problemas ir įveikti sunkumus, sukurti saugią, atvirą, neformalią, neįpareigojančią aplinką, kurioje jauni žmonės galėtų kartu su draugais ir bendraamžiais ugdyti(s) socialinius įgūdžius. Siekiama padėti jaunimui įsitraukti į arčiausiai jo esančią darbo su jaunimu infrastruktūrą, savanorišką veiklą ir jaunimo organizacijų veiklą, užtikrinant turiningą laisvalaikį, ugdymą ir socialinę integraciją, įgalinti jaunimą aktyviai veikti jaunų žmonių gyvenamojoje teritorijoje.

2022 metų Socialinių paslaugų kataloge pirmiausia nagrinėjami bendrųjų socialinių paslaugų pasikeitimai. Bendrųjų socialinių paslaugų apibrėžimas nepakito, tad bus pateikiamos išsamesnės įžvalgos, kuo šios paslaugos pasikeitė lyginant su 2006 metų Socialinių paslaugų katalogu.

Bendrosios socialinės paslaugos:

1. Informavimas – įtraukti nauji gavėjai: tai mažiau galimybių turintis jaunimas, krizinėje situacijoje esančios šeimos ir jų nariai. Pakeista trukmė ir dažnumas – iš vienkartinės į pagal poreikį. Papildyta, kad paslauga teikiama ir atviruose jaunimo centruose ir erdvėse.
2. Konsultavimas – papildyta naujais gavėjais kaip ir informavime. Kita informacija nepakito.
3. Tarpininkavimas ir atstovavimas – papildyta gavėjais, kaip ir ankstesnėse paslaugose, kita informacija nepasikeitė.
4. Maitinimo organizavimas – pakeista teikimo trukmė ir dažnumas iš nuo 1 karto iki 7 kartų per savaitę į pagal poreikį.
5. Aprūpinimas būtiniausiais drabužiais ir avalyne – visiškai nepakitusi paslauga.
6. Transporto organizavimas – papildytas apibrėžimas, kad transporto organizavimo paslauga apima ir pagal individualius asmens poreikius teikiamą pagalbą, palydint asmenį iš jo namų iki transporto priemonės, iš jos iki tikslo, objekto ir atgal.
7. Sociokultūrinės paslaugos – išliko nepakitusios.
8. Asmeninės higienos ir priežiūros paslaugų organizavimas – taip pat nėra pasikeitimų.
9. Darbas su jaunimu gatvėje – tai nauja bendroji socialinė paslauga, teikiama pagal poreikį mažiau galimybių turinčiam jaunimui ne institucinėje aplinkoje, o jų susibūrimo vietose, siekiant užmegzti santykius su sunkumų patiriančiais jaunais žmonėmis, leidžiančiais laiką gatvėje, skatinti jų motyvaciją keistis, padėti jiems atkurti arba užmegzti ryšius su socialine aplinka, įgalinti juos pasinaudoti įvairiomis savivaldybės teritorijoje jauniems žmonėms teikiamomis paslaugomis. Paslauga siekiama stiprinti asmeninius ir tarpasmeninius jaunimo bendravimo gebėjimus jų aplinkoje, organizuoti ir vykdyti veiklas, kurios padeda didinti jaunų žmonių sąmoningumą nusikalstamo elgesio, tabako, alkoholio, narkotinių ar kitų psichotropinių medžiagų vartojimo klausimais. Darbą su jaunimu gatvėje vykdo komanda, kurioje turi dirbti ne mažiau nei du darbuotojai, turintys socialinio darbo, socialinės pedagogikos, psichologijos išsilavinimą arba Jaunimo reikalų agentūros sertifikuotas jaunimo darbuotojas.

Toliau bus apžvelgiamos specialiosios socialinės paslaugos ir identifikuojama, kuo keitėsi ir pasipildė 2022 metų Socialinių paslaugų katalogas lyginant su 2006 metų Socialinių paslaugų katalogu. Paslaugų aprašas liko nepakitęs, šiai grupei priklauso socialinė priežiūra ir socialinė globa. Į visų specialiųjų socialinių paslaugų sudėtį įeina informavimas, konsultavimas, tarpininkavimas ir (ar) atstovavimas.

Pirmiausia nagrinėjami specialiosios socialinės priežiūros paslaugų pokyčiai, paslaugų, kurios buvo 2006 metų Socialinių paslaugų kataloge ir išliko naujajame 2022 metų Socialinių paslaugų kataloge:

1. Pagalba į namus – pakeista trukmė ir dažnumas – buvo iki 4 val. per dieną, iki 5 kartų per savaitę, pakeista – iki 10 kartų per savaitę.
2. Socialinių įgūdžių ugdymas, palaikymas ir atkūrimas – apibrėžimas performuluotas, bet esmė išliko. Papildyta gavėjais: iš pataisos įstaigų paleisti asmenys, nuo kurių paleidimo iš pataisos įstaigos dienos praėjo ne daugiau nei 12 mėn. Kita informacija nepakito.
3. Apgyvendinimas savarankiško gyvenimo namuose – paslauga papildyta gavėjais, tai likę be tėvų globos vaikai (nuo 16 m.), kuriems teikiama socialinė globa (rūpyba) socialinės globos įstaigoje, sulaukę pilnametystės asmenys (iki 24 m.), kuriems buvo teikta socialinė globa (rūpyba) socialinės globos įstaigoje ar kurie gyveno socialinę riziką patiriančiose šeimose. Paslaugos sudėtis išlikusi, tik performuluota. Ypatybės papildytos – naujiems gavėjams apgyvendinimo savarankiško gyvenimo namuose paslauga teikiama kaip palydėjimo paslaugos jaunuoliams dalis.
4. Laikinas apnakvindinimas – paslauga papildyta gavėjais, tai asmenys paleisti iš pataisos įstaigų, nuo kurių paleidimo iš pataisos įstaigos dienos praėjo ne daugiau nei 12 mėn. Pakeista teikimo trukmė ir dažnumas: iš 1 karto ir ne ilgiau kaip 3 paras – į pagal poreikį, bet ne ilgiau kaip 7 paras.

5. Intensyvi krizių įveikimo pagalba – labiausiai pakitęs apibrėžimas. Gavėjai ir paslaugos sudėtis išlaikė pradinę esmę – pagalbos suteikimas asmenims atsidūrusiems krizinėje situacijoje.

Žvelgiant išsamiau, nagrinėjamos tos pačios specialiosios socialinės priežiūros paslaugos, tik supažindinama ir su naujomis paslaugomis, kurių nebuvo 2006 metų Socialinių paslaugų kataloge.

1. Palydėjimo paslauga jaunuoliams, likusiems be tėvų, ir socialinę riziką patiriantiems vaikams – tai visuma tarpusavyje susijusių paslaugų ir priemonių, kuriomis siekiama padėti prisitaikyti prie socialinės aplinkos, ugdyti šių asmenų gebėjimus spręsti kylančias socialines ir kitas problemas, palengvinti socialinę integraciją bendruomenėje. Paslaugos sudėtis parenkama pagal poreikius; teikimo trukmė ir dažnumas – pagal tam tikrus kriterijus.
2. Psichosocialinė pagalba teikiama asmenims įstaigose ar asmenų namuose, išgyvenantiems krizę ar patiriantiems stiprius emocinius išgyvenimus (sunkias ligas, netektis, skyrybas šeimoje, psichologinį, moralinį, fizinį ar seksualinį smurtą), jų šeimoms, artimiesiems.
3. Apgyvendinimas nakvynės namuose – panaši paslauga į apnakvindinimą, tik ši skiriasi trukme ir gavėjais – skiriama iki 12 mėn. ar ilgiau senyvo amžiaus asmenims ir asmenims, patiriantiems socialinę riziką.
4. Pagalba globėjams (rūpintojams), budintiems globotojams, įtėviams ir šeimynų steigėjams, dalyviams ar besirengiantiems jais tapti. Paslauga teikiama vaikus globojantiems (rūpinantiems), prižiūrintiems ar įvaikinusiems asmenims ir besirengiantiems globėjams (rūpintojams), budintiems globotojams, įtėviams ar šeimynų steigėjams. Jiems organizuojami mokymai (įskaitant tęstinį), organizuojamos savitarpio pagalbos grupės, kitos paslaugos. Esant poreikiui globos centras organizuoja laikino atokvėpio paslaugas.
5. Apgyvendinimas apsaugotame būste – paslauga teikiama socialinę riziką patiriantiems asmenims ir asmenims su negalia. Tai apgyvendinimas ir pagalbos suteikimas namų aplinkoje, reikalingų paslaugų organizavimas bendruomenėje, siekiant kompensuoti, atkurti, ugdyti, palaikyti ir plėtoti asmens socialinius ir savarankiško gyvenimo įgūdžius. Paslauga organizuojama taikant atvejo vadybos metodą, apgyvendinimo apsaugotame būste paslauga konkrečiam asmeniui, atsižvelgiant į jo poreikius, gali būti skirtinga.
6. Vaikų dienos socialinė priežiūra – šiomis paslaugomis siekiama ugdyti vaiko ir jo šeimos narių socialinius bei gyvenimo įgūdžius. Paslauga teikiama įstaigose ir ne mažiau kaip 12 valandų per savaitę.
7. Laikinas atokvėpis (socialinė priežiūra) – paslaugos organizuojamos ir teikiamos individualiai, atsižvelgiant į kiekvieno asmens, kuris namuose augina, prižiūri, globoja ir slaugo kartu gyvenančius laikino atokvėpio paslaugos gavėjus, ir į laikino atokvėpio paslaugos gavėjo poreikius.

2022 metų Socialinių paslaugų kataloge išliko parama pinigais, nepasikeitė aprašas, pagalbos pinigų mokėjimo atvejai, tvarka ir paslaugų teikimo trukmė.

Kitos paslaugos - socialinė globa, priklausanti specialiųjų socialinių paslaugų rūšiai. Bus lyginami pasikeitimai ir pateikiamos įžvalgos, ar papildytos socialinės globos paslaugos 2022 metų Socialinių paslaugų kataloge:

1. Dienos socialinė globa – tai visuma paslaugų, kuriomis asmenims teikiama kompleksinė, nuolatinės specialistų priežiūros reikalaujanti pagalba dienos metu. Pailgėjo teikimo trukmė gavėjams. Kita informacija nepakito.
2. Trumpalaikė socialinė globa – tai visuma paslaugų, kuriomis asmeniui tam tikrą laiką teikiama kompleksinė, nuolatinės specialistų priežiūros reikalaujanti pagalba ar tęstinės socialinės paslaugos darbo savaitę (paromis). Paslaugos esmė išliko nepakitusi, 2022 metų Socialinių paslaugų kataloge išsamiau įvardyta teikimo trukmė pagal gavėjus.
3. Ilgalaikė socialinė globa – visuma paslaugų, kuriomis nesavarankiškam asmeniui teikiama kompleksinė, nuolatinės specialistų priežiūros reikalaujanti pagalba. Minimaliai keista teikimo trukmė pagal gavėjų kategorijas.

4. Laikinas atokvėpis (globa) – nauja paslauga, kurios nebuvo 2006 metų Socialinių paslaugų kataloge. Ši paslauga organizuojama ir teikiama individualiai, atsižvelgiant į kiekvieno asmens, kuris namuose augina, prižiūri, globoja (rūpinasi) ir (ar) slaugo kartu gyvenančius laikino atokvėpio paslaugos gavėjus, ir į laikino atokvėpio paslaugos gavėjo poreikius.

2022 metų Socialinių paslaugų kataloge, V skyriuje, neliko socialinių paslaugų įstaigos aprašymo, papildytos ir grupės. 2006 metų Socialinių paslaugų kataloge buvo dvi grupės, o 2022 metų Kataloge atsirado penkios grupės: stacionarios socialinių paslaugų įstaigos, nestacionarios socialinių paslaugų įstaigos, šeimynos, grupinio gyvenimo namai, bendruomeniniai vaikų globos namai. Prie stacionarių socialinių paslaugų įstaigų 2006 metų Socialinių paslaugų kataloge buvo priskiriami du įstaigų tipai, o 2022 metų Socialinių paslaugų kataloge liko vienas tipas - socialinės globos namai. Žvelgiant į nestacionarias socialinių paslaugų įstaigas: 2006 metų Kataloge buvo šešių tipų, o naujajame 2022 metų Socialinių paslaugų kataloge atsiranda septyni tipai.

Apibendrinant galima teigti, kad 2022 metų Socialinių paslaugų kataloge atsirado šešios naujos prevencinės socialinės paslaugos, prie jau esamų prisidėjo viena nauja bendroji socialinė paslauga ir šiuo metu jų yra devynios. Specialiosios socialinės priežiūros paslaugos pasipildė septyniomis naujomis paslaugomis ir šiuo metu teikiama dvylika socialinės priežiūros paslaugų, o specialiosios socialinės globos paslaugos papildytos tik viena nauja paslauga ir šiuo metu Socialinių paslaugų kataloge yra keturios socialinės globos paslaugos. Padaugėjo socialinių paslaugų įstaigų grupių.

IŠVADOS

1. 2006 metų Socialinių paslaugų katalogą sudaro dvi pagrindinės socialinių paslaugų rūšys: bendrosios ir specialiosios socialinės paslaugos. Identifikuotos aštuonios bendrosios ir dvi specialiosios socialinės paslaugos, kurios suskirstytos į socialinę priežiūrą ir globą. Socialinei priežiūrai priskiriamos penkios paslaugos, o socialinei globai priskiriamos trys paslaugos. Socialinių paslaugų kataloge aprašytos dvi įstaigų grupės: stacionarios ir nestacionarios socialinių paslaugų įstaigos, kurios dar išskirstomos pagal tipus.
2. Lyginant 2006 ir 2022 metų Socialinių paslaugų katalogus, identifikuoti pakeitimai. Nustatyta, kad per šešiolikos metų tarpsnį Socialinių paslaugų kataloge atsirado nauja prevencinių paslaugų grupė, kuri teikia net šešias naujas paslaugas, kurių nebuvo 2006 m. Socialinių paslaugų kataloge. Taip pat Kataloge papildyti esamų paslaugų aprašai: viena nauja bendroji socialinė paslauga, taip pat viena specialiosios socialinės globos paslauga, o specialiosios socialinės priežiūros paslaugos pasipildė net septyniomis naujomis paslaugomis. Naujajame 2022 m. Socialinių paslaugų kataloge įrašytos trys naujos socialinių paslaugų įstaigų grupės ir panaikintas vienas įstaigos tipas.

LITERATŪRA

1. Gardziulevičienė, L., ir Raišienė, A. G. (2021). Socialinių paslaugų prieinamumas vaikus su negalia auginančioms šeimoms gerovės valstybės kontekste. *Socialiniai tyrimai, 44*(2), 34-48. DOI: https://doi.org/10.15388/Soctyr.44.2.2

2. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija. (2020-12-16). Kompleksinės paslaugos šeimai. [žiūrėta 2022-10-23]. Prieiga per internetą: https://socmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/seima-ir-vaikai/seimos-politika/kompleksines-paslaugos-seimai

3. Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas. 2006 m. sausio 19 d. Nr. X-493. Vilnius. *Suvestinė redakcija nuo 2022-07-01 iki 2022-12-31.* [žiūrėta 2022-10-24]. Prieiga per internetą: https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.270342/asr

4. Socialinių paslaugų katalogas. 2006 m. balandžio 5 d. Nr. A1-93. Vilnius. *Suvestinė redakcija nuo 2022-07-01 iki 2022-12-31.* [žiūrėta 2022-10-24]. Prieiga per internetą: https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.274453/asr

COMPARISON OF THE 2006 AND 2022 SOCIAL SERVICES DIRECTORIES

DŽENETA LUKOŠIENĖ
Kolping University of Applied Sciences
Advisor – lecturer Evelina Darulienė

SUMMARY

The accessibility of social services is one of the criteria of the welfare state in the field of social policy. In order for the state to ensure the interests of its citizens and to address the most pressing social problems in the performance of its basic functions, a Catalogue of Social Services was developed and approved in 2006. The Catalogue of Social Services is continuously adjusted and updated as society and the need for social services change. The Directory of Social Services for 2022 is currently in force. This article compares the different versions of the Directory of Social Services from 2006 to 2022: it looks at the sixteen-year period and presents the changes and innovations.

SOCIALINIO DARBO GALIMYBĖS DIRBANT SU MOKYMOSI SUTRIKIMŲ TURINČIAIS VAIKAIS

LAURA MATIUKAITĖ
Kolpingo kolegija
Konsultantė – lektorė Evelina Darulienė

ANOTACIJA

Šiame straipsnyje kalbama apie socialinio darbo svarbą su vaikais, turinčias mokymosi sutrikimų. Pastebima, kad užsienio šalyse socialiniai darbuotojai dirba su vaikais ir suaugusiais, turinčiais mokymosi sutrikimų, o Lietuvoje socialiniai darbuotojai neturi tokios darbo specifikos. Kadangi Lietuvoje vis dažniau pastebimi vaikai su mokymosi sutrikimais, išauga ir pagalbos poreikis vaikams ir jų šeimoms. Šiame darbe pagrindžiama socialinio darbuotojo svarba, dirbant su vaikais turinčiais mokymosi sutrikimų. Straipsnyje aprašomos darbo galimybės remiantis socialinio darbo principais ir užsienio patirtimi, dirbant su vaikais turinčiais mokymosi sutrikimų.

ĮVADAS

Temos aktualumas: Lietuvoje vis daugėja informacijos apie mokymosi sutrikimus. Pasak Bernatonienės (2018 m. p. 4) „specifinių mokymosi sutrikimų turintys mokiniai Lietuvoje sudaro 10 proc. visų specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių“. Ashraf ir Najam (2020) teigia, jog mokytojams yra laibai sunku dirbti su vaikais, turinčiais mokymosi sutrikimų simptomų, o pasak Marozaitės (2019, p. 5), „tiek klasės auklėtojas, tiek dalyko mokytojas baiminasi neteisingai įvardyti vaiko patiriamus mokymosi sunkumus“, todėl tiksli diagnostika yra labai svarbus aspektas pagalboje mokiniams, turintiems mokymosi sutrikimų. Kadangi socialinis darbuotojas taip pat susiduria su mokiniais neformaliajame švietime, jam svarbu turėti specifinių žinių bei įgūdžių dirbant su mokymosi sutrikimą turinčiais vaikais ir jų šeimos nariais. Todėl socialinis darbuotojas, kad labiau padėtų vaikui ir šeimai bendradarbiauti su mokytojais, privalo pats domėtis kas yra mokymosi sutrikimai, suprasti diferencijuotus mokymosi sutrikimus. Pasak Schelbe ir kt. (2022), socialiniai darbuotojai turėtų labiau kreipti dėmesį į mokymosi sutrikimus, kalbėti apie mokinių lygybę ir gyvenimo kokybės pagerinimą. Socialinis darbuotojas turėtų atkreipti dėmesį į tai, kad mokymosi sutrikimai susiję su socialinės nelygybės problemomis. Įprastai socialiniai darbuotojai nesikoncentruoja į mokymosi sutrikimus, tačiau socialinis darbas gali tapti labai svarbiu komponentu dirbant su vaikais, turinčiais mokymosi sutrikimų.

Darbo tikslas: atskleisti socialinio darbo galimybes dirbant su mokymosi sutrikimų turinčiais vaikais.

Siekiant įgyvendinti darbo tikslą, turėtų būti įgyvendinti šie uždaviniai:

1. Apibrėžti ir pateikti mokymosi sutrikimų sampratą.
2. Aprašyti mokymosi sutrikimų ypatumus.
3. Apibūdinti socialinio darbuotojo veiklos galimybes darbe su vaikais, turinčiais mokymosi sutrikimų.

MOKYMOSI SUTRIKIMŲ SAMPRATA

Ankščiau mokymosi sutrikimams apibūdinti buvo naudojamas terminas „mokymosi negalia“. Giedrienės knygoje „Mokymosi sutrikimai ir vaiko socializacija“ (2015) dar nedažnai galime atrasti šį terminą. Tačiau analizuojant literatūrą mokymosi negalia vartojama vis rečiau. Šį terminą galime aptikti kuomet yra kalbama apie negalių sąsajas su mokymosi sritimi. Subačiūtė (2020) analizuoja judėjimo negalią turinčių paauglių patirtį švietimo ir socialiniame lauke. Kerulienė (2019) rašė apie kompleksinę negalią turinčius vaikus ir jų ugdymą, tačiau konkrečiai neminima mokymosi negalia. Lietuvos respublikos švietimo ir mokslo ministro (2011) įsakymu “dėl mokinių, turinčių specialiųjų ugdymo poreikių, grupių nustatymo ir jų specialiųjų ugdymosi poreikių skirstymo į lygius tvarkos aprašo patvirtinimo apibrėžiamos negalios, sutrikimai ir

mokymosi sunkumai, kuriuos turintys asmenys priskiriami specialiųjų ugdymosi poreikių grupėms”. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymu (2011) su 2013 m. pataisomis, mokiniai, turintys mokymosi sutrikimų apibūdinami kaip „šiai grupei priskiriami mokiniai, turintys mokymosi (dviejų ar daugiau dalykų – skaitymo, rašymo, matematikos, kitų mokomųjų dalykų) sutrikimų”. Barkauskienė ir Bieliauskaitė (2002) vaikus, turinčius kognityvinių procesų sutrikimų apibūdina kaip turinčius mokymosi negalią t.y. „turintys mokymosi sutrikimų buvo laikomi tie vaikai, kuriems Vilniaus psichologinės pedagoginės tarnybos arba mokyklų specialiojo ugdymo komisijų tarpdisciplininė specialistų komanda, susidedanti iš psichologo, specialiojo pedagogo, logopedo bei gydytojo, diagnozavo mokymosi negalią ir atmetė kitas mokymosi sunkumų priežastis“. Analizuojant mokslinę literatūrą mokymosi sunkumai įvardinami kaip apleistumo, nepriežiuros ar kitokios netinkamos aplinkos pasekmių padarinys. Rimkevičienė, Gaigalienė ir Barkauskaitė (2005) darė tyrimą apie pagrindinių ir vidurinių mokinių mokymosi sunkumų ir mokyklos nelankymo priežastis. Grikpėdienė ir Indrašienė (2008) rašė apie globos namų auklėtinių mokymosi sunkumus. Gudžinskienė ir Gedminienė (2011) rašė apie vaikus augančius problemų turinčiose šeimose ir jų socialinius bei mokymosi sunkumus. Lietuvos respublikos švietimo ir mokslo ministro (2011) įsakymu „mokymosi sunkumai kyla, kai dėl nepalankios (kultūrinės/kalbinės, pedagoginės, socialinės - ekonominės) aplinkos ar susidariusių aplinkybių apribojamos asmens galimybės realizuoti savo gebėjimus įsisavinant mokymosi programas. Sunkumai laikini ir asmens specialieji ugdymosi poreikiai sprendžiami suteikiant atitinkamą psichologinę, socialinę pedagoginę, specialiąją pedagoginę ir/ar specialiąją pagalbą“.

Taip pat tarptautinė ligų kvalifikacija TLK 2015 nurodo, kad disleksija ir kitos simbolinės disfunkcijos, neklasifikuojamos kitur, išskyrus specifinius mokymosi įgūdžių formavimosi sutrikimus, (F81) R48.0 disleksija. Aleksija – specifinis raidžių suvokimo sutrikimas. Pagrindinis šio sutrikimo požymis yra specifinis ir rimtas raidžių suvokimo raidos pažeidimas, kai nėra ir nebuvo specifinio skaitymo sutrikimo. Šis sutrikimas negali būti paaiškintas vien žemu protiniu amžiumi, regos aštrumo problemomis ar neadekvačiu mokymusi. Būdingas tiek sugebėjimo pasakyti žodžius paraidžiui, tiek sugebėjimo parašyti juos teisingai.

Mokymosi sutrikimų būna įvairių ir pasak Giedrienės (2015) bei Brown, Parikh, Patel, (2020) vaiko vystymąsi lemia daug faktorių. Pediatrai nustato atsilikimą pagal amžiaus normas, vertindami vaiko raidą. Atsilikimas dažnai identifikuojamas kaip sulėtėjęs kalbos vystymasis arba bendras psichinės veiklos sulėtėjimas. Neurologai dažnai naudoja medicininį terminą – „minimalus organinis centrinės nervų sistemos pažeidimas“ arba „minimali smegenų disfunkcija“. Jeigu šeimai rūpi tikslesnė diagnozė, yra kreipiamasi į ankstyvosios raidos korekcijos tarnybą arba į pedagoginę psichologinę tarnybą. Tarnybos ištiria vaiką visapusiškai ir nustatoma „specifinių pažinimo procesų neišlavėjimo ar sutrikimų diagnozė“. Diagnozė tikslinama pagal tai kuris suvokimo procesas pažeistas: regimasis, girdimasis, erdvinis, motorinis ar taktinis suvokimas bei lingvistinis nepakankamumas. Motoriniai „tarpsensoriniai“ ryšiai tarp suvokimo ir motorinių ryšių, arba tarp suvokimo skirtingų rūšių. Pažeistas atminties, dėmesio, vaizduotės procesas. Metakognityvinių prosesų pažeidimas tai yra negebėjimas valdyti bei įvertinti savo veiklos vidinės kalbos lygiu, pažeisti kiti pažintiniai procesai.

DISLEKSIJA, DISKALKULIJA, DISGRAFIJA, DĖMESIO IR AKTYVUMO SUTRIKIMAS

Dėmesio ir aktyvumo sutrikimas. East ir Evans (2008) teigia, kad dėmesio sutrikimą turintiems vaikams būdinga sutrikusi savireguliacija, labai aktyvus elgesys ir impulsyvumas, jie sunkiai susikaupia, sunkiai išlaiko dėmesį, sunkokai įvykdo nurodymus, užduočių neužbaigia, pamiršta ką daro, dažnai nukrypsta nuo užduoties, sunkiai išklauso kas yra sakoma, nenurimsta, yra labai aktyvūs. Pasak Jasinskaitė, Saulytė, Steponavičius, Balčiūnas ir Baks (2021, p. 65), „dėmesio trūkumo ir hiperaktyvumo sutrikimas (ADHD) yra neurologinio vystymosi sutrikimas, kuriam būdingas neatidumas, hiperaktyvumo ir/arba impulsyvumo simptomai, sukeliantys sunkumų akademinės/profesinės, socialinės veiklos sferose“. Viv ir Linda (2008) dėmesio ir

aktyvumo sutrikimą trumpina (DAS). Šį sutrikimą turintiems vaikams būdingas impulsyvumas, savireguliacijos sutrikimas. Įvairių gebėjimų vaikai gali turėti šį sutrikimą. Viv ir Linda (2008) teigia, kad šis terminas yra per dažnai naudojamas neklusniems ir išdykusiems vaikams. Šį sutrikimą turintiems vaikams yra sunku vykdyti nurodymus, sunku susikoncentruoti į užduotį ilgą laiko tarpą. Vaikai dažnai nenustygsta vietoje, neklauso kas yra sakoma, negali liautis kalbėję, isikiša į kitų vaikų darbus, nemoka laukti. Pasak Sayal, Prasad, Daley, Ford ir Coghill, (2018) dėmesio trūkumo ir hiperaktyvumo sutrikimas (ADHD) yra dažnas vaikų elgesio sutrikimas. Šį sutrikimą turi 3-5 proc. vaikų. Dėmesio trūkumo ir hiperaktyvumo sutrikimo diagnozė remiasi vaiko vystymosi stadijomis lyginant per didelį vaiko aktyvumą, neatidumą ir impulsyvumą. Sibley ir kiti (2022) teigia, kad tarp dėmesio trūkumo ir hiperaktyvumo sutrikimą turinčių vaikų, 5 proc. vaikų turi didelių elgesio sunkumų. Pasak Sayal, Prasad, Daley, Ford ir Coghill (2018) dėmesio trūkumo ir hiperaktyvumo sutrikimas dažnai pasilieka suaugystėje ir yra rizikos faktorius, kuris sukuria daugiau įvairių psichikos problemų. Dėmesio trūkumo ir hiperaktyvumo sutrikimas gali sukelti iššaukiantį, trikdantį ir asocialų elgesį, emocines problemas, savęs žalojimą. Žmogus gali pradėti piktnaudžiauti negatyviais rezultatais ir pasekmėmis, pavyzdžiui mėgautis gaunamais blogais pažymiais, išmetimu iš skirtingų mokymo įstaigų. Gali kilti didelių sunkumų su įdarbinimu, santykiais, teisėsauga. Yadav ir kiti (2021) teigia, kad įvairūs faktoriai gali paveikti dėmesio trūkumo ir hiperaktyvumo sutrikimo simptomų atsiradimą. Dalyvauja ir kiti veiksniai: genetiniai sutrikimai, neurologinio vystymosi problemos, nenormalus neuronų brendimas, smegenų sutrikimas, aplinkos poveikis, gimininga santuoka. Pasak Yadav ir kitų (2021) nesenai atliktame Ponserio ir jo kolegų tyrime yra kalbama apie aplinkos rizikas pogimdyviniu ir perinataliniu laikotarpiu, kurie gali paveikti dėmesio trūkumo ir hiperaktyvumo sutrikimo atsiradimo simptomus. Prenataliniai ir perinataliniai rizikos veiksniai apima ankstyvą gimimą, mažą vaikelio svorį, motinos tabako vartojimą, patiriamą stresą, traumas, viršsvorį. Visi šie faktoriai gali paveikti dėmesio trūkumo ir hiperaktyvumo sutrikimo atsiradimą.

Diskalkulija. Pasak East ir Evans (2008), diskalkulija – tai specifinis matematikos sunkumas, sunku įsiminti, painiojami skaičiai, gali būti rašomi veidrodiniu būdu apverčiant, bet to nepastebint. Diskalkulija turintiems mokiniams sunku suprasti formules ir sąvokas, sunku suprasti ir išmokti sekas, tai gali įtakoti ne tik matematikos pamokas, bet ir žaidžiant žaidimus, turinčius sekas arba eiliškumą, arba šokant. Painioja dešinę su kaire. Sunku prisitaikyti prie klasėje keičiamų užduočių ir veiklų. Pasak Luoni Scorza, Stefanelli, Fagiolini ir Termine (2022) ilgą laiką yra manoma, kad diskalkulija viena nepasireiškia. Diskalkulija dažnai būna kartu su skaitymo sutrikimu, rašymo sutrikimu, dėmesio sutrikimu, ir kitais mokymosi bei vystymosi sutrikimais. Problemos dažniausiai atsiranda trumpalaikėje atmintyje ir darbinėje atmintyje. Pasak Avila-Pesantez ir kitų (2018), vieni dažniausių sutrikimų yra mokymosi sutrikimai. Diskalkulija yra specifinis sutrikimas skaičiuojant, mokantis matematikos. Diskalkulija kaip atskiras sutrikimas buvo atpažintas 2001 m. Jungtinės karalystės Edukacijos ir mokslo departamento ir apibūdintas kaip sutrikimas, kuris paveikia gebėjimą gauti matematinių gebėjimų. Mokiniams, turintiems diskalkulijos sutrikimą, yra sunku suprasti paprastų skaičių koncepciją. Jie patiria sunkumų suvokiant skaičius ir išmokstant faktus ir matematines procedūras. Diskalkulija gali atsirasti po smegenų sutrenkimo arba sutrikusių vystymosi stadijų metu. Chinn (2018) savo knygoje teigia kad jeigu informacijos yra daugiau negu trumpalaikė atmintis sugeba įsisavinti, mokinys tiesiog informacijos neatsimena. Darbinė atmintis yra atsakinga už matematinių užduočių sprendimą, jeigu matematinių užduočių sudėtingumas yra didesnis už darbinės atminties pajėgumą mokinys nesugebės uždavinio išspręsti. Kunwar (2021) diskalkuliją išskirsto į smulkesnius diskalkulijos sutrikimus. Verbalinė diskalkulija, tai yra sunkumas verbaliai išifruoti matematinius terminus ir jungtis. Žmonėms, turintiems diskalkuliją, sunku įvardinti kiekį ir daiktų skaičių, simbolius, skaičius ir matematines lygtis. Tokie vaikai gali skaityti ir rašyti skaičius, bet sunkiai atskiria kai jiems pasako (verbalizuoja). Kunwar (2021) dar išskiria prognostinę diskalkuliją – jiems sunku atlikti lygtis, suprasti. Jie supranta užduočių sprendimo koncepciją, bet yra sunku įsiklausyti. Leksinė diskalkulija – sunkumas perskaityti matematinius simbolius. Vaikai patiria sunkumą

skaitant, suprantant skaičius, simbolius, matematines ekspresijas. Grafinė diskalkulija, kai vaikai turintys grafinę disklakuliją negali atlikti sudėtingų lygčių. Jie supranta kaip spręsti, bet rašant pasimeta ir pradeda naudoti neteisingus simbolius. Jiems taip pat sunku nukopijuoti parašytus simbolius. Operacinė diskalkulija yra negalėjimas išspręsti veiksmo iki galo. Jie sumaišo veiksmus, kai vietoje daugybos padalina, o vietoje sudėties atima. Sunkesnius veiksmus sprendžia lengvesniu būdu, kuris yra neteisingas. Devi ir Kavya (2021) teigia, kad matematinis sutrikimas yra didelė problema mokyklose. Jiems sunku daryti paprastus apskaičiavimus, skaičiuoti, atsiminti telefono numerį. Kadangi vaikai turi matematinį sutrikimą, jiems reikalinga pagalba. Sutrikimas atsirandantis dėl paveldimumo arba kartais dėl sutrikdyto smegenų vystymosi praeityje. Daugumai vaikų, kurie turi diskalkulijos sutrikimą, sekasi kiti akademiniai dalykai.

Disgrafija. Pasak East ir Evans (2008) tai yra rašymo sutrikimas, kitoks rašymo metodas, painiojamos spausdintinės ir rašytinės raidės, painiojamos mažosios ir didžiosios raidės. Turintys disgrafijos sutrikimą sunkiai tvarkingai rašo, neužbaigia raidžių, rašydami išdėsto netinkamai raides popieriaus lape, nekreipia didelio dėmesio nei į paraštes nei į linijas, raštas gali būti neįskaitomas.

Pasak Asselborn ir kitų (2018), disgrafija apibūdinama kaip rašymo mokymosi sutrikimas. Sutrikimas dažnai sutapatinamas su disleksija. Disgrafija paveikia vaikų kasdienybę, dažnai prireikia terapinės pagalbos. Pradėdami rašyti vaikai iškart susiduria su sunkumais. Atsirandant naujoms technologijoms, galima testais tirti ne tik kaip vaikai rašo, bet koks jų pieštuko spaudimo lygis, rašymo dinamika ir pieštuko pakrypimas.

Pasak Mucha ir kitų (2018) vaikas prieš mokydamasis rašyti, išmoksta piešti. Šešerių metų vaikui pradeda vystytis motorinių ir nemotorinų įgūdžių kombinacija, tokia kaip motorinis planavimas, vizualiniai suvokimo gebėjimai, ortografinis kodavimas, vizualinė-motorinė koordinacija, šie įgūdžiai formuojasi iki devynerių metų ir yra vadinami grafomotoriniai įgūdžiais.

Pasak Galaz ir kitų (2020) buvo nustatyta, kad vaikai mokykloje praleidžia vidutiniškai nuo 31–60 procentų laiko rašydami. Maždaug 10–30 procentų vaikų patiria sunkumų rašant. Motorinės atminties disfunkcija pasireiškia, kai problema atsiranda tarp atminties įsisavinimų ir motorikos išveikos. Sunkumas gali kilti iš motorinių sutrikimų: silpni raumenys, neįprastas tušinuko laikymas, lėtesni grafiniai judesiai. Pasak Chung, Patel ir Nizami (2020) disgrafija yra mažai pažinta ir dažnai nėra diagnuozuojama, ją lengva supainioti su kitais mokymosi ir psichologiniais sutrikimais. Disgrafija yra rašymo sutrikimas, kuris paveikia žmogų bet kuriame amžiuje. Atsiranda problemos su rašymu, raidžių formavimu, tarimu. Kartais sunku su smulkiosios motorikos koordinacija, rašymo tempas lėtesnis, netaisyklinga gramatika.

Seniau buvo manoma kad disgrafija atsiranda dėl blogos raumenų koordinacijos ir dėl to vaikams suku taisyklingai rašyti, tačiau yra ištirta, kad vaikai puikiausiai atlieka kitas motorines užduotis. Pasak Čičić (2020), disgrafija yra rašymo sutrikimas pasireiškiantis klaidų darymu rašyboje ir yra skirtoma į tris lygmenis:

1. Raidžių ir skiemenų lygmuo – kai vaikas turintis disgrafiją prideda perteklines raides, skiemenis. Netaisyklingai taria žodžius rašant. Praleidžia raides arba skiemenis. Vaikas gali nesuvokti visų žodžio garsų. Gali būti nepakankamas dėmesio susikoncentravimas arba mažas savikontrolės lygis.
2. Žodinis lygmuo – vaikui, turinčiam disgrafiją tai pasireiškia kaip atskiras to paties žodžio dalių rašymas, išformuojantis ir morfologinis disgramatizmas.
3. Sakinio lygmuo – vaikas su disgrafija sakinyje rašo neteisingus skyrybos ženklus, arba juos praleidžia (sintetinis disgramatizmas).

Disgrafija nebūtinai pasireiškia tik rašymo įvaldymo sunkumais, bet ji pasireiškia ir žodinės kalbos komponentais. Tai sukelia netolygumą rašant, o tokių sunkumų gali kilti dėl nepritaikyto mokymo, nes sunkumai atsiranda ne dėl rašybos nežinojimo.

Disleksija. „Disleksija“ reiškia „sunkumas skaityti žodžius“. Ji gali neigiamai paveikti asmens gebėjimą greitai ir gerai skaityti ir beveik visada lemia prastą „keistą“ rašybą. Disleksiją turintiems mokiniams dažnai būdinga prasta trumpalaikė atmintis informacijos nuoseklumo

suvokimai ir jos apdorojimo sunkumai“ (East ir Evans 2008, p. 59). Snowling, Hulme ir Nation (2020) teigia, kad disleksija yra mokymosi sunkumas, – tai sunkumas iškoduoti raides (garsiai skaityti) ir rašyti. Pasak Snowling ir kitų (2020), psichikos sutrikimų diagnostikos ir statistikos vadove disleksija yra neurologinio vystymosi sutrikimas. Neurologinio vystymosi sutrikimai yra paveldimi. Šis sutrikimas trunka visą gyvenimą, pasireiškia ankstyvame amžiuje. Daugelį metų tyrinėjnt disleksiją mokslininkai apsistojo ties šiais baziniais faktais – disleksija, tai specifininis mokymosi sutrikimas, specifinis nes tai nėra sensorinės problemos ar paprasti mokymosi sunkumai dėl žemo IQ. Pagal Nalavany, Logan ir Carawan (2018), vaikai turintys disleksiją dažnai susiduria su rašymo sunkumais. Rašymas reikalauja gerų transkripcinių gebėjimų, darbinės atminties ir vykdymo funkcijos – visa tai yra sudėtingi procesai smegenyse, vaikams turintiems disleksiją. Todėl vaikų turinčių disleksija gramatika yra skurdi, taip pat tarimas ir visa rašymo kokybė. Pasak Čičić (2020), disleksija yra kilusi iš dviejų graikų kalbos žodžių „dys“ (silpnas, netinkamas) ir „lexsis“ (kalba, žodis) ir tai yra vienas iš kelių mokymosi sunkumų, kaip kalba pagrįstas konstitucinis sutrikimas. Disleksijos pavadinimas yra naujesnis, prieš tai disleksija buvo įvardinama kaip „minimalus smegenų funkcijos sutrikimas“, „psichoninis sutrikimas“, „skaitymo sunkumai“ ir „skaitymo sutrikimai“.

Pagrindiniai disleksijos bruožai pasireiškia sunkumais įgyjant ir lavinant skaitymą ir rašymą bei kalbiniame, suvokimo ir sąvokų vystymesi. Tai lemia sunkumus ir ypatumus toliau nurodytose srityse. Šiomis dienomis tai gerai ištirtas reiškinys atpažįstamas net darželinio amžiaus vaikuose. Disleksiją turi vienas iš dešimties žmonių. Sakoma, kad visi žmonės turi skirtingus charakterio bruožus, tačiau jie visi gali turėti bendrų bruožų, pavyzdžiui kaip skaitymo, rašymo, pamokų organizavimo ar dėmesio palaikymo problemos. Ravlan (2018), disleksikams vaikams yra sunku atskirti kairę nuo dešinės, dažnai parašo veidrodines raides »b«, »d«, »p«, »q«.

SOCIALINIS DARBAS

Pagal Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymą (2006 m.) „socialinių paslaugų tikslai yra padėti asmeniui (šeimai) ir (ar) bendruomenei išvengti socialinių problemų ir (ar) socialinės rizikos atsiradimo bei sudaryti sąlygas asmeniui (šeimai) ugdyti ir (ar) stiprinti gebėjimus savarankiškai spręsti socialines problemas, palaikyti socialinius ryšius su visuomene, taip pat padėti didinti socialinę įtrauktį“. Pagal Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymą (2006 m.) socialinių paslaugų samprata yra „socialinėmis paslaugomis siekiama socialinių problemų ir (ar) socialinės rizikos asmeniui (šeimai) ir (ar) bendruomenei atsiradimo prevencijos ir (ar) suteikiama pagalba asmeniui (šeimai), dėl amžiaus, neįgalumo, socialinės rizikos, socialinių problemų iš dalies ar visiškai neturinčiam (neturinčiai) gebėjimų (jų neturėjusiam arba jų turėjusiam, bet praradusiam) ar galimybių savarankiškai rūpintis asmeniniu (šeimos) gyvenimu ir dalyvauti visuomenės gyvenime“.

Socialiniai darbuotojai gali susitikti su vaikais turinčiais mokymosi sunkumų šeimose arbe bet kokioje įstaigoje, kuri dirba su vaikais:

Vaikų dienos centras – Lietuvoje vaikų dienos centrų paslaugos orientuojamos į tris pagrindines veiklas – edukacinį ir socialinių įgūdžių ugdymą bei vaikų laisvalaikio organizavimą. Šios paslaugos iš esmės papildo šeimos aplinkoje trūkstamus užsiėmimus vaikams.

Socialinių paslaugų centras. Pagal Vilniaus miesto socialinio paslaugu centro pateiktus duomenis, gyventojams, kuriems sunku savarankiškai rūpintis savo bei šeimos gyvenimu ir kuriems būtina pagalba, tenkinant jų būtinuosius poreikius, bei sprendžiant socialines problemas, socialiniai darbuotojai gali teikti socialinę paramą. Tokių darbuotojų funkcija būtų siūlyti šeimai socialinių problemų sprendimų alternatyvas, ugdyti ir palaikyti šeimos narių motyvaciją, siekti teigiamų pokyčių šeimos gyvenime, tarpininkauti tarp šeimos ir kitų pagalbos priemonių, teikti šeimoms informaciją bei konsultacijas dėl joms būtinos pagalbos (mediacijos, psichologinės pagalbos, paslaugų vaikų dienos centruose, specialiųjų pagalbos priemonių) gavimo. Socialiniai darbuotojai gali informuoti ir konsultuoti šeimas, auginančias nepilnamečius vaikus ir šeimas, patiriančias socialinę riziką, ugdyti tėvystės ir socialinius įgūdžius, teikti emocinę bei socialinę

pagalbą, tarpininkauti šeimai dėl pagalbos priemonių (pvz. piniginės socialinės paramos, sveikatos priežiūros ir kt.), organizuoti reikalingą ir prevencinę pagalbą. Socialinio darbuotojo funkcija taip pat yra bendradarbiauti su asmeniniais asistentais. Socialiniams darbuotojams svarbu ginti vaiko teises remiantis Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymu. Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymas, 2020 m. teigia, kad „Mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, ugdymą įgyvendina visos privalomąjį ir visuotinį švietimą teikiančios mokyklos, kiti švietimo teikėjai. Ugdymo procesą, kuriame dalyvauja mokiniai, turintys nedidelių ir vidutinių specialiųjų ugdymosi poreikių, gali vykdyti daugiau kaip vienas mokytojas. Kartu su mokytoju pagalbą mokiniui teikia švietimo pagalbos specialistai“.

Socialiniame darbe svarbu atsižvelgti į vaiko poreikius. Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas 2019 m., numato „geriausių vaiko interesų prioritetą priimant sprendimus ar imantis bet kokių veiksmų, susijusių su vaiku, svarbiausia – geriausi vaiko interesai. Šis principas taikomas remiantis konkrečia individualaus vaiko situacija, vertinant ir nustatant, kas naudingiausia vaikui artimiausiu metu ir ateityje, atsižvelgiant į vaiko nuomonę, jo identiškumą, šeimos aplinkos ir šeimos ryšių išsaugojimą ir santykių palaikymą, vaiko poreikių, atitinkančių jo amžių, vystymąsi, gebėjimus ir brandą bei užtikrinančių tinkamą vaiko raidą, tenkinimą, fizinį ir psichinį saugumą, vaiko teisės į sveikatą ir mokslą užtikrinimą bei kitus specialius vaiko poreikius. Vaikui turi būti teikiama tokia apsauga, kokios reikia jo gerovei, taikant visą įmanomą koordinuotą kompleksinę pagalbą“. Socialinis darbuotojas rūpinasi, kad vaikui būtu suteikta vieša informacija, taip pat informacija apie mokymosi sutrikimus. Pasak Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymą 2019 m., tėvai ar kiti vaiko atstovai pagal įstatymą, taip pat bendrojo ugdymo mokyklos ar profesinio ugdymo įstaigos ir kiti asmenys užtikrina vaikui galimybę naudotis viešąja informacija, kuri prisideda prie vaiko gerovės ir skatina jo fizinį, protinį, dvasinį, emocinį, dorovinį vystymąsi. Anot Lietuvos Respublikos Seimo nutarimo Dėl vaiko gerovės valstybės politikos koncepcijos patvirtinimo (2003) „*Vaiko apsauga* – teisė augti savo šeimoje ir gauti profesionalią pagalbą, taip pat teisė būti apsaugotam nuo socialinio ir individualaus smurto. *Vaiko aprūpinimas* – teisė į išteklius ir paslaugas, juos paskirstant tarp vaiko ir suaugusiųjų; ypač skiriant dėmesį neįgaliam vaikui, vaikui, turinčiam specialiųjų poreikių, ir vaikui, kuriam yra pavojus patirti skurdą, tėvų smurtą bei nepriežiūrą ar įsitraukti į nusikalstamą veiklą“. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimo dėl vaiko gerovės valstybės politikos koncepcijos patvirtinimo (2003) turi būti užtvirtintas „*vaiko aprūpinimas* – teisė į išteklius ir paslaugas, juos paskirstant tarp vaiko ir suaugusiųjų; ypač skiriant dėmesį neįgaliam vaikui, vaikui, turinčiam specialiųjų poreikių, ir vaikui, kuriam yra pavojus patirti skurdą, tėvų smurtą bei nepriežiūrą ar įsitraukti į nusikalstamą veiklą“.

GALIMA PAGALBA

Socialiniame darbe retai kada kalbama apie mokymosi sutrikimus. Dažnai socialiniai darbuotojai mokymosi sutrikimų sritį palieka pedagogams, logopedams, psichologams ir kitiems specialistams. Apie tai rašo Schelbe ir kiti (2022): „socialiniai darbuotojai neturi kompetencijos diagnozuoti mokymosi sutrikimų, todėl jie dažnai kreipiasi į kitus specialistus“. Dažnai socialinis darbuotojas nepripažįstamas, kaip turintis kompetenciją aktyviai dirbti su vaikais, turinčiais mokymosi sutrikimų. Tačiau socialinio darbuotojo atsakomybė yra kalbėti apie mokymosi sutrikimus, griauti diagnozes supančias stigmas. Kalbėti apie mokymosi sutrikimus bei intervencijas, teikti pagalbą socialiniams darbuotojams turėtų būti prioritetas. Socialiniai darbuotojai turėtų kalbėti kad disleksija ir kiti mokymosi sutrikimai nėra žemo intelekto rodiklis. Kalbėjimas apie mokymosi sutrikimus gali padėti išvengti neteisingo supratimo ir diskriminacijos.

Pasak Schelbe, ir kitų (2021) socialiniai darbuotojai turėtų skirti laiko pasidomėti apie įvairius mokymosi sutrikimus ir pristatyti visuomenei jų specifiką savo darbe, padėti griauti melagingus įsitikinimus, kad mokymosi sutrikimai yra dėl žemo IQ. Socialinis darbuotojas atlikdamas savo rolę, turėtų identifikuoti rizikas, nukreipti. Mokymosi sutrikimų atpažinimas

galėtų būti įterptas į socialinio darbo praktikas. Kai socialinis darbuotojas konsultuoja, gali įtraukti ir klausimus apie mokymosi sutrikimus.

Socialinis darbuotojas gali teikti tokią pat pagalbą, kokią teikia kitiems klientams. Pasak Lietuvos Respublikos Socialinių paslaugų įstatymo 2006 m., „Socialinės paslaugos valdomos, skiriamos ir teikiamos vadovaujantis šiais principais“:

1) Bendradarbiavimo principas. Šios paslaugos teikiamos bendradarbiaujant tarp kliento ir institucijų, savivaldybės ir valstybės institucijų, teises, socialinių paslaugų įstaigų organizacijų, kurios gina socialinių grupių ir žmonių interesus, teises, vadinasi socialinis darbuotojas turi ginti ir vaiko turinčio mokymosi surikimu teisias ir bendradarbiauti su jį supančiais specialistais. Šios paslaugos skiriamos asmeniui, šeimoms, bendruomenėms vadinasi socialinis darbuotojas turi padėti šeimomis kurios augina vaiką turintį mokymosi sutrikimą bendradarbiaujant tarp šeimos ir įstaigų, kurios suteiks reikiamą pagalbą.

2) Dalyvavimo principas. Šios paslaugos, skiriamos ir teikiamos sprendžiant klausimus arba problemas kartu su klientu arba jo atstovu, organizacijomis, ginančiomis socialinių grupių, žmonių interesus ir teises. Vadinasi socialinis darbuotojas turi dalyvauti vaiko ir šeimos gyvenime ir atstovaujant jo ir jo šeimos interesus. Turi kartu su klientu pasitariant priimti sprendimą.

3) Kompleksiškumo principas. Paslaugos teikiamos asmeniui derinant su jo šeima, bei kitomis socialinėmis paslaugomis. Vadinasi socialinis darbuotojas turi išsiaiškinti kokias paslaugas gauna vaikas su mokymosi sutrikimu ir tai suderini su specialistais ir jo šeima. Išsiaiškinti ar nėra paslaugų pertekliaus ir ar nėra paslaugų trūkumo, taip pat pasirūpinti, kad informaciją ir reikiamą paramą gautų artimieji.

4) Prieinamumo principas. Paslaugų valdymo, skyrimo ir teikimo prieinamumas yra užtikrinamas asmeniui ir jo šeimai kuo arčiau gyvenamosios vietos. Vadinasi paslaugos turi būti suteiktos vaikams turintiems mokymosi sutrikimų ir jų tėvams, taip pat paslaugos turi būti kuo arčiau gyvenamosios vietos.

5) Socialinio teisingumo principas. Socialinės paslaugos turi būti teikiamos asmeniui ir jo šeimai nepriklausomai nuo asmens finansinių galimybių. Vadinasi socialiniai darbuotojai turi pasirūpinti, kad vaikai turintys mokymosi sutrikimų iš nepasiturinčių šeimų, gautų reikiamą pagalbą, diagnozę, mokytoją asistentą.

6) Tinkamumo principas. Teikiamos paslaugos turi atitikti asmens ir jo šeimos interesus bei poreikius. Vadinasi, vaiko turinčio mokymosi sutrikimus ir jo šeimos, turi būti paklausta kokios jiems reikia pagalbos. Reikia atsižvelgti ne tik į vaiko diagnozę, bet ir jo asmenybės specifiškumą, – ar jam skiriama pagalba bus tinkama, ar nesukels daugiau problemų.

7) Veiksmingumo principas. Paslaugų teikimo tikslas yra siekti gerų rezultatų ir racionaliai naudoti turimus išteklius. Vadinasi, net kai socialinis darbuotojas negauna valstybės finansavimo paslaugai, jis gali domėtis bei užsiimti informacijos skleidimu bei nukreipimu, padėti vaikui turinčiam mokymosi sutrikimą ir jo šeimai.

8) Visapusiškumo principas. Paslaugos yra derinamos su vaiko teisių apsauga, su pinigine socialine parama, specialiosios pagalbos priemonėmis, sveikatos priežiūra, užimtumu, ugdymu ir švietimu socialinio būsto suteikimu. Vadinasi socialinės paslaugos yra derinamos su švietimu ir ugdymu, tad socialinis darbuotojas turėtų labiau įsitraukti į švietimo sektoriaus problematiškas vietas ir atkreipti dėmesį į vaikus, turinčius mokymosi sutrikimų ir jų šeimas.

Pasak Kattari, Ingarfield, Hanna, McQueen, ir Ross (2020), žmonės turintys mokymosi sutrikimų dažnai patiria diskriminaciją ir žmonių išankstinį nusistatymą, kuris lemia prastesnę socialinę pagalbą ir sveikatos apsaugą. Darbuotojai nesitiki sulaukti daug tokių klientų ir turi mažai vilties dėl jų ateities. Pasak Giri, Aylott, Giri, Ferguson Wormley ir Evans (2022), Jungtinėse karalystėse žmonės, turintys mokymosi sunkumų, susiduria su bedarbyste. Tiktai 5.9 procentų žmonių, turinčių mokymosi sutrikimų, yra įdarbinti. Dažnai žmonėms, turintiems mokymosi sunkumų, yra mažiau mokama. Dažnai žmonių klausia ką jie geba ir kiek jie dirbs, o ne kaip galima būtų pritaikyti aplinką prie jų poreikio. Taip yra ir su vaikais. Šeši milijonai mokinių

turi mokymosi sutrikimų, jie gauna K-12 išsilavinimo sistemą kiekvienais akademiniais metais, ir tik 47 procentai šių mokinių renkasi aukštesnį išsilavinimą. Kattari, Ingarfield, Hanna, McQueen, ir Ross (2020) tyrimo duomenimis vaikai patiriantys diskriminaciją iš aplinkos tiek iš mokytojų, klasės draugų yra nusivylę ir nebemano, kad jų ateitis yra perspektyvi. Vadinasi tai paveikia ne tik mokinių gyvenimus, bet ir jų tolimesnę suaugystės dalį. Nebaigus aukštojo mokslo yra sunkiau susirasti darbą ir taip išauga bedarbystės procentas bei atsiranda rimtesnių socialinių problemų. Socialiniai darbuotojai galėtų išvengti šių problemų, jeigu teiktų pagalbą labiausiai pažeidžiamoms visuomenės grupėms. Lietuvoje nėra atliktų tyrimų kiek šiuo metu mokinių turi mokymosi sutrikimų. Tačiau pasak Rello ir Bigham (2017), daugiau nei 10 procentų pasaulio populiacijos turi specifinių mokymosi sutrikimų. Pasak Grigorenko ir kitų (2020) socialinis darbuotojas, kuris nori padėti mokiniui, turinčiam mokymosi sunkumų, turi geriau suprasti jo gebėjimą ir negebėjimą, jo stiprybes ir silpnybes. Jis turėtų identifikuoti ir ištirti pagrindinius mokinių patirties faktorius, suprasti kaip žinos apie mokymosi sutrikimus gali jiems padėti socialiniame darbe. Ward, Raphael, Clark ir Raphael (2016) teigia, kad mums kaip socialiniams darbuotojams reikia apsvarstyti kaip mūsų nusistatymas, lūkesčiai ir įsitikinimai užtildo asmenis su poreikiu turinčius mokymosi sutrikimų. Mes negalime galvoti, kad jau viską padarėme, gerai pasidarbavome, kuol žmonėms su mokymosi sutrikimais aukštasis mokslas nėra prieinamas. Žmonės, turintys mokymosi sutrikimų, neturi teisės įsitraukti sprendžiant akademinius klausimus, bei sprendžiant socialines problemas, kurios yra tiesiogiai susijusios su jų gyvenimais. Socialiniai darbuotojai susiduria su mokymosi sutrikimų turinčiais asmenimis ir jų įsitraukimas pagerintų daugelio žmonių gyvenimo kokybę. Vadinasi socialiniams darbuotojams reikia labiau įsitraukti į edukacijos sistemą. Negalima skirstyti sutrikimų ir negalių vieniems ar kitiems specialistams, visi specialistai turi dirbti išvien ir papildyti savo darbų tam tikras esamas spragas. Kadangi mokymo sistema nėra atsakinga už pagalbos teikimą vaikams, turintiems mokymosi sutrikimų ir jų tėvams, tuo apsiimti turėtų socialinis darbuotojas. Pasak Kattari, Ingarfield, Hanna, McQueen, ir Ross (2020), buvo atliktas tyrimas, kur buvo apklausti mokiniai turintys mokymosi sutrikimų ir jie pasisakė apie patirtą mikroagresiją ir paramos trūkumą, taip pat kad mokiniai jaučiasi, kad jiems reikalinga palaikymo grupė mokykloje. Rezultatai parodė, kad yra reikalingas socialinių darbuotojų įsitraukimas dirbant su vaikais, turinčiais mokymosi sutrikimų. Turėtų būti steigiamas etatas socialinio darbuotojo darbui mokykloje. Šis etatas galėtų priklausyti Vaiko gerovės komisijai ir būtų įtrauktas į VGK narių sudėtį. Socialinis darbuotojas galėtų užsiimti informavimu, darbu su šeimomis ką tik sužinojusiomis savo vaiko diagnozę, nukreipimu kur toliau kreiptis ir ką toliau daryti.

Mokiniams būtų didelė pagalba nurodant skirtingus mokymosi metodus, bei juos įgalinant. Mokiniai turi tokią pačią teisę gauti išsilavinimą jų nediskriminuojant, nesudarant aplinkos patyčioms.

IŠVADOS

1. Mokymosi sutrikimas yra nustatomas patiriant sunkumus rašant, skaitant, skaičiuojant ar sutelkiant dėmesį. Mokymosi sutrikimai dažniausiai pastebimi mokymosi įstaigose, asmenį lydi visą likusį gyvenimą. Mokymosi sutrikimą diagnozuoja PPT, Psichologinė pedagoginė tarnyba.
2. Mokymosi sutrikimai yra skirstomi į dėmesio ir aktyvumo sutrikimą (yra sudėtinga sukoncentruoti dėmesį), diskalkuliją (matematinis sunkumas), disleksiją (sunkumas skaitant), disgrafiją (sunkumas rašant).
3. Socialinio darbo veiklos galimybės yra įgalinimas, bendradarbiavimas, dalyvavimas, kompleksinės pagalbos teikimas, prieinamumas, socialinis teisingumas, tinkamumas, veiksmingumas ir visapusiškumas.

LITERATŪRA

1. Amelia, W., & Supena, A. (2022). Mathematics Learning Strategy for Discalculia Students in Elementary School. *Jurnal Kependidikan: Jurnal Hasil Penelitian dan Kajian Kepustakaan di Bidang Pendidikan, Pengajaran dan Pembelajaran*, *8*(1), 209-219.
2. Ashraf, F., & Najam, N. (2020). An epidemiological study of prevalence and comorbidity of non-clinical Dyslexia, Dysgraphia and Dyscalculia symptoms in Public and Private Schools of Pakistan. *Pakistan Journal of Medical Sciences*, *36*(7), 1659.
3. Asselborn, T., Gargot, T., Kidziński, Ł., Johal, W., Cohen, D., Jolly, C., & Dillenbourg, P. (2018). Automated human-level diagnosis of dysgraphia using a consumer tablet. *NPJ digital medicine*, *1*(1), 19.
4. Avila-Pesantez, D. F., Vaca-Cardenas, L. A., Delgadillo Avila, R., Padilla, N., & Rivera, L. A. (2018, August). Design of an augmented reality serious game for children with dyscalculia: a case study. In *International Conference on Technology Trends* (pp. 165-175). Springer, Cham.
5. Barkauskienė, R., & Bieliauskaitė, R. (2002). Mokymosi negalią turinčių vaikų elgesio ir emocijų sunkumai. *Medicina*, *38*(4), 439-443.
6. Brown, K. A., Parikh, S., & Patel, D. R. (2020). Understanding basic concepts of developmental diagnosis in children. *Translational pediatrics*, *9*(Suppl 1), S9.
7. Chinn, S. (2018). *Maths learning difficulties, Dyslexia and Dyscalculia*. Jessica Kingsley Publishers.
8. Chung, P. J., Patel, D. R., & Nizami, I. (2020). Disorder of written expression and dysgraphia: definition, diagnosis, and management. *Translational pediatrics*, *9*(Suppl 1), S46.
9. Čičić, I. (2020). *Disleksija i disgrafija kod djece* (Doctoral dissertation, University of Zagreb. Faculty of Teacher Education. Chair of Croatian Language and Literature, Drama and Media Education).
10. Daniutė, S., & Staliūnienė, I. (2021). Fonologinių gebėjimų apibrėžtis, įvertinimas bei sąsajos su skaitymo sutrikimu (disleksija). *Specialusis ugdymas/Special education*, *2*(43), 53-108.
11. Denton, K., Coneway, B., Simmons, M., Behl, M., & Shin, M. (2022). Parents' voices matter: A mixed method study on the dyslexia diagnosis process. *Psychology in the Schools*.
12. Devi, A., & Kavya, G. (2021). Knowledge based analytical tool for identifying children with dyscalculia. In *International Conference on Communication, Computing and Electronics Systems* (pp. 703-711). Springer, Singapore.
13. Evans, R. J. W. (2020). A Pioneer in Context: TR Miles and the Bangor Dyslexia Unit. *Oxford Review of Education*, *46*(4), 439-453.
14. Galaz, Z., Mucha, J., Zvoncak, V., Mekyska, J., Smekal, Z., Safarova, K. & Faundez-Zanuy, M. (2020). Advanced parametrization of graphomotor difficulties in school-aged children. *IEEE Access*, *8*, 112883-112897.
15. Giedrienė, R., & Narutavičiūtė, I. (2015). Mokymosi sutrikimai ir vaiko socializacija.
16. Giri, A., Aylott, J., Giri, P., Ferguson Wormley, S., & Evans, J. (2022).
17. Grigorenko, E. L., Compton, D. L., Fuchs, L. S., Wagner, R. K., Willcutt, E. G., & Fletcher, J. M. (2020). Understanding, educating, and supporting children with specific learning disabilities: 50 years of science and practice. *American Psychologist*, *75*(1), 37.
18. Grikpėdienė, V., & Indrašienė, V. (2008). Globos namų auklėtinių mokymosi sunkumai. *Edukacinės studijos*, 82-96.
19. Gudžinskienė, V., & Gedminienė, R. (2011). Vaikų, augančių alkoholio vartojimo problemų turinčiose šeimose, patiriami psichologiniai, socialiniai ir mokymosi sunkumai. *Socialinis ugdymas*, (16), 19-31.
20. Vilniaus miesto socialinės paramos centras. (2022-10-27) Paimta iš Vilniaus miesto socialinės paramos centro tinklapio [žiūrėta 2022-10-27]. Prieiga per internetą: https://www.spcentras.lt/socialines-paslaugos-seimoms/.
21. Yadav, S. K., Bhat, A. A., Hashem, S., Nisar, S., Kamal, M., Syed, N., & Haris, M. (2021). Genetic variations influence brain changes in patients with attention-deficit hyperactivity disorder. *Translational Psychiatry*, *11*(1), 1-24.
22. Yüksel, D. K., & EMMİOGLU, E. (2022). A Study on Parental Participation in The Literacy Learning Process of The Children with Special Learning Disability. *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi*, *11*(2), 276-287.

23. Jasinskaitė, M., Saulytė, R., Steponavičius, V., Balčiūnas, J., & Baks, B. (2021). Adult attention deficit hyperactivity disorder: principles of diagnosis and treatment. Journal of Medical Sciences. Nov 30, 2021 - Volume 9 | Issue 7. Electronic - ISSN: 2345-0592
24. Kattari, S. K., Ingarfield, L., Hanna, M., McQueen, J., & Ross, K. (2020). Uncovering issues of ableism in social work education: A disability needs assessment. *Social Work Education*, *39*(5), 599-616.
25. Kerulienė, T. (2019). 7-8 metų vaikų, turinčių kompleksinę negalią, socialinės kompetencijos ugdymas taikant „jaunieji atletai“ programą.
26. Kunwar, R. (2021). Impacts of Dyscalculia in Learning Mathematics: Some Considerations for Content Delivery and Support. In *Learning Disabilities-Neurobiology, Assessment, Clinical Features and Treatments*. IntechOpen.
27. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas dėl socialinių paslaugų katalogo patvirtinimo, galiojanti suvestinė redakcija: 2022 įsakymas Valstybės žinios, Nr. 43-1570 [žiūrėta 2022-10-27] Prieiga per internetą: https://eseimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.274453/asr.
28. Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas 2006, Valstybės žinios, Nr. 17-589 [žiūrėta 2022-10-27] Prieiga per internetą: https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.270342.
29. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas dėl Vaiko gerovės valstybės politikos koncepcijos patvirtinimo, Valstybės žinios, 2003, Nr. 52-2316 [žiūrėta 2022-10-27] Prieiga per internetą: https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.211767.
30. Lived experience and the social model of disability: Conflicted and inter-dependent ambitions for employment of people with a learning disability and their family carers. *British Journal of Learning Disabilities*, *50*(1), 98-106.
31. Marozaitė, I. (2019). *Pradinių klasių mokytojų kompetencijų tobulinimas užtikrinant įtraukųjį ugdymą* (Doctoral dissertation, Klaipėdos universitetas).
32. Mucha, J., Zvoncak, V., Galaz, Z., Faundez-Zanuy, M., Mekyska, J., Kiska, T., & Lopez-de-Ipina, K. (2018, July). Fractional derivatives of online handwriting: A new approach of parkinsonic dysgraphia analysis. In *2018 41st International Conference on Telecommunications and Signal Processing (TSP)* (pp. 1-4). IEEE.
33. Nalavany, B. A., Logan, J. M., & Carawan, L. W. (2018). The relationship between emotional experience with dyslexia and work self-efficacy among adults with dyslexia. *Dyslexia*, *24*(1), 17-
34. Pennington, B. F., McGrath, L. M., & Peterson, R. L. (2019). *Diagnosing learning disorders: From science to practice*. Guilford Publications.
35. Ravlan, L. (2018). *Disleksija in likovna umetnost* (Doctoral dissertation, [L. Ravlan]).
36. Rello, L., & Bigham, J. P. (2017, October). Good background colors for readers: A study of people with and without dyslexia. In *Proceedings of the 19th international ACM SIGACCESS conference on computers and accessibility* (pp. 72-80).
37. Rimkevičienė, V., Gaigalienė, M., & Barkauskaitė, M. (2005). Pagrindinių ir vidurinių bendrojo lavinimo mokyklų mokinių, turinčių mokymosi sunkumų, nesėkmingo mokymosi ir mokyklos nelankymo priežasčių lyginamoji analizė. *Ugdymo psichologija*, (15), 32-37.
38. Sayal, K., Prasad, V., Daley, D., Ford, T., & Coghill, D. (2018). ADHD in children and young people: prevalence, care pathways, and service provision. *The Lancet Psychiatry*, *5*(2), 175-186.
39. Schelbe, L., Pryce, J., Petscher, Y., Fien, H., Stanley, C., Gearin, B., & Gaab, N. (2022). Dyslexia in the context of social work: Screening and early intervention. *Families in Society*, *103*(3), 269-280.
40. Schelbe, L., Pryce, J., Petscher, Y., Fien, H., Stanley, C., Gearin, B., & Gaab, N. (2021). Dyslexia in the context of social work: Screening and early intervention. *Families in Society*, 10443894211042323.
41. Shea, L. C., Hecker, L., & Lalor, A. R. (2019). *From disability to diversity: College success for students with learning disabilities, ADHD, and autism Spectrum disorder*. The National Resource Center for The First-Year Experience.
42. Sibley, M. H., Arnold, L. E., Swanson, J. M., Hechtman, L. T., Kennedy, T. M., Owens, E., ... & MTA Cooperative Group. (2022). Variable patterns of remission from ADHD in the multimodal treatment study of ADHD. *American Journal of Psychiatry*, *179*(2), 142-151.
43. Subačiūtė, J. (2020). Judėjimo negalią turinčių paauglių patirtys: švietimo socialinis laukas. *Filosofija. Sociologija*, *31*(2), 157-164.

44. Švietimo, L. R. *mokslo ministro, Lietuvos Respublikos Sveikatos apsaugos ministro ir Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, grupių nustatymo ir jų specialiųjų ugdymosi poreikių skirstymo į lygius tvarkos aprašas “.(2011). Valstybės žinios, Nr* V-1265. [žiūrėta 2022-10-27] Prieiga per internetą: https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.404013.
45. Tarptautinės statistinės ligų ir sveikatos sutrikimų klasifikacijos modifikacija 2015 [žiūrėta 2022-10-27] Prieiga per internetą: http://ebook.vlk.lt/e.vadovas/index.jsp?topic=/lt.webmedia.vlk.drg.icd.ebook.content/html/icd/ivadas.html.
46. Viv, E., & Linda, E. (2008). Vienu žvilgsniu. *Vaiko specialiųjų ugdymosi poreikių tenkinimo vadovas. Vilnius: Tyto alba*.
47. Ward, N., Raphael, C., Clark, M., & Raphael, V. (2016). Involving people with profound and multiple learning disabilities in social work education: Building inclusive practice. *Social Work Education*, *35*(8), 918-932.
48. Weinfield, R., Barnes-Robinson L., Jeweler S., Shevitz B. (2021). *Smart Kids With Learning Difficulties– Overcoming Obstacles and Realizing Potental*. Niujorkas.

SOCIAL WORK OPPORTUNITIES WORKING WITH CHILDREN WITH LEARNING DISABILITIES

LAURA MATIUKAITĖ
Kolpingo University of Applied Sciences
Advisor – lecturer Evelina Darulienė

SUMMARY

This article discusses the importance of social work with children with learning disabilities. It can be observed that in foreign countries social workers work with children and adults with learning disabilities, while in Lithuania social workers do not have such job specification. Since more and more children with learning disabilities are being observed in Lithuania, the need for help for children and their families is also increasing. This paper justifies the importance of the social worker working with children with learning disabilities. It describes job opportunities based on social work principles and foreign experience, when working with children with learning disabilities.

JAUNUOLIAI LEIDŽIANTYS ILGĄ LAIKĄ GATVĖJE

KAROLINA MILEVSKAJA
Kolpingo kolegija
Vadovė – lektorė Evelina Darulienė

ANOTACIJA

Straipsnyje pateikiama informacija apie jaunimą, kuris didžiąją dalį savo laiko praleidžia gatvėje, analizuojamas jų paveikslas, gatvės pasirinkimo motyvai, teisių pažeidimą. Be to, atsižvelgiant į tai, kad šis jaunimas yra viena iš pažeidžiamiausių grupių, straipsnyje pateikiama informacija apie gatvės socialinį darbą ir organizacijas, kuriomis siekiama padėti jaunimui planuoti bei kurti savo gyvenimą iš pradžių, įgyti reikiamų įgūdžių, skatinti realizuoti save dėka įgytai profesijai.

Raktiniai žodžiai: *jaunimas gatvėje, vaiko teisės, gatvės socialinis darbas.*

ĮVADAS

Temos aktualumas. Anot UNICEF (2001), gatvės jaunimas tai asmenys, kurie dažniausiai nėra sulaukę pilnametystės, kuriems gatvė tapo įprasta jų buveine ir (arba) pragyvenimo šaltiniu, kuris yra nepakankamai apsaugotas, prižiūrimas ar vadovaujamas atsakingų suaugusiųjų. Gatvės jaunimas yra skurdo, žemo išsilavinimo, prievartos ir tėvystės stokos pasekmė. Jie yra susvetimėjimo ir sistemingo atstūmimo aukos. Jų gyvenimą apibrėžia smurtas ir baimė. Ward ir Seager (2010), rašo, kad tokie veiksniai kaip prievarta, smurtas šeimoje ar prasti šeimos santykiai yra dažni tarp gatvės jaunimo. Kuomet jaunas žmogus jaučiasi atstumtas ir nereikalingas savo šeimoms nariams - paramos ir bendravimo poreikis „atveda“ jaunimą į gatvę.

Dažnai jaunimas neįžvelgia neigiamų pasekmių, kurie gali atsirasti dėl jų gyvenimo stiliaus. Nors gilioje pasąmonėje jie iš dalies supranta, kad gatvė tai aplinka, kur kiekvieną dieną reikia kovoti už savo vietą pasaulyje, jaunimas nežino kaip sau padėti ir kur ieškoti pagalbos. Tad, šioje situacijoje svarbu analizuoti vaiko teisių pažeidimus, tam, kad jaunimas leidžiantis ilgą laiką gatvėje žinotų savo teises, o asmenys, kurie tas teises pažeidžia - neštų atsakomybę. Be to, svarbu skirti dėmesio į pagalbos būdus, daugiau kalbėti apie gatvės socialinį darbą, kuriuo siekiama padėti jaunimui planuoti bei kurti savo gyvenimą iš pradžių, įgyti reikiamų įgūdžių, skatinti realizuoti save dėka įgytai profesijai.

Tikslas – atskleisti jaunuoliams, leidžiantiems laiką gatvėje, teikiamos pagalbos ypatumus.

Uždaviniai:
1) Pateikti, laiką gatvėje leidžiančio jaunuolio sampratą.
2) Aprašyti, jaunuolių leidžiančių laiką gatvėje, teisių pažeidimo aspektus.
3) Atskleisti, socialinio darbo gatvėje specifiką.

Darbo rengimo metodai: teoriniai (mokslinės literatūros analizė).

„GATVĖS JAUNIMO“ PAVEIKSLAS

Literatūros apžvalga aiškiai rodo, kad gatvės jaunimas dažnai apibūdinami neigiamai. Bajari ir Kuswarno (2020), teigia, kad gatvės jaunimas visada asocijuojasi su smurtu, nusikaltimais ir socialiniais sutrikimais. Terminas „gatvės jaunimas“ nėra visuotinai pripažintas ir vienareikšmiškai apibrėžtas. Tačiau galima skirti 3 pagrindines grupes: jaunimas gatvėje, jaunimas iš gatvės ir gatvės jaunimas.

Jaunimas gatvėje – jaunimas, kurie didesnę dienos dalį praleidžia gatvėje, tačiau palaiko ryšį su savo šeima, lanko mokyklą ir paprastai nakčiai grįžta į namus. Maepa (2021), pažymi, kad jaunimas gatvėje dažniausiai ieško būdų kaip išgyventi pasinaudojant gatvės šaltiniais. Gatvė – tai

vieta, kur jie gauna darbo, elgetauja, prašo pinigų, taip galėdami patys egzistuoti ir padėti savo šeimai.

Jaunimas iš gatvės – vaikai, kurių kontaktai su savo šeima yra atsitiktiniai, silpni. Pasak Kvieskienės (2005, p. 24), „didžioji dalis skurstančių šeimų vaikų patiria socialinę atskirtį, psichologinį diskomfortą, praleidžia pamokas, meta mokyklą“. Į gatvę jaunimas patenka dėl smurto, alkoholizmo, priežiūros šeimoje stokos, namai jiems asocijuojasi su baime ir skurdu. Dabir (2014, p. 161) nuomone, gatvės jaunimas tai asmenys, kurie gatvę padaro pragyvenimo šaltiniu, laiko savo namais ir joje ieško pastogės bei saugumo.

Gatvės jaunimas – apleisti, patyrę smurtą, prievartą, jų ryšiai su šeimos nariai nutrūkę arba šeimos iš viso nebėra. De Brito (2014), nuomone, gatvės jaunimo gyvenimo situacija yra kupina sunkumų ir dažnai yra susijusi su piktnaudžiavimu narkotikais, smurtu, nusikalstamumu, šeimos ardymu, palikimu, ligomis, prostitucija ir t. t.

Gatvės jaunimas ir/ar jaunimas iš gatvės linkę burtis į grupes. Gatvės jaunimo draugai (kitaip dar „chebra“) tai žmonių grupė, kuri turi savitą bendravimo stilių, vaidmenis. (Laureckis ir kt., 2015). Šiose grupėse vyresni berniukai ir mergaitės dažnai rūpinasi jaunesniais. Su jaunesniais vaikais grupėje elgiamasi gerai, nes elgetaujant jie gali uždirbti daugiau pinigų nei vyresni. Daugelyje gatvės jaunimo grupių didžiąją dalį to, ką kiekvienas jaunuolis uždirba, dalijasi visi.

Taigi, kiekvienas gatvės jaunuolis yra individas, kuris dėl tam tikrų priežasčių pasirenka savo gyvenimo kelią. Svarbu akcentuoti, kad jaunimas gatvę pasirenka ne dėl savo noro, o dėl įvairių įtakojančių faktorių, tokių kaip šeima, bendraminčiai ir kt.

Gatvės pasirinkimo motyvai

Gatvės pasirinkimo motyvai dažniausiai susiję su slegiančia namų atmosfera, meilės trūkumu iš artimųjų, konfliktiškais santykiais su tėvais bei pinigų stoka. Kaip akcentuoja Švedaitė-Sakalauskė ir Eidukevičiūtė (2014), jauni žmonės dažniausiai susiburiuoja ten, kur jų įsivaizdavimu yra geresnės ateities galimybės, kur kitoje aplinkoje dėl tam tikrų priežasčių yra nepasiekiamos. Jei jaunuolis kenčia namuose dėl tėvų nepriežiūros ir/ar kitos apleistumo formos, išėjimas į lauką jam tampa paskutine išeitimi. Pasak Kvieskienės (2005, p. 24), „priežastis, kodėl jaunimas renkasi gatvę: gatvėje viskas nemokamai, gatvėje visi tampa lygūs, gatvėje jie nepatiria socialinės atskirties“. Gatvė suteikia galimybę užsidirbti, pabūti su savo „chebra“ kurios dėka gali būti išklausytas, suprastas ir mylimas.

Taigi, gatvė tai vieta, kur jaunuolis dirba, valgo, bendrauja, žaidžia, mokosi ir kartais miega. Jo kasdienius veiksmus diktuoja poreikis išgyventi. Kaip teigia Julien (2021), gatvės gyvenimo būdas turi neigiamą poveikį jaunuolių sveikatai, įskaitant seksualinės ir reprodukcinės sveikatos problemas bei psichikos ir fizinės gerovės atsžvilgiu.

„Gatvės jaunimo“ fizinis-emocinis paveikslas

Gyvenimas gatvėje yra be galo sunkus, reiklus ir slegiantis. Sorber ir kt. (2014), teigia, kad kadangi šiems jaunuoliams trūksta suaugusiųjų priežiūros, jie gatvėje patiria psichosocialinių, emocinių ir socialinių problemų. Jauno žmogaus, kuris leidžią savo laiką gatvėje, paveikslą galima aprašyti tokiais žodžiais kaip: maištas, nepaklusnumas nustatytoms visuomenės normoms bei taisyklėms. Detaliau pažvelgus galima įžvelgti netvarkingą, nešvarią aprangą, neramią laikyseną (nuolat trina rankas, tampo drabužius), „lakstančias“, neramias akis, didelę nuotaikų kaitą, minčių nerišlumą, gausų necenzūrinių žodžių vartojimą, melavimą, liūdnų nebūtų situacijų nepažįstamiems pasakojimą, manipuliaciją suaugusiųjų emocijomis, siekiant pastarųjų užuojautos ir materialinės naudos. Rūkymas ir alkoholio vartojimas, destruktyvus elgesys, neadekvatus savo gyvenimo perspektyvos vertinimas, nuolankumo demonstravimas, viliantis materialinės naudos, atvira neapykantos, pykčio išraiška praeivių atžvilgiu, pastariesiems atsisakius suteikti materialinę paramą (pinigais, maisto produktais ir pan.) – neatsiejamas dalykas jaunuolių, leidžiančių laiką gatvėje.

Taigi, jaunimas gatvėje tai asmenys, kurie yra pažeisti ir turintys įvairių psichologinių, emocinių bei fizinių problemų. Galima tik įsivaizduoti, kokia šio apleisto jaunimo ateitis.

Gyvenimo būdas, prie kurio jie pripranta, aplinka, kuri ugdo ir formuoja jų požiūrį į gyvenimą, gali nulemti daugumą į nusikalstamą veiklą.

VAIKO TEISIŲ SISTEMA

Anot Covell, Howe ir Blokhuis (2018), vaikams turi būti sudarytos sąlygos, kurios suteikia jiems galimybę augti be disfunkcijos, ugdyti savo savivertę ir gebėjimus, galiausiai tapti visaverčiais savo šeimos ir bendruomenės nariais. Dajasovė (2020, p. 8), remiantis autoriais cituoja, kad „Lietuvoje vaiko teisių apsauga – bendra ir aiški sistema, padedanti greitai ir profesionaliai reaguoti į pranešimus apie vaikų smurtą, nepriežiūrą, kryptingai dirbti su šeimomis, padedant išspręsti krizes, sukurti vienodą, atpažįstamą, draugišką vaikui tarnybos aplinką, ugdyti ir didinti visuomenės nepakantumą vaiko teisių pažeidimams“.

Vaikų teisių konvencija – svarbus dokumentas, kuris gina vaiko teises. Konvencijoje ir pagrindiniame Lietuvos Respublikos dokumente, skirtame vaikų teisių apsaugai įtvirtinti, apibrėžti esminiai vaiko teisių apsaugos principai: teisė gyventi ir sveikai vystytis, teisė į tinkamas gyvenimo sąlygas, teisė mokytis, teisė į asmeninį gyvenimą, asmens neliečiamybę ir laisvę.

Taigi, Konvencija - ypatingos moralinės reikšmės dokumentas, nes patvirtina vaiko pripažinimą žmonijos dalimi, jo diskriminacijos draudžiamumą, bendražmogiškųjų vertybių pirmumą.

Pagrindinės vaiko teisės

Jungtinių Tautų Vaiko teisių deklaracijoje (1959), teigiama, kad žmonija privalo duoti vaikui viską, ką ji turi geriausio. Bendrąją prasme vaiko teisės yra: teisė būti sveikam, gyventi, augti, naudotis socialinėmis teisėmis (Petrylienė, 2011). Tuo tarpu Kerulienė (2008), siūlo panagrinėti detaliau ir vaiko teisės skirsto į keturis pogrupius:

1) *Egzistencijos teisė:* apima vaiko teisę gyventi ir turėti viską, kas reikalinga jo egzistavimui. Tai – tinkamos gyvenimo sąlygos, būstas, visavertė mityba ir teisė į medicininį aptarnavimą.
2) *Vystymosi teisė:* apima tai, ko reikia visapusiškam vaiko tobulėjimui. Tai – teisė į mokslą, laisvalaikį ir žaidimus, kultūrinius renginius, teisė į minties, sąžinės ir religijos laisvę, galimybė naudotis informacija.
3) *Apsaugos teisė:* reikalauja būtinybę apsaugoti vaiką nuo visų prievartos, išnaudojimo ir grubaus elgesio formų. Jomis pasisakoma prieš vaikų darbą, narkotikų vartojimą ir seksualinį išnaudojimą.
4) *Dalyvavimo teisė*: leidžia vaikams dalyvauti bendruomenės ar valstybės veikloje. Tai – laisvė reikšti savo nuomonę, pasisakyti apie tai kas svarbu jų gyvenime, dalyvauti taikiuose susirinkimuose.

Nors Vaiko teisių konvencija ir LR Vaiko apsaugos pagrindu įstatymas gina svarbiausias vaikų teises, jie nepažeidžia tėvų teisės nuspręsti, kas geriausia jų vaikui. Tačiau tėvai turėtų nepamiršti pagrindinio principo – imantis bet kokių su vaiku susijusių veiksmų, turi būti atsižvelgiama į svarbiausią kriterijų – vaiko interesus – ir juo vadovaujamasi.

Gatvės vaikų teisių pažeidimas

Konvencijoje vaiku laikomas kiekvienas žmogus, neturintis 18-os metų, jei pagal taikomą įstatymą jo pilnametystė nepripažinta anksčiau. Gatvės jaunimo tarpe pagrinde yra nemažai nepilnamečių, kurių teisės yra pažeidžiamos. Šiame skyriuje pateikta keletą vaiko teisių pažeidimų pavyzdžių:

- *13 straipsnis. Vaiko teisė į privatų gyvenimą, asmens neliečiamybę ir laisvę, kitas teises.* Neretas atvejis, kuomet bendravimo privatumas, asmens duomenų apsauga, susirašinėjimo slaptumas yra pažeisti. Tėvai slapta norėdami sužinoti su kuo jų vaikas bendrauja, pamiršta apie teisę į privatų gyvenimą, visa to priežastis – pasitikėjimu grįstų santykių nebuvimas. Be to, pasitaiko, kad gatvės vaikai neturi teisės laisvai reikšti savo nuomonės, dalyvauti visuomenės gyvenime, taikiuose susirinkimuose ir organizacijose. Gatvės vaikai tarsi šešėliai šiame pasaulyje, kurių niekas nepastebi, daug kur neįleidžia ir jų nuomonei abejingi.

- *14 straipsnis. Teisė į mokslą.* Neretai gatvės vaikai dirba tam, kad pramaitinti savo šeimą, todėl laiko eiti į mokyklą - nėra. Netgi valstybinės nemokamos mokyklos gali būti per brangios, nes lėšų neužtenka vadovėliams, raštinės reikmenims ir uniformoms. Vaikams, pripratusiems prie laisvės gatvėje, mokyklos rėmai atrodys per griežti.
- *20 straipsnis. Vaiko teisė būti apsaugotam nuo smurto*. Gatvės vaikai dažnai tampa smurto ir prievartos aukomis savo šeimoje, tarp bendraamžių ir bendraminčių.
- *27 straipsnis. Teisė į tinkamas gyvenimo sąlygas.* Tėvai ar kiti vaiko atstovai pagal įstatymą dažniausiai nepasirūpina tuo, kad sudaryti tinkamas gyvenimo sąlygas savo vaikams. Todėl gatvės vaiko gyvenimo sąlygos nėra tinkamai užtikrintos jo fiziniam, emociniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam vystymuisi. Neretai pasitaiko, kad vaikai neturi elementariausių dalykų tokių kaip lova, stalo namų darbams ruošti, drabužių, savo nuosavo kampelio, kur jis gali pabūti su savimi ir t. t.
- *32 straipsnis. Vaikų darbo uždraudimas ir jaunų žmonių apsauga darbe.* Vaikai gatvėje ieško būdų kaip užsidirbti. Gatvėje dirbantys vaikai dažnai dirba už menką atlyginimą, sunkius ir pavojingus darbus. Darbdaviai naudojasi tuo, kad vaikai daug rečiau nei suaugusieji skundžiasi nepakankamu atlyginimu ar reikalauja geresnių darbo sąlygų.
- *53 straipsnis. Teisė į sveikatą ir medicininę priežiūrą.* Gatvės vaikų sveikatai nuolat kyla pavojus. Elementarios higienos nesilaikymas paverčia mažą įbrėžimą infekcijos grėsme. Seksualiai aktyvūs vaikai gali susirgti lytiškai plintančiomis ligomis ir susidurti su paauglystės nėštumo problemomis. Be to, gatvės vaikai ir jų šeimos retai turi pinigų, kad susimokėtų už sveikatos priežiūrą ir dažnai juos gąsdina medicinos įstaigos.

Kiekvienas suaugęs, taip pat kaip ir kiekvienas vaikas, turi tam tikras teises ir laisves, kurios jam priklauso nes jis gimė žmogumi. Gatvės jaunimas tai ne tik nepilnamečiai, bet ir jauni asmenys iki 29 metų, kurių teisės irgi yra pažeidžiamos. Todėl kai vaikui sukanka 18 metų, nors Vaiko teisių konvencija jam jau negalioja – jį ir jo teises gina kiti įstatymai ir tarptautiniai aktai, tokie kaip pvz., Visuotinė žmogaus teisių deklaracija.

Taigi, visais atvejais kiekvienas suaugęs, taip pat kaip ir kiekvienas vaikas yra ir bus apsaugotas nuo teisių pažeidimų.

SOCIALINIO DARBO GATVĖJE SPECIFIKA

Darbas su jaunimu gatvėje atsirado XX a. antroje pusėje Vakarų Europoje po Antrojo pasaulinio karo, o Rytų ir Vidurio Europoje nuo 1990 metų (Gudžinskienė ir Ramanauskas (2017). Tokio pobūdžio socialinio darbo poreikį diktavo intensyvi urbanizacija. Žaibišku greičiu augantys miestai, jų vidinė diferenciaciją į „prestižinius“ ir „skurdžių“ rajonus sukūrė vadinamuosius socialinių problemų židinius – vietoves (didmiesčių pakraščiuose), kuriose telkiasi asmenys, patiriantys socialinę atskirtį, stigmatizaciją ir iš to kylančias daugialypes asmenines problemas. Įvairios iššaukiančio elgesio jaunimo subkultūros (pankai, skinai, rokeriai ir kt.), taip pat nusikalstamu elgesiu išsiskiriančios grupės, gangsteriai, agresyviai nusiteikę jauni žmonės, valkatos ar jauni benamiai yra minėtų procesų padarinys.

Tuo tarpu Lietuvoje gatvės darbas atsirado 1996 m., kuomet Vilniaus Šv. Jono bendruomenės vienuoliai pradėjo teikti pagalbą sostinės jaunimui, mažino jų socialinę atskirtį. Socialinis darbuotojas, eidavo į tas vietas, kur jaunimas daugiausiai praleisdavo laiko gatvėse (Laureckis ir kt., 2015). Šiuo metu Lietuvoje sąvoka „darbas gatvėje“ teisiškai nėra reglamentuotas.

Taigi, gatvės socialinis darbas yra gana jauna, bet tuo tarpu reikšminga profesijos kryptis, tiems, kas palikti, be suaugusių priežiūros ir pagalbos.

Socialinio darbo gatvėje apibrėžimas ir vykdoma veikla

Gatvės socialinis darbas – pilnas iššūkių ir patirčių darbas. Dirbant socialinį darbą gatvėje yra svarbu nustatyti tikslą ir jo siekti. Anot Švedaitės - Sakalauskės ir Eidukevičiūtės (2014), yra svarbus kelio užkirtimas, kuris susijęs su jaunimo išstūmimu iš visuomenės.

Darbas su jaunimu gatvėje – ilgas procesas, programa, kurios tikslas yra užmegzti tvirtus ir pasitikėjimu grįstus santykius su laiką gatvėje leidžiančiais jaunais žmonėmis, be to, teikti jiems visapusišką ugdomąją, socialinę pagalbą ir atstovauti jų teises. Socialiniai darbuotojai gali koncentruotis į pagrindinę grupės problemą ir ją spręsti pasitelkiant įvairius metodus bei pasinaudoti NVO ir savivaldybių teikiamomis galimybėmis bei paslaugomis. Be to, socialiniai darbuotojai, gali vykdyti savo veiklą ne tik jaunimo organizacijose, bet ir kitoje aplinkoje, pvz., gatvėje, parkuose, prekybos centruose ir pan. Remiantis Ramanausko ir Gudžinskienės (2017), darytų empiriniu tyrimu nustatyta, kad gatvėje dirba komanda, sudaranti bent trys žmonės. Taigi, gatvėje dirba du specialistai: vyras ir moteris. Trečias žmogus stebėtojas, kurio užduotis yra dalyvauti komandos pasitarimuose biure, atkreipti dėmesį į tai, kaip gatvės darbuotojai priima sprendimus dėl tolesnės veiklos, kiek yra įsitraukę į veiklą, kiek vadovaujasi šaltu protu ir kiek emocijomis. Lietuvoje jaunuoliams pagalba nėra primetama. Ji yra pasiūloma. Jei jaunuoliai pagalbą priima ir nori ją gauti, turi įsipareigoti laikytis ir darbuotojų taisyklių.

Taigi, gatvės darbas leidžia atrasti priežastį, dėl ko jaunimas pasirenka gatvę bei siekia sumažinti jaunuolių socialinę atskirtį naudojant darbe visus galimus išteklius.

Principinės darbo gatvėje nuostatos

Ramanauskas ir Gudžinskienė (2017), analizavo Vokietijos nacionalinio lygmens organizacijos (Bundesarbeitsgemeinschaft Streetwork/Mobile Jugendarbeit), apibrėžtus veiklos standartus ir iškeltas veikimo principines nuostatas:

- *Jauniems žmonėms visi darbo gatvėje pasiūlymai turi būti „žemo slenksčio“:* pasiūlymai turi atsižvelgti į jaunų žmonių poreikius, dalyvauti juose gali be išankstinių ir papildomų reikalavimų, jie turi būti patogiai pasiekiami laiko ir erdvės požiūriu.
- *Savanoriškas dalyvavimas:* nepatirdami jokių sankcijų, patys jauni žmonės turi teisę pasirinkti kontakto su darbuotojais trukmę ir intensyvumą. Tam tikrais atvejais, kontaktas gali būti nutrauktas darbuotojų sprendimu, jeigu tai yra pagrįsta.
- *Jaunų žmonių orientacija į gyvenamąjį pasaulį ir jų poreikius:* socialiniame darbe svarbus yra nesmerkiantis požiūris, todėl mobilūs ir gatvės darbuotojai priima savo klientus su visomis jų stiprybėmis ir silpnybėmis, sprendžia visus klausimus, problemas, kurie kyla jauniems žmonėms.
- *Nevertinantis priėmimas:* darbas gatvėje įmanomas tik tada, kada darbuotojas individualiai įsijaučia ir priima, pripažįsta kiekvieną asmenį ar grupę. Svarbu priimti žmogų su visa jo visuma, be išankstinių nuostatų ir netaikant vertinimą.
- *Šališkumas:* gatvės ir mobilūs darbuotojai savo darbe atlieka atstovavimo vaidmenį. Atstovaudami kliento interesams, darbuotojai patys neprivalo persiimti jaunų žmonių pažiūromis ar nuostatomis.
- *Pasitikėjimo saugojimas ir anonimiškumas:* konfidencialumo išlaikymas vienas iš svarbiausių darbuotojų principų, kuriuo reikia laikytis. Be savo klientų sutikimo gatvės darbuotojai ir (ar) mobilūs darbuotojai neperduoda informacijos tretiems asmenims. Darbe neturi būti vedamos asmeninės bylos apie jaunuolius, su kuriais dirba. Atskaitose taip pat neturi būti jokios asmeninės informacijos ar konkrečių jaunų žmonių atvejų.
- *Tarpkultūrinio dialogo kompetencija:* mobilūs darbuotojai ir gatvės darbuotojai turi tarpkultūrinę kompetenciją, t.y modelių žinojimą, kurie būdingi tam tikrai kultūrinei terpei, kas padeda suprasti savo klientų veikimo būdus. Socialinis darbuotojas turi pažinti ir suprasti aplinką ne vien struktūriškai, tačiau ir socialiniu požiūriu, ten kur vyksta veikla. Darbe svarbus mokėjimas pritapti prie gatvėje vyraujančios kultūros, pvz., kalbėti jos kalba, paisyti taisykles.

Šios pagrindinės principinės nuostatos Vokietijoje, susiformavo per ilgametę darbo su jaunais žmonėmis gatvėje patirtį – bandant, eksperimentuojant, klystant ir atrandant.

Taigi, dirbant gatvės socialinį darbą į individą turi būti žiūrima per visų prizmę – šeimą, draugus, aplinką ir t. t. „Pagrindinis darbo tikslas – atrasti gatvės jaunimą, užmegzti ryšį, priimti jaunuolį tokį, koks yra, būti su juo, ugdyti pasitikėjimą, skatinti įgyti profesiją, per ją realizuoti save ir, jei reikia, padėti jaunuoliams kurti gyvenimą iš naujo, įgyti reikalingų įgūdžių bei prisidėti prie visuomenės gerovės kūrimo“ (Ramanauskas ir Gudžinskienė 2017, p. 28). Socialinis darbuotojas turi balansuoti tarp empatiškumo ir profesionalumo.

Organizcacijos dirbančios gatvės socialinį darbą

Jaunam žmogui, kuris yra nepajėgus arba nežinantis kaip savarankiškai susitvarkyti su įvairiomis gyvenimo problemomis, yra suteikta galimybė gauti visapusišką pagalbą iš įvairių organizacijų. Darbas su gatvės jaunimu Lietuvoje nėra išplėtotas. Šį darbą vykdo tik keletas organizacijų. Viena iš jų yra „Actio Catholica Patria“ – nevyriausybinė organizacija, kuri viena iš pirmųjų 2005 m. Kaune, pradėjo dirbti socialinį darbą gatvėje. Organizacijos tikslas yra per praktines veiklas ugdyti jauno žmogaus savarankiškumą. Dažnai jauni žmonės, dėl negebėjimo prisitaikyti visuomenėje išgyvena įtampą, kuri lemia jaunimo iniciatyvumo bei savarankiškumo lygį. Daugeliui yra reikalinga pagalba socializacijos etape ar tam tikrų gyvenimo iššūkių įveikime. Organizacija darbui su skirtingomis jaunimo grupėmis taiko vis kitas darbo formas, taip patenkindama įvairaus amžiaus bei socialinių grupių poreikius. Taip pat, Pal. J. Matulaičio centro socialiniai darbuotojai lankydamiesi tose vietose, kur jaunuoliai dažniausiai susiburia, siūlo ateiti į atvirą erdvę „Sofkė“. „Sofkė“ – tai vieta, kur jauni žmonės gali pasijusti saugūs, išklausyti ir gauti reikiamą pagalbą. Pagrindiniai principai: konfidencialumo laikymasis, pagarbus bendravimas, jaunų žmonių poreikių patenkinimas, atitinkančios pagalbos suteikimas. „Vilnius social club“ taip pat praktikuoja socialinį darbą gatvėje. Anot organizacijos, kuomet yra susipažįstama su jaunimu gatvėje, svarbu kuo aiškiau pristatyti savo vykdomą veiklą, savo nauda. Organizacija kuria galimybes jaunuoliams dirbti ir mokytis per darbines patirtis. „Vilnius social club“ tiki, kad norint sėkmingo bendro veikimo, reikia sukurti pagarbus ir šiltus ryšius tarp darbuotojų ir jaunuolių. Viešosios įstaigos „Duku“ socialinis darbas nukreiptas į Pilaitės jaunuolių poreikių klausymą ir analizę, jaunų žmonių palydėjimą, atstovavimą, institucijose, pakvietimą į kitas veiklas ir į mobilųjį darbą. „Duku“ kaip ir kitos anksčiau išvardintos organizacijos teigia, kad būtent santykis yra pagrindinė priemonė, siekiant suteikti jaunuoliams reikalingą socialinę ir emocinę paramą, profesinį orientavimą, atstovavimą ir palydėjimą, pagalbą ugdant socialinius įgūdžius bei įsitraukiant į prasmingas veiklas. Švedaitės-Sakalauskės ir Eidukevičiūtės (2014), teigimu kai kurios kaimiškų vietovių seniūnijos (tikslaus skaičiaus autorės nenurodo), taip pat praktikuoja gatvės socialinį darbą.

Taigi, gatvės darbas tai bendruomeninė paslauga, nešanti naudą visiems jos nariams. Grįstas pasitikėjimu santykių kūrimas viena iš svarbiausių priemonių norint suteikti pagalbą tam, kam jos iš tiesų reikia.

IŠVADOS

1. Laiką gatvėje leidžiantiems jaunuolių kasdienius veiksmus diktuoja poreikis išgyventi, todėl gatvę pasirenka dėl galimybės užsidirbti ir atrasti saugumą.
2. Gatvės vaikas turi teisę į privatų gyvenimą, mokslą, būti apsaugotam nuo smurto, į tinkamas gyvenimo sąlygas, darbo uždraudimą, tačiau kaip patvirtina Vaiko teisių konvencijos analizė – jų teisės yra pažeistos.
3. VŠĮ Actio Catholica Patria, Pal. Jurgio Matulaičio centras, VŠĮ Duku ir Vilnius social club organizacijos praktikuojant gatvės socialinį darbą siekia teikti asmeninę, socialinę bei ugdomąją pagalbą laiką gatvėje leidžiantiems jaunuoliams.

LITERATŪRA

1. Aptekar, L., & Stoecklin, D., (2014). *Street children and homeless children: A cross-cultural perspective.* New York, NY: Springer.
2. Bajari., A., & Kuswarno, E. (2020). *Violent language in the environment of street children singer-beggars in Heliyon.* Faculty of Communication Science 6(8), 1-13.
3. Biestek, Felix P. (1976). *The casework relationship*. London: George Allen and Unwin.
4. Covell, K., Howe, R. B., ir Blokhuis, J. C. (2018). *The challenge of children's rights for Canada.* Ontario: Wilfrid Laurier University Press.
5. Dabir, N. (2014). *Street connected children*. Paimta iš Encyclopaedia of Social Work tinklapio [žiūrėta 2022-10-17]. Prieiga per internetą: https://doi.org/10.1093/acrefore/9780199975839.013.1044.
6. Dajasovė, S. (2020). *Vaiko teisių apsaugos sistemos reformos įgyvendinimas: socialinių darbuotojų patirtis. Magistro baigiamasis darbas*. Vilnius: MRU
7. Debrito, A. (2014). *Street children and the implementation of child protection regulations: comparing Brazil and South Africa.* Faculty of social sciences, 1-52.
8. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija (2016). Paimta iš Europos Sąjungos oficialaus leidinio [žiūrėta 2022-10-17]. Prieiga per internetą: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016P/TXT&from=GA.
9. Friberg, A., & Martinsson, V. (2017). Problems and Solutions when Dealing with Street Children. *Social work,* 1-54.
10. Gudžinskienė, V., ir Ramanauskas, N. (2017). Jaunuolių, leidžiančių laiką gatvėje, paveikslas ir jų elgesio krizes sąlygojantys veiksniai. *Socialinis darbas, 15*(2), 7–23.
11. Gudžinskienė, V., ir Ramanauskas, N. (2017). Socialinis darbas su jaunuoliais, leidžiančiais laiką gatvėje. *Socialinis darbas 15*(1), 22–38.
12. Julien, G. (2022). Traits of street children. *Educational Research and Reviews, 17*(5), 160-167.
13. Jungtinių Tautų vaiko teisių deklaracija (1959). *Rezoliucija 1*/86, 1-2.
14. Kerulienė, I. (2008). Vaiko teisės: tėvų požiūris į jas ir elgesys su vaiku. *Edukologija,* p.116-123.
15. Lisauskienė, D., Aleksienė, V., ir Štuopytė, E. (2018). Socioedukacinis darbas su mažiau galimybių turinčiu jaunimu. *Edukologija*, 67-75.
16. Maepa, M., P. (2021). Self-Esteem and Resilience Differences Among Street Children Compared to Non-street Children in Limpopo Province of South Africa: A Baseline Study. *Department of Clinical Psychology,* 1-7.
17. Matulaitis, J. *Darbas gatvėje „sofkė“*. Paimta iš Pal. Jurgio Matulaičio centro tinklapio [žiūrėta 2022-10-17]. Prieiga per internetą: https://www.matulaiciosc.lt/jaunimas/sofke/.
18. Sorber, R., Winston, S., Koech, J., Ayuku, D., Hu, L., Hogan, J., & Braitstein, P. (2014). Social and economic characteristics of street youth by gender and level of street involvement in Eldoret, Kenya. Paimta iš Plos one tinklapio [žiūrėta 2022-10-17]. Prieiga per internetą https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0097587.
19. Švedaitė S., B., ir Eidukevičiūtė, D. (2014). Socialinis darbas su jaunimu gatvėje – pirmoji patirtis Lietuvoje. *Socialinio darbo procesai ir metodai* 37 – 53.
20. UNICEF (2001). The State of the World's Children. Periodical: State of the World's Children.
21. UNICEF (2017). *Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija.* Paimta iš UNICEF tinklapio [žiūrėta 2022-10-17]. Prieiga per internetą: https://unicef.lt/wp-content/uploads/2017/06/JT-Vaiko-Teisių-Konvencija.pdf.
22. Vilnius social club. *Darbas gatvėje*. Paimta iš Vilnius social club tinklapio [žiūrėta 2022-10-17]. Prieiga per internetą https://vilniussocialclub.lt/programos/darbas-gatveje/.
23. VŠĮ Actio Catholica Patria. *Atviras jaunimo centras "Vartai"*. Paimta iš Actio Catholica Patria tinklapio [žiūrėta 2022-10-17]. Prieiga per internetą: https://patria.lt/lt_lt/atviras-jaunimo-centras/.
24. VŠĮ Duku. *Darbas gatvėje*. Paimta iš Duku tinklapio [žiūrėta 2022-10-17]. Prieiga per internetą: https://www.duku.lt/darbas-gatvėje.

YOUNG PEOPLE SPENDING A LONG TIME ON THE STREET

KAROLINA MILEVSKAJA
Kolping University of Applied Sciences
Advisor – lecturer Evelina Darulienė

SUMMARY

The article provides information about young people who spend most of their time on the street, analyzes their image, the reasons for choosing the street, and the violation of their rights. In addition, taking into account the fact that this youth is one of the most vulnerable groups, the article provides information about street social work and organizations that aim to help young people plan and create their lives from the beginning, acquire the necessary skills, and encourage self-realization thanks to the acquired profession.

Keywords: *youth on the street, child rights, street social work.*

SOCIALINIS DARBAS SU SMURTĄ PATYRUSIOMIS MOTERIMIS

RENATA VIZBARĖ
Kolpingo kolegija
Konsultantė – lektorė Evelina Darulienė

ANOTACIJA

Smurtas prieš moteris – aktuali mūsų visuomenės problema. Susirūpinimas moterimis, kurios yra patyrusios fizinę, seksualinę, emocinę ir ekonominę prievartą, auga ir Lietuvoje. Socialinis darbas su moterimis, kurios yra patyrusios smurtą, reikalauja kvalifikacinių žinių, siekiant padėti moteriai, patyrusiai smurtą, išmanyti, kas yra smurtas, kokios jo priežastys ir rūšys. Pagalbos specialistas turi gebėti numatyti jo dinamiką ir smurto pasekmes, taipogi būti pasirengęs padėti moteriai, išgyvenusiai smurtą. Straipsnyje pateikiamos smurto formos ir priežastys. Kokios gali būti pasekmės patyrus smurtą. Socialinio darbuotojo darbas su smurtą išgyvenusia moterimi, konsultavimo technikas ir pagalba.

ĮVADAS

Temos aktualumas: Lietuvoje auga susirūpinimas dėl smurto prieš moteris. Ši tema yra aktuali mūsų visuomenėje.

Tikslas: apibūdinti socialinį darbą su smurtą patyrusiomis moterimis.

Uždaviniai:
1. Aptarti moterų patiriamo smurto priežastis.
2. Apibūdinti moterų patiriamo smurto pasekmes.
3. Pristatyti pagalbą su smurtą patyrusiomis moterimis.

SMURTO FORMOS

Kad padėtume moteriai, kuri patyrė smurtą, reikia žinoti smurto formas. Pasak Chomentausko, Dereškevičūtės ir Murauskienės (2017), visuomenėje smurtas dažniausiai suvokiamas kaip fizinis ir seksualinis smurtas, kai aukai padaroma akivaizdi žala, kuri lengvai nustatoma. Tačiau smurtas pasireiškia ir mažai pastebimomis formomis kurios gali padaryti žymiai didesnių padarinių nei tos kurios akivaizdžios. Dirsienė, Ušackienė, Mainelytė ir Kriugždaitė (2007), teigia, kad dažniausiai moteris patiria:

Fizinį smurtą: tai smurto forma, nuo pastūmimo iki sunkaus kūno sužalojimo bei nužudymo. Fizinis smurtas pasireiškia: nubrozdinimais žaizdomis, kaulų lūžiais, smegenų sukrėtimu, persileidimu. Aukos nenoriai pasakoja apie patirtus sužalojimus ir kodėl jie kartojasi.

Seksualinį smurtą: tai smurto forma kaip kėsinimasis į moters garbę, sveikatą ir gyvybę, kai verčiama lytiškai santykiauti prieš moters valią ir neprimtinu būdu. Patyrus seksualinį smurtą moteris dažnai gali sirgti ginekologiniais ir šlapimo takų uždegimais, sirgti lytiškai plintančiomis ligomis, pasitaiko nepageidaujamo nėštumo atvejų. Stebimas nenoras lankytis pas gydytojus, sunku sėdėti ar vaikščioti.

Psichologinį, emocinį smurtą: psichologinį smurtą pačios aukos sunkiai atpažįsta. Smurtas pasireiškia pastoviu moters žeminimu, menkinimu, draudimu bendrauti, ignoravimu, persekiojimu ir grasinimu atimti vaikus. Neretai aukoms yra grasinima siekant privesti jas paklusti. Emocinis smurtas yra sunkiai įrodomas.

Ekonominis smurtas: tai susiję su visais smurtautojo atliekamais kontroliavimo, manipuliavimo veiksmais, kurie susiję su moters darbine veikla ir finansais. Labai svarbu moteriai, kuri patiria smurtą padėti tapti ekonomiškai nepriklausoma.

SMURTO PRIEŽASTYS

Smurto priežastis Chomentauskas ir kt. (2017, p. 13) nurodo, kad „smurtas, atrodo, yra glaudžiai susijęs su asmenų psichologinėmis problemomis, netinkama emocijų kontrole, nemokėjimu spręsti konfliktų, išmoktu elgesiu, aukos ir smurtautojo bendravimo ypatybėmis, turimos smurtą pateisinančiomis vertybėmis“. Dažniausiai pasitaikančias smurto prieš moteris apraiškas Dirsienė ir kt. (2007), įvardija tokias kaip:

- psichologiniai veiksniai, nesugebėjimas valdyti savo instinktų, nusivylimas, agresyvumas, alkoholizmas ir psichopatija;
- smurtautojai dažniausiai patys patyrė smurtą vaikystėje arba buvo jo liudininkai;
- šeimos modelyje vyras laikomas autoritetu moters atžvilgiu;
- vyriškumo demonstravimo apraiškos tokios, kaip dominavimas, užuojautos nerodymas, išskirtinis konkuravimas;
- konfliktus neretai sukelia skirtingi žmonių požiūriai, nuostatos, vertybės, o tai neretai lemia prievartinius veiksmus;
- gėdos jausmas, atsiradusį nepilnavertiškumo kompleksą vyras bando paslėpti smurtaudamas, kaip tarsi įrodydamas savo vyriškumą;
- skurdas gimdo neviltį, pažeminimą ir pyktį;
- vartodamas alkoholį ir narkotikus, žmogus tampa amoralus, asocialus, atsiranda vertybinių orentacijų destrukcija, tokie žmonės nevaldo savo emocijų bei veiksmų (Dirsienė ir kt. 2007, p. 5).

SMURTO RATAS

Svarbu suprasti, kad smurtas artimoje aplinkoje vyksta pagal modelį, kuris vadinasi smurto ratu. Pradžioje moters yra kritikuojama, žeminama, po to palaipsnui pereinama į veiksmus, kurie sukelia fizinį ir emocinį skausmą (Dirsienė ir kt. 2007). Smurto ratas turi tris etapus:

- įtampos augimo;
- smurto proveržio;
- smurtautojo atgailavimo dar kitaip vadinamas „Medaus mėnesio“.

Kiekvienas etapas turi tam tikrus bruožus. Pasak Vasiliauskienės, Dirmotaitės ir Vasiliauskaitės (2017), sako, kad:

- įtampos augimo etape būdinga tai, kad smurtautojas tampa vis agresyvesnis, jo elgesys su moterimi – grubus ir egoistiškas;
- smurto proveržio etapas yra pats trumpiausias, pasak Walker (2007), vyras ima smurtauti, prisidengdamas pasiteisinimu, kad jis nori tik „truputį moterį pamokyti“ (cit. Vasiliauskienė ir kt. 2017, p. 75).
- Smurtautojo atgailavimo etapas, pasak Vasiliauskienės, Zablioskytės ir Kriugždaitės (2007) „prasideda iš kart po antrojo, kai smurtautojas suvokia, kad nuėjo per toli, atsiprašo ir pažada daugiau taip nesielgti, tačiau su sąlyga, jei ji „gerai elgsis“ ir „jo neprovokuos“ (cit. Vasiliauskienė ir kt. 2017, p. 75).

Pasak Chomentausko ir kt. (2017, p. 18), teigia, kad „smurto ratą palaiko abu, nes nemoka kitaip išspręsti prieštaravimų, nemato realios galimybės jo nutraukti ar alternatyvos gyventi kitaip. Neretai abi į smurto ratą įsisukusios pusės nori jį nutraukti, bet nežino kaip. Laiku suteikta informacija ar psichologinė pagalba gali padėti pasiekti šį tikslą“.

SMURTO PASEKMĖS

Bet koks smurtas palieka pasekmes, Dirsienės ir kt. (2007), įvardija jas kaip:

- *fizinės pasekmės* – kurios pasireiškia kūno sužalojimais, invalidumu ar mirtimi, miego ir mitybos sutrikimais, koncentracijos problemomis, žalojančio gyvenimo būdo pasirinkimu;

- *psichinės pasekmės* – kurios pasireiškia depresija ir kitais psichiniais susirgimais, sustiprėjusiu dirglumu, panikos priepoliais, bejėgiškumo jausmu, nepasitėjimu savo jėgomis, prarandamas gyvenimo džiaugsmas, iškreiptu požiūriu į smurtautojo elgesį;
- *socialinės pasekmės* – tokios kaip namų, šeimos, vaikų, draugų praradimas, galimybė normaliai dirbti ir mokytis, šeima netenka saugios aplinkos, normalaus vaikų auklėjimo;
- *ekonominės pasekmės* – bendruomenė patiria didžiulių finansinių nuostolių, didelės lėšos skiriamos policijai, teismui, sveikatos ir socialinėms tarnyboms;
- *globalinės pasekmės* – visuomenė netenka visavertės asmenybės, šeimos, šalyje auga nusikalstamumas ir kiti neigiami reiškiniai, prastėja šalies kaip teisinės valstybės įvaizdis, moteris jaučiasi socialiai neapsaugota.

KOKIŲ TRAUMĄ PATYRUSIŲ MOTERS REAKCIJŲ GALIMA TIKĖTIS

Rementis Clark, Classen, Fourt ir Shetty (2014), smurtas šeimoje gali sutrikdyti ar išbalansuoti įprastą žmogaus adaptaciją aplinkoje bei sukelti fiziologinius, psichologinius, emocinius bei kongnityvinius pokyčius (cit. Vasiliauskienė ir kt. 2017). Socialinis darbuotojas ar kitas specialistas kuris savo darbe susiduria su smurtą patyrusia moterimi, turi išmanyti kokių reakcijų galima tikėtis ir kaip elgtis susidūrus su jomis. Vasiliauskienė ir kiti (2017), išskiria jas į:

- *vidinio autoriteto praradimas*, gali atsirasti nepagrįstas, perdėtas savęs kaltinimas, impulsyvumas, rizikingas ar neatsargus elgesys, tarsi žmogus nebrangintų savo gyvenimo, o tai, sukuria sąlygas patirti pakartotinį traumavimą;
- *sutrikdytas emocinis gyvenimas,* susidūręs su dirgikliais, kurie primena trauminį įvykį, asmuo gali jaustis užlietas emocijų trikdančių teisingai vertiniti esamą situaciją, atrodyti perdėtai emocionalus arba bejausmis;
- *disociacija* – tai kai žmogus patenka į nepakeliamą situaciją, dalis traumuojančio įvykio aspektų yra atskiriama nuo likusios patirties, taip laikinai padarant situaciją labiau pakeliamą;
- *amnezija* – kai neprisimenama tam tikrų įvykio datalių ar viso trauminio įvykio;
- *depersonalizacija* – jausmas, jog traumą patyrusio asmens kūnas yra jam svetimas, jausmas lyg asmuo stebi trauminį įvykį tarsi būdamas šalia savęs;
- *derealizacija* – potyris, kai aplinka atrodo svetima arba nereali;
- *įtampą mažinantis elgesys* – kai būsena galiausiai tampa nepakeliama ir tuomet moteris griebias bet kokių, dažnai neadekvačių, savęs nuraminimo būdų siekdama sumažinti psichologinį skausmą.

SVARBU PROAKTYVIAI KLAUSTI APIE KLIENTĖS TRAUMINĘ PATIRTĮ

Anot Vasiliauskienės ir kt. (2017), traumą patyrusi moteris galimai jau buvo susidūrusi su netinkamu aplinkos reakcija, aukos kaltinimu ar atstūmimu, itin atsargiai įsijungia į pokalbį, kai liečia jos skaudžius išgyvenimus. Pirmiausia socialinis darbuotojas turi užmegzti kontaktą ir prakalbinti moterį, įgauti jos pasitikėjimą. Labai svarbu rami padrąsinanti aplinka. Pokalbio metu reikia užduoti aiškius teisingus ir savalaikius klausimus, jokiu būdu negalima moters teisti, kaltinti.

Netinkamas socialinio darbuotojo ar pareigūno reakcija į moters patirtą smurtą gali pridaryti papildomos žalos. Pasak Chomentausko ir kt. (2017, p. 45), teigia, kad „nukentėjusųjų savęs suvokimas po trauminio įvykio yra sutrikęs, pasitikėjimas ir saugumo jausmas – prarastas. Todėl pirminė užduotis yra atkurti bent mažiausią pasitikėjimą pareigūnais ir kitais žmonėmis“. Kai moteris išreiškia labai stiprius jausmus, svarbu nepasiduoti impulsui kažką daryt čia ir dabar, siekiant, kad ji tuoj pat pasijaustų gerai. Reikia prisiminti, kad pokalbio metu gali kilti staigūs, sąmonę užliejantys trauminės patirties sugrįžimai, klientę būtina nuraminti, čia padeda paprasti klausimai apie dabartinę situaciją (Vasiliauskienė ir kt. 2017).

KONSULTAVIMO TECHNIKOS

Svarbu turėti konsultavimo pagrindus, kurie prideda vertę bet kuriam socialinui darbuotojui, kuris susiduria su smurtą ar prievartą patiriančiu asmeniu. Kočiūnas (1995), išskiria šias konsultavimo technikas: klausimų uždavimas, paskatinimas, perfrazavimas, apibendrinimas, tylos pauzė, konfrontacija (cit. Vasiliauskienė ir kt. 2017).

Klausimų uždavimas reikalingas tam, kad kuo daugiau sužinoti apie moterį ir skatinti ją analizuoti apie situaciją. Klausimai užduodami uždari konkrečiai informacijai susirinkti, o atviri skatinti moterį dalintis mintimis apie situaciją, nuostatomis ir lūkesčiais. Negalima moteriai užduoti kelių iš karto klausimų, moteris gali nesuprasti, į kurį klausimą pirma turi atsakyti. Paskatinimas – tai trumpos frazės skatinančios moterį kalbėti. Paskatinimas išreiškia socialinio darbuotojo domėjimąsi, supratingumą, palaikymą, taip moteris skatinama pasitikėti ir išsipasakoti. Perfrazavimo tikslas parodyti, kad yra klausomasi, pasitikrinti ar klausytojas ir pašnekovas vienodai supranta, kas yra sakoma. Apibendrinimu išreiškiama pagrindinę kelių mažai susijusių teiginių mintį, jis svarbus, kai moteris kalba ilgai ir painiai. Tylos pauzė pokalbio pradžioje gali reikšti moters nerimą, neapsisprendimą. Socialinio darbuotojo mokėjimas panaudoti konsultavimo tikslais yra vienas iš esiminių konsultavimo įgūdžių. Konfrontacija – tai bet kokia socialinio darbuotojo reakcija, prieštaraujanti moters elgesui, prieštaraujama tam, kad moteriai gali trukdyti matyti ir spręsti savo problemas. Smurtą patyrus moteris gali vengti kalbėti apie patiriamą smurtą, kalbėti visai nesusijusius dalykut, todėl socialinis darbuotojas turi tai atspindėti ir pokalbį grąžinti prie esmės. Konfrontacija neturi būti kategoriška (Vasiliauskienė ir kt. 2017).

SOCIALINIO DARBUOTOJO ETIKA

Socialiniam darbuotojui yra būtinos žinios ir gebėjimai, kad sėkmingai teiktų pagalbą. Remiantis Jamesas ir Gilliland (2001), pabrėžia, kad „krizių intervencijos srityse dirbantiems asmenims reikalingi ypač geri empatiško ir aktyvaus klausimo įgūdžiai, greita reakcija, dėmesingumas ir gebėjimas veikti sudėtingose situacijose“ (cit. Liobikienė 2016, p. 64). Vasiliauskienės ir kt. (2017), išskiria, kad socialinis darbuotojas dirbdamas su smurtą patirenčia moterimi, turi vadovautis kompetencijos, autonomijos, solidarumo, konfidencialumo, anonimiškumo principu. Socialinis darbuotojas teikdamas paslaugas vienareikšmiškai turi būti moters pusėje, įgalinti smutą patyrusią moterį priimti savarankiškus sprendimus, atgauti pasitikėjimą savimi, jokiu būdu negali moteriai nurodinėti. Socialinis darbuotojas informatyvumas, leidžia suteikti visą reikalingą informaciją moteriai. Padėti pasinaudoti valstybės institucijų ar visuomenės organizacijų pagalba. Svarbu parinkti tinkamus pagalbos šaltinius. Institucijų darbo tvarkos keičiasi, teisės aktai ir įgyvendinimo praktika kinta, todėl norint teikti pagalbą socialinis darbuotojas privalo nuolat tobulėti, kelti kvalifikaciją. Užmegzdama santykius su moterimi, socialinis darbuotojas įsipareigoja gerbti klientės autonomiją ir išlikti objektyvus situacijos dalyvis. Socialinis darbuotojas turi būti pasiryžęs padėti smurtą patiriančiai moteriai visada būti jos pusėje. Svarbu prisiminti jei kyla abejonių dėl to, kad auka gali būti kalta, geriau atsisakyti ketinimo dirbti su smurtą patyrusiomis moterimis. Konfidencialumas yra vienas svarbiausių principų, nes jis skatina tarpusavio pasitikėjimą. Svarbu „tais atvejais, kai asmuo yra pavojingas sau ir kitiems arba gresia tiesioginis pavojus klientei ir \ ar jos artimiesiems, konsultantė turi įspėti klientę, kad apie tai privalo pranešti atitinkamoms institucijoms įstatymų numatyta tvarka“ (Vasiliauskienė ir kt. 2017, p. 98). Anonimiškumas reikalingas toms moterims, kurios nėra pasirengusios viešinti smurtą šeimoje, tačiau norėtų sužinoti apie esamas apsaugos ir pagalbos galimybes.

TARPININKAVIMAS IR ATSTOVAVIMAS INSTITUCIJOSE

Svarbu, kad „socialinių paslaugų centro teikiamos kompleksinės pagalbos dalis yra nukentėjusių asmenų interesų atstovavimas. Socialinių paslaugų centro darbuotojai, atstovaudami nukentėjusių asmenų interesus, tarpininkauja institucijose ir rengia pažymas apie konsultacijų su klientu momentu išaiškėjusius smurto faktus“ (Vasiliauskienė ir kt. 2017, p. 35). Socialinis

darbuotojas privalo ugdyti savo gebėjimą bendradarbiauti, tarpininkauti kliento naudai. „Reikėtų vengti pažymas pateikti pačiai nukentėjusiajai arba išsiųsti jai elektroniniu paštu, nes smurtautojas galimai tikrina jos daiktus, susirašinėjimą kt., ir pažyma gali patekti į smurtautojo rankas, kas sukeltų pakartotinio smurto grėsmę“ (Vasiliauskienė ir kt. 2017, p. 36).

DARBAS SU SMURTAUTOJU

„Specializuotų pagalbos centrų veiklos aprašas įtvirtina, jog socialinių paslaugų centras paslaugos smurtautojams neteikia ir štai dėl kokių priežasčių: darbas su smurtautojais prieštarauja Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymo nuostatoms. Įstatymas vienareikšmiškai įtvirtina, jog smurtas artimoje aplinkoje yra nusikaltimas ir žmogaus teisių pažeidimas, <...>, čia aiškiai atskiriami nukentėjes asmuo ir smurtautojas. <...>. Bandymas teikti pagalbą smurtautojui siunčia moteriai neteisingą pranešimą, kad jos patiriama skriauda nuvertinama, o asmuo pragaru pavertęs jos ir vaikų gyvenimą, nusipelno tokio pat draugiško požiūrio kaip ir ji. <...>. Darbas su smurtautojais neišvengiamai sukeltų socialinių paslaugų centro darbuotojams interesų konfliktą bei susilpnintų jų galimybes padėti nusikaltimų aukoms ištrūkti iš ydingo smurto rato“ (Vasiliauskienė ir kt. 2017, p. 44).

IŠVADOS

1. Smurtas prieš moteris yra labai paplitusi ir mažiausiai atpažįstama tyčinių sužalojimų priežastis. Pagrindinė smurto prieš moteris priežastis – jėgos ir galios disbalansas tarp moterų ir vyrų.
2. Smurto prieš moteris pasekmės gali būti sunkios ir drąstiškos: fiziniai sužalojimai, stiprūs psichologiniai ir emociniai pakenkimai, atsiradę psichosomatiniai sutrikimai, socialinė izoliacija, priklausomybė nuo alkoholio ir psichotropinių medžiagų, rimtos seksualumo ir emocinio intymumo problemos, depresija ir savižudybės.
3. Socialiniams darbuotojams, būtina turėti specialiųjų žinių iš smurto artimoje aplinkoje įveikimo srities, išmanyti apie smurto priežastis, dinamiką ir pasėkmes. Svarbu, aktyviai įsitraukti į tarpinstitucinį bendradarbiavimą su pagrindiniais Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymo įgyvendinimo subjektais. Socialiniam darbuotojui, susiduriančiam su smurto atvejais šeimoje svarbu išvengti interesų konfliktų.

LITERATŪRA

1. Chomentauskas, G., Dereškevičiūtė, E., ir Murauskienė, D. (2017). *Smurtas artimoje aplinkoje.* Vilnius: UAB Žmogaus studijų centras.
2. Dirsienė, N., Ušackienė, K., Mainelytė, I., ir Kriugždaitė, R. (2007). *Metodinės rekomendacijos skirtos prieglopstį smurto šeimoje aukoms teikiančių organizacijų darbuotojams ir savanoriams kaip dirbti su smurto šeimoje aukoms ir jų aplinka.* Kaunas.
3. Liobikienė, T., N. (2016). *Krizių intervencija socialinio darbo praktikoje.* Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
4. Vasiliauskienė, L., H., Dirmotaitė, E., ir Vasiliauskaitė, Z. (2017). *Metodinės rekomendacijos specializuotos pagalbos centrų darbuotojams, savanoriams bei apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymą įgyvendinančių institucijų darbuotojams ir specialistams.* Vilnius: Spaudos praktika.

SOCIAL WORK WITH WOMEN EXPERIENCING VIOLENCE

RENATA VIZBARĖ
Kolping University of Applied Sciences
Advisor – lecturer Evelina Darulienė

SUMMARY

Violence against women is a pressing problem in our society. Concern about women who have experienced physical, sexual, emotional and economic abuse is also growing in Lithuania. Social work with women who have experienced violence requires qualified knowledge in order to help a woman who has experienced violence, to know what violence is, its causes and types. A support specialist must be able to predict its dynamics and the consequences of violence, as well as be ready to help a woman who has survived violence. The article presents the forms and causes of violence. What are the consequences of experiencing violence. Work of a social worker with a woman who has survived violence, counseling technique and support.

KOLPINGO KOLEGIJOS SOCIALINIO DARBO VADYBOS STUDIJŲ PROGRAMOS STUDENTŲ POŽIŪRIS Į SENĖJIMĄ

MONIKA GRIMALAUSKAITĖ
Kolpingo kolegija
Vadovė – lektorė Kamilė Gudišauskienė

ANOTACIJA

Senėjimo procesas vyksta visame pasaulyje ir paliečia įvairias politines, socialines, ekonomines sritis. Lietuva senėjanti valstybė, žmonių medianins amžius ilgėja kiekvienais metais (Lietuvos Respublikos [LR] Vyriausybės strateginės analizės centras, 2020). Daugėjant senyvo amžiaus žmonių, išauga socialinio darbo specialistų gerontologijos srityje poreikis. Svarbu, kad būsimi socialinio darbo specialistai – socialinio darbo vadybos studentai turėtų teigiamą požiūrį į senėjimą ir rinktųsi darbą gerontologijos srityje. Šiuo tyrimu siekiama atskleisti koks yra socialinio darbo vadybos studentų požiūris į senėjimą? Tyrimui atlikti pasirinktas kiekybinis tyrimas, remiamasi Kogan‘s (1961) Požiūrio į senėjimą (angl. Attitudes Toward Old People Scale) skale. Tyrimas atliktas 2022 m. rugsėjo – spalio mėnesiais. Šiame straipsnyje yra pateikiama senėjimo samprata, aptariama teigiamo požiūrio į senėjimą ir seną žmogų svarba, pateikiamas Kolpingo kolegijos socialinio darbo vadybos studentų, studijuojančių nuolatine forma požiūris į senėjimą.

***Raktažodžiai**: senėjimas, požiūris į senėjimą, Kolpingo kolegija, gerontologinis socialinis darbas, socialinio darbo vadyba.*

ĮVADAS

Temos aktualumas. Remiantis LR Vyriausybės strateginės analizės centro duomenimis (2020), dėl mažėjančio gimstamumo, darbingo amžiaus žmonių emigracijos ir ilgėjančios gyvenimo trukmės, Lietuvoje vyksta demografinio senėjimo procesas. Dažnai visuomenės senėjimas yra suvokiamas kaip gyventojų struktūros pokyčiai, kai yra pastebimas didėjantis skaičius senyvo amžiaus žmonių ir jų dalis bendrojo gyventojų skaičiaus atžvilgiu (Čepinskis, Kanišauskaitė, 2009). Nors ilgėjanti gyvenimo trukmė ir vis geresnis senjorų integravimasis į visuomenę skamba gana optimistiškai, tačiau senėjimas tampa vis didesne problema Lietuvoje ir visoje Europoje. Mažas darbingo amžiaus žmonių skaičius nesugeba uždirbti pakankamai pajamų, kurios turėtų būti skirtos pensijoms išmokėti (Garlauskaitė, Zakarauskaitė, 2015).

Lietuvos gyventojų medianinis amžius kas du metus pailgėja bent vieneriais metais (žr. 1 pav.), tai pozityvios naujienos, tačiau senėjimas gali būti ir teigiamas ir neigiamas procesas, kuris priklauso nuo paties individo ir jo aplinkos, požiūrio, nuostatų į seną žmogų (LR Vyriausybės strateginės analizės centras). Daugėjant senyvo amžiaus žmonių svarbu užtikrinti jiems ne tik ekonomines sąlygas bet ir psichologines – teigiamą požiūrį į juos visuose gyvenimo aspektuose.

Senėjimo procesas paliečia visas asmens gyvenimo sritis. Pirmiausia senėjimas matomas vizualiai, taigi paliečia biologinę sritis, tačiau jo pasekmės būna kur kas sudėtingesnės kinta jų socialinė padėtis, pažįstamų žmonių ratas, dėl pakitusio darbingumo keičiasi ir ekonominė padėtis. Visi šie pokyčiai daugiau ar mažiau paliečia žmogaus psichologinę būseną.

Vykstant visuomenės senėjimo procesui bei kasmet ilgėjant žmogaus gyvenimo trukmei, išauga socialinių darbuotojų dirbančių socialinės gerontologijos srityje poreikis, todėl yra labai svarbu, kad būsimi socialiniai darbuotojai – socialinio darbo vadybos studentai turėtų teigiamą požiūrį į senėjimą ir specializuotųsi socialinio darbo gerontologijos srityje bei norėtų joje dirbti.

Probleminis klausimas – koks yra socialinio darbo vadybos studijų programos studentų požiūris į senėjimą?

Tyrimo objektas – socialinio darbo vadybos studijų programos studentų požiūris į senėjimą.

Tyrimo tikslas – atskleisti Socialinio darbo vadybos studijų programos studentų požiūrį į senėjimą.

Uždaviniai:

1. Pateikti senėjimo sampratą;
2. Aptarti socialinio darbo studentų teigiamo požiūrio į senėjimą svarbą;
3. Atskleisti Kolpingo kolegijos, Socialinio darbo vadybos studijų programos studentų požiūrį į senėjimą.

Darbo rengimo metodai – mokslinės literatūros analizė, kiekybinis tyrimas.

SENĖJIMO SAMPRATA

Senėjimas – tai procesas, kuris apima biologinę, psichologinę bei socialinę ir ekonominę sritis. Demografinis senėjimas – šalies gyventojų amžiaus kaita, išryškinanti senyvo amžiaus žmonių skaičiaus didėjimą arba jaunų žmonių skaičiaus mažėjimą (Dromantienė, Kanopienė, 2004). Vyriausybės strateginės analizės centro analitinėje apžvalgoje (2020) nurodoma – „2020 m. pradžioje Lietuvoje gyveno beveik 2,8 mln. žmonių, iš kurių penktadalis buvo 65 m. amžiaus ir vyresni“. Iš šių duomenų galime pastebėti, kad Lietuva yra senėjanti valstybė.

1 pav. **Lietuvos gyventojų vidutinė gyvenimo trukmė 2009-2018 m.**

Atsižvelgiant į senų žmonių skaičiaus didėjimą yra svarbu suprasti, kokios priežastys lemia demografinio senėjimo procesą. Anot Mikulionienė (2011) demografinio senėjimą lemia tokie veiksniai kaip: jaunų žmonių mažėjimas šalyje, senyvo amžiaus ir pagyvenusių gyventojų skaičiaus didėjimas, mažėjantis gimstamumas, ilgėjanti šalies gyventojų gyvenimo trukmė, darbingo amžiaus žmonių emigracija, gyventojų migracija.

Nors senėjimą, kaip procesą galima apibūdinti įvairiai, Čepinskis, Kanišauskaitė (2009) teigia, kad visuomenės senėjimas dažniausiai yra suvokiamas kaip gyventojų struktūros pokyčiai, kai yra pastebimas didėjantis skaičius senyvo amžiaus žmonių ir jų dalis bendrojo gyventojų skaičiaus atžvilgiu. Sąvokų, kurios yra susijusios su senatve supratimas skirtingose šalyse yra skirtingas (Johnson, 2005). Senėjimas dažnai yra apibūdinamas kaip fiziologinių, psichologinių ir socialinių pokyčių visuma. Tai individualus procesas, kuris priklauso nuo žmogaus intelekto, nuostatų bei požiūrio lankstumo ir gebėjimo įsilieti į visuomenę bei jos įgyvendinamą viso gyvenimo mokymąsi. Siekiant aptarti senėjimo sampratą, svarbu suprasti, kad senėjimas paliečia visą žmogaus gyvenimą, taigi lemia ir fiziologinius, socialinius, psichologinius pokyčius.

Fiziologiniai pokyčiai

Senėjimas kone primiausiai paliečia žmogaus kūną ir jame vykstančius biologinius procesus, kurie atsispindi jutimuose bei gebėjime mąstyti, prisiminti ir analizuoti. Biologinio kūno senėjimas, atsiranda nuo gimimo ir tęsiasi iki pat mirties teigia Tulle, Lynch (2011). Fiziologinio senėjimo požymiai paprastai pasireiškia žmogaus išvaizdoje, sveikatoje, fiziniame pajėgume, organizmo funkcijose, gebėjime prisiminti bei atpažinti, jutimuose: klausoje, regoje, uoslėje bei skonyje (Naujanienė, 2004). Tai tik įrodo, kad fiziologiniai pokyčiai senstant žmogaus kūną paliečia pirmiausia.

Psichologiniai pokyčiai

Žmogui senstant kinta ir jo psichologinė būklė. Kaip teigia Atchley (1997), vyresnio amžiaus žmonės yra linkę dažnai patirti stresą, baimę, kartais net serga depresija. Ilgėjant žmogaus gyvenimo trukmei yra svarbu užtikrinti vyresnio amžiaus žmonių psichologinę gerovę (Naujanienė, 2004), kadangi senstant žmogų vis labiau pradeda varginti sveikatos sutrikimai, o savitas nussistovėjas požiūris neleidžia prisitaikyti prie gana greitai kintančios aplinkos ir naujovių.

Socialiniai pokyčiai

Senėjimas – paliečiantis ne tik senstnačio žmogaus fiziologiją bei psichologiją, bet ir socialinį gyvenimą.) teigia, kad socialinis senėjimas pasireiškia kai kinta socialiniai vaidmenys, kinta požiūris į save, į gyvenimą, socialiniai ryšiai tiek visuomenėje, tiek šeimoje, taip pat vyksta psichologiniai pokyčiai. Ryšių palaikymas su artimaisiais.

Anot Hendricks (1992) socialinis senėjimas – žmogaus senėjimas socialiniame kontekste, kai keičiasi jo vaidmenys ir socialiniai įgūdžiai kurie atsiskleidžia sąveikoje su kitais žmonėmis. Įprastai žmogus didžiąją dalį savo gyvenimo praleidžia šeimoje, darbe bei visuomeninėje veikloje (Pivorienė, 2008). Esant socialiniam senėjimui smarkiai pasikeičia žmogaus santykiai su jo aplinkoje esančiais žmonėmis, išeinama į pensiją, prarandamas profesinis interesas. Žmogus tarsi tampa mažiau reikšmingu visuomenėje. Šalia viso to jis praranda savo sutuoktinį, draugus ir šeimos narius. Taip pat užaugę iš namų išeina vaikai. Visi šie pokyčiai vyksta vienu metu (Atchley, 1997). Tad tai dažnu atveju visi šie veiksniai sugriauna žmogaus socialinį gyvenimą ir jis lieka vienišas.

2 pav. **Socialiniai pokyčiai sudaryta autorės remiantis Atchley, (1997); Naujanienė, (2002)**

Gyventojų senėjimo keliami iššūkiai

Demografinis senėjimas, kaip reiškinys visuomenėje kelia nemažai iššūkių, tokių kaip didėjantis poreikis tobulinti sveikatos ir socialinės apsaugos sistemas. Deimantaitė-Gedmintienė ir Ginavičienė (2013) teigia: „gyventojų senėjimas iš esmės keičia demografinę ir socialinę struktūrą“. Didesni jų pastebimi politikos srityje. Vykstat visuomenės senėjimui didėja poreikis tobulinti sveikatos apsaugos ir socialinės apsaugos sistemas. Atsiranda poreikis atitolinti pensinį amžių bei įtraukti senstančią visuomenę į mokymosi visą gyvenimą procesą.

Ilgėjant žmogaus gyvenimo trukmei iš ties nemenkas klausimas iškyla dėl užimtumo. Paprastai pensinio amžiaus sulaukę senyvo amžiaus žmonės vengia tęsti darbinę veiklą, o išliekančiųjų darbo rinkoje ir po pensinio amžiaus yra tik 5,4 proc. žmonių.

Taip pat pasaulyje vis dažniau girdima „sveiko senėjimo“ frazė. Tai yra galimybė užtikrinti senyvo amžiaus žmogaus fizinę, psichologinę bei dvasinę sveikatą. Senyvo amžiaus žmonės vis dažniau yra skatinami dalyvauti visuomenės gyvenime. Anot Kanaponienės ir Mikulionienės (2011), valstybės, kurios siekia sukontroliuoti gyventojų senėjimo tendencijas, turi gana didelį iššūkį subalansuoti žmonių lūkesčius.

Nors ilgėjanti gyvenimo trukmė ir vis geresnis senjorų integravimasis į visuomenę skamba gana optimistiškai, tačiau senėjimas tampa vis didesne problema Lietuvoje ir visoje Europoje. Mažas darbingo amžiaus žmonių skaičius nesugeba uždirbti pakankamai pajamų, kurios turėtų būti skirtos pensijoms išmokėti. Taip pat dėl menkų pajamų pensinio amžiaus žmonės yra kone priversti dirbti.

Apibendrinant, galima teigti, kad senėjimas yra palaipsniui vykstantis individualus raidos procesas susidedantis iš biologinių, psichologinių ir socialinių veiksnių, sąveikaujančių tarpusavyje bei darančių įtaką visam žmogaus socialiniui, ekonominiui gyvenimui. Senėjimas gali pasireikšti demografiškai, kaip visos šalies gyventojų amžiaus kaita, išryškinanti senyvo amžiaus žmonių skaičiaus didėjimą arba jaunų žmonių skaičiaus mažėjimą.

TEIGIAMO POŽIŪRIO Į SENĖJIMĄ SVARBA

Senėjimas vis labiau tampa opia net tik Lietuvos, bet ir Europos problema. Remiantis vyriausybės strateginės analizės centro analitinės apžvalgos duomenimis (2020), pastebima, kad kas antrus metus tiek moterų, tiek vyrų nuolatinai gyvenančių Lietuvoje gyvenimo trukmė pailgėja vieneriais metais. Tai reiškia, kad šalis yra sparčiai senėjanti. Daugėjant senyvo amžiaus žmonių svarbu užtikrinti jiems ne tik ekonomines sąlygas, bet ir psichologines – teigiamą požiūrį į juos. Senas žmogus dažnai susiduria su įvairiausiais pokyčiais, kurie jo gyvenimą stipriai pakeičia ir jeigu žmogus negeba prisitaikyti prie šių pokyčių, jis tampa izoliuotas. Tai neretai būna išreikštas senjorų noras pailsėti nuo greito gyvenimo tempo ir nekelti sau streso. Tad dažnai senyvo amžiaus žmonės užsidaro namuose prie televizoriaus ir išgyvena vienišumą. Neretai jie tai daro sąmoningai, nes jaučia, kad jauni žmonės nėra jiems pakankamai tolerantiški ar yra net gi nesupratingi.

Žvelgiant iš socialinio darbuotojo perspektyvos, teigiamas požiūris į senėjimą yra labai svarbus. Senėjančios valstybės sąvoka išduoda, kad ateityje vis labiau ir labiau socialiniam darbuotojui teks susidurti su darbu gerontologijos srityje.

Lietuvoje vykstantis demografinis senėjimas ypač aktuali tema, paliečianti kiekvieną iš mūsų. Daugėjant senų ir pagyvenusių žmonių, didėja poreikis žmonių dirbančių su šia klientų grupe įvairiose gyvenimo srityse. Socialinis darbas gerontologijos srityje ypač svarbus senstančioje visuomenėje. Atliepiant poreikį ir siekiant, kad socialinis darbuotojas būtų geras specialistas ir atsidavęs darbui su šia klientų grupe svarbu, kad jau studijų laikotarpiu studentas orientuotųsi į socialinį darbą gerontologijos srityje, sukauptų pakankamai specifinių profesinių žinių ir teigiamą požiūrį į senėjimą.

TYRIMO METODIKA

Siekiant įgyvendinti tyrimo tikslą buvo pasirinktas kiekybinis tyrimas. „Kolpingo kolegijos Socialinio darbo vadybos studijų programos studentų požiūris į senėjimą“ tyrimas buvo atliktas 2022 metų rugsėjo – spalio mėnesiais.

Tyrimui atlikti tyrimo instrumentu parinkta Kogan (1961) plačiai naudojama Požiūrio į senėjimo skalė (*angl.* Attitudes Toward Old People Scale). Siekiant atskleisti Kolpingo kolegijos Socialinio darbo vadybos studijų programos studentų požiūrį į senėjimą, buvo pateikta anoniminė anketa, remiantis nemodifikuota Kogan‘o požiūrio į senėjimą skale. Anketa buvo parengta lietuvių kalba. Klausimyną sudarė 34 Kogan‘o požiūrio į senėjimą skalės uždari teiginiai.

Tyrimas buvo atliekamas remiantis laisvanoriškumo, teisės nedalyvauti, anonimiškumo (neatskleidžiant tyrimo dalyvių vardų bei pavardžių) principų. Prieš atliekant tyrimą, studentai buvo supažindinti su tyrimu, tyrimo rezultatai buvo laisvai prieinami kiekvienam dalyviui.

Tyrime dalyvavo 17 (N=17) Kolpingo kolegijos Socialinio darbo vadybos programos studijų studentų. Iš viso Kolpingo kolegijoje, 2022 m. spalio mėnesį, nuolatine forma studijavo 23 Socialinio darbo vadybos studentai, taigi 6 studentai tyrime dalyvauti negalėjo ar atsisakė.

Tyrime dalyvavę respondentai anketą pildė internetu, anketos nuorodą gavo el.paštu. Anketa buvo pateikta naudojantis viešai prieinama sistema Apklausa.lt. Respondentai vertino duotus Kogan‘o požiūrio į senėjimą skalės teiginius Likert‘o skalėje nuo 1 taško (anketoje žymima „A“) iki 6 taškų (anketoje žymima „F“), kai „A“ reiškia visišką nesutikimą, o „F“ visišką sutikimą.

Kogan‘s požiūrio į senėjimą skalė apskaičiuojama susumavus gautų taškų sumą. Tyrime naudotą Kogan‘s požiūrio į senėjimą skalę sudaro 34 (trisdešimt keturi) pozityvūs ir negatyvūs teiginiai: 17 (2, 4, 6, 8, 10, 12, 14, 16, 18, 20, 22, 24, 26, 28, 30, 32, 34) pozityvių teiginių apie senus bei pagyvenusius žmones ir 17 (1, 3, 5, 7, 9, 11, 13, 15, 17, 19, 21, 23, 25, 27, 29, 31, 33) negatyvių teiginių apie senus bei pagyvenusius žmones. Apskaičiavus bendrą taškų sumą, galima gauti nuo 34 (ypač neigiamo požiūrio į senėjimą) iki 204 (ypač teigiamas požiūris į senėjimą) taškų, parodančių bendrą požiūrį į seną žmogų ir senėjimą. Didesnė bendra taškų suma rodo labiau teigiamą, o mažesnė rodo labiau neigiamą respondentų (N=17) požiūrį į senėjimą ir pagyvenusius žmones. Teigiamuose taškai skaičiuojami tokiu būdu: 1(vienas) taškas duodamas už teiginį – „visiškai nesutinku“, o 6 (šeši) taškai už teiginį – „visiškai sutinku“. Neigiamuose teiginiuose atvirkščiai – 6 (šeši) taškai duodami už visišką sutikimą, 1 (vienas) - visišką nesutikimą.

Gautų duomenų apie atskirus analizei atlikti, buvo naudojama matematinė analizė. Statistiniam duomenų apdorojimui siekiant apžvelgti atskirus skalės teiginius buvo pasitelkta Microsoft Office Excel 2019 programa. Matematinių duomenų analizė pasižymi statistinių duomenų vidurkio skaičiavimu. Tyrimo rezultatai buvo pavaizduoti grafiškai (stulpelinėmis diagramomis) ir išanalizuoti.

Kiekybinio tyrimo eiga

1 etapas (tyrimo planavimas). Tyrimui atlikti buvo atrenkami studentai. Pagal kiekybinio tyrimo temą buvo pasirinkti Kolpingo kolegijos Socialinio darbo vadybos studijų programos studentai studijuojantys nuolatine forma.

2 etapas (anketos platinimas). Anoniminė anketa/klausimynas, parengta remiantis Kogan‘o požiūrio į senėjimą skale su pozityviais ir negatyviais uždarais teiginiais, buvo išsiųsta į Kolpingo kolegijos Socialinio darbo vadybos studijų programos studentų bendruosius elektroninius paštus.

3 etapas (duomenų rinkimas). Renkami ir fiksuojami respondentų atsakymai.

4 etapas (duomenų matematinis apskaičiavimas, atskirų teiginių apdorojimas grafiškai). Gauti duomenys buvo suvesti į Microsoft Office Excel 2019 programą, sumuojami. Susumuoti duomenys vėliau buvo apdoroti grafiškai ir paversti į stulpelines diagramas. Respondentų atsakymai į kiekvieną teiginį virto atskiromis stulpelinėmis diagramomis. Parengtose diagramose atsispindėjo respondentų dalinai nesutikusių, nesutikusių, visiškai nesutikusių, sutikusių, dalinai sutikusių ir visiškai sutikusių su teiginiais skaičius procentais.

Tyrimo rezultatų analizė

Šis tyrimas buvo atliktas siekiant išsiaiškinti ir atskleisti Kolpingo kolegijos Socialinio darbo vadybos studijų programos studentų požiūrį į senėjimą. Šiame straipsnyje pateikti tik išsiskyrę kaip aktualūs tyrimo teiginiai. Tyrimų rezultatų pabaigoje atskleidžiamas, koks yra Socialinio darbo vadybos studijų programos studentų požiūris į senėjimą.

Vienas iš pateiktų teiginių pagal Kogan‘s požiūrio į senėjimą skalę buvo: *būtų geriausia, jei senyvo amžiaus žmonės gyventų kartu su savo amžiaus žmonėmis* (žr. 3 pav.). Respondentams įvertinus šį teiginį paaiškėjo, kad 5,9 proc. respondentų visiškai nesutinka arba visiškai sutinka su šiuo teiginiu. Didžiausias pokytis šio teiginio duomenyse buvo pastebimas prie atsakymo – „dalinai sutinku“ kurį pasirinko 29,4 proc. respondentų.

3 pav. **Respondentų pasiskirstymas pagal teiginį: būtų geriausia jei senyvo amžiaus žmonės gyventų su savo amžiaus žmonėmis**

Tyrime buvo pateiktas pozityvus teiginys, kuris atskleidė respondentų požiūrį į tai, kad *būtų geriausia jei senyvo amžiaus žmonės gyventų kartu su jaunesniais už save žmonėmis* (žr. 4 pav.). Nei vienas iš tyrime dalyvavusių respondentų nepasirinko atsakymo „visiškai nesutinku“, tačiau buvo galima pastebėti nuomonių nepastovumą. Didžioji dauguma atsakymų pasižymėjo žodžiu „dalinai“. Tad su šiuo teiginiu dalinai nesutikusių respondentų buvo 23,5 proc., o dalinai sutikusių respondentų buvo net 47,1 proc.

4 pav. **Respondentų pasiskirstymas pagal teiginį: būtų geriausia, jeigu senyvo amžiaus žmonės gyventų kartu su jaunesniais už save žmonėmis.**

Vienas iš daugiausiai sutikimų gavęs teiginys iš respondentų buvo toks: *dauguma senyvo amžiaus žmonių dažnai skundžiasi jaunesnių kartų elgesiu* (žr. 5 pav.). Atsakymą „sutinku“ pasirinko 35,3 proc. respondentų. Tuo tarpu tik dalinai su teiginiu sutiko 29,4 proc. ir visiškai

sutiko 17,6 proc. respondentų. Šio teiginio atsakymų duomenyse neatsispindėjo respondentų visiškas nesutikimas su teiginiu, tačiau 11,8 proc. respondentų išreiškė nesutikimą, o 5,9 proc. respondentų pažymėjo, kad su šiuo teiginiu dalinai nesutinka.

5 pav. **Respondentų pasiskirstymas pagal teiginį: dauguma senyvo amžiaus žmonių dažnai skundžiasi jaunesnių kartų elgesiu.**

Gana aiškų respondentų nuomonių pasiskirstymą buvo galima pastebėti ties teiginiu, jog *viena iš įdomiausių senyvo amžiaus žmonių savybių yra pasakojimai apie jų patirtas patirtis* (žr. 6 pav.). Vienareikšmiškai su teiginiu sutiko 41,2 proc. tyrime dalyvavusių respondentų. Dalinį sutikimą išreiškė 29,4 proc., o visišką sutikimą pažymėjo 23,5 proc. respondentų. Šio teiginio atsakymų duomenyse nebuvo pastebėta didesnių pokyčių tarp atsakymų: nesutinku, dalinai nesutinku, visiškai nesutinku.

6 pav. **Respondentų pasiskirstymas pagal teiginį: viena iš įdomiausių senų žmonių savybių, tai pasakojimai apie jų patirtas patirtis.**

Didžioji studentų dalis pritaria, kad *senyvo amžiaus žmonėms būtų geriausia gyventi su savo amžiaus žmonėmis* (žr. 3 pav.), nors tuo tarpu jie taip pat pažymi, kad būtų gerai jog *jie įsilietų į gyvenimo ritmą ir nebūtų nuošalyje – gyventų su jaunesniais už save žmonėmis* (žr. 4 pav.). Kituose teiginiuose socialinio darbo vadybos studentai pabrėžia, kad *neretai senyvo amžiaus žmonės pasižymi sustabarėjusiu požiūriu ir įpročiais, kuriuos be galo sunku pakeisti*. Taip pat pastebima, jog *senyvo amžiaus žmonės dažnai skundžiasi jaunesnių kartų elgesiu* (žr. 5 pav.), kas galima teigti, didina atstumą tarp kartų ir užkerta kelią kartų bendradarbiavimui.

7 pav. **Respondentų pasiskirstymas pagal teiginį: su amžiumi žmonės tampa išmintingesni.**

Atliktame tyrime negatyvių teiginių ir teigiamų atsakymų į juos buvo gana nemažai, tačiau tyrimo analizė parodė ir pozityviąją pusę. Didžioji dalis respondentų sutiko arba dalinai sutiko su teiginiu, kad *su amžiumi žmogus tampa vis išmintingesnis*. 29,4 proc. respondentų pažymėjo, kad *dažniausiai atsipalaiduoja būdami, bendraudami su senyvo amžiaus žmonėmis*. Taip pat vienas iš pozityvesnių teiginių apie senus žmones: *dauguma senyvo amžiaus žmonių išlaiko savo būstą patrauklų ir švarų*. Su šiuo teiginiu dalinai sutiko 35,3 proc., o sutiko 23,5 proc. respondentų. 41,2 proc. respondentai dalinai sutiko su teiginiu, kad *pagyvenę žmonės geba prisitaikyti prie kintančios aplinkos ir naujovių, kai to reikalauja situacija*.

Kogan‘s požiūrio į senėjimą skalė yra apskaičiuojama sudėjus taškų sumą Likert‘o skalėje. Apskaičiavus gautus tyrimo rezultatus, pastebėta, kad Kolpingo kolegijos socialinio darbo vadybos studijų programos studentų požiūris į senėjimą yra labiau teigiamas. Visgi kai kurie rezultatai: 1, 5, 9, 15, 19, 21, 31, 33 įvertinus juos Likert‘o skalėje yra gana negatyvūs.

8 pav. **Respondentų pasiskirstymas pagal teiginį: dauguma senų žmonių praleidžia per daug laiko kišdamiesi į kitų žmonių asmeninius gyvenimus ir jiems patarinėdami.**

Teigiamą respondentų požiūrį į senėjimą ir pagyvenusius žmones atskleidžia teiginiai: 2, 3, 6, 8, 10, 12, 14, 16, 18, 20, 22, 24, 28, 30.

Tyrimo „Kolpingo kolegijos Socialinio darbo vadybos studijų programos studentų požiūris į senėjimą“ rezultatai atskleidžia, kad socialinio darbo vadybos studentai *noriai bendrauja su senais žmonėm*is, jų nevengia ir turi teigiamą požiūrį į juos. Atskleista, kad studentus, kaip jaunus žmones, *trikdo senjorų noras kištis į svetimus gyvenimus ir patarinėjimas* (žr. 8 pav.). Taip pat

kartų bendravimą neretai apsunkina *senyvo amžiaus žmonių nenoras suprasti šiuolaikinių idėjų ir pasenęs jų požiūris bei nepakeičiami įpročiai*. Studentų atsakymuose taip pat atsispindi tokie patyrimai iš aplinkos kaip *senjorų nusiskundimai jaunesnėmis kartomis*.

Atlikto tyrimo „Kolpingo kolegijos Socialinio darbo vadybos studijų programos studentų požiūris į senėjimą“ rezultatai, atsižvelgiant į atskirus skalės teiginių vertinimus atskleidė tiek teigiamą, tiek neigiamą studentų požiūrį į senėjimą ir pagyvenusius žmones. Matematiškai apskaičiavus teiginių vidurkį, Kolpingo kolegijos Socialinio darbo vadybos programos studentai iš nuo 34 (ypač neigiamo požiūrio į senėjimą) iki 204 (ypač teigiamas požiūris į senėjimą) taškų surinko 184 taškus, rodančius labiau teigiamą požiūrį į seną žmogų ir senėjimą.

IŠVADOS

1. Senėjimas yra palaipsniui vykstantis individualus raidos procesas susidedantis iš biologinių, psichologinių ir socialinių veiksnių, sąveikaujančių tarpusavyje bei darančių įtaką visam žmogaus socialiniui, ekonominiui gyvenimui. Senėjimas gali pasireikšti demografiškai, kaip visos šalies gyventojų amžiaus kaita, išryškinanti senyvo amžiaus žmonių skaičiaus didėjimą arba jaunų žmonių skaičiaus mažėjimą.
2. Lietuvoje vyksta demografinis senėjimas, kasmet didėja medianinis žmonių amžius. Daugėjant senų ir pagyvenusių žmonių, didėja poreikis žmonių dirbančių su šia klientų grupe įvairiose gyvenimo srityse. Socialinis darbas gerontologijos srityje ypač svarbus senstančioje visuomenėje. Atliepiant poreikį ir siekiant, kad socialinis darbuotojas būtų geras specialistas ir atsidavęs darbui su šia klientų grupe svarbu, kad jau studijų laikotarpiu studentas orientuotųsi į socialinį darbą gerontologijos srityje, sukauptų pakankamai specifinių profesinių žinių ir teigiamą požiūrį į senėjimą.
3. Tyrimo „Kolpingo kolegijos Socialinio darbo vadybos studijų programos studentų požiūris į senėjimą“ rezultatai atskleidžia, kad Socialinio darbo vadybos programos studentai turi labiau teigiamą požiūrį į seną žmogų ir senėjimą. Studentai noriai bendrauja su senais žmonėmis, jų nevengia, jiems atrodo, kad seni žmonės pasakoja įdomias, patirtimi paremtas istorijas ir yra išmintingesni. Atskleista, kad studentus, kaip jaunus žmones, trikdo senjorų noras kištis į svetimus gyvenimus ir patarinėjimas. Taip pat studentų ir senų žmonių bendravimą neretai apsunkina senyvo amžiaus žmonių nenoras suprasti šiuolaikinių idėjų, pasenęs požiūris ir nepakeičiami įpročiai. Studentų atsakymuose atsispindi tai, kad vyresnio amžiaus žmonės skundžiasi jaunesnėmis kartomis.

LITERATŪRA

1. Atchley, R. C. *Social Forces and Aging: An Introduction to Social Gerontology*, 8th ed. Belmont, 1997.
2. Čepinskis, J., Kanišauskaitė, V. (2009). Visuomenės senėjimo iššūkių valdymo prielaidos. *Organizacijų vadyba: Sisteminiai tyrimai*, 49, 19-35.
3. Deimantaitė-Gedmintienė, D., Ginavičienė, J. (2013). Gyventojų senėjimo socialinių ekonominių pasekmių ir priemonių joms įveikti analizė. *Studijos kintančioje verslo aplinkoje*. 83-91.
4. Dromantienė, L., Kanopienė, V. (2004). Demografinis senėjimas ir ES socialinė politika pagyvenusiems. *Socialinis darbas*, 2, 12-23.
5. Hendricks, J. (1992). *Generations and the Generation of Theory in Social Gerontology.*
6. Johnson, M. L. (2005). *The Cambridge Handbook of Age and Ageing.* – United Kingdom at the University Press, Cambridge.
7. Kogan's Attitudes Toward Old People Scale (1961).
8. Mikulionienė, S. (2011). *Socialinė gerontologija: vadovėlis.* Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
9. Naujanienė, R. (2004). Socialiniai senėjimo aspektai. *Socialinė gerontologija: ištakos ir perspektyvos*. Sud. Večkienė N. Kaunas: VDU Socialinio darbo institutas, p. 104-116.
10. Pivorienė, J. (2008). Changing roles of elders in the family. *Social inquary into well-being*. 1, 7.
11. Tulle, E., Lynch, R. (2011). Later Life. In A. Llewellyn, L. Agu, D. Mercer (eds.). *Sociology for Social Workers* (p. 116–137). Cambridge, UK: Malden (Mass): Polity.

12. Vyriausybės strateginės analizės centras (2020). *Senstati Lietuvos visuomenė.* [žiūrėta 2022-09-15]. Prieiga per internetą*:* https://strata.gov.lt/images/tyrimai/2020-metai/zmogiskojo-kapitalo-politika/20200924-senstanti-lietuvos-visuomene.pdf

THE ATTITUDE TOWARD AGING OF THE STUDENTS OF THE SOCIAL WORK MANAGEMENT STUDY PROGRAM AT KOLPING COLLEGE

MONIKA GRIMALAUSKAITĖ
Kolping University of Applied Sciences
Advisor – lecturer Kamilė Gudišauskienė

SUMMARY

The process of aging takes place all over the world and affects various political, social, and economic areas. Lithuania is an aging country, and the median age of people is increasing every year (Lietuvos Respublikos Vyriausybės strateginės analizės centras, 2020). As the number of elderly people increases, the need for social work specialists in the field of gerontology increases. It is important that future social work professionals - social work management students have a positive attitude towards aging and choose work in the field of gerontology. The aim of this study is to reveal what is the attitude of social work management students toward aging. A quantitative study was chosen for the study, based on Kogan's (1961) Attitudes Toward Old People Scale. The study was conducted in September – October, 2022. This article presents the concept of aging, discusses the importance of a positive attitude towards aging and the old person, and presents the attitude towards aging of the social work management students of Kolping College.

SMURTO PRIEŠ MOTERIS ĮTAKA MOTINYSTEI

IEVA ŠMIGELSKYTĖ
Kolpingo kolegija
Konsultantė – lektorė Evelina Darulienė

ANOTACIJA

Daugybė literatūros patvirtina, kad smurtas artimoje aplinkoje – fizinė, seksualinė, psichologinė ar emocinė partnerio prievarta – kenkia moterų sveikatai. Daugelis neigiamų smurto šeimoje pasekmių yra: didesnis neišnešiotų ir mažo gimimo svorio skaičius, vaisiaus sužalojimas, sutrinka vaisiaus augimas ir vystymasis, taip pat prasta reprodukcinė sveikata. Nors nėštumas turėtų būti vienas iš jautriausių laikotarpių moterų gyvenime. Moterų psichinė sveikata (depresija, mintys apie savižudybę, savęs nuvertinimas, bendra sveikata, negalia) yra glaudžiai susiję su prastėjančia motinyste. Tėvų elgesys yra svarbus veiksnys, turintis įtakos vaiko prieraišumo stiliui, kuris yra susijęs su vaiko socialiniu ir emociniu funkcionavimu. Šios pasekmės pabrėžia žalingą ir ilgalaikį smurto poveikį vaikystėje ir nėštumo metu.

ĮVADAS

Temos aktualumas: smurtas prieš moteris yra plačiai paplitusi visuomenės sveikatos, baudžiamojo teisingumo ir socialinė problema. Pasak Liobikienės (2019, p 95) „95 proc. smurto aukų yra moterys“. Smurtas prieš moteris gali nutikti bet kuriai moteriai, nesvarbu jos amžius, etninė kilmė, šeimyninė padėtis, seksualinė orientacija ar socialinė padėtis.

Smurtas šeimoje turi daug įtakos motinystei ir vis labiau atsižvelgiama į neigiamą smurto šeimoje poveikį vaikams, nesvarbu, ar jie yra tiesioginiai smurtautojo taikiniai, ar smurto liudininkai. Motinos ir vaiko santykiai smurto šeimoje kontekste tampa labiau įtempti ir nutolę nei kiti, tačiau tam įtakos turintys procesai dažnai nutylimi. Dažnai stengiami tai pateisinti kaip asmeninio gyvenimo neliečiamumą. Kalbėti apie smurtą prieš moteris be galo svarbu, dėl to, kad tapusiomis aukomis motinos dažnai yra nepajėgios apsaugoti savo vaikus. Vaikystė yra kritinis laiko tarpsnis kai netiesioginis smurto patyrimas artimoje aplinkoje turi įtakos vaiko vystymuisi, pavyzdžiui, veikia besiformuojančias smegenis, o tai turi reikšmingų padarinių ilgalaikei sveikatai ir funkcionavimui (Gartland, Giallo, Woolhouse, Mensah, Brown, 2019).

Leliūgienė (2003) mano, kad daugelis tarptautinių dokumentų skelbia moterų ir vyrų lygybę, tačiau dažnu atveju prasilenkia su realybe bei statistikos duomenimis. Motina yra pagrindinė smurto auka, vaikas patiria smurto poveikį netiesiogiai bet per savo motiną ir jos auklėjimą. Mama patirdama ilgalaikį smurtą, negali priimti sprendimų savo ir vaiko labui. Taigi, nuo patirto smurto kartu kenčia ir vaikai ir mama.

Tyrimo problema: pirmiausia smurto aukos yra vaikai, o antrąją vietą sudaro žiaurus elgesys prieš moteris. Almiş, Gümüşta, bei Kütük (2020), tyrė smurto šeimoje prieš moteris poveikis moterų ir vaikų psichikos sveikatai. Deja, bet kasdieninė aplinka – namai, moterims tampa pavojingiausia vieta. Smurtas šeimoje, sutrikdo psichinę sveikatą ir moterų bei vaikų gyvenimo kokybę.

Tikslas: atskleisti kokius išgyvenimus patiria mamos gyvendamos su smurtautoju ir augindamos vaikus.

Uždaviniai:

1. Pateikti smurto artimoje aplinkoje prieš moteris sampratą.
2. Įvertinti smurto poveikį motinystei.
3. Išsiaiškinti, kokie dokumentai reglamentuoja smurtą artimoje aplinkoje.

SMURTO PRIEŠ MOTERIS SAMPRATA

Nors mes visi turime žmogaus teises, daugelio žmonių visame pasaulyje jos pažeidžiamos. Smurtas prieš moteris yra viena iš labiausiai paplitusių ir nuolatinių formų žmogaus teisių

pažeidime. Žmogaus teisėmis pagrįstas požiūris pripažįsta, kad moterys ir mergaitės turi lygias žmogaus teises vyrų ir berniukų atžvilgiu ir kad smurtas prieš moteris pažeidžia šias teises.

Smurtas prieš moteris ir mergaites yra rimtas ir sudėtingas klausimas, reikalaujantis skubių veiksmų. Moterys ir vaikai yra labiausiai pasaulyje nukentėję asmenys dėl smurto šeimoje. Smurtas šeimoje nėra vien fizinis smurtas. Taip pat moterys gali tapti psichologinio, seksualinio ar ekonominio smurto aukomis santuokoje. Smurtas šeimoje, sutrikdo psichinę sveikatą ir moterų gyvenimo kokybę. Moterys, kurios yra smurto artimoje aplinkoje aukos, gali patirti tam tikrų elgesio ir emocinių sutrikimų. Be to, šios moterys gali būti smurtautojos vėliau gyvenime. Smurtas prieš moteris šeimoje yra depresijos rizikos veiksnys, šių moterų nerimas ir potrauminio streso sutrikimas. Moterys, kurios nesulaukia greitos ir efektyvios pagalbos iš aplinkos, patiria nesibaigiantį smurto ratą, iš kurio išsigelbėti tampa itin sunku. Moteris besisukanti šiame rate, nebegali pasirūpinti tiek savo, tiek vaikų gerove. Jeigu pagalba ilgą laiką nesuteikiama, smurtavimas šeimoje tik didės, o tuomet atsiranda didelė tikimybė, kad situacija pasibaigs didele nelaime.

Su lytimi susijęs smurtas prieš moteris ir jo mirtina pasekmė – moterų žudynės – yra rimtos problemos visame pasaulyje. Tai ekstremaliausia smurto prieš moteris formų yra moterų ir mergaičių žudymas. Toks terminas kaip „feminicidas“ apibūdina tokio tipo žmogžudystes. Deja, bet tokie atvejai retai pasiekia viešumą.

SMURTO POVEIKIS MOTINYSTEI

Motinos ir vaiko santykiai smurto šeimoje kontekste tampa labiau įtempti ir nutolę nei kiti, tačiau tam įtakos turintys procesai dažnai nutylimi. Dažnai stengiami tai pateisinti kaip asmeninio gyvenimo neliečiamumą. Kalbėti apie smurtą prieš moteris be galo svarbu, dėl to, kad tapusiomis aukomis motinos dažnai yra nepajėgios apsaugoti savo vaikus. Motina yra pagrindinė smurto auka, vaikas patiria smurto poveikį netiesiogiai bet per savo motiną ir jos auklėjimą. Mama patirdama ilgalaikį smurtą, negali priimti sprendimų savo ir vaiko labui. Kaip mano Chiesa et al (2018), būdamas vaiku šeimoje, kurioje patiriamas smurtas, padidės psichikos problemų paplitimas vaikystėje ir paauglystėje, taip pat turi neigiamos įtakos, besitęsiančios iki pilnametystės. Pasak Almis, Gumustas, Kutuk (2020), smurtą liudijančių vaikų 52 proc. šeimoje turi elgesio problemų, adaptacijos sutrikimų turi 39 proc., o 60 proc. vaikai laikosi atsakingų už smurtą šeimoje. Taigi, nuo patirto smurto kartu kenčia ir vaikai ir mama.

Smurto patyrimas turi liūdnų tiesioginių pasekmių: smurtiniai veiksmai prieš nėščios moters pilvą gali sukelti vaisiaus sužalojimą, priešlaikinį gimdymą, ir sukelti rimtų pasekmių bei kraujavimą. Dėl streso ir depresijos gali padidėti svoris, arba priešingu atveju – staigiai nukristi. Taip pat gali sutrikti vaisiaus augimas bei naujagimis gimti per mažo svorio. Depresijos įtakoja ryšį tarp priešgimdyvinės depresijos ir sulėtėjusio vaisiaus augimo. Streso hormonų lygis sukelia kraujagyslių susiaurėjimą, dėl ko sutrinka vaisiaus augimas ir vystymasis. Stresas sukelia imunologinių veiksnių pasikeitimą, didina infekcijų ir kitų ligų pavojų, kurios gali sutrikdyti vaisiaus augimą arba sukelti priešlaikinį gimdymą.

Moterų psichinė sveikata (depresija, mintys apie savižudybę, savęs nuvertinimas, bendra sveikatai, negalia) yra glaudžiai susiję su prastėjančia motinyste. Tėvų elgesys yra svarbus veiksnys, turintis įtakos vaiko prieraišumo stiliui, kuris yra susijęs su vaiko socialiniu ir emociniu funkcionavimu. Prastesnę psichinę sveikatą turintys tėvai linkę rodyti blogesnį auklėjimo elgesį. Streso sukeltos mamoms psichikos sveikatos problemos, stresas ir socialinės paramos trūkumas dėl to smurtas šeimoje neigiamai paveiks tėvystės įgūdžius. Motinos psichikos sveikatos problemos, ypač potrauminio streso sutrikimo simptomai, siejami su neigiama auklėjimo praktika.

Kaip teigia Kimberley Anderson ir Elisa van Ee (2018) motinos taip pat gali labiau naudoti smurtą prieš savo vaikus. Viena iš priežasčių, kodėl motinos gali taikyti tokias auklėjimo strategijas, yra užtikrinti, kad jos vaikai elgiasi gerai, taip išvengiant smurtautojo pykčio ir agresijos, kas paskatintų dar kartą patirti smurtą. Labai dažnai, mamos vaikams nepripažįsta ir neaptaria smurto namuose, ir jo atskleidimas gali turėti įtakos tiek motinos, tiek vaiko

individualiam funkcionavimui. Moterims pasireiškia depresijos simptomai, kas padidina riziką prastesnei bendrai auklėjimo kokybei, o tai, padidina vaikų baimės ir prasto elgesio tikimybę.

Fizinės sveikatos sutrikimai: sunkūs fiziniai sužalojimai, yra susiję su negalėjimu pasirūpinti savimi, o tai savaime sumažina galimybę prižiūrėti vaikus. Nors ir netyčinis mamos negalėjimas pasirūpinti bei prižiūrėti vaiko prilysta vaiką žalojančiu elgesiu. Kaip teigiama leidinyje „Praktinės Rekomendacijos kaip atpažinti, kad vaikas yra žalojamas“ (2009), vaiką žalojantis suaugusių elgesys gali būti smurtas namuose, tėvų mėginimas žudytis, arba kai traumuojančių įvykių namuose liudininkas yra vaikas. Dažnu atveju smurtą prieš mamas pastebi ir vaikai.

Smurto sukelti psichikos sveikatos sutrikimai: stresas, depresija ir nerimas kaip smurto pasekmės gali sumažinti motinos gebėjimą susidoroti su mažo vaiko kasdieniais poreikiais, bei blogina įvairios priežiūros kokybę. Depresija sergančioms moterims gali būti sunku išreikšti meilę savo kūdikiui ir tokiu būdu išsivysto emocinis atitolimas.

Smurtą dažnai lydi socialinė izoliacija ir bejėgiškumo jausmas. Socialinė parama motinoms yra svarbus vaiko priežiūros kokybei. Geri socialiniai santykiai skatina pasitikėjimą ir teigiamus jausmus savo vaikams. Be to, motinoms, kurios patiria didelį stresą arba kurios labiau reaguoja į stresą, gali būti sunku įsitraukti į socialinį gyvenimą arba išorinę paramą gali suvokti kaip nereikalingą.

SMURTĄ ARTIMOJE APLINKOJE REGLAMENTUOJANTYS DOKUMENTAI

Pasak Lietuvos Respublikos Konstitucijos (1992) – šeima tai valstybės ir visuomenės pagrindas. Valstybė rūpinasi bei globoja šeimas, motinystę, tėvystę bei vaikystę. Taip pat valstybė įsipareigoja teisės aktais ir įstatymais saugoti šeimą, kurioje būtų užtikrintas visokeriopas saugumas. Anot Leliūgienės (2003, p 341), „daugelį šimtmečių Europos socialinėje kultūrinėje aplinkoje dominavo patriarchalinis šeimyninių santykių modelis. Šeimos galva (vyras) valdė kitų narių elgesį, gyvenimą, turtą. Tačiau net ir dabar ne visada toleruojamos moters teisės“.

Pagal Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymą, smurtas – tai tyčinis psichologinis, fizinis, ekonominis ar seksualinis poveikis, dėl kurio kitas asmuo patiria bet kokią žalą. Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas (2011), įtvirtina, kad siekiama, apsaugoti ir ginti visus asmenis nuo smurto artimoje aplinkoje. Visuomenė greitai ir operatyviai reaguos į grėsmę bei imsis visų būtinų prevencijos priemonių, kad suteiktų efektyvią ir tinkamą pagalbą. Taip pat, teisės akte pateikiama smurtautojo atsakomybė už savo veiksmus. Dažniausiai šis dokumentas pasitelkiamas į pagalbą susiduriant su smurtu prieš moteris. Be to pateikiamos instrukcijos policijos pareigūnams kaip reaguoti bei kokių priemonių imtis gavus iškvietimą dėl smurto artimoje aplinkoje.

Pasak Jakštienės (2019 p 75), „svarbus ir reikšmingas Europos tarybos veiklos saugant nuo smurto artimoje aplinkoje rezultatas yra Stambulo konvencija“. Konvencijos tikslas – saugoti moteris, užkirsti kelią persekioti ir pašalinti smurtą prieš moteris ir smurtą artimoje aplinkoje. Taip pat Europos tarybai priklausančias valstybes prisijungti prie moterų diskriminacijos panaikinimo. Be to, pasitelkiant Stambulo konvenciją, parengti efektyvią pagalbą ir priemones, smurto prieš moterims aukoms. Siekiama, raginti visų šalių bendradarbiavimą vienu tikslu – pašalinti smurtą prieš moteris.

Dar vienas tarptautinis teisės aktas, tai Vaiko teisių konvencija (1989). Remiantis šia Konvencija, visi vaikai saugomi iki aštuoniolikos metų. Šis tarptautinis dokumentas numato tėvų ar globėjų pareigas auginant vaikus. Konvencijos tikslas – apsaugoti nepilnamečius nuo nuskalstamų veiklų juos supančioje aplinkoje, bei užtikrinti vaikų teises, saugumą bei gerovę. Vaikas būdamas smurto šeimoje liudininku, laikomas taip pat smurto auka. Remiantis Vaiko teisių konvencija (1989), valstybės dalyvės, siekia ginti vaikus nuo bet kokio pobūdžio smurto. Pasak Vaiko teisių konvencijos (1989), valstybės dalyvės pripažįsta kiekvieno vaiko teisę turėti tokias gyvenimo sąlygas, kokių reikia jo fiziniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam ir socialiniam vystymuisi. O smurtas artimoje aplinkoje pažeidžia visas šias vystymosi bei augimo sąlygas.

Kitas taip pat svarbus teisinis dokumentas – tai Lietuvos Respublikos Konstitucija (2019). Tai vienas iš svarbiausių Lietuvoje galiojančių dokumentų, siekiantis užtikrinti gyventojų teises bei laisves. Konstitucija patvirtina, kad žmonių teisės ir laisvės yra prigimtinės (Lietuvos Respublikos Konstitucija, 2019). Taip pat pripažįsta, kad žmogų draudžiama žaloti bet kokiais būdais, bei draudžiama žeminti jo orumą. Smurtas pažeidžia visas šias žmogaus teises. Kaip numato konstitucinės nuostatos, smurtas visais atvejais yra neteisėtas nusikaltimas, už kurį smurtautojas privalo būti patrauktas baudžiamajai atsakomybei.

Baudžiamoji atsakomybė užtraukiama smurtautojui remiantis Lietuvos Respublikos Baudžiamuoju kodeksu (2000). Baudžiamasis kodeksas skirtas ginti piliečių laisves ir teises, bei valstybę nuo nusikalstamų veiklų. Šis kodeksas paaiškina būtent kokios veiklos laikomos nusikaltimais, numato baudžiamosios atsakomybės sąlygas. Taip pat pateikiami laisvės atėmimo trukmė pagal padarytą nusikaltimą.

Dar vienas teisės aktas susijęs su moterų teisių gynimu yra Konvencija dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims (1989). Dokumente pateikiama, kad visos valstybės pasirašiusios šią Konvenciją, smerkia bet kokios rūšies smurtą. Taip pat valstybės įsipareigoja neleisti jokiems asmenims diskriminuoti moterų. Dokumente pateikiama, kad valstybės imsis pokyčių, norint apsaugoti moteris nuo diskriminacijos, t. y. bus siekiama pakeisti moterų ir vyrų išmoktus elgesio modelius, kuriuose vyras yra viršesnis už moterį arba yra „šeimos galva“, siekiama panaikinti senus ir neteisingus įpročius pagrįstus vienos lyties nepilnavertiškumu. Remiantis dokumentu norima užtikrinti motinystės pripažinimą bei moterų ir vyrų atsakomybę už savo vaikų auklėjimą.

Kaip mano Leliūgienė, (2003), tarptautiniai dokumentai, skelbiantys vyrų ir moterų lygybę įtraukti į įvairių šalių konstitucijas, tačiau vis labiau prasilenkia su realybe dėl didėjančios socialinės įtampos ir bandymų išspręsti skausmingas socialines problemas mažiausiai apsaugotų grupių sąskaita. Nors visos pasaulio valstybės turi panašų požiūrį į smurtą prieš moteris, tačiau teisiniai dokumentai ne visada garantuoja moterims saugumą bei žmogaus teises.

Taigi, tarptautinių dokumentų tikslas bendras – moterų ir vyrų teisinė lygybė. Norint užtikrinti moterų saugumą namuose, būtina įgyvendinti tinkamas teisines priemones. Nepaisant didelių pastangų, lyčių lygybė – neįgyvendinta sritis. Dažnai paaiškėja, kad net ir teisiniai reglamentai, negali garantuoti saugumo.

BAUDŽIAMOSIOS ATSAKOMYBĖS TAIKYMAS UŽ SMURTĄ ARTIMOJE APLINKOJE

Smurto artimoje aplinkoje Baudžiamoji atsakomybė būną taikoma dėl smurtinės nusikalstamos veiklos – kūno sužalojimo, grasinimo nužudyti, nužudymo, išprievartavimo. Tai, kad smurtautojai patraukiami baudžiamajai atsakomybei, rodo, kad valstybė geba užtikrinti žmonių teises. Veiksminga baudžiamoji procedūra bei smurtautojų atsakomybės prisiėmimas užtikrina tai, kad valstybė įsipareigoja saugoti ir ginti žmogaus teisių pažeidimus. Jeigu valstybė nesugeba nuteisti smurtautojo, tai pažeidžia žmogaus teises. Tačiau, niekas neturi pateisinti smurto. Kiekvienas žmogus turi valdyti savo veiksmus bei emocijas, bei už savo elgesį prisiimti atsakomybę.

Jeigu diagnozuojamas smurto atvejis šeimoje, smurtautojas įpareigojamas pakeisti gyvenamąją vietą, nebent jis negyvena kartu su smurto auka. Taip pat smurtautojui negalima artintis prie žmogaus, prieš kurį naudojo savo jėgą. Su auka negalima bendrauti bei palaikyti jokių tarpusavio ryšių. Šios apsaugos priemonės naudojamos tol, kol vyksta bylos nagrinėjimas ir jeigu smurtautojui neskiriama kardinamoji priemonė – suėmimas.

Įvairių specialybių specialistai, gavę smurto artimoje aplinkoje pranešimą, greitai imasi priemonių apsaugoti auką. Kaip teigiama Lietuvos respublikos Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje Įstatyme (2011), gavus prokuroro leidimą, pradedamas ikiteisminis tyrimas. Specialistai, atvykę į įvykio vietą, privalo suteikti informaciją aukai apie galimą gauti pagalbą. Taip pat

specialistai turi pranešti Vaiko apsaugos skyriui, jeigu šeimoje smurtą patyrė vaikas, arba jis buvo smurto liudininkas.

Kaip pateikiama Lietuvos Respublikos Baudžiamajame kodekse – nusikaltimas yra pavojinga ir šiame kodekse uždrausta veika (veikimas ar neveikimas), už kurią numatyta laisvės atėmimo bausmė (Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas, 2000). Nusikaltimai skirstomi į keturias grupes pagal nusikaltimo sunkumą, t. y. – nesunkus nusikaltimas, apysunkis nusikaltimas, sunkus bei labai sunkus nusikaltimas. Už nesunkią nusikalstamą veiklą bausmė negali viršyti trijų metų laisvės atėmimo. Padarius apysunkį nusikaltimą – bausmė turi viršyti trejų metų laisvės atėmimą, bet skiriama nedaugiau kaip šešeri metai laisvės atėmimo. Sunkus nusikaltimas tai, už kurį taikoma bausmė nuo šešerių iki dešimties metų laisvės. O padarius labai sunkaus tipo nusikaltimą, numatomas laisvės atėmimas turi viršyti dešimt metų bausmės atlikimą. Taip pat smurtautojas privalo atlyginti padarytą žalą smurtą patyrusiam asmeniui.

IŠVADOS

1. Smurtas prieš moteris yra smurtinis nusikaltimas, kuris pasireiškia fiziniu, psichologiniu, seksualiniu, ekonominiu, socialiniu poveikiu. Pagrindinė smurto lyties pagrindu priežastis – vyrų galios ir jėgos naudojimas, bei jų poreikių išaukštinimas, dominavimas šeimoje.
2. Smurtas šeimoje sukelia negrįžtamas neigiamas pasekmes vaikams bei motinoms. Dėl patiriamo streso ir fizinių sužalojimų motinos ne visada gali rūpintis savo kūdikiais ir mažamečiais. Taip pat smurtas prieš moterį sukelia emocinį atšalimą tarp mamos ir vaiko, kas neigiamai paveikia vaiko ir mamos tarpusavio ryšius.
3. Lietuvoje bei Europos Sąjungoje yra nemažai prieš smurtą pasisakančių teisės aktų. Vieni svarbiausių dokumentų yra: Vaiko teisių konvencija, Stambulo konvencija, Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas, Konvencija dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims. Todėl jais vadovaujantis visi piliečiai turi būti ginami valstybės nuo smurto pavojaus. Pateiktuose dokumentuose patvirtinamos nuostatos, kuriomis remiantis norima tobulinti esamą padėtį smurtui prieš moteris, pateikiamos galimos prevencinės priemonės.

LITERATŪRA

1. Almiş, B. H., Gümüştaş, F., & Kütük, E. K. (2020). Effects of Domestic Violance Against Women on Mental Health of Women and Children. In *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry* 12(2):232-242, doi: 10.18863/pgy.567635 [žiūrėta 2022-10-29]. Prieiga per internetą : http://www.cappsy.org/archives/vol12/no2/cap_12_02_06_en.pdf
2. Anderson, K., Van Ee E., (2018). Mothers and Children Exposed to Intimate Partner Violence: A Review of Treatment Intervention. [žiūrėta 2022-10-29]. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/publication/327499481_Mothers_and_Children_Exposed_to_Intimate_Partner_Violence_A_Review_of_Treatment_Interventions
3. Chiesa, A. (2018). Intimate partner violence victimization and parenting: A systematic review. [žiūrėta 2022-10-29]. Prieiga per internetą : https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0145213418301431?via%3Dihub
4. Europos Tarybos konvencija dėl smurto prieš moteris ir smurto šeimoje prevencijos ir kovos su juo. 2011, [žiūrėta 2022-10-19]. Prieiga per internetą: https://eseimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/517d7b226ec911e89bb0cb50d0500eab?jfwid=6m4099ke4
5. Gartland, D., Giallo, R., Woolhouse, H., Mensah, F., & Brown, S. J. (2019). Intergenerational impacts of family violence-mothers and children in a large prospective pregnancy cohort study. EClinicalMedicine, 15, 51-61.
6. Glaser, D., Prior, V. (2009). Praktinės rekomendacijos kaip atpažinti, kad vaikas yra žalojamas. Nacionalinis moterų ir vaikų sveikatos bendradarbiavimo centras. [žiūrėta 2022-10-18]. Prieiga per internetą: https://www.elektrenai.lt/get_file.php?file=bUdQTW5waWxscDV3eVdka2FObHJtNVppbW1wcGJXUmhhY2ZHcEpPZFo1VnNuWmVrbHFtVFlHbkpsNkdXeDVyUXpLYWFxWm1jbDZCbnhKV2VsbDVub0dxb21tVm5wc2FqY00xb3EybkRhdG5NbDhpV2FwOWxwbWZRbEtGbVgyZVpsNkNh

bTJhaHhhV2UxcGhrWnMlMkJYbEo2Zm01WnNuV2FiYk0lMkJhbW1LamxtTm1xNXVjYUolMkJVblczSlo2aG9rWmJMbUp1YW8yMmNtR05xbEpwc2sySmlabVZpbUtabm1wT1hicDlpZ0pqRGFNNmJvcGRYYUpobHBtZlRsWlpnOVdUeWxaMllwR2lxbEpweGtHaFZhczFteHBhV21sZHRyWk9UYU15V29HaVJaYWRsVkppdm1haVNrbkdFYSUyRnFZSUpyR201NlhwbTZobFpPWDBKT1dZS09UWW1pa201cG5uSlpzY0olMkJY

7. Jakštienė, R. (2019). Smurtas artimoje aplinkoje prieš moteris: baudžiamoji teisinė apsauga. Paimta iš Mykolo Romerio universiteto internetinio puslapio. [žiūrėta 2022-10-19]. Prieiga per internetą: https://repository.mruni.eu/handle/007/15758?show=full
8. Jungtinių Tautų konvencija dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims. 1996, Valstybės žinios, Nr. 21-549. [žiūrėta 2022-10-19]. Prieiga per internetą: https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.25227
9. Leliūgienė, I. (2002). Socialinio pedagogo (darbuotojo) žinynas. Kaunas: Technologija.
10. Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas. 2011, Valstybės žinios, Nr. 72-3475. [žiūrėta 2022-10-19]. Prieiga per internetą: https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.400334
11. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. 2000, Valstybės žinios, Nr. 89-2741. [žiūrėta 2022-10-19]. Prieiga per internetą: https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.111555
12. Lietuvos Respublikos Konstitucija. 1992, Lietuvos aidas, Nr. 220-0. [žiūrėta 2022-10-19] Prieiga per internetą: https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.1890
13. Liobikienė, T. (2006). Krizių intervencija. Kaunas: Morkūnas ir Ko.
14. Vaiko teisių konvencija. 1995, Valstybės žinios, Nr. 60-1501. [žiūrėta 2022-10-19]. Prieiga per internetą: https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.19848

IMPACT OF VIOLENCE AGAINST WOMEN ON MOTHERHOOD

IEVA ŠMIGELSKYTĖ
Kolping University of Applied Sciences
Advisor – lecturer Evelina Darulienė

SUMMARY

A wide body of literature confirms that domestic violence – physical, sexual, psychological or emotional abuse by a partner – harms women's health. Many of the negative consequences of domestic violence include: higher rates of prematurity, lower weight, fatal injury, impaired growth and development of a fetus, and poor reproductive health. Although pregnancy should be one of the most sensitive periods in a woman's life. Women's mental health (depression, suicidal ideation, self-esteem, general health, disability) is closely related to deteriorating motherhood. Parental behavior is an important factor influencing a child's attachment style, which is related to the child's social and emotional functioning. These consequences highlight the harmful and long-term effects of violence during childhood and pregnancy.

GERONTOLOGINIO SOCIALINIO DARBO STACIONARIOJE GLOBOS ĮSTAIGOJE YPATUMAI

DAINA TAUGINIENĖ
Kolpingo kolegija
Vadovė – lektorė Kamilė Gudišauskienė

ANOTACIJA

Socialinis darbas gerontologijos srityje ypač svarbus tokiose senėjančiose valstybėse, kaip Lietuva. Lietuvos oficialios statistikos portalo duomenimis (2021) nuo 2009 m. pradžios šalies gyventojų medianinis amžius pailgėjo 5 metais (vyrų – 4 metais, moterų – 5 metais). Atsižvelgiant į augančią statistiką, suprantame, kad didėja poreikis specialistų dirbančių gerontologijos srityje. Būsimiems socialinio darbo specialistams, svarbu suprasti su kokiais darbo ypatumais tenka susidurti dirbant su senais asmenimis. Šio tyrimo tikslas yra atskleisti gerontologinio socialinio darbo stacionarioje įstaigoje ypatumus. Siekiant tikslo pasirinkta atlikti interviu, su X įstaigos – senelių globos namų vadovu. Tyrimo rezultatai atskleidė socialinio darbo gerontologijos srityje, dirbant stacionarioje įstaigoje, ypatumus.

***Raktažodžiai**: senatvė, visuomenės senėjimas, gerontologinis socialinis darbas.*

ĮVADAS

Temos aktualumas. Socialinis darbas gerontologijos srityje ypač svarbus tokiose senėjančiose valstybėse, kaip Lietuva. Lietuvos oficialios statistikos portalo duomenimis (2021) nuo 2009 m. pradžios šalies gyventojų medianinis amžius pailgėjo 5 metais (vyrų – 4 metais, moterų – 5 metais).

Senatvė – vienas iš natūralių žmogaus amžiaus tarpsnių. Kaip teigia Z. Vasiliauskaitė (2017), apie senatvę kalbėti nelengva. Žinoma, senyvo amžiaus žmonės gali būti labai skirtingi: vieni – jau negebantys savarankiškai pasirūpinti savimi, ligoti, turintys emocinių bei fizinių sunkumų; kiti – atvirkščiai – energingi, nepailstantys, vis dar norintys dirbti. Skiriami keli svarbiausi senėjimo aspektai. Z. Vasiliauskaitė taip paaiškina senėjimo procesą: „tai pirmiausia – biologinis senėjimas, kai silpsta fizinės jėgos ir sveikata. Kitas aspektas – socialinis senėjimas. Ateina laikas, kai asmens padėtis visuomenėje gerokai pasikeičia. Tai susiję su nauju socialiniu statusu, nes jis išeina į pensiją, keičiasi bendravimo ratas, ryšiai su bendradarbiais, užimtumo intensyvumas ir pan. Trečiasis aspektas – psichologinis senėjimas. Nors priimta manyti, kad senstant silpnėja kai kurie psichiniai procesai (atmintis, suvokimo aštrumas, mąstymo greitis ir pan.), bet tai pasireiškia labai individualiai, o aktyvia protine veikla užsiimantiems asmenims, kaip rodo moksliniai tyrimai, dažnai iš viso nebūdinga“.

Remiantis A. Mockumi bei A. Žukaite (2012), „senatvės išgyvenimas yra labai individualus, kuris susijęs su asmens požiūriu į jį bei veiksmais, kurie gali padėti įprasminti senatvę arba atvirkščiai – jaustis blogai ir vienišai.“. Vienas iš būdų padėti teigiamai priimti atėjusią senatvę – užtikrinti vienišiems bei ligotiems senoliams pagalbą bei globą, nepalikti jų vienišų. Dažniausiai senyvo amžiaus žmonėms, patiems dėl vienokių ar kitokių priežasčių nebegalintiems pasirūpinti savimi, padeda artimieji arba socialiniai darbuotojai. Tačiau vienišiems žmonėms, kuriems reikia nuolatinės globos, medikamentinio gydymo bei pagalbos judėti vienas iš pagalbos kelių – senelių globos namai.

Šiame straipsnyje bus analizuojama viešosios įstaigos X – senelių globos namų – įkūrimo istorija, veiklos eiga. Bus aptariama, su kokiais sunkumais buvo susidurta bandant įrengti senelių namus. Įstaigos direktorė pasidalins įžvalgomis apie socialinio darbuotojo savybes, reikalingas savanoriui, dirbančiam senelių globos namuose bei ateities planus.

Probleminis klausimas – kokie gerontologinio socialinio darbo stacionarioje įstaigoje ypatumai?

Tyrimo objektas – gerontologinio socialinio darbo stacionarioje įstaigoje ypatumai.

Tyrimo tikslas – atskleisti gerontologinio socialinio darbo stacionarioje įstaigoje ypatumus.

Uždaviniai:
1. Aptarti gerontologinio socialinio darbo stacionarioje įstaigoje svarbą;
2. Pristatyti tyrimo metodą;
3. Atskleisti gerontologinį socialinį darbą dirbančio specialisto stacionarioje įstaigoje darbo ypatumus.

Darbo rengimo metodai – mokslinės literatūros analizė, interviu.

GERONTOLOGINIS SOCIALINIS DARBAS SENĖJAN

Senstančioje visuomenėje ypač svarbu kalbėti apie darbą su senu žmogumi. Gerontologinis socialinis darbas – tai specifinė socialinių mokslų ir praktikos sritis, kurioje sprendžiami pagyvenusių ir senų žmonių gerovės socialinės politikos plėtojimo ir daugiadisciplininio darbo klausimai (Danusevičienė ir Povilaikaitė, 2004). Šioje srityje dirbama su senyvo amžiaus žmonėmis.

Lietuvoje amžiaus tarpsnius daugiausia tyrė A. Gučas (1990), suaugusio žmogaus gyvenimo tarpsnius skirstė į tris: 20-40 m. – jaunas suaugęs; 40-65 m. pagyvenęs suaugęs; nuo 65 m. senas. Iš viso dažniausia išskiriami septyni žmogaus amžiaus tarpsniai (žr. 1 pav.): kūdikystė (0–2 metai), ankstyvoji vaikystė (2–6 metai), vidurinė vaikystė (7–11 metai), paauglystė (ankstyvoji 11–16 metai, vėlyvoji apie 16–19 metų), jauno suaugusiojo (apie 20–40 metų), vidutinio amžiaus suaugusiojo (apie 40–65 metus), senatvė (nuo apie 65 metų) (PSO, 1985, Visuotinė lietuvių enciklopedija, 2022).

Senatvė – paskutinysis stambus ir neapibrėžtos trukmės žmogaus individualios raidos tarpsnis (Kairys, Bagdonas ir Zamalijeva, 2017), šis tarpsnis trunka iki pat mirties. Tačiau tai yra vidurkiai, kiekvienas žmogus yra individualus ir jo raida vystosi individualiai. Vyresnio amžiaus žmonės praktikoje dažniausia skirstomi į tris grupes:

- jauni senjorai (60-74 m.)
- seni senjorai (75-84 m.)
- seniausi senjorai (>85 m.).

1 pav. **Žmogaus amžiaus tarpsniai (PSO, 1985)**

Nors šio tarpsnio tiek pradžia, tiek pabaiga yra individuali, Pasaulio sveikatos organizacija (2002) teigia, kad žmogaus amžius – biologinio, psichologinio ir socialinio funkcionavimo integralas atitinka normalųjį skirstinį ir apie 65-uosius gyvenimo metus maždaug 70 proc. žmonių pasiekia lygį, kurį įvardijame senatvės pradžia.

Apie Lietuvos ir Europos visuomenės senėjimo problemą kalbama pastarąjį dešimtmetį. Remiantis oficialios statistikos portalu (2020), 100 vaikų (nuo 0 iki 14 metų) 2010 metų pradžioje teko 116 senolių, o 2022-aisiais – 132. Taigi per dešimt metų šimtui vaikų tenkančių senyvo amžiaus žmonių skaičius išaugo daugiau nei 18 proc. (žr. 2 pav.).

2 pav. **Demografinis senatvės koeficientas 2009-2020 m.**

Įdomu aptarti ir viešai publikuojamą nuomonę. Remiantis elektroniniu laikraščiu „Gyvenimas“ (2022), „gyventojų senėjimo problema kompleksinė, apimanti įvairias sritis“. Juntamas jaunų ir senjorų gyventojų santykis visuomenėje, kuris verčia visų kartų poreikiams pritaikyti turimus visuomenės:

- ekonomikos (galimybes dalyvauti darbo rinkoje, pajamų lygį);
- socialinio saugumo (socialines garantijas);
- sveikatos apsaugos (poreikius atitinkančią paslaugų plėtrą);
- žmogaus visaverčio gyvenimo (poreikius atitinkančius būstus, aplinką, gyvenviečių infrastruktūrą, susisiekimą ir panašiai);
- politikos (politinių ir visuomeninių organizacijų galią) ir kitus išteklius.

Gyventojų senėjimo procesas Lietuvoje, daro įtaką įvairių sričių pokyčiams, kuriuos svarbu numatyti bei įvertinti, kad būtų galima laiku imtis veiksmų. „Šių veiksmų tikslas – kuo geriau pasinaudoti teigiamomis visuomenės senėjimo pasekmėmis ir įveikti ar sušvelninti neigiamas jo pasekmes“ (Gyvenimas, 2022). Remiantis Eurostat (2020) duomenimis, „Darbingo amžiaus žmonių dalis ES mažėja, o santykinis pensininkų skaičius – didėja“:

3 pav. **65 metų amžiaus arba vyresnių gyventojų dalies augimas 200—2019 m. Šaltinis: Eurostat (2020).**

SENELIŲ NAMŲ APIBRĖŽTIS BEI PAGRINDINĖS FUNKCIJOS

Pasaulinė Sveikatos organizacija (2017) žmogaus amžių klasifikuoja taip: nuo 60 iki 74 metų yra pagyvenęs žmogus, nuo 75 iki 90 metų – senas žmogus, virš 90 – ilgaamžis. Deja, ne kiekvienas tokio amžiaus žmogus vis dar yra pajėgus pasirūpinti pats savimi.

Žukauskienė (2017) išskiria 8 senėjimo stilius:

1. Reorganizatoriai. Jie išėję į pensiją keičia gyvenamąją vietą, imasi naujos kardinaliai skirtingos veiklos. Lietuvoje tokių mažai.
2. Adityvus senėjimas, kai susitelkiama į vieną reikšmingą veiklą, imama gilintis į sodą, rankdarbius, retas rašo knygas, užsiima intelektualia veikla.
3. Išsipareigojantys. Jie atsisako veiklos.
4. Konservatyvūs. Jie nieko nekeičia, ignoruoja senatvinius pokyčius, išlieka jaunatviški, energingi, bendrauja, buriasi į klubus.
5. Pykstantys. Tai Lietuvai būdingas stilius. Dar prieš pensiją pykstama dėl mažų pensijų, nenusisekusio gyvenimo ir t.t.
6. Reikalaujantys saugumo ir priežiūros. Jie iš savo artimųjų tiesiog reikalauja perdėto dėmesio.
7. Apatiški. Tai dar vadinama supamojo krėslo sindromu, tokiems senoliams niekas nerūpi.
8. Chaotiški. Jiems senatvė yra stresas, krizė, todėl blaškosi, sėja aplink save chaosą.

Senyvo amžiaus elgesiui daro įtaką ir susitaikymą su senatve lemia ir tai, ar žmogus turi su kuo pasidalinti savo išgyvenimais ir liūdesiu dėl vis prastėjančios sveikatos bei senkančių jėgų. Senatvė ir vienatvė dažnai eina greta. Vienas iš būdų padėti teigiamai priimti atėjusią senatvę – užtikrinti vienišiems bei ligotiems senoliams pagalbą bei globą, nepalikti jų vienišų. Dažniausiai senyvo amžiaus žmonėms, patiems dėl vienokių ar kitokių priežasčių nebegalintiems pasirūpinti savimi, padeda artimieji arba socialiniai darbuotojai. Tačiau vienišiems žmonėms, kuriems reikia nuolatinės globos, medikamentinio gydymo bei pagalbos judėti vienas iš pagalbos kelių – senelių globos namai.

Remiantis Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu „Dėl senelių globos namų bendrųjų nuostatų ir nevalstybinių vaikų globos namų bendrųjų nuostatų patvirtinimo“ (1995), „Senelių globos namai (toliau vadinama – globos namai) yra socialinės globos įstaiga, skirta gyventi pensinio amžiaus asmenims bei I ir II grupių invalidams, kuriems būtina priežiūra ir slauga. Globos namai gali būti valstybiniai ir nevalstybiniai. Valstybinius globos namus steigia Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, apskričių valdytojai bei miestų (rajonų) savivaldybės. Nevalstybinius globos namus gali steigti visuomeninės organizacijos, labdaros fondai, religinės bendruomenės“.

Per ateinančius dešimtmečius vyresnio amžiaus žmonių dalis, palyginti su visu gyventojų skaičiumi, gerokai didės. Dėl to padidės našta darbingo amžiaus žmonėms, nes jie turės padengti socialines išlaidas, kad senėjanti visuomenė galėtų naudotis įvairiomis paslaugomis.

TYRIMO METODIKA

Buvo taikyti du darbo rengimo metodai. Pirmasis – mokslinės literatūros analizė. Išanalizavus lietuvių bei užsienio autorių šaltinius, statistikos duomenis paaiškėjo, kad senstančios visuomenės problema yra aktuali ne tik Lietuvoje, tačiau visoje Europoje. Tai lemia ir vis mažėjantis gimstamumas, vėlyva motinystė, apsisprendimas turėti vieną vaiką ar visai neturėti atžalų.

Socialiniuose moksluose interviu apibrėžiame, kaip tyrėjo pokalbis su tiriamuoju, siekiant surinkti atliekamam tyrimui reikalingos informacijos (B. Bitinas, L. Rupšienė, V. Žydžiūnaitė, 2008). Interviu, pagal tai kokios griežtos yra procedūros, skirstomas į tris: griežtai struktūruotus, pusiau struktūruotus ar nestruktūruotus. Tyrimui atlikti pasirinktas pusiau struktūruotas interviu. Pusiau struktūruoto interviu klausimai buvo numatyti remiantis moksline literatūra (Urnikienė, 2012; Mikulionienė, Rapolienė, Valavičienė, 2018). Interviu pokalbių metu buvo papildyti tikslinančiais klausimais.

Interviu atliktas 2022 m. spalio mėn. su įstaigos įkūrėja bei socialine darbuotoja.

Atliktas pusiau struktūruotas interviu su įstaigos vadove – tai reiškia, kad numatyti konkretūs klausimai ir iš anksto apgalvota jų pateikimo seka, tačiau numatyta, kad tyrimo eigoje tyrėjas gali papildomai užduoti plane neįtrauktų klausimų, jeigu mano, kad taip galima būtų praturtinti tyrimą.

Analizuojant interviu atsakymus pristatoma ir pats kontekstas, t. y. stacionarūs globos namai, kaip svarbi socialinio darbuotojo darbo dalis. Pristatoma įmonės įkūrimo istorija, sunkumai pradėjus veiklą, įstaigos tikslas, ateities planai. Viso buvo užduota 10 atviro tipo klausimų įstaigos direktorei. Rezultatai pateikiami struktūruotai, analizuojant ir išskiriant atsakymus į atskiras temas, kalbant apie X senelių namus.

GERONTOLOGINĮ SOCIALINĮ DARBĄ DIRBANČIO SPECIALISTO STACIONARIOJE ĮSTAIGOJE DARBO YPATUMAI

Interviu analizuoti išskiriant esminius aspektus, pateikiant juos kartu su nekoreguoto teksto interviu citatomis. Išsiskyrė kelios esminės kategorijos, atskleidžiančios gerontologinio socialinio darbo stacionarioje įstaigoje ypatumus. Rezultatų sekcijoje pristatomi ir stacionarių globos namų kontekstas ir istorija išryškėjusi interviu metu kaip svarbus aspektas dirbant stacionare.

X senelių namų kontekstas

1999 metais įregistruota įmonė, 2000 savanoriai pradėjo veiklą ir įstaigoje apsigyveno pirmieji senoliai.

Pirmiausia, įstaigos direktorei sunkiai sekėsi rasti patalpas: *„Įvairių institucijų siūlomi pastatai buvo visiškai netinkami, pernelyg apgriuvę. Tik bendruomenės pirmininko J. T. pasiūlytas bendruomenės namas X rajone buvo tinkamas. Už šią paramą nuoširdžiai esame dėkingi X bendruomenei.“* Susidurta su sunkumais, kuriuos teko įveikti, kad įstaiga atitiktų Lietuvos Respublikos Vyriausybės (1995) patvirtinimą „Dėl senelių globos namų bendrųjų nuostatų ir nevalstybinių vaikų globos namų bendrųjų nuostatų“. Remiantis įsaku globos namai turėjo būti steigiami specialiai šiam tikslui pastatytame arba pritaikytame pastate: *„<...> mūsų patalpos turėjo visiškai atitikti reikalavimus.“*. Globos įstaiga galėjo būti įkurta tik tuomet, jei patalpos atitiko techninius, sanitarinius, higieninius, saugos darbe ir priešgaisrinės apsaugos reikalavimus, tačiau direktorė interviu metu išsakė, kad *„Šis pastatas buvo negyvenamas ketverius metus. Patalpos buvo nešildomos, jose nebuvo elektros, visas interjeras senas, patalpos apleistos. Nebuvo net būtiniausių daiktų: indų, stalo įrankių.“*.

Įstaigos direktorė vis dar prisimena visus asmenis ir įmones, padėjusias įrengti senelių namus: *„<...> padėjo privačios įmonės, kurių dalis nenorėjo žinomumo, savanoriai, pavieniai asmenys, taip pat nepanorę viešinti savo tapatybės, tuometės įmonės (įvardinamos 7 įmonės) bei tuometis „Caritas“ direktorius, kunigas R. G., esu dėkinga už labdarą vaistais. Atliekant remonto darbus padėjo keturiasdešimt tuomečių X miesto statybininkų mokyklos auklėtinių<...>“*.

Įgyvendinus reikalavimus, įstaiga buvo įkurta: *„Įstaiga yra įsikūrusi X priemiestyje, gražiame gamtos kampelyje“*.

Globos namai orientuojasi į tris pagrindinius tikslus: *„Mes teikiame socialinę globą bei slaugą seneliams bei žmonėms su negalia, kurių šiuo metu neturime. Taip pat bendradarbiaujame su labai įvairiomis socialinę globą teikiančiomis institucijomis. Visas darbas remiasi pagal bendrai mūsų visų sudarytus projektus ir programas šioje sferoje <...> socialinis darbuotojas visuomet dalyvauja kuriant projektus, idėjas <...>“*. Socialinis darbuotojas, dirbdamas socialinį darbą gerontologijos srityje, įsitraukia į įvairias institucijoje organizuojamas veiklas.

4 pav. **Senelių namų lankytojus pradžiugino vaikų piešiniai**

5 pav. **Kiek džiaugsmo senyviems vienišiems žmonėms suteikia dėmesys**

Socialinio darbuotojo darbo ypatumai globos namų kontekste

Direktorė kalbėdama apie įstaigos tikslus ir funkcijas cituoja įstatymus: *„Remiantis Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu „Dėl senelių globos namų bendrųjų nuostatų ir nevalstybinių vaikų globos namų bendrųjų nuostatų patvirtinimo“ (1995), „Svarbiausieji globos namų uždaviniai – tenkinti psichologines, socialines, kultūrines ir dvasines kiekvieno jų gyventojo reikmes, sudaryti jiems tinkamas gyvenimo sąlygas, užtikrinti medicininį, materialinį ir buitinį aptarnavimą.“*. Išryškėja, kad tiek įstaigos vadovė, tiek socialinis darbuotojas supranta globos namų uždavinius, gali juos lengvai rasti dokumentuose.

Socialinis darbuotojas, kalbėdamas apie savo funkcijas teigia, kad: *„<...> funkcijos nesiskiria turbūt labai nuo kitų globos namų funkcijų“*. Socialinis darbuotojas cituoja dokumentą: *„svarbiausia organizuoti socialinių paslaugų teikimą globos namų gyventojams, tuomet koordinuoti socialinius darbuotojus, socialinio darbuotojo padėjėjus <...> tenka ir prižiūrėti kaip teikiamos paslaugos. Teikiu darbuotojams metodinę pagalbą, ruošiu įvairius dokumentus, pagal poreikį organizuoju kvalifikacijos kėlimą <...>, o dar įvairi papildoma veikla“*.

X globos namai seniems asmenims yra mišraus tipo, todėl socialinis darbuotojas organizuoja socialinių paslaugų teikimą įvairaus amžiaus vyrams ir moterimis. Socialinis darbuotojas šiuo metu dirba su 68 vyrais ir moterimis: *„Šie senelių yra mišraus tipo, pensionate gali apsigyventi įvairaus amžiaus moterys ir vyrai. Šiuo metu įstaigoje yra likęs tik senelių pensionatas, kuriame šiuo metu gyvena 68 senyvo amžiaus žmonės. <...> imkite nuotraukas, pažiūrėkite, kokie laimingi mūsų gyventojai <...>“ (Žr. 4, 5, 6, 7 pav.).*

Socialiniui darbuotojui tenka įtraukti papildomus resursus: *„Sunkiausia, kad viską darome tik savo jėgomis ne tik už savo darbą negaudami jokio atlygio, bet dažnai ir pirkdami reikiamas priemones iš savo lėšų.“*, tačiau interviu metu išryškėjo, kad dažnai neužtenka atlikti tik savo darbo funkcijų, tenka dirbti ilgiau, naudojant savo lėšas tam tikroms prekėms įgyti. Papildomos lėšos skiriamos tik stacionaro gyventojams: *„<...> rūpintis seneliais – pagrindinis šios įstaigos tikslas.“*.

Socialinis darbuotojas atsakingas už sociokultūrinę veiklą: *„Organizuojamos kultūrinės išvykos (koncertai, teatrai), įvairios šventės. Rengiami susitikimai su įdomiais žmonėmis. Bendraujama su kitomis panašaus pobūdžio organizacijomis, susitinkame ir mūsų įstaigos kieme <...>“*. Įstaiga yra įsikūrusi X priemiestyje, gražiame gamtos kampelyje suteikia socialiniui darbuotojui erdvės orgnizuoti įvairias veiklas ir paslaugas gryname ore. Socialinis darbuotojas šioje mažoje įstaigoje prisideda ir prie organizuojamų kultūrinių išvykų (koncertai, teatrai), įvairių švenčių organizavimo. Rengiami susitikimai su įdomiais žmonėmis. Bendraujama su kitomis panašaus pobūdžio organizacijomis.

Socialinis darbuotojas remiasi šeima, kaip esmine vertybe savo darbe: *„Stengiamės laikytis sveikos šeimos tradicijų. Tai reiškia, kad kiekvienas asmuo gyvena saugioje ir emocinį palaikymą skatinančioje aplinkoje bei skatinamas pats kurti tokią aplinką ir laikytis sveiko bendravimo taisyklių. Atskirame pastate įkurta didžiulė koplyčia, kurioje vyksta šventos mišios <...>“*. Atskleidžiama svarbi ir krikščioniško socialinio darbo dalis.

6 pav. **Aprūpinti senelių namus medicikamentais bei specialia technika – būtina senelių namų sąlyga**

7 pav. **Bene daugiausiai atsakomybės reikalauja pagalba žmonėms su negalia**

Atskleidžiamas ypatumas, kad darbas gerontologijos srityje yra sudėtingas emociškai, fiziškai: *„Tai, ką turi žinoti ir mokėti socialinis darbuotojas – kad darbas nėra toks lengvas, koks gali pasirodyti. Dažnai prireikia ir fizinių jėgų, kada reikia pakelti neįgalų žmogų, kartais pritrūkus padėjėjų tenka padėti jam nusiprausti ar pakilti iš lovos <...> Jam reikia turėti laiko ir noro bei būti psichologiškai pasirengus.“*. Čia gyvena skirtingų poreikių bei sveikatos žmonės: *„<...> vieni – su fizine negalia, kiti – sergantys Alsheimeriu, kenčiantys nuo depresijos ir vienatvės. Taip pat labai svarbu – kantrybė, empatija <...>“*. Socialinis darbuotojas interviu metu išskiria svarbius žmogaus, dirbančio socialinės gerontologijos srityje bruožus: *„Socialinis darbuotojas turėtų išmanyti žmogaus psichologiją, gebėti megzti pagarbų socialinį santykį su vyresnio amžiaus žmonėmis.“*. Taigi, svarbu paminėti, kad socialinis darbas gerontologijos srityje gali būti ne tik psichologiškai sunkus, tačiau priklausomai pagal situaciją ir poreikį fiziškai sunkus. Kartais gali tekti pakelti klientą, padėti jam atsistoti, paeiti ar nusiprausti. Galima pastebėti, kad socialinis darbuotojas atlieka ne tik pagrindines funkcijas – rūpintis globos namų gyventojais, bet ir nemažai papildomų, ne mažiau svarbių funkcijų.

Įstaigos direktorė interviu metu mini kiek daug darbo ir energijos įdeda visi darbuotojai, kad globos namai veiktų kokybiškai ir atitiktų kliento poreikius: *„Manau, kad eidami koja kojon ir petys petin, remdami vienas kitą mes galime tai padaryti. Juk dirbame ne savo, o miesto, galiausiai, valstybės žmonių labui, kad jiems būtų šilta, saugu, ramu ir gera gyventi. Tad tikiu, kad ir geriausi laikai, ir didžiausių planų įgyvendinimas dar ateityje“*.

IŠVADOS

1. Apie visuomenės senėjimo problemą Europoje kalbama pastaraisiais dešimtmečiais. Socialinis darbas gerontologijos srityje ypač svarbus tokiose senėjančiose valstybėse, kaip Lietuva. Nuo 2009 m. pradžios šalies gyventojų medianinis amžius pailgėjo 5 metais (vyrų – 4 metais, moterų – 5 metais). Šalyje gyvena didelis kiekis vyresnio amžiaus žmonių, negalinčių savimi pasirūpinti, gyventi vieni. Dėl vyraujančio demografinio senėjimo, kyla stacionarių globos namų skirtų vyresnio amžiaus žmonėms poreikis bei juose dirbančių socialinių darbuotojų. Gerontologinis socialinis darbas – tai specifinė socialinių mokslų ir praktikos sritis, kurioje sprendžiami pagyvenusių ir senų žmonių gerovės socialinės politikos plėtojimo ir daugiadisciplininio darbo klausimai.
2. Tyrimo metodas: pusiau struktūruotas interviu. Tyrimas atliktas X globos namuose. Interviu atliktas 2022 m. spalio mėn. su įstaigos įkūrėja bei socialine darbuotoja. Pusiau struktūruoto interviu klausimai buvo parengti iš anksto bei papildyti nenumatytais klausimais interviu metu. Interviu buvo analizuotas, pateiktas išskiriant esminius aspektus, pateiktas su citatomis.
3. Tyrimo metu atskleista, kad gerontologinį socialinį darbą dirbančio specialisto stacionarioje įstaigoje darbo ypatumai priklauso nuo konkretaus konteksto, t. y. įstaigos, kurioje dirba specialistas. Globos namai orientuojasi į tris pagrindinius tikslus, kuriuos atliepdamas socialinis darbuotojas atlieka ne tik esmines savo funkcijas (socialinių paslaugų organizavimą, socialinių paslaugų paskirstymą bei priežiūrą, bendradarbiavimą su kitomis įstaigomis bei atsako už socialinėje srityje dirbančių darbuotojų kvalifikacijos kėlimą), tačiau ir įsitraukia į įvairias institucijoje organizuojamas sociokultūrines veiklas, pavaduoja kitus darbuotojus pagal poreikį. Darbas šioje srityje apibūdinamas kaip sudėtingas emociškai, tačiau gali būti sudėtingas, nepaisant nepriklausančių funkcijų ir fiziškai (padėti senam žmogui atsikelti, atsisėsti, eiti ar net apsiprausti) jei reikia asmeniui padėti. Socialinis darbuotojas atlieka ne tik pagrindines funkcijas – rūpintis globos namų gyventojais, bet ir nemažai papildomų, ne mažiau svarbių funkcijų.

LITERATŪRA

1. Gyvenimas. Gyventojų senėjimas – ne tik Lietuvos, bet ir Europos ypatybė (2022) [žiūrėta 2022-11-08]. Prieiga per internetą: https://www.gyvenimas.eu/2022/01/04/gyventoju-senejimas-ne-tik-lietuvos-bet-ir-europos-ypatybe/
2. Bagdonas, A., Kairys, A., Zamalijeva, O. (2017). *Senų žmonių funkcionavimo, senatvės ir senėjimo tyrimų gairės: biopsichosocialinio modelio prieiga*. Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika (STEPP), 7, 80-102.
3. Eurostat. Visuomenės struktūra ir senėjimas (2020) [žiūrėta 2022-11-08]. Prieiga per internetą: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Population_structure_and_ageing/lt&oldid=510194
4. Lietuvos Respublikos Vyriausybė. Nutarimas dėl senelių globos namų bendrųjų nuostatų ir nevalstybinių vaikų globos namų bendrųjų nuostatų patvirtinimo (1995) [žiūrėta 2022-11-09]. Prieiga per internetą: https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.17231
5. Mockus, A., Žukaitė, A. (2012). *Sėkmingas senėjimas: psichologinis aspektas*. Gerontologija, 13(4), 228-234.
6. Oficialiosios statistikos portalas. Lietuvos gyventojai. Gyventojų senėjimas (2020) [žiūrėta 2022-11-08]. Prieiga per internetą: https://osp.stat.gov.lt/lietuvos-gyventojai-2020/salies-gyventojai/gyventoju-senejimas
7. Seredžiaus senelių globos namai. Darbuotojų pareigybių ir funkcijų aprašymas (2022). [žiūrėta 2022-11-08]. Prieiga per internetą: http://www.serglobnamai.lt/images/struktura-kontaktai/Darbuotoj%C5%B3_atliekamos_funkcijos.pdf
8. Vasiliauskaitė, Z. (2017). *Apie senatvę ir brandą* [žiūrėta 2022-11-08]. Prieiga per internetą: https://www.bernardinai.lt/2017-10-26-apie-senatve-ir-branda/
9. Visuotinė lietuvių enciklopedija. Amžiaus tarpsnis (2022) [žiūrėta 2022-11-07]. Prieiga per internetą: https://www.vle.lt/straipsnis/amziaus-tarpsnis/
10. Žukauskienė, D. (2017). *Senatvė – kokia ji?* [žiūrėta 2022-11-08]. Prieiga per internetą: https://psichika.eu/blog/senatve-kokia-ji/

AN AGING SOCIETY AND THE NEED FOR CARE – A HUGE PROBLEM NOT ONLY IN LITHUANIA, BUT ALSO IN ALL EUROPE

DAINA TAUGINIENĖ
Kolping University of Applied Sciences
Advisor – lecturer Kamilė Gudišauskienė

SUMMARY

Social work in the field of gerontology is especially important in such aging countries as Lithuania. According to the data of the Lithuanian official statistics portal (2021), since 2009 the median age of the country's population increased by 5 years (men - 4 years, women - 5 years). Considering the growing statistics, we understand that there is an increasing need for specialists working in the field of gerontology. For future social work specialists, it is important to understand the specifics of working with the elderly. The purpose of this study is to reveal the characteristics of gerontological social work in a stationary institution. In order to achieve this goal, it was chosen to conduct an interview with the head of the X institution - a care home for the elderly. The results of the study revealed the peculiarities of social work in the field of gerontology, working in a stationary institution.

SOCIALINĖ PAGALBA NUO ALKOHOLIO PRIKLAUSOMIEMS ASMENIMS

VILIUS TELEVIČIUS
Kolpingo kolegija
Vadovė – doc. dr. Ramunė Bagdonaitė-Stelmokienė

ANOTACIJA

Priklausomybė nuo alkoholio gali būti apibrėžiama kaip tam tikra žmonių elgsena, socialinių ir fiziologinių reiškinių visuma. Toks nuolat pasikartojantis reiškinys atsiranda po nuolatinio svaigiųjų gėrimų vartojimo, kuris kaskart kelia vis didesnį norą vartoti alkoholį ir tampa sunkiai kontroliuojamu dalyku. Lietuvoje priklausomybė alkoholiui yra laikoma vis dar itin opia visuomenės problema, kuri turi ryšį su smurtu, skurdu ir benamyste, suicidiniu elgesiu ir kitais psichosocialiniais reiškiniais. Svarbu ieškoti įvairių pagalbos būdų ne tik priklausomam asmeniui, bet ir jo artimiesiems. Šiame straipsnyje, remiantis mokslinės literatūros analize, apibūdinama pagrindinė socialinė pagalba, teikiama nuo alkoholio priklausomiems asmenims Lietuvoje.

Raktiniai žodžiai: *socialinė pagalba, priklausomybė, alkoholio vartojimas.*

ĮVADAS

Alkoholinė priklausomybė laikoma pirmine, progresuojančia, lėtine, neišgydoma ir / ar mirtina liga, kuriai būdingas alkoholio vartojimo kontrolės praradimas, apimant galimus stabilios remisijos laikotarpius (Kaminskaitė, 2021). Fiziologine prasme, tuo metu, kai ligonis susilaiko nuo alkoholio vartojimo, dauguma simptomų, kurie yra susiję su šia liga, išnyksta (Mogilevec, 2014). Psichologine prasme, visi simptomai lieka. Taigi, galima daryti išvadą, kad vien tik nustoti vartoti alkoholį neužtenka. Reikia taisyti psichologines problemas, kurias sukėlė nesaikingas alkoholio vartojimas. Priešingu atveju, žmogus vėl pradės vartoti alkoholį. Tai gali būti tik laiko klausimas.

Priklausomybė nuo alkoholio yra viena iš aktualiausių problemų tiek Lietuvoje, tiek visame pasaulyje (Mogilevec, 2021). „Europoje asmuo virš 15 metų amžiaus vidutiniškai suvartoja 9,8 l gryno alkoholio per metus. Nors Lietuvoje pastaruoju metu alkoholio suvartojimas ir mažėja: 2019 metais preliminariais duomenimis vidutiniškai gyventojui virš 15 metų 2019 metais teko 11,1 l gryno alkoholio ekvivalento, 2016 metais 15,0 l , tačiau šis rodiklis vis dar išlieka aukštesnis nei Europos vidurkis“ (Kaminskaitė, 2021, p. 36). Alkoholio vartojimo sutrikimas yra labiausiai paplitęs psichoaktyvių medžiagų vartojimo sutrikimas įvairiose pasaulio šalyse ir dažniausiai pasireiškia kartu su depresija. Kartu pasireiškiantis alkoholio vartojimo sutrikimas ir depresija komplikuoja vienas kitą. Kartu pasireiškia didesnis mirtingumas, žmogiškųjų funkcijų sutrikimas, savižudybės rizika (Ryan, 2022).

Kalbant apie motyvaciją sveikti, asmuo vertina savo psichinę ir fizinę sveikatą ir taip ieško argumentų keistis, tačiau nėra aišku, kiek motyvacijos stadija yra susijusi su asmens sveikata ir emocine būsena (Ryan ir Deci, 2008). Taip pat svarbūs asmenybės ypatumai, žmogaus dvasingumas ir gebėjimas įprasminti savo patirtį, nes tai leidžia įsisąmoninti vykstančius procesus, tyrinėti aplinkinių poveikį, savo paties reakcijas bei pasisemti patirties iš tikėjimo (Fromson ir Shah, 2014). Kaminskienė teigia (2021, p. 36), jog „Lietuvoje, nepaisant to, kad čia alkoholio vartojimo rodikliai yra vieni didžiausių Europos Sąjungoje, vis dar trūksta tyrimų, apimančių alkoholio vartojimą ir sutrikimus lemiančių priežastis“. Ir mokslininkai, ir praktikai sutaria, jog motyvacija labai reikšminga sveikatai, nes gali padėti išvengti ligų ar bent jau sumažinti neigiamas ligos pasekmes. Siekiant efektyviai suteikti socialinę pagalbą nuo alkoholio priklausomiems asmenims, labai svarbi yra pačių nuo alkoholio priklausomų asmenų patirtis ją gaunant, jų vertinimas ir matoma nauda.

Straipsnio tikslas – apibūdinti nuo alkoholio priklausomiems asmenims teikiamą socialinę pagalbą.

Straipsnio uždaviniai:

1. Pateikti priklausomybės nuo alkoholio sampratą.

2. Aprašyti priklausomybei nuo alkoholio būdingus požymius.
3. Apibūdinti nuo alkoholio priklausomų asmenų sveikimo etapus.
4. Aptarti nuo alkoholio priklausomiems asmenims teikiamos psichosocialinės pagalbos priemones ir gydymą.

PRIKLAUSOMYBĖS NUO ALKOHOLIO SAMPRATA

Alkoholine priklausomybe sergantis žmogus – tai žmogus, kuris turi specifinius elgesio, psichologinius ir kognityvinius sutrikimus. Jam pasireiškia stiprus noras vartoti alkoholį. Priklausomas nuo alkoholio žmogus vis dažniau siekia apsvaigti. Palaipsniui toks jo siekis tampa nebekontroliuojamas. Vėliau žmogus vartoja alkoholį, kad išvengtų abstinencijos požymių. Toks elgesys kartojamas daug kartų. Taip pamažu susiaurėja interesų ratas ir alkoholio vartojimas pasidaro pagrindinis gyvenimo tikslas. Pačiam asmeniui labai sunku atskirti, kada alkoholio vartojimas yra rizikingas, o kada žalingas (Saunders ir kt., 2019).

Priklausomybės nuo alkoholio ankstyvosios diagnostikos ir ambulatorinio gydymo metodikoje (2021) aptariama alkoholio vartojimo sukeltų psichikos ir elgesio sutrikimų diagnostika. „Gydytojas psichiatras, vadovaudamasis TLK-10-AM, savo ambulatorinėje praktikoje dažniausiai gali diagnozuoti šiuos sutrikimus:

- žalingą alkoholio vartojimą F10.1
- priklausomybės nuo alkoholio sindromą F10.2
- alkoholinės abstinencijos būklę F10.3

Visi šie sutrikimai gali būti gydomi ambulatoriškai. Kiti alkoholio vartojimo sukelti sutrikimai, pradedant abstinencijos būkle su delyru (F10.4) ir sunkesni, paprastai pradedami gydyti stacionaruose“ (Subata ir Jakubonis, 2021, p. 15).

Žalingas alkoholio vartojimas pastebimas tuomet, kai aiškiai matoma padaryta žala sveikatai. Žala gali būti tiek fizinė, tiek psichologinė. Fizinė žala yra organų pažeidimai vartojant alkoholį (kenkiama kepenims inkstams, smegenims, kraujagyslėms). Psichologinė žala yra tai, kaip pacientas jaučiasi. Tai gali būti alkoholinė depresija, šizotipinis sutrikimas ir panašiai (Subata ir Jakubonis, 2021).

„Priklausomybės nuo alkoholio sindromo diagnozė nustatoma pacientui, jeigu jam per pastaruosius 12 mėnesių pasireiškė 3 arba daugiau iš šių požymių: stiprus troškimas arba juntamas neįveikiamas potraukis vartoti alkoholį; sunku kontroliuoti alkoholio vartojimo pradžią, pabaigą arba kiekį; fizinės abstinencijos būsena, nustojus gerti arba pradėjus gerti mažiau (pvz.: drebulys, prakaitavimas, greitas širdies plakimas, nerimas, nemiga, rečiau – traukulių priepuoliai, dezorientacija, haliucinacijos), taip pat kai alkoholiniai gėrimai vartojami, siekiant palengvinti abstinencijos simptomus arba jų išvengti; tolerancijos požymiai, t. y. norint pasiekti poveikį, reikia suvartoti didesnį alkoholio kiekį; dėl gėrimo vis labiau nepaisoma kitų įprastų laisvalaikio užsiėmimų arba interesų, reikia vis daugiau laiko alkoholiui gauti arba vartoti ar atsigauti nuo jo poveikio; toliau geriama, nors ir suvokiamos akivaizdžiai žalingos pasekmės, pavyzdžiui, kenksmingas poveikis kepenims, po sunkių išgertuvių atsirandančios depresinės būklės ar alkoholio sąlygojamas pažinimo funkcijos pablogėjimas“ (Subata ir Jakubonis, 2021, p. 15).

„Abstinencijos būklė – tai vienas iš priklausomybės sindromo požymių, todėl reikėtų atkreipti dėmesį, ar yra ir kiti simptomai, ir priklausomybės sindromas. Abstinencijos būklei būdingas pagreitėjęs širdies plakimas, arterinio kraujo spaudimo padidėjimas, apetito stoka, pykinimas, prakaitavimas, drebulys, nerimas ir baimingumas. Sunkus abstinencijos sindromas gali komplikuotis epileptiforminiais traukuliais ar delyru“ (Subata ir Jakubonis, 2021, p. 15).

Priklausomas nuo alkoholio asmuo daro sunkiai pataisoma ar net nepataisomą žalą ne tik sau, bet ir aplinkiniams. Tai sukelia tokias pasekmes kaip priešlaikinė mirtis, didesnis sergamumas įvairiomis ligomis, vaikų apsigimimai, socialinė atskirtis, sumažėjęs arba visiškai prarastas darbingumas, padidėjusi neįgalumo tikimybė, interesų praradimas. Priklausomo asmens artimieji nuolatos galvoja apie ligonį. Jie negali pilnavertiškai gyventi savo gyvenimo, nes jų mintys nuolat sukasi apie tai, kaip priklausomas asmuo pasielgs ir kaip jam padėti (Našlėnė ir kt., 2017). Kaip

rodo statistika, alkoholis yra toks populiarus, kad jį vartoja apie penkiasdešimt procentų visų pasaulio gyventojų. Tai yra daug mažiau negu suvartojama tabako gaminių. Žinoma, tikrai ne visi vartojantys tampa priklausomi nuo alkoholio. Alkoholio vartojimas, sveikatos požiūriu, yra trečioje vietoje pagal mirtingumą. Didžiausi mirštamumo rizikos veiksniai Europoje yra tabako gaminiai, per didelis kraujospūdis, alkoholis (PSO, 2019).

Žmogus, nesaikingai vartojantis alkoholį, susiduria su sunkiomis fizinėmis ir psichologinėmis pasekmėmis. Taip atsiranda didelė socialinė atskirtis. Daugelis žmonių suvokia, kad alkoholis turi daug toksinių ir psichoaktyvių savybių, bet negali susilaikyti nuo šios psichoaktyvios medžiagos vartojimo. Viena iš priežasčių yra žalinga pasaulinė alkoholio vartojimo kultūra (Pasaulinė sveikatos organizacija, 2020).

Yra išskiriamos dvi pagrindinės aplinkybių rūšys, susijusios su rizika nesaikingai vartoti alkoholį: išorinės ir vidinės aplinkybės.

- Išorinės aplinkybės. Tai yra visuomeniniai ar bendruomeniniai žmonių papročiai, aplinka, kurioje žmogus praleidžia daug laiko. Tai yra šeima, draugai, darbas ir jų daroma įtaka asmens pasirinkimui vartoti alkoholį. Didelę įtaką turi vaikystėje patirtos nuoskaudos, taip pat tai, ar tėvai saikingai vartojo alkoholį.
- Vidinės (asmeninės) aplinkybės. Žmogus gali turėti didesnę riziką susirgti alkoholine priklausomybe jeigu smegenyse yra pokyčių, kurie lemia žmogaus jautrumą stresui ar aplinkai. Didelę reikšmę alkoholinei priklausomybei gali turėti žmogaus medžiagų apykaita ir ar jam patinka sukeliamas alkoholio poveikis. Priklausomybės vystymosi greitis priklauso nuo asmenybės būdo bei charakterio tipo (Kaminskaitė, 2021).

Apibendrinant galima teigti, kad priklausomybė nuo alkoholio – laikinas psichikos sveikatos sutrikimas, turintis ilgalaikius psichologinius, socialinius ir fizinius sveikatos sutrikimus. Dažniausiai žmogus pats nepastebi, kada nesaikingas alkoholio vartojimas virsta liga arba priklausomybe. Paveiktas ligos, toks žmogus gali degraduoti fiziškai, psichologiškai ir dvasiškai. Tokio ligoto žmogaus mintys vienaip ar kitaip yra susijusios su alkoholio vartojimu. Tai yra viena didžiausių žmonijos problemų.

PRIKLAUSOMYBEI NUO ALKOHOLIO BŪDINGI POŽYMIAI

Beveik visi nuo alkoholio priklausomi asmenys save laiko išskirtiniais, tai yra ne tokiais kaip visi kiti. Priklausomiesiems nuo alkoholio asmenims būdingas nepasitenkinimas esama situacija. Jie galvoja, kad negali atlikti sveikiems žmonėms būdingų pareigų ir funkcijų, negali dirbti, sukurti normalių santykių, turėti šeimos. Įdomu tai, kad, iš vienos pusės, jie kalba kaip viskas yra blogai ir neteisingai, iš kitos pusės, jie sako, kad jų gyvenimas yra normalesnis nei sveikų žmonių. Kitaip sakant, jie prieštarauja patys sau. Nuo alkoholio priklausomi asmenys kalba apie tai, kad jie viską daro kaip sveiki žmonės, t. y. bando kurti santykius, eiti į darbą ir panašiai. Bet jų įsivaizduojamas ar norimas rezultatas skiriasi nuo rezultato, kurį gauna sveiki žmonės. Dažnai tokie žmonės vienu metu išgyvena priešingas emocines būsenas: t. y. džiaugsmas ir liūdesys, pasitikėjimas ir pasibjaurėjimas (Mieliauskaitė, 2020).

Priklausomiems nuo alkoholio asmenims yra būdingas priklausomybės slėpimas. Tai yra alkoholio vartojimas tik savaitgalį, tik namuose, tam tikromis valandomis, keičiamos apsipirkimo vietos, dažnai keičiamos gydymo įstaigos, pažinčių ratas. Tai vėlgi nuo alkoholio priklausomo asmens manymas, kad jis yra ne toks kaip visi. Iš dalies toks žmogus yra teisus. Bet jis nepagalvoja apie tai, kad aplinkiniai viską pastebi. Jie mato, kad žmogus nesaikingai vartoja alkoholį (Mieliauskaitė, 2020).

Beveik visi nuo alkoholio priklausomi asmenys patiria nuolatinį stresą. Stresas yra natūralus organizmo atsakas į išorinius dirgiklius. Pas priklausomąjį tokių dirgiklių yra daug daugiau nei pas sveiką žmogų. Patirdamas daug streso, toks žmogus vartoja dar daugiau alkoholio, kad stresą numalšintų. Paradoksas yra tame, kad žmogus patiria daug streso, nes vartoja alkoholį, o alkoholį vartoja tam, kad numalšintų kylantį stresą (Baranauskas ir kt., 2020).

Dar vienas svarbu aspektas, kad nuo alkoholio priklausomas asmuo galvoja, jog yra beviltiškoje situacijoje. Žiūrint iš šalies, situacija atrodo tikrai sudėtinga, nes paveiktos visos žmogaus gyvenimo sritys: šeima, finansai, socialinė ir / ar profesinė padėtis visuomenėje ir panašiai. Norint sveikti, reikia įdėti labai daug fizinių ir psichologinių pastangų. Sveikstant būna labai daug emocinių nusivylimų ir sunkių akimirkų. Žiūrint iš pačio priklausomojo pozicijos, tai gali pasirodyti beviltiška (Mieliauskaitė, 2020).

Dažnu atveju pas priklausoma nuo alkoholio asmenį yra gretutiniai psichikos sutrikimai. Priklausomas nuo alkoholio žmogus gali turėti vieną arba kelis psichikos sutrikimus vienu metu, arba sekančius vieną paskui kitą. Šie sutrikimai gali pasireikšti atskirai, nepriklausomai vienas nuo kito. Jie pasireiškia kartu su alkoholine priklausomybe. Šie sutrikimai išlieka net tada, kai pacientas nustoja vartoti alkoholį. Visi šie psichikos sutrikimai, kartu su alkoholine priklausomybe, labai apsunkina žmogaus padėtį. Taigi visų šių sutrikimų simptomai labai išryškėja, kai pasireiškia visi kartu. Tokiu atveju, žmogus turi daug mažiau motyvacijos keistis, padažnėja atkryčiai, dažniau patenkama į ligoninę dėl alkoholio vartojimo, didėja priklausomo žmogaus socialinė atskirtis (NIDA, 2020).

Yra trys mechanizmai, kurie sieja priklausomybę nuo alkoholio su psichikos sutrikimais:

1. Psichinių sutrikimų ir alkoholio vartojimo sutrikimo atsiradimo priežastys gali būti panašios. Tai yra paveldimumas, įtampa, sunkūs psichologiniai sužalojimai, nepalankios ar traumuojančios patirtys vaikystėje.
2. Psichikos sutrikimų požymius žmogus gali slopinti alkoholio pagalba. Tai yra depresija, asmenybės sutrikimai, neurozė. Žmogus pats to nesuprasdamas vartoja alkoholį, kad nuslopintų psichinių sutrikimų siptomus. Tuo metu, kai pavartojama alkoholio, jaučiamas laikinas pagerėjimas. Tačiau ilgalaikėje perspektyvoje išsivysto priklausomybė.
3. Dėl dažno alkoholio vartojimo labiau pasireiškia psichikos sutrikimų simptomai. Jeigu alkoholį vartoja pauglys, jam psichikos sutrikimai gali atsirasti suaugus (Subata ir Jakubonis, 2021).

Apibendrinant galima teigti, kad alkoholio vartojimą skatina žmogaus biologija, genetika, psichologija. Vartojimą gali skatinti tiek teigiami, tiek neigiami veiksniai. Tai yra gera nuotaika, pritapimo jausmas, vienatvės jausmo nebuvimas, problemų sprendimas, neigiamų jausmų užslopinimas, nerimo ir baimės slopinimas.

NUO ALKOHOLIO PRIKLAUSOMŲ ASMENŲ SVEIKIMO ETAPAI

Priklausomybė yra labai sudėtinga liga. Ji paveikia visas žmogaus gyvenimo sferas. Visi žmonės yra unikalūs. Taigi nuo alkoholio priklausomų asmenų gydymo būdai gali skirtis: kas tinka vienam žmogui, gali visiškai netikti kitam, nors jie ir turi tokią pačią priklausomybę alkoholiui. Žmogus niekada nepasveiks nuo priklausomybės alkoholiui, tačiau pasitelkęs jam tinkančias pagalbos priemones, nuo alkoholio priklausomas asmuo gali gyventi pilnavertį gyvenimą (Egunjobi, 2021).

Walker (2022) teigimu, priklausomybė yra labai asmeninė liga. Su ja susitvarkyti gali tik pats asmuo. Jam gali patarti specialistai, bet ar žmogus taip elgsis, priklauso tik nuo jo pačio. Pagrindinis dalykas yra žmogaus vidinė motyvacija – tai yra supratimas iš pačio žmogaus vidaus, kad jam reikia keistis. Vidinė motyvacija gali atsirasti esant ir išorinei motyvacijai. Tai yra, kai pas priklausomą nuo alkoholio žmogų atsiranda daug kasdienių problemų (pvz., darbo praradimas, pykčiai šeimoje, finansinis nestabilumas, socialinė atskirtis).

Toliau aprašomi penki nuo alkoholio priklausomų asmenų sveikimo etapai. Kiekvienas iš jų yra savitas nuo alkoholio priklausomo asmens atžvilgiu:

1. Iki apmąstymo etapas – šiame etape priklausomas nuo alkoholio žmogus nesupranta, kuo jis serga. Nors jam dažnai kyla minčių, kad alkoholį jis vartoja ne kaip visi žmonės. Dažnai net nesistengiama gilintis į problemą, nes toks žmogus galvoja, jog niekada nesugebės pakeisti savo elgesio. Šiame etape priklausomas nuo alkoholio asmuo atmeta

visą pagalbą, kurią jam siūlo aplinkiniai. Dažnai netgi pyksta ant aplinkinių, kurie nori jam padėti. Galvoja, kad jie kišasi į jo privatų gyvenimą ir turėtų rūpintis savo reikalais. Jeigu asmeniui bandoma kažką pasakyti apie jo priklausomybę, jis tai supranta kaip puolimą, pradeda aiškinti, kas pas patį „aiškintoją“ yra negerai.

2. Susimąstymo etapas – šiame etape priklausomas nuo alkoholio asmuo supranta, kad alkoholio vartojimas jam kelia labai daug problemų. Šiame etape žmogus negali pasiryžti keistis, nes jam patinka alkoholio poveikis, kita vertus, jis supranta, kad tai kelia jam labai daug problemų. Tokia dvejopa situacija priverčia žmogų susimąstyti, ką jis nori toliau daryti. Šiame etape asmuo jaučia prieštaravimą pats sau.
3. Apsisprendimo etapas – šiame etape žmogus nusprendžia, kad nori keistis. Pasikeitimai reikalauja daug pamąstymų, ką ir kaip daryti. Tai, kad priklausomas nuo alkoholio asmuo yra pasiruošęs keistis, rodo keli dalykai. Nustojama meluoti sau ir kitiems, kad problemos nėra. Žmogus domisi priklausomybės prigimtimi ir gydymo metodais. Priklausomas nuo alkoholio asmuo jaučiasi tvirtesnis, labiau pasitiki savimi, optimistiškai nusiteikia, jaučiasi supratęs problemos esmę. Su entuziazmu lanko įvairius užsiėmimus, kurie padeda nutraukti alkoholio vartojimą, skaito specializuotą literatūra apie priklausomybę nuo alkoholio. Šiame etape asmuo stengiasi sau apriboti alkoholio vartojimą.
4. Realios veiklos proceso etapas – žmogus visapusiškai dalyvauja sveikimo procese. Toks nuo alkoholio priklausomas asmuo vis dar dažnai abejoja, tuo, ką jis daro. Kadangi pokyčiai vyksta labai lėtai, asmuo gali būti nepatenkintas esamu rezultatu. Bet kuriuo momentu jis gali sugrįžti prie aktyvaus alkoholio vartojimo. Taip viskas prasidės nuo pradžių.
5. Augimo arba brandos etapas – šiame etape nuo alkoholio priklausomas asmuo naudojasi naujai įgytomis žiniomis, kad suvaldytų savo ligą. Aplinkiniai pastebi, kad žmogus pasikeitė. Jis gyvena kitaip negu anksčiau (Prochaska ir kt., 2013).

Priklausomybės liga yra tokia sudėtinga, kad visiškai nėra reikšmės, kuriame etape žmogus yra. Jis bet kuriuo momentu gali nuspręsti, kad tai ne jam ir grįžti prie savo seno įpročio. Tai vadinama atkryčiu. Kai asmuo pakelia pirmąją taurelę, tuo momentu jis visiškai nesugeba adekvačiai galvoti, jis negalvoja apie pasekmes arba kiek pastangų yra įdėjęs, jog nustotų vartoti alkoholį (Prochaska ir kt., 2013).

NUO ALKOHOLIO PRIKLAUSOMŲ ASMENŲ GYDYMAS IR JIEMS TEIKIAMA PSICHOSOCIALINĖ PAGALBA

Alkoholinė priklausomybė laikoma lėtine liga. Šiai ligai gydyti yra veiksmingų būdų. Lietuvos didžiuosiuose miestuose veikia priklausomybės ligų centrai. Jie yra finansuojami valstybės lėšomis. Yra psichiatrijos skyriai, bet jie gydo tik alkoholinę abstinenciją. Psichikos sveikatos centrai taipogi gydo tik psichinius sutrikimus, kuriuos sukėlė alkoholio vartojimas (Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas, 2020). Išskiriami ir kiti pagalbos bei nuo alkoholio priklausomo asmens gydymo būdai, kurie toliau straipsnyje aptariami detaliau.

Priklausomybės ligų centras – įstaiga, teikianti kelias pagalbos rūšis priklausomiems žmonėms. Tai yra detoksikacija. Iš pradžių reikia asmenį detoksikuoti, kad jis nustotų fiziškai vartoti cheminę medžiagą. Tam tikslui naudojami įvairūs raminamieji vaistai bei lašelinės kraujui plauti. Asmuo detoksikuojamas maždaug keturiolika dienų. Per tą laiką jis turi teisę lankyti įvairias paskaitas apie priklausomybes, dalyvauti Anoniminių alkoholikų grupėje ir susirinkimuose. Jis turi teisę paskaitų nelankyti bei niekur nedalyvauti. Taigi, einant detoksikacijai į pabaigą, asmuo gali pareikšti norą dalyvauti Minesotos programoje. Ši programa supažindina ligonį su dvylikos žingsnių programa. Ji trunka 28 dienas. Kadangi norinčių yra daug, kiekvieno ligonio motyvacija tikrinama atskirai. Pagrindinis dalykas, kuris apsprendžia, ar ligonį priimti į Minesotos programą, yra tai, kaip ligonis lankė paskaitas detoksikacijos metu. Baigęs programą,

asmuo apie metus laiko yra stebimas socialinių darbuotojų, psichologų ir medikų (Subata ir Jakubonis, 2021).

Kitos funkcijos, kurias atlieka priklausomybių centrai, yra asmenų priklausomų nuo alkoholio sveikatos priežiūra, vyksta konsultacinio pobūdžio darbas su priklausomojo šeimos nariais. Priklausomajam labai svarbus yra palaikymas iš šalies, bet dar svarbiau, kad palaikymas būtų tinkamas ir laiku. Taigi labai svarbus vaidmuo atitenka priklausomo asmens artimiesiems. Dažnu atveju pacientas turi gretutinių problemų, todėl yra glaudžiai bendradarbiaujama su vaikų teisių, socialinės paramos, policijos ir kitomis institucijomis. Taip pat tariamasi su kompetentingomis institucijomis, kaip užkardyti kelią priklausomybėms, rengiamos metodikos, kaip padėti priklausomybe sergančiam žmogui, rengiami specialistai darbui su priklausomybėmis, studentų praktikos organizavimas (Respublikinio priklausomybės ligų centro nuostatai, 2018).

Minesotos programa – tai į ilgalaikę abstinenciją orientuotas priklausomybių gydymo modelis. Pagrindą sudaro dvylikos žingsnių programa, kuri yra pasiskolinta iš Anoniminių alkoholikų draugijos. Programa trunka 28 arba sutrumpinta 14 dienų. Galima gydytis stacionariai arba ambulatoriškai. Programa apima daug sričių. Tai yra psichologiniai, socialiniai, moraliniai, fiziniai aspektai. Programoje dirba daug specialistų. Tai yra socialiniai darbuotojai, slaugytojai, psichiatrai, psichologai, savanoriai iš Anoniminių alkoholikų, bei Anoniminių narkomanų grupių. Visi šie specialistai bei savanoriai padeda žmogui įsisąmoninti ligos prigimtį, susitaikyti su esama situacija. Programos dienotvarkė yra griežta, visi užsiėmimai nustatyti minučių tikslumu. Tai yra vienas iš būdų mokinti priklausomybėmis sergančius žmones nuoseklumo, punktualumo, atsakingumo. Visi užsiėmimai yra priklausomybių tematika. Tai yra psichoterapinė grupė, paskaitos apie 12 žingsnių programą, filmų peržiūra, literatūros skaitymas, lankymasis Anoniminių alkoholikų grupėse, relaksacijos užsiėmimai, asmeninės psichologo ir psichiatro konsultacijos, savarankiškai pildomos užduotys 12 žingsnių tematika, užduotys aptariamos su socialiniu darbuotoju. Baigus gydymą, jeigu yra būtinybė, sveikimą galima palaikyti medikamentiniais vaistais. Jie mažina norą vartoti alkoholį. Žmogui, sveikstančiam nuo priklausomybės, labai svarbus yra palaikymas iš šalies, todėl daromos bendros paskaitos ir specialistų konsultacijos su besigydančio žmogaus artimais žmonėmis (Vilniaus priklausomybės ligų centras, 2022).

Ilgalaikės reabilitacijos bendruomenė – skirta nuo alkoholio priklausomiems asmenims, kuriems nepadeda trumpalaikės gydymo priemonės. Visą bendruomenės veiklą galima suskirstyti į tris stadijas:

- Pradinė stadija – ji vyksta apie du mėnesius. Pacientas atribojamas nuo alkoholio vartojimo. Toks žmogus labai dažnai turi įvairių problemų su kitomis institucijomis. Taigi tenka bendradarbiauti su probacija, vaikų teisių apsaugos skyriais, teismais, ligoninėmis ir panašiai. Šioje stadijoje asmuo yra visiškai atribotas nuo išorinio pasaulio, todėl jo problemomis tenka rūpintis kitiems. Asmuo turi laiko pagalvoti ir apie savo problemą.
- Pagrindinė stadija – trunka apie metus laiko. Šioje stadijoje priklausomasis dalyvauja psichoterapijose, darbo terapijose, konsultuojasi su socialiniu darbuotoju bei psichologu, dirba pagal dvylikos žingsnių programą. Bandoma prisiimti atsakomybę už savo gyvenimą. Bendraudamas su kitais reabilitacijos centro pacientais, žmogus taiko dvylikos žingsnių programą praktiškai saugioje aplinkoje.
- Sugrįžimo stadija – žmogus bando grįžti į įprastą gyvenimą, šioje stadijoje asmuo susiranda darbą, gyvenamą plotą ir palaipsniui palieka reabilitacijos bendruomenę (Stanytė, 2012).

Anoniminių alkoholikų grupės. Grupės užuomazgos prasidėjo 1935 metais Jungtinėse Amerikos Valstijose. Vienas nuo alkoholio priklausomas asmuo kalbėjosi su kitu priklausomuoju. Jie pastebėjo, kad kol kalbėjosi apie savo bėdas, kurias jiems atnešė nesaikingas alkoholio vartojimas, noro išgerti visiškai nebuvo. Taigi Anoniminių alkoholikų draugija išplito po visą pasaulį. Šiuo metu visame pasaulyje veikia apie 136 000 grupių. Tai žmonių draugija, kurioje nuo

alkoholio priklausomi asmenys keičiasi savo patirtimi, norėdami pasveikti nuo alkoholinės priklausomybės. Į draugiją gali įstoti kiekvienas pageidaujantis tą padaryti. Vienintelis dalykas, kurį privalo padaryti kiekvienas norintis tapti draugijos nariu, visiems girdint pasakyti, kad jis turi problemų su alkoholio vartojimu. Draugijoje nėra jokio privalomo piniginio mokesčio. Visi pinigai renkami kaip aukos. Jos skirtos tik grupės kasdieniams poreikiams patenkinti. Duoda visi tiek, kiek nori ir kiek gali. Jeigu narys neturi pinigų, jis neprivalo nieko duoti. Anoniminiai alkoholikai nėra susiję su jokiomis pašalinėmis organizacijomis, nepriima aukų ar dovanų iš pašalinių asmenų ar kitų organizacijų. Tokiu būdu draugija išlieka neutrali, neagituoja ir neprieštarauja netgi alkoholio vartojimo klausimais. Yra tik vienas pagrindinis dalykas, kuriuo užsiima ši draugija, tai yra padeda priklausomiesiems susilaikyti nuo alkoholio vartojimo (Anoniminiai alkoholikai, 2022).

Dvylikos žingsnių programa – šios programos užuomazgos buvo 1939 metais. Ši programa atsirado iš anoniminių alkoholikų grupių veiklos. Ji yra siejama su žmogaus psichologijos korekcija, išanalizuojamos ir randamos priežastys, kodėl žmogus vartoja alkoholį. Visa programa orientuota į vidinius žmogaus pasikeitimus. Jeigu kečiasi žmogaus vidus, keičiasi ir išorė. Priklausomasis turi kasdien laikytis šios programos, tik tokiu būdu liga bus sustabdyta ir neprogresuos toliau. Pati dvylikos žingsnių programos esmė yra pripažinti savo bejėgiškumą prieš alkoholį, suprasti, jog pats priklausomasis negali valdyti savo gyvenimo. Suprasti, kad pats žmogus nesusigrąžins sveiko proto vien savo jėgomis, jam turi padėti kažkas iš šalies. Susigalvoti, kas yra aukštesnė jėga pačiam priklausomajam ir patikėti jai valdyti savo gyvenimą. Apgalvoti ir pripažinti sau, savo būdo trūkumus. Pasidalinti savo būdo trūkumais su kitu žmogumi. Tokiu būdu žmogus, apsivalęs savo vidų ir papasakojęs apie tai kitam žmogui, tampa laisvesnis ir daug geriau jaučiasi psichologiškai. Taigi pradeda šalintis priklausomojo būdo trūkumai. Jie šalinasi per paprastas kasdienes situacijas. Situacijoje priklausomasis dažniausiai turi pasielgti priešingai negu yra įpratęs elgtis. Vėliau bandoma prisiminti visus žmones, kuriuos priklausomasis nuskriaudė. Prisiminus reikia atitaisyti visas skriaudas žmonėms. Vėliau reikalinga nuolatinė savistaba, suklydus reikia kuo greičiau tai pripažinti. Reikalinga susigalvoti bendravimo formą su savo aukštesniąja jėga. Galiausiai reikia perduoti patirtį kitiems nuo alkoholio priklausomiems asmenims ir stengtis visada gyventi pagal dvylikos žingsnių programą (Anoniminiai alkoholikai, 2022).

Apibendrinant galima teigti, kad visos išvardintos pagalbos priemonės yra susijusios viena su kita. Dažniausiai pradžioje priklausomas nuo alkoholio žmogus kreipiasi į priklausomybių centrą, jam atliekama detoksikacija, nukreipiama į Minesotos programą arba į ilgalaikę reabilitacijos bendruomenę. Vėliau žmogui rekomenduojama lankyti Anoniminių alkoholikų savipagalbos grupes. Visos išvardintos pagalbos priemonės remiasi 12 žingsnių programa. Taigi žmogus, gyvenantis pagal 12 žingsnių programą, pasikeičia visapusiškai. Atsiranda naujas požiūris į gyvenimą, susiformuoja nauji gyvenimo tikslai, atsiranda pritapimo jausmas prie aplinkos. Gyvenamas daug pilnavertiškesnis gyvenimas nei kada nors anksčiau. Taip yra todėl, kad programa moko kiekvieną dieną atrasti kažką naujo ir džiaugtis kiekviena atrasta smulkmena. Apie alkoholį 12 žingsnių programoje kalbama tik pirmo žingsnio pirmoje dalyje, visi kiti žingsniai yra apie žmogaus vidinius pokyčius. Taigi galima teigti, kad atsisakyti alkoholio vartojimo tai yra tik gydymo pradžia.

IŠVADOS

1. Priklausomybė nuo alkoholio gali būti apibrėžiama kaip tam tikra žmonių elgsena, socialinių ir fiziologinių reiškinių visuma. Toks nuolat pasikartojantis reiškinys atsiranda po nuolatinio svaigiųjų gėrimų vartojimo, kuris kaskart kelia vis didesnį norą vartoti alkoholį ir tampa sunkiai kontroliuojamu dalyku. Lietuvoje priklausomybė alkoholiui yra laikoma vis dar itin opia visuomenės problema, kuri turi ryšį su smurtu, skurdu ir benamyste, suicidiniu elgesiu ir kitais psichosocialiniais reiškiniais. Išskiriamos fizinė ir psichologinė priklausomybė nuo alkoholio.

2. Priklausomiems nuo alkoholio asmenims būdingos prieštaringos emocinės būsenos, nepasitenkinimas esama situacija, tokie asmenys dažnai slepia tai, kad jie vartoja alkoholį ir nepripažįsta, jog tai yra žalinga jų sveikatai. Nuo alkoholio priklausomi asmenys dažnai patiria stresą, taip pat jiems pasireiškia gretutiniai psichikos sutrikimai, ne retai šie asmenys gali pasijusti, jog yra beviltiškoje situacijoje. Alkoholinė priklausomybė yra susijusi su ligos neigimu, motyvacijos trūkumu, bejėgiškumu, nuolatine vidine kova. Visi šie veiksniai ir daro įtaką asmenų sveikimo procesui, todėl svarbu atrasti motyvuojančių veiksnių, kurių dėka lengviau būtų galima įveikti kylančius iššūkius.
3. Mokslinėje literatūroje išskiriami penki pagrindiniai nuo alkoholio priklausomų asmenų sveikimo etapai: iki apmąstymo, susimąstymo, apsisprendimo, realios veiklos ir augimo arba brandos etapai. Šiuose etapuose labai svarbi yra paties nuo alkoholio priklausomo asmens motyvacija keisti savo žalingus įpročius ir eiti sveikimo keliu, tam padeda ir išorinė motyvacija, aritmųjų palaikymas, specialistų pagalba.
4. Gydant alkoholinę priklausomybę, reikalingos visos kompleksinės priemonės. Tai yra Minesotos programa, anoniminių alkoholikų grupės, globėjas, 12 žingsnių programos taikymas praktiškai, savipagalbos grupės, psichiatro, psichologo, socialinio darbuotojo konsultacijos. Kartais žmogus yra taip smarkiai įnikęs į priklausomybę, kad visų šių priemonių nepakanka. Tokiu atveju reikalinga ilgalaikė reabilitacija.

LITERATŪRA

1. Anoniminiai alkoholikai. (2022). *Pasakojimas kaip tūkstančiai vyrų ir moterų pasveiko nuo alkoholizmo*. Vilnius: Lietuvos Anoniminių alkoholikų tarnybos biuras.
2. Baranauskas, M., Jablonskienė, V., Abaravičius, J., Arlauskas, R., ir Stukas, R. (2020). Biomedicinos mokslų studentų patiriamo psichosocialinio streso ypatumai ir sąsajos su miego kokybe. *Visuomenės sveikata, 3*(90), 59-65.
3. Egunjobi, J. P. (2021). Hierarchy of Help Model in Addiction. *African Journal of Alcohol & Drug Abuse, 3*, 7-12.
4. Fromson, J. A., & Shah, R. M. (2014). The Role of Spirituality in Physician Recovery from Alcoholism. *Alcoholism Treatment Quarterly, 32*(3), 237-247.
5. Kaminskaitė, M. (2021) *Genetinių ir asmenybinių veiksnių ryšys su rizikingu alkoholio vartojimu ir priklausomybe Lietuvoje*. *Daktaro disertacija*. Kaunas: LSMU.
6. Mclellan, A. (2017). Substance Misuse and Substance use Disorders: Why do they Matter in Healthcare? *Transactions of the American Climatological and Clinical Associaction, 128*, 112-130.
7. Mieliauskaitė, Ž. (2020). *Galios santykiai ir religinės praktikos reabilitacijos institucijoje: priklausomų asmenų identiteto kaita*. Socialinės antropologijos ir etnologijos studijos.
8. Mogilevec, E., ir Činikienė, R. (2014). Nuo alkoholio priklausomų asmenų psichologinės gynybos savitumai. *Psichiatrija ir psichofarmakologija, 3*(14), 25-22.
9. Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas (2020). *Gydymas.* [žiūrėta: 2022-10-07]. Prieiga per internetą: https://ntakd.lrv.lt/lt/gydymas/gydymas
10. Našlėnė, Ž., Skrobotovas, R., ir Želvienė, A. (2017). *Alkoholio vartojimo padariniai Lietuvos gyventojų sveikatai*. Higienos instituto Sveikatos informacijos centras.
11. NIDA. (2020). *Common Comorbidities with Substance Use Disorders. Research Report*. [žiūrėta: 2022-10-06]. Prieiga per internetą: https://www.drugabuse.gov/ publications/research-reports/common-comorbidities-substance-use-disorders/introduction
12. Prochaska, J. O., Norcross, J. C., & DiClemente, C. C. (2013). Applying the stages of change. *Psychotherapy in Australia, 19*(2), 10-15.
13. PSO. (2018). *Global status report on alcohol and health 2018*. [žiūrėta: 2022-10-05] . Prieiga per internetą: https://www.who.int/substance_abuse/publications/global_alcohol_report/en/
14. *Respublikinio priklausomybės ligų centro nuostatai* (2018). [žiūrėta: 2022-10-07]. Prieiga per internetą: http://www.rplc.lt/
15. Ryan, D., Chang, M., Malia, O., Brandley, A., & Hallgren, A. (2022). An Alcohol Symptom Checklist identifes high rates of alcohol use disorder in primary care patients who screen positive for depression and high-risk drinking. *Health Services Research 4*(11), 24-26.

16. Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2008). A Self-determination Approach to psychotherapy: The Motivational Basis for Effective Change. *Journal of Canadian Psychology, 49*, 186–93.
17. Saunders, J.B., Degenhardt, L., Reed, G., Poznyak, V. (2019). Alcohol Use Disorders in ICD-11: Past, Present, and Future. *Alcohol Clin Exp Res, 43*, 1617-1631.
18. Stanytė, D. (2012). *Asmenų priklausomų nuo psichoaktyviųjų medžiagų psichologinė ir socialinė reabilitacija Lietuvoje*. Kaunas
19. Subata, E., ir Jakūbonis, D. (2021). *Priklausomybės nuo alkoholio ankstyvosios diagnostikos ir ambulatorinio gydymo metodika*. Respublikinis priklausomybės ligų centras.
20. Vilniaus priklausomybės ligų centras (2022). *Minesotos modelio – 12 žingsnių programa.* (2022). Vilniaus priklausomybės ligų centras. [žiūrėta: 2022-10-05]. Prieiga per internetą: http://vplc.lt/minesotos_programa
21. Walker, L. K. (2022). *Loving an Addict or Alcoholic: How to Help Someone With Addiction.* American Addiction Center. [žiūrėta: 2022-10-07]. Prieiga per internetą: https://americanaddictioncenters.org/alcoholism-treatment/loving-an-addict

SOCIAL ASSISTANCE FOR ALCOHOL-DEPENDENT PERSONS

VILIUS TELEVIČIUS
Kolping University of Applied Sciences
Advisor – assoc. prof. dr. Ramunė Bagdonaitė-Stelmokienė

SUMMARY

Alcohol dependence can be defined as a set of social and physiological phenomena, a set of human behaviours. This recurrent phenomenon is the result of the habitual consumption of intoxicating beverages, which each time leads to an increasing desire to consume alcohol and becomes difficult to control. In Lithuania, alcohol dependence is still considered to be a highly sensitive social problem, with links to violence, poverty and homelessness, suicidal behaviour and other psychosocial phenomena. It is important to find different ways of helping not only the addicted person, but also his/her relatives. This article, based on an analysis of the scientific literature, describes the main social assistance provided to alcohol dependent persons in Lithuania.

Keywords: *social assistance, addiction, alcohol consumption.*

VERSLO BEI TURIZMO STUDIJŲ SRITIES STUDENTŲ PATIRTYS IR PERSPEKTYVOS ŠIUOLAIKINĖJE VISUOMENĖJE
EXPERIENCES AND PERSPECTIVES OF STUDENTS IN THE FIELD OF BUSINESS AND TOURISM IN CONTEMPORARY SOCIETY

LIETUVYBĘ MENANTIS PAVELDAS ČIKAGOJE SUKURIANT NAUJĄ TURISTINĮ MARŠRUTĄ

LAURYNAS BLAŽYS[1]
Vadovė – doc. dr. Regina Navickienė[2]
[1]Vytauto Didžiojo universitetas,
[2]VšĮ Kolpingo kolegija

ANOTACIJA

Čikagos miestas Ilinojaus valstijoje dar nuo XX a. pr. pasižymėjo itin sparčiai augančia lietuvių populiacija. Tarpukario metu jame gyveno daugiau lietuvių, nei bet kuriame Lietuvos mieste. Laikui bėgant, Čikagoje susidarė daug unikalaus lietuviško paveldo, kurio dalis išlikusi iki pat šių dienų. Šiomis dienomis nors ir skiriame daug dėmesio kultūros paveldui savo šalyje, dažnai užmirštame vertybes, kurias užsienyje mums paliko diaspora, taigi šis straipsnis sieks atskleisti Čikagos lietuviško paveldo visumą, sukuriant turistinį maršrutą.

Raktiniai žodžiai: *Čikaga, lietuviai, paveldas.*

ĮVADAS

Tyrino aktualumas ir problema

Šio darbo aktualumą lemia mokslinės literatūros apie Lietuvos paveldo objektus užsienyje sąlyginis trūkumas. Reikia pastebėti, kad nors šiomis dienomis galima aptikti daug mokslinės medžiagos apie kultūros paveldą Lietuvoje, tai paveldas užsienyje, visgi, nesulaukia tinkamo dėmesio. Tai yra ganėtinai apmaudu, kadangi lietuvių diaspora per jau gana ilgą savo egzistavimo laikotarpį yra sukūrusi nemažą skaičių vertingų paminklų, savotiškai pasakojančių jos istoriją. Tas yra itin akivaizdu lietuvių gausiai apgyvendintame Čikagos mieste. Taigi, kyla klausimas, kokie iki šių dienų Čikagoje išlikę kultūros paveldo objektai simbolizuoja vietos lietuvių diasporos istoriją?

Tyrimo tikslas

Remiantis moksline literatūra sukurti turistinį maršrutą po Čikagos miestą, Ilinojaus valstijoje, atskleidžiantį čia esantį lietuvišką paveldą.

Tyrimo uždaviniai

1. Aptarti lietuvių bendruomenės Čikagoje formavimąsi, jos narių bendrą organizavimąsi.
2. Apžvelgti Čikagos mieste esančius objektus, simbolizuojančius lietuvybę.
3. Įvertinti lietuvių paveldo Čikagoje svarbą, bei jų potencialų patrauklumą turistams.

Tyrimo metodologija

Siekiant įgyvendinti užsibrėžtus uždavinius tyrime atlikta mokslinės literatūros analizė, kurią sudaro istoriografija bei publikuoti moksliniai straipsniai. Sukauptos informacijos sisteminimas ir išvadų formulavimas.

Tyrimo rezultatai

Šiame tyrime pateikiama lietuviško paveldo Čikagoje visuma, apžvelgiamas jo turinys ir ypatybės, bei įvertinamas šio paveldo tinkamumas bei patrauklumas potencialiems turistams.

Tyrimo originalumas

Kalbant konkrečiai apie Čikagos miesto lietuvybę menantį kultūros paveldą, šiandieninėje Lietuvos mokslinėje literatūroje galime pamatyti palyginti gana negausų ir lakonišką atskirų objektų išskyrimą, tačiau sunku surasti mokslinių darbų, kuriuose būtų analizuojama lietuviško paveldo visuma Čikagoje.

TYRIMO REZULTATAI IR DUOMENŲ ANALIZĖ / RESEARCH RESULTS AND DATA ANALYSIS

LIETUVIŲ BENDRUOMENĖS ČIKAGOJE IŠTAKOS IR JOS MASINIS PLĖTIMASIS XX A.

Šiomis dienomis kalbėdami apie Lietuvos aktualijas neretai susiduriame su emigracijos klausimu. Vis dažniau tenka girdėti naujienas, kaip lietuviai išvyksta į svečias šalis ieškoti geresnio gyvenimo. Šis fenomenas mūsų istorijoje yra jokiu būdu ne naujas, o jo masinės ištakos datuoja dar XIX a. Atsižvelgiant į tai, galima pastebėti, kad šiuo metu lietuvių diasporą sudaro apie milijonas žmonių, iš kurių daugiausia įsikūrė JAV. Būtent JAV lietuviai greitai po savo pasirodymo Amerikos žemyne pradėjo tankiai apgyvendinti dar tik besikuriančius miestus, bei aktyviai organizuotis tarpusavyje (Eidintas, 1993). Puikus to pavyzdys yra visiems gerai žinomas Čikagos miestas Ilinojaus valstijoje. Šis miestas iki šių dienų išlikęs kaip vienas iš lietuvybės JAV centrų, o tarpukariu netgi buvo pramintas antrąja Lietuvos sostine. Į JAV pirmieji lietuviai pradėjo vykti neilgai trukus po baudžiavos Rusijos imperijoje panaikinimo, kuomet mažažemiai ar bežemiai valstiečiai vykdavo į labiau industrializuotus kraštus, kur jų darbas būtų labiau apmokamas (Eidintas, 1993). Sparčiai besivystantis Čikagos miestas su didele darbo jėgos paklausa buvo puiki vieta. Neilgai trukus pradėjo kurtis pirmosios lietuviškos parapijos, draugijos. XIX-XX a. sandūroje čia jau gyveno apie 14 000 lietuvių, na o štai 1923 m. jų priskaičiuotina jau buvo apie 80 000 (Kučas, 1971) (Senn, 2005). Visiškai neįtikėtinas faktas yra tai, kad tarpukario metu Čikagoje gyveno daugiau lietuvių nei bet kuriame to meto Lietuvos mieste. Čia kūrėsi atskiri lietuvių rajonai, kaip kad Bridgeport‘as, Marquette ir Brighton‘o parkai. Vietos lietuvių populiacija dar labiau padidėjo po 1940 m. Lietuvos okupacijos, kuomet į Čikagą atvyko apie 10 000 karo pabėgėlių (Kuzmickaitė, 2000). Natūralu, kad tokia gausi bendruomenė išsiskyrė savo tautiniu aktyvumu. Čikaga buvo būstinė keletui itin svarbių to meto Amerikos lietuvių organizacijų, kaip kad Amerikos lietuvių tarybai, bei Bendrajam Amerikos lietuvių šelpimo fondui. Čia gyveno keletas puikiai žinomų ir Lietuvai nusipelniusių žmonių. Tai yra Lietuvos prezidentai Kazys Grinius ir Valdas Adamkus, lakūnai Steponas Darius ir Stasys Girėnas. Čikagiečių aktyvumas itin pasižymėjo Lietuvos okupacijos metais. Jie nesudėjo rankų ir protestavo prieš SSRS neteisėtus veiksmus, nuolat agitavo JAV valdžią imtis veiksmų šiuo atžvilgiu. Itin svarbus bei pagarbos vertas mūsų tėvynainių Čikagoje lietuvybės išsaugojimas, bei nenutrūkstamas jos puoselėjimas. Iki šių dienų vietos bendruomenė yra itin aktyvi, o Čikagos miestas vis dar yra pilnas paminklų, bylojančių apie turtingą ir unikalią lietuvių istoriją taip vadinamajame Vėjuotajame mieste.

LIETUVIŠKO PAVELDO OBJEKTAI ČIKAGOJE

LIETUVOS GENERALINIS KONSULATAS ČIKAGOJE

Lietuvos Respublikos generalinis konsulatas Čikagoje šiomis dienomis yra atsidūręs pačiame Čikagos komerciniame centre, Streeterville‘o rajone, kuriame galima pamatyti aukščiausius šio miesto dangoraižius. Vienas iš jų yra taip vadinamas NBC bokštas. Čia įsikūrę keletas populiarių Čikagos televizijos, radijo transliuotojų, tokių kaip WMAQ, NBC, WSNS. NBC bokštas taipogi yra namai keleto valstybių generaliniams konsulatams. Be Lietuvos konsulato čia, be kita ko, veikia Pietų Korėjos ir Indijos konsulinės įstaigos. Nors Lietuvos vardas gali nublankti prieš šias daug geopolitiškai įtakingesnes šalis, pačio konsulato istorija ir svarba vietos lietuvių bendruomenei – tikrai ne.

Konsulatas įkurtas 1924 m. vasario 16 d. ir į jo jurisdikciją įėjo net 32 JAV valstijos. Įstaiga užsiėmė įvairių dokumentų (vizų, pasų) išdavimu, teikdavo vertimo paslaugas, tvarkė palikimų bylas, kas buvo itin svarbu ir naudinga gausiai vietos lietuviams. Be kita ko, vietos konsulai atstovavo Lietuvą JAV, plėtojo šių dviejų valstybių diplomatinius, ekonominius, kultūrinius bei net turizmo ryšius. Konsulai vietos bendruomenei organizavo nepriklausomybės minėjimus, aktyviai dalyvavo lietuviškų organizacijų veikloje ir skatino lietuvybės puoselėjimą vietos diasporos tarpe (Vilkas, 2020).

Konsulato svarba dar labiau išaugo po to, kai Lietuva buvo prijungta prie SSRS. Tuometinis konsulas Dr. Petras Povilas Daužvardis kartu su JAV dirbusiais Lietuvos diplomatais nepaisė SSRS URM Viačeslavo Molotovo įsakymo nutraukti veiklą ir grįžti į Lietuvą, bei toliau tęsė savo darbus. To pasekoje, Lietuvos diplomatinė tarnyba su JAV veikusiais konsulatais ir pasiuntinybėmis tapo savotiški Lietuvos valstybingumo tęsėjai okupacijos metais. Po 1940 m. Čikagą pasiekė didelis lietuvių pabėgėlių skaičius. Vietos konsulatas turėjo dirbti kaip niekad dideliais tempais, siekiant patenkinti naujųjų atvykėlių, taip vaidinamųjų „Perkeltųjų asmenų“ (angl. displaced persons) poreikius. Jiems buvo padedama įsikurti mieste, teikiama teisinė pagalba. Po Lietuvos okupacijos konsulatas taipogi vykdė išskirtinę misiją – dirbo vardan Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo. 34 metus pareigas ėjęs dr. P. P. Daužvardis aktyviai dalyvavo JAV visuomeniniuose reikaluose, kur sakė kalbas, smerkiančias SSRS veiksmus, mezgė kontaktus su JAV politikais ir prašydavo jų paramos šioje srityje. Konsulas taipogi aktyviai stebėjo vietos spaudą ir ragino laikraščius toliau vaizduoti Lietuvą kaip nepriklausomą valstybę (Blažys, 2022). Konsulatas savo darbą be pertraukų tęsia jau 98-erius metus ir yra gyvas savotiškas tiltas siejantis vietos diasporą su už Atlanto esančia tėvyne.

ŠVENTOJO KRYŽIAUS BAŽNYČIA

Taip vadiname Čikagos Back of the yards rajone nuo pat XIX-XX a. sandūros kaupėsi didelės lokalios lietuvių bendruomenės. Čia tuo metu vyravo pelkynai, tačiau jie greitai buvo nusausinami ir ši miesto vieta tapo pritaikyta statyboms. 1904 m. vietos lietuvių suburtas komitetas įsigijo sklypą tarp 46-osios ir S Wood gatvių ir čia įkūrė tautinį parapijos centrą. Neilgai trukus prasidėjo bažnyčios statybos, kurios galop buvo pabaigtos 1915 m. (Department of Planning and Development of Chicago [DPDC], 2021). Nors Čikagoje yra išlikusi ne viena lietuviška bažnyčia, tačiau būtent Šventojo Kryžiaus bažnyčia yra viena iš seniausių, bei išsiskiria tuo, kad ji yra visų jų yra didžiausia, su daugiau nei 1 500 sėdimų vietų. Bažnyčios architektas Juozas Molitor (Algis, 2009). Ji yra barokinio stiliaus ir jos dizainas daug kuo primena ATR laikų architektūrą. Bažnyčia prilaikoma marmurinių kolonų, o jos 2 bokštai ilgą laiką buvo matomi per visą Back of the yards rajoną (kol nebuvo aukštų namų). Bažnyčia ilgą laiką veikė kaip vietos lietuvių kultūros centras, čia veikė parapijos mokykla (Riskus, 2013). Kad ir kaip ten būtų, laikui bėgant lietuviai ėmė kraustytis į kitus Čikagos rajonus , ko pasėkoje vietinė parapija buvo prijungiama prie kitų ir šiomis dienomis čia meldžiasi daugiausia ispanakalbės bendruomenės. Vis dėlto, Šv. Kryžiaus bažnyčia tiek savo architektūra, tiek istorija vis dar mena čia gyvenusių lietuvių dvasingumą.

LITUANISTIKOS TYRIMO IR STUDIJŲ CENTRAS

Visai šalia Back of the Yards esančiame Gage parke įsikūręs Lituanistikos tyrimo ir studijų centras (toliau – LTSC). Jis savo veiklą pradėjo dar 1981 m., kuomet vietos JAV lietuvių šviesuomenė suprato lituanistinių vertybių tyrinėjimo svarbą, bei sekė lenkų, ukrainiečių, čekų pavyzdžiu, kurie jau buvo įkūrę panašaus tipo institucijas (Skirius, 2018). LTSC tikslas – rinkti įvairaus pobūdžio lituanistinę medžiagą, turinčią istorinės vertės, globoti jos rinkėjus, kolekcionierius, saugotojus, užtikrinti šios medžiagos išsaugojimą bei jos tolesnį tyrinėjimą (Skirius, 2018). Ši įstaiga yra sukaupusi daug įvairaus pobūdžio vertybių: laikraščių, laiškų, nuotraukų, organizacijų, kongresų protokolų, knygų. To pasekoje, net 9 šio centro padaliniai, kuriuose saugomos skirtingų sričių vertybės (meno archyvas, lietuvių medicinos muziejus ir

archyvas, laisvės kovų muziejus...). Ši įstaiga taipogi užsiima lituanistikos sferos knygų leidimu, kurių šiai dienai išleido daugiau nei pusšimtį. LTSC yra nepelno siekianti organizacija ir yra daugiausia išlaikoma iš vietos lietuvių fundavimo. Šiuo metu LTSC yra didžiausias lituanistikos akademinis archyvas ir knygų leidėjas už Lietuvos ribų.

BALZEKO MUZIEJUS

Balžeko muziejus buvo įkurtas 1966 m. žymaus Čikagos verslininko ir lietuvių bendruomenės veikėjo Stanley Balzeko jaunesniojo West Lawn rajone, vos 3 km nuo LTSC. Šis muziejus yra skirtas lietuvių kultūros išsaugojimui ir puoselėjimui už Atlanto. Muziejaus rinkinių pagrindą sudaro pačio Balzeko šeimos rinktos tautodailės, numizmatikos ir kitos Lietuvos istoriją ir kultūrą menančios vertybės. Be kita ko, muziejuje sukaupta daugiau nei 40 000 knygų, 10 000 įvairios smulkios literatūros rinkinių, daugybė nuotraukų, žemėlapių, bei kitokių įvairių retenybių. Muziejus laikui bėgant sparčiai augo. Čia veikia genealogijos skyrius, dažnu atveju itin aktualus savo šaknų ieškantiems Amerikos lietuviams. Veikia ekspozicijos skirtos Lietuvos istorijai nuo priešistorės iki dabartinių laikų, partizanų pasipriešinimo paroda. Muziejuje nuolatos eksponuojami lietuvių dailininkų kūriniai, bei liaudies menas. Daug dėmesio skiriama pačios išeivijos istorijai, bei vaikų švietimui (Algis, 2009). Muziejus taipogi savo iniciatyva užsiima lietuvių kalbos kursais. Balzeko muziejus šiomis dienomis yra didžiausias lietuvybę puoselėjantis muziejus už Lietuvos ribų.

LAIKRAŠČIO „DRAUGAS“ REDAKCIJA

Neilgai trukus po to, kai lietuviai pradėjo masiškai kurtis Čikagoje bei jos apylinkėse atsirado paklausa čia rastis lietuviškai spaudai. Per visą XX a. iki šių dienų Ilinojaus valstijos mieste leista aibė lietuviškų leidinių, vieni iš kurių ėjo trumpai ir didesnio įspaudo diasporos istorijoje nepaliko, kai tuo tarpu kiti savo istoriją skaičiuoja dešimtmečiais ir iki šių dienų toliau tęsia savo darbus. Kalbant apie Čikagos lietuvius būtų tiesiog nepravartu nepaminėti laikraščio „Draugas“. Tai yra neeilinis leidinys ne tik vietos bendruomenei, bet ir visai Lietuvai. „Draugas“ pirmąjį kartą dienos šviesą išvydo dar 1909 m. liepos 12 d. ir iki šių dienų yra seniausias be pertraukos leidžiamas lietuviškas laikraštis. Pirmieji laikraščio redaktoriai buvo kunigai, o neilgai trukus po jo pasirodymo, jį globoti apsiėmė Marijonų vienuolija (Petrauskienė, 2011). Nepaisant to, kad tai buvo gana aiškiai krikščioniškos krypties leidinys, „Draugas“ jokiu būdu neapsiribojo religine tematika. Jo straipsniai aprėpdavo tokias sritis kaip kultūra, politika, ekonomika, bei visa kita, kas buvo ir yra aktualu vietos lietuviams. Ypač okupacijos metais tai buvo itin svarbus leidinys, informuodavęs vietinius apie tėvynainių Lietuvoje likimą, bei skatindavęs diasporos lietuvybę. „Draugo“ redakcija įsikūrusi Lietuvių Katalikų Spaudos Draugijos Centre, esančio vos už kilometro į rytus nuo Balžeko muziejaus, visiškai šalia Čikagos Midway‘aus tarptautinio oro uosto. Šiomis dienomis „Draugas“ yra laikomas populiariausiu lietuvišku laikraščiu, leidžiamu už Lietuvos ribų ir išeina tris kartus per savaitę, o jo numeriai pasiekia skaitytojus Pietų Amerikoje, Europą ir net Australiją. Verta paminėti, kad „Draugas“ aktyviai užsiima savo leidinių skaitmenizavimu ir yra sukaupęs įspūdingą archyvą, ko pasekoje laikraščio internetiniame puslapyje galima pavartyti 113 metų senumo aktualijas.

MARQUETTE PARKAS

Marquette parkas kadaise buvo pats lietuviškiausias Čikagos mikrorajonas. Marquette parke XX a. viduryje vaikštantis žmogus galėtų nesunkiai apsirikti ir manyti, kad jis atsidūrė Lietuvoje, kadangi šioje miesto vietoje buvo apstu lietuviškų akcentų, o dažnas žmogus kalbėdavo vietiniams nesuprantama lietuvių kalba. Vis dėlto, šių dienų Marquette parke sutinkamos tik lietuvybės liekanos. Sulig 7 deš. čia pradėjo masiškai kraustytis juodaodžiai, kurie buvo gana priešiškai nusiteikę vietinių lietuvių atžvilgiu, kadangi jų akimis baltųjų dominuojamas rajonas skatino segregaciją. Ilgainiui, tarp afroamerikiečių ir lietuvių kildavo vis daugiau nesutarimų, parke augo nusikalstamumas. 1965 m. prasidėjus Čikagos laisvės judėjimui, kurį iniciavo dr. Martin‘as

Liuther‘is King‘as Marquette parkas tapo nebesaugus lietuviams, ko pasekoje pastarieji pradėjo kraustytis į Čikagos priemiesčius (Draugas, 1976) (Kuzmickaitė, 2000). Nepaisant to, čia vis dar galime aptikti akcentų, liudijančių lietuvybę. Čia dar 1935 m. iškilo memorialas iš Čikagos per Atlantą skridusiems Steponui Dariui ir Stasiui Girėnui. Be kita ko, lietuvišką rajono dvasią simbolizuoja per jį nutiesta Lithuanian Plaza gatvė. Ant čia stovinčių namų vis dar galima pamatyti, čia buvusių lietuviškų verslų iškabas, trispalvės motyvus. Galiausiai, Marquette parke stovi Šv. Kazimiero lietuvių vienuolynas, kuriame taipogi įsikūręs Šv. Kazimiero seserų muziejus, kuriame pristatoma vienuolyno seserų, atvykusių į JAV istorija.

ŠVČ. MERGELĖS MARIJOS NEKALTO PRASIDĖJIMO BAŽNYČIA

Jei prieš tai minėta Šv. Kryžiaus bažnyčia buvo statyta XX a. pr., tai Švč. Mergelės Marijos Nekalto prasidėjimo bažnyčia yra puikus JAV lietuvių architektūros XX a. antroje pusėje pavyzdys. Ją 1957 m. suprojektavo vienas žymiausių pokario laikotarpio Lietuvos architektų Jonas Mulokas. Muloko darbai visuomet pasižymėjo tuo, kad jis sugebėdavo perkelti lietuvių liaudies architektūros bruožus į mūrinę statybą. Švč. Mergelės Marijos nekaltojo prasidėjimo bažnyčia yra puikus to pavyzdys ir iki šiol laikoma vienu reikšmingiausių Muloko darbų. Bažnyčios korpusas projektuotas pagal baroko stilių, na o štai jos bokštai primena lietuviškas varpines (Algis, 2009). Bažnyčios interjerą projektavo menininkas Vytautas Jonynas. Pastarasis bažnyčiai paruošė puošnius vitražus, kuriuose vaizduojami šventieji, o ornamentikoje pasitelkiami liaudies meno elementai (Andriuškytė-Žukienė, 2009). Šiomis dienomis būtent ši bažnyčia laikoma vienu geriausiu lietuviškos architektūros pavyzdžių JAV, kuria galima pasigrožėti visai šalia lietuviškais motyvais apipinto Marquette parko, na o mišios iki šių dienų čia vis dar skaitomos lietuvių kalba.

ŠV. KAZIMIERO KAPINĖS

XIX a. pabaigoje sparčiai augant lietuvių skaičiui Čikagoje ėmė rastis poreikis čia kurti tautines kapines. Viena iš to priežasčių buvo čia atvykusių lietuvių didelis laidojimo papročių skirtumas, lyginant su vietiniais gyventojais. Be kita ko, nesutapo lietuvių ir amerikiečių požiūris į kapinių svarbą, jų tvarkymą, bei apskritai kapų puošybą. To pasekoje, vietos kapinėse būdavo eliminuojamas lietuvių etninis savitumas (Kezys, 19). Čikagos Šv. Kazimiero kapinės pašventintos 1903 m. Jas įkūrė kunigas Matas Kriaučiūnas, nupirkęs 16 ha sklypą Mount Greenwood rajone. Iš pradžių tai buvo vos kelių lietuviškų parapijų projektas, tačiau laikui bėgant prisijungdavo vis daugiau lietuvių tikinčiųjų bendruomenių, ko pasėkoje plėtėsi ir pačios kapinės. Per 50 metų jų plotas išsiplėtė iki 212 ha ir šiomis dienomis tai yra didžiausios lietuvių kapinės JAV (Algis, 119). Šv. Kazimiero lietuvių kapinėse dėmesį atkreipia masyvūs, itin puošnūs lietuvių paminklai, neretu atveju nustelbiantys Čikagoje laidojamus vietinius. Kapinėse taipogi palaidota aibė garsių lietuvių, iš kurių būtų galima išskirti gen. Povilą Plechavičių, keliautoją, geografą Kazį Pakštą, poetą Algimantą Mackų, iki Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo čia ilsėjosi prelatas, VLIK‘o pirmininkas bei buvęs žemės ūkio ministras Mykolas Krupavičius.

LIETUVIŲ TAUTINĖS KAPINĖS

Nors Čikagoje XX a. pradžioje jau veikė Šv. Kazimiero kapinės, vietos lietuvių bendruomenė pradėjo taip sparčiai plėstis, kad greitai atsirado pagrindas atsirasti antroms. To pasekoje, Justice rajone buvo įrengtos Lietuvių tautinės kapinės. Jos buvo suplanuotos 1911 m. ir iškilmingai atidarytos 1912 m. gegužės 30 d.. Atidarymo iškilmėse dalyvavo daugiau nei 6 000 žmonių, tarp kurių JAV lietuvių veikėjas, vėliau tapęs diplomatu Bronius Balutis, Čikagos mero patikėtinis Lee Mathias, išsakęs kalbą pilną pagyrų vietos lietuvių organizuotumui, bei galiausiai poetas Kleofas Jurgelionis. Kapinėse vykdavo metiniai minėjimai, kuriuose kalbas minėjo tokie žymus JAV lietuvių veikėjai kaip dr. Jonas Šliūpas, dr. Pijus Grigaitis, Lietuvos generaliniai konsulai Vaclovas Kleiza bei Juzefa Daužvardienė (Lithuanian National Cemetery [LNC], 1986). Šios kapinės tapo savotiška vietos lietuvių tautine šventove, bei diasporos istorijos liudininke. Šiomis dienomis Lietuvių tautinės kapinės yra amžinojo atilsio vieta dr. J. Šliūpui, rašytojui

Mariui Katiliškiui, diplomatui, vienam iš Klaipėdos sukilimo vadų Jonui Budriui, tapytojui Adomui Varnui. Čia iki nepriklausomybės atkūrimo buvo palaidotas prezidentas Kazys Grinius. Kapinėse, be kita ko, galima išvysti paminklus skirtus Dariui ir Girėnui, Vincui Kudirkai ir net lietuviams masonams.

PASAULIO LIETUVIŲ CENTRAS

XX a. antroje pusėje lietuviams masiškai besikraustant į Čikagos priemiesčius, čia ilgainiui pradėjo kurtis kompaktiškos jų bendruomenės. Ganėtinai lietuviškas šiomis dienomis yra Lemont‘o priemiestis, kuriame iš 17 000 gyventojų apie 1 000 yra lietuviai. Būtent čia 1989 m. nutarta steigti naują kultūros centrą, kuris pavadinta Pasaulio lietuvių centru (toliau – PLC). Buvo įsigytas 6 ha sklypas, kuris lietuviams kainavo net 800 000 JAV dolerių (Riskus, 2013). Centre šiuo metu veikia lietuvių dailės ir tautodailės muziejai, įsteigtas Lietuvių skautijos archyvas, šeštadieninė lietuviška mokykla, turinti apie 400 mokinių. PLC posėdžiauja Pasaulio Lietuvių Bendruomenė, JAV Lietuvių Bendruomenės Socialinių reikalų taryba, bei keletas kitų JAV lietuvių organizacijų. Šiame centre taipogi vyksta įvairūs koncertai, susirinkimai, paskaitos, pastatyta Jaunimo sporto salė (Algis, 2009). Atvykus į PLC beveik visuomet galima pamatyti didelį judėjimą ir vietos gyvybingumą, iki šiol liudijantį Čikagos lietuvių organizuotumą bei darbštumą.

LIETUVIŠKO PAVELDO ČIKAGOJE PERSPEKTYVOS TURIZMO SRITYJE

Taigi, kaip matome, Čikagos miestas iki šių dienų yra kupinas objektų, simbolizuojančių lietuvybę. Šis miestas gali pasigirti ne tik minėtų objektų gausa, bet ir jų įvairumu. Čia galima pasigrožėti lietuviškais architektūros objektais, kapinėmis, buvusių lietuviškų rajonų liekanomis, bei muziejuose ir archyvuose sukauptomis vietos bendruomenės istoriją menančiomis vertybėmis, ko pasėkoje kiekvienas žmogus, lankantis šį miestą turėtų rasti ką nors, kas jį sudomins. Daug lietuvių šiais laikais ko gero net nesusimasto, kad nuvykdami į Ameriką jie gali rasti ne tik vietos kultūrai ir geografijai unikalius objektus, bet ir aibę lietuvių išeivijos daug metų puoselėtas relikvijas, kurios iki šių dienų primena galbūt Lietuvoje tinkamai neįvertintą diasporos istoriją. Juk būtent geriau susipažinus su mūsų išeivijos istorija galima iš visiškai naujos perspektyvos pažvelgti į savąją. Lietuvybę menančių objektų lankymas Čikagoje, mano nuomone, turi potencialo būti įdomia turistų (tiek lietuvių, tiek užsieniečių) atrakcija, kadangi jų pažinimas ir istorijos tyrinėjimas gali sukelti nemenką susidomėjimą, bei netgi savotišką pasididžiavimo jausmą, o ir pati vietos bendruomenė visada noriai pasitinka žingeidžius jos istorija besidominančius žmones.

IŠVADOS

1. Pirmieji lietuviai Čikagoje pradėjo burtis XIX a. antroje pusėje, kuomet besiplečiančiam miestui reikėjo darbo jėgos. Ilgainiui, lietuviai pradėjo masiškai apgyvendinti šį miestą, ko pasekoje tarpukario metu čia gyveno daugiau lietuvių nei bet kuriame Lietuvos mieste. Čikagoje kūrėsi ištisi lietuviški rajonai, kuriuose gyveno keletas šiai dienai puikiai žinomų lietuvių. Čikaga ypač po Lietuvos okupacijos pasižymėjo savo aktyvumu, kadangi čia veikė keletas itin svarbių lietuviškų organizacijų, o didelė lietuvių bendruomenė aktyviai agitavo prieš SSRS neteisėtus veiksmus.
2. Per ganėtinai ilgą lietuvių gyvenimo Čikagoje laikotarpį šiame mieste iškilo daug įvairaus pobūdžio lietuvybę menančio paveldo, kuriuo galima pasigrožėti iki šių dienų. Tai yra tokie objektai kaip lietuviškos bažnyčios, iš kurių keliose pamaldos vis dar skaitomos lietuviškai, kultūros centrai bei muziejai, kuriuose iš arčiau galima susipažinti su vietos diasporos istoriją bylojančiais artefaktais. Be kita ko Čikagoje yra dvi lietuviškos kapinės, kuriose iki šių dienų ilsisi aibė neeilinių istorinių asmenybių. Galiausiai, puikiai Amerikos lietuvių veiklą XX a. įprasmina tokie objektai kaip Lietuvos generalinis konsulatas Čikagoje bei laikraščio „Draugas“ spaustuvė.

3. Tiek diasporos istorija, tiek pasaulio lietuvių istoriją menančių objektų lankymas ir tyrinėjimas šiomis dienomis nesulaukia deramo dėmesio, nepaisant to, kad ši sritis pasižymi savo unikaliu ir gausiu turiniu, bei dvasia. Čikagos šiame kontekste tam yra puikus pavyzdys, kadangi jis išsiskiria ne vien savo lietuviško paveldo masyvumu, bet ir jo įvairumu, ko pasėkoje jis turi potencialo pritraukti daug skirtingas interesų sferas turinčių auditorijų.

LITERATŪRA

Periodika

1. Pakelio pasiūlymas Marquette parko apylinkei apsaugoti. *Draugas*, 152 (1976), 1.

Literatūra

1. Algis, L. (2009). *Lietuvių kultūrinis paveldas Amerikoje.* Silver Spring, Md.: Amerkos Lietuvių Bendruomenės Kultūros taryba, 62-64; 100; 110.
2. Andriuškytė-Žukienė, R. (2009). Dailininko V. K. Jonyno kūryba ir „lietuviško stiliaus paieškos JAV lietuvių bažnyčios architektūroje. *Soter* 22(50), 163-165.
3. Blažys, L. (2022). Lietuvos konsulatas Čikagoje 1937-1960 m. (bakalauro darbas, Vytauto Didžiojo universitetas), 47-48.
4. Department of Planning and Development of Chicago, (2021). *Monastery of the Holy Cross (Formerly Imaculate Conception Parish Church)*. Chicago: Department of Planning and Development Bureau of Citywide Systems, Sustainability and Historic Preservation, 4-5.
5. Eidintas, A. (1993). *Lietuvių kolumbai.* Vilnius: Mintis, 12; 20.
6. Lithuanian National Cemetery, *Lietuvos Tautinių Kapinių 75 Metų Jubiliejaus Atminties Knyga*, (Justice, Il., Lithuanian National Cemetery: 1986), 7-10.
7. Kezys, A. (1976). *Palikę tėviškės namus: Šv. Kazimiero lietuvių kapinės Čikagoje*. Chicago, Il: Lietuvių foto archyvas, 19.
8. Kučas, A. (1971). *Amerikos lietuvių istorija.* Boston: Lietuvių enciklopedijos spaustuvė, 70.
9. Kuzmickaitė, D. (2000). Tautinis ir religinis Čikagos lietuvių gyvenimas. *Lietuvos katalikų mokslo akademijos metraštis* t.17, 204; 212-214.
10. Petrauskienė, D. (2011). „Draugas“ ir jo epocha: muzikinio gyvenimo atspindžiai lietuvių egzodo periodinėje spaudoje (XIX a. pabaiga – XX a. pirmoji puse*). Kultūros erdvės* 15, 22.
11. Riskus, J. G. (2013). *Images of America Lithuanian Chicago*, Charleston, SC.: Arcadia Publishing, 17; 119.
12. Senn, A. *Lithuanians*, Encyclopedia of Chicago, Prieiga per internetą http://www.encyclopedia.chicagohistory.org/pages/757.html
13. Skirius, J. (2018). Lietuvių išeivijos mokslinės įstaigos įkūrimas Čikagoje XX a. pabaigoje (Lituanistikos tyrimų ir studijų centro veiklos pradžia*). Oikos* 2(26), 78; 80.
14. Vilkas, Ž. (2020). Lietuvos konsulatas Čikagoje 1924-1937 m. (bakalauro darbas, Vytauto Didžiojo universitetas), 40-41.

LITHUANIAN HERITAGE IN CHICAGO BY CREATING A NEW TOURIST ITINERARY

***LAURYNAS BLAŽYS*[1]**
Advisor – assoc. prof. dr. Regina Navickienė[2]
[1]Vytautas Magnus University
[2]Kolping University of Applied Sciences

SUMMARY

The City of Chicago, Illinois ever since 20th century could be characterized by its ever-growing population of Lithuanian people. During the interwar period, more Lithuanians had lived there, than in any city in Lithuania. As time passed, a lot of unique Lithuanian heritage had formed here and much of it has survived up until today. Nowadays, even though we tend to give a lot of attention to cultural heritage in our home country, we do happen to forget the valuables our diaspora left us abroad, which is why this article will try to reveal the contents of Lithuanian heritage in Chicago by creating an itinerary route.

Key words: *Chicago, Lithuanians, heritage.*

GOTIKINIS KAUNAS. TURISTINIS MARŠRUTAS

***ROBERTA DRONSEIKAITĖ*[1]**
Konsultantė – doc. dr. Regina Navickienė[2]
[1]Vytauto Didžiojo universitetas
[2]VšĮ Kolpingo kolegija

ANOTACIJA

Gotika yra viduramžių laikų stilius, kuris savo grakštumu išsiskiria iš kitų praeityje vyravusių stilių. Lietuva gali didžiuotis išlikusių šių pastatų gausa, tačiau iki šiol nėra maršruto, kuris apimtų visus nepakitusius arba mažai pakitusius gotikos pastatus Kaune. Pasitelkiant Kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos sukurtą nekilnojamojo paveldo sąrašą buvo sukurtas unikalus 24 objektų maršrutas, kuris atspindi pastatus tokius, kokie jie ir buvo, kai buvo pastatyti.

Raktiniai žodžiai: *gotika, Kaunas, maršrutas, turizmas.*

ĮVADAS

Žmogus yra unikali būtybė, gebanti kurti, tobulėti ir keistis. Mūsų aplinka yra pilna tų kūrinių pavyzdžių. Žmogaus kūryba apima įvairias meno (ir ne tik) rūšis, tokias kaip: dailė, skulptūra, **architektūra**. Architektūra kaip ir žmogus, nuolat kinta, yra pritaikoma prie tuolaikinių aplinkybių, gali skirtis priklausomai nuo vietovės, religijos, turimų gamtinių išteklių. Europoje viena pirmųjų meno epochų buvo gotika, kuri davė nuostabių architektūrinių šedevrų, iki šių dienų džiuginančių meno gerbėjų akis. Ši epocha taip pat yra pirmoji, nuo kurios prasideda Lietuvos pastatų kategorizacija, mat ankstesnės epochos ir meniniai stiliai Lietuvoje pilnai neišliko (pavyzdžiui, romanikos stiliaus (stilius, egzistavęs prieš gotiką) pavyzdžių neturime. Yra išlikę tik keletas pastatų, kurie turi dalinių romanikos bruožų. Vienas iš tokių pastatų yra Kauno pilis). Žinoma, ne visoje Lietuvoje galima rasti gotikinės architektūros pavyzdžių, tačiau Kaunas šio stiliaus gausa gali pasigirti, o tai daro šį tyrimą **aktualiu**. Šis miestas buvo itin svarbus viduramžių taškas, tad natūralu, kad išlikę pastatai „pasakoja“ daug istorijų. Nepaisant to, nėra vieno maršruto, kuris padėtų apibūdinti tuometinį Kauno gyvenimą. Kauno turizmo informacijos centras (KTIC) siūlo su gotikos stiliumi susijusį savarankišką maršrutą Hanzos pirklio istorija[1], tačiau šiame maršrute nedetalizuojami gotikiniai gyvenamieji namai, įtraukti papildomi objektai, kurie nėra gotikos stiliaus. Kituose maršrutuose yra įtraukti populiariausi pavieniai gotikiniai objektai, tokie kaip Kauno pilis, Perkūno namai ar kiti, tačiau jie nesudaro maršruto esmės ir yra tik papildiniai. Taip pat, KTIC galima užsisakyti su gotikos stiliumi susijusias ekskursijas: Kauno senamiesčio paslaptys[2], Hanza miestas – Kaunas[3] ir Viduramžių Kauno legendos ir prietarai[4], tačiau jie vėlgi neapima visų Kauno gotikinių pastatų ir apima specifines sritis. Straipsniai apie Kauno gotikinius pastatus taip pat koncentruojasi į pavienius objektus.

Visa tai iškelia **problemą**, kad nėra leidinio, kuris koncentruotųsi tik į Kauno gotikinius pastatus, todėl buvo iškeltas **tikslas** – sukurti maršrutą, kuris atspindėtų, kaip atrodė gotikinis Kaunas. Norint įgyvendinti šį tikslą buvo iškelti šie **uždaviniai**: išgryninti gotikos stilių, aprašyti gotikos stiliaus plitimo aplinkybes Lietuvoje ir sudaryti naują gotikinio Kauno maršrutą. Tyrime naudoti šie metodai: mokslinės literatūros analizė ir sisteminimas, aprašymas, anketinė apklausa. Atliekant anketinę apklausą buvo pasirinkta apklausti focus grupę – kultūros paveldo studentus, kuriems yra aktualu turizmo maršrutai, kelionės, ekskursijos, kultūros paveldas. Tyrimo **rezultatas** – sudarytas unikalus 24 objektų maršrutas.

[1] https://kaunastika.lt/map/hanzos-pirklio-istorija
[2] https://www.visit.kaunas.lt/lt/aplankykite/ekskursijos/ekskursijos-kaune/kauno-senamiescio-paslaptys/
[3] https://www.visit.kaunas.lt/lt/aplankykite/ekskursijos/ekskursijos-kaune/hanza-miestas-kaunas/
[4] https://www.visit.kaunas.lt/lt/aplankykite/ekskursijos/ekskursijos-kaune/viduramziu-kauno-legendos-ir-prietarai/

TYRIMO METODOLOGIJA

Šiame tyrime buvo naudotasi https://www.academia.edu/, https://www.lituanistika.lt/ mokslinėmis duomenų bazėmis, Kultūros paveldo departamento pateikta informacija, saugojamo paveldo sąrašu ir žemėlapiu https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-search. Tyrimo metu buvo ieškota straipsnių ar maršrutų, kurie būtų skirti būtent gotikai, tačiau tokių rasti nepavyko, visi rasti straipsniai buvo skirti pavieniams objektams, arba objektų rūšiai. Tyrimas buvo išskirstytas į šiuos etapus: I literatūros paieška ir skaitymas, II literatūros analizavimas ir aprašymas, III objektų paieška ir atranka, maršruto sudarymas, anketinė apklausa. I etape naudota literatūra buvo ganėtinai sena, nes nepavyko rasti naujų straipsnių (iki 5 metų senumo), o tai reiškia, kad yra didelė perspektyva į temą pažvelgti naujomis akimis, pasinaudoti įvairiais naujais metodais ir technologijomis. Ruošiant šį tyrimą buvo pasitelkti Algės Jankevičienės straipsniai (2002), perskaityti ir Vytauto Levandausko darbai. Didelį pagrindą padėjo padaryti Jono Minkevičiaus redaguota knyga „Lietuvos architektūros istorija. Nuo seniausių laikų iki XVII a. vidurio. I tomas“ (1987). III etape buvo vykdyta anketinė apklausa. Norint sukurti kokybišką maršrutą buvo pasirinkta focus grupė asmenų, kurie nusimano apie kultūrą ir turi didelę patirtį bei sąsają su ja. Tyrimo etika garantuoja focus grupės anonimiškumą.

TYRIMO REZULTATAI IR DUOMENŲ ANALIZĖ / RESEARCH RESULTS AND DATA ANALYSIS

Gotikos bruožai

Gotikos stilius atsirado po pasikeitusios situacijos visuomenėje. Jis pakeitė iki tol vyravusį romaninį stilių maždaug XII amžiuje. Gotika atsirado Prancūzijoje ir vyravo iki XVI a. (kai kur gotika vyraujančiu stiliumi buvo ilgiau) (Minkevičius, 1987). Ji formavosi veikiama katalikybės, scholastinės filosofijos, stiprėjančios pasaulietinės valdžios, didėjančių miestų kultūros, amatų plėtotės, naujų technikos išradimų, Kryžiaus žygių. Šis stilius nebuvo stabilus, jis nuolat kito, atsirasdavo naujų elementų, kito net svarbiausi kompozicijų principai. Kaip ir dauguma kitų stilių, gotika turėjo kelis raidos etapus: ankstyvoji gotika susikūrė XII a.; XIII-XIV a. brandžioji gotika plito Europoje; XIV-XVI a. vėlyvoji gotika ir toliau dominavo Europoje. Gotika pasižymėjo erdvumu, kuris pakeitė iki tol vyravusį ankštumą romanikoje. Sienos tapo plonesnės, labiau vertikalios (kilimo į viršų pojūtis), arkos, langai, nišos smailėjo, tapo labiau pailgos. Vakarų ir Šiaurės Europoje pagrindine statymo medžiaga buvo akmenys, tačiau Lietuvoje jų nebuvo daug, tad akmenys būdavo naudojami tik pamatams, o sienų statyme vyravo raudonos arba geltonos plytos, pastarosios būdavo nudažomos raudonai. Plytos buvo rišamos šiam laikotarpiui specifiniu būdu ir buvo dėliotos pakaitomis tai ilgine, tai trumpine. Iš tokių plytų pastatytos sienos buvo plokščios, netinkuotos, specifiškos faktūros, buvo papuoštos nudegintų (juodų) plytų elementais (pavyzdžiui rombais, kryžiais) (Minkevičius, 1987). Dar vienu dekoracijos elementu buvo vitražiniai langai, o taip pat, rozetės. Bebokštėse bažnyčiose dominavo trikampis arba laiptuotas frontonas, bažnyčiose, kuriose būdavo bokštas, jis būdavo autonomiškas, pastatytas atskirai, Lietuvoje dažniausiai būdavo aštuonkampis. Vienu iš svarbiausiu gotikos bruožų buvo smailėjančios arkos, tačiau pasitaikydavo ir pusapvalių, todėl būtinu elementu sakraliniuose pastatuose buvo portalai. Taip pat, buvo gausu nišų, kurių formos jau buvo įvairesnės. Dar vienu gotikinės architektūros bruožų laikomi kontraforsai (Jankevičienė, 2002).

Lietuvoje gotika vėlavo, tad gotikos plitimo laikotarpis nesutapo su vyraujančiu Europoje ir buvo skiriamas tik į du etapus: kilimo arba ankstyvąjį XIV-XV a. I p. ir brandųjį arba klestėjimo XV a. II p.-XVI a. (Jankevičienė, 2002). Iš pradžių buvo statoma pagal pasiskolintus iš kitur, nežymiai redukuotus pavyzdžius, labiausiai atitikusius vietos reikmes ir sąlygas. Vėliau pamažu pradėjo formuotis vietiniai stiliaus bruožai, priklausę nuo krašto socialinių, ekonominių sąlygų, gamybos išsivystymo, geografinės aplinkos, klimato, statybinių medžiagų išteklių, statybos tradicijų, tautos estetinės sanklodos ir daugelio kitų veiksnių. Laikui bėgant iš svetur perimtus principus papildė originalios vietinės kompozicijos priemonės (Vilkas). Pavyzdžiui, specifiniu, tik Lietuvai būdingu bruožu buvo atitrauktas nuo sienos, daugiakampių stulpų formos kontraforsas

(Minkevičius, 1987). Dar vienas tik Lietuvai būdingas bruožas buvo skirtingo piešinio ir nevienodos konstrukcijos skliautai toje pačioje navoje (Minkevičius, 1987).

Taigi, svarbiausi gotikos bruožai yra sienų lengvumas, raudonų plytų mūras, nišos, portalai ir smailėjančios arkos. Bebokštės bažnyčios pasižymi laiptuotu arba trikampiu frontonu, o bažnyčiose su bokštu šis būna autonomiškas, pastatytas atskirai.

Gotikos atsiradimo Lietuvoje aplinkybės

Gotika Lietuvoje išplito tik XIV a. pabaigoje po to, kai buvo priimtas krikštas 1387 metais, kai Lietuva politinę kryptį pasuko Vakarų link. Dėl šios priežasties gotika Lietuvoje atsiliko bent dviem amžiais. Iki to laiko šalyje vyravo mediniai pastatai (išskyrus gynybinius pastatus), mūro tradicija buvo menka. Pasikrikštijus Lietuva nebebuvo izoliuojama nuo kitų Europos šalių, tad kilo ekonomika, gerėjo bendras gyvenimo lygis, atsirado mūrinių namų poreikis. Žinoma, visuotinis krikštas iškėlė naują, sakralinių pastatų poreikį, išaukštino katalikiškos religijos svarbą, tad svarbiausi religiniai pastatai buvo statomi mūriniai. Lietuva architektūros pavyzdžių sėmėsi iš artimiausių kaimyninių šalių: Lenkijos, Prūsijos, Livonijos, Šiaurės Vokietijos (Minkevičius, 1987). Netiesiogiai Lietuvos architektūroje atsispindėjo ir Čekijos, Flandrijos gotikos bruožai (Minkevičius, 1987). Lietuvoje kaip ir kitose šalyse svarbiausiais gotikos stiliaus pastatais buvo sakraliniai pastatai, kurių Kaune išliko 5 (Jankevičienė, 2002). Būtent šių pastatų bruožai geriausiai atspindi šį architektūrinį stilių. Kaune taip pat išliko bent dalinai gotikinė pilis, rasta bent 50 gyvenamųjų namų, turinčių gotikinių bruožų (Minkevičius, 1987). Namo dydis lėmė, kur jis stovės, pavyzdžiui, kuo namo savininkas turtingesnis ir jo namas didesnis, tuo arčiau pagrindinės gatvės jis stovėjo ir atvirkščiai, kuo namas mažesnis, tuo nuošaliau jis stovėjo. Langų tipas skirdavosi kiekviename aukšte. Įprastai įėjimas į namą būdavo iš vidinio kiemo, retais atvejais pasitaikydavo įėjimas tiesiai iš gatvės. Pirmas aukštas dažniausiai turėdavo parduotuvės/dirbtuvės paskirtį, o kiti aukštai jau būdavo gyvenamieji (Minkevičius, 1987).

Taigi gotiką į Lietuvą atėjo krikšto dėka, kuomet pasibaigus izoliacijai pagerėjo ekonominė šalies padėtis, atsirado mūrinių pastatų poreikis, reikėjo statyti ilgaamžius sakralinius pastatus. Lietuvoje atsispindėjo Lenkijos, Prūsijos, Livonijos, Vokietijos, Čekijos ir Flandrijos mūrijimo stiliai.

Gotikinis Kaunas. Turistinis maršrutas

Atsižvelgiant į tai, kad gotikos stilius yra vienas išskirtiniausių, buvo nuspręsta padaryti šio stiliaus pastatų maršrutą (1 pav.):

1 pav. **Gotikinių objektų maršrutas**

Maršrutas kurtas remiantis Kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos pateiktu kultūros vertybių registru. Buvo naudotasi nekilnojamojo kultūros vertybių sąrašu. Maršrutas sudarytas neįtraukiant pastatų, kurie dėl daugelio perstatymų yra praradę gotikinius bruožus, nėra įtraukti į kultūros paveldo registrą arba išorėje neturi gotikinių bruožų, tačiau jie yra viduje, pavyzdžiui, rūsyje. Maršrutą sudaro 24 pastatai. Dauguma jų – gyvenamieji namai. Maršrute pažymėtos 5 bažnyčios (2 pav.), 1 pilis, 1 rūsys (T. Daugirdo g. rūsio liekanos ne vieną kartą buvo atkastos ir užkastos, tačiau panašu, kad šį kartą rūsio griuvėsiai bus palikti atidengti ilgam. Nepaisant to, neatmetama galimybė, kad šis objektas gali ir dingti).

2 pav. **Gotikinės bažnyčios**

Šiame maršrute pažymėti pastatai turi itin aiškius eksterjero gotikos bruožus, pastatai nėra užtinkuoti, atidengtos raudonos plytos, aiškiai matosi smailėjančios arkos. Į maršrutą neįtraukti Rotušės a. 10 ir Vilniaus g. 10 pastatai, nes jų sienos yra užtinkuotos, o langai pusapvaliai, tad nors teoriškai aišku, kad šie pastatai yra gotikos stiliaus, o tai, taip pat, liudija rašytiniai šaltiniai, tačiau tai nėra tas pavyzdys, kuris būtų taikomas bandant paaiškinti ir parodyti žmogui, kas yra gotika. Į maršrutą taip pat neįtrauktas Rotušės a. 26 esantis pastatas, nes jo gotikinė dalis matosi tik vidiniame kieme, o tai gali sukelti nepatogumų turistams. Gotikinių bruožų pastatai yra daugiausiai išsidėstę Kauno Senamiesčio dalyje. Tik vienas pastatas yra nutolęs ir yra Laisvės alėjoje, kur yra pasislėpęs tarp daugybės kitų, modernesnių stilių pastatų. Daugiausiai pastatų yra Rotušės a., taip pat nemažai pastatų turinčių aiškius gotikos bruožus yra išlikę Vilniaus g. Kitose senamiesčio gatvėse galima rasti po 1-2 pastatus. Kaip ir minėta anksčiau, pastatų turinčių bent dalį gotikos stiliaus yra ir daugiau, tačiau sudarant maršrutą stengtasi sudėti pastatus, kurie turi itin aiškius gotikos bruožus.

Kuriant šį maršrutą greta buvo atlikta focus grupės (kultūros paveldo ir turizmo studentų magistrantų) trumpa apklausa apie gotikos stilių, rodanti tolimesnės maršruto galimybes. Pirmiausia buvo patikrintos respondentų žinios. Visi respondentai atsakė, kad galėtų atskirti gotikinio tipo pastatus (3 pav.).

3 pav. **Gotikos stiliaus atpažinimas**

Į klausimą, su kokiais bruožais jiems asocijuojasi gotika, studentai nurodė šiuos atsakymus: smailūs bokšteliai, smailėjančios arkos, grakštumas, smulkios detalės, raudonos plytos, kontraforsai, vitražiniai langai, rozetės. Tokie atsakymai atitiko anksčiau nagrinėtus gotikos bruožus ir parodė, kad gotikos stilius turi tikrai nemažai išskirtinumų.

Nors tyrimo tikslas buvo sudaryti savarankišką maršrutą, tačiau apklausos rezultatai parodė ir išsamios ekskursijos poreikį. 55,6% apklaustųjų teigė, kad geriau rinktųsi ilgą, bet išsamią ekskursiją apie gotikinį Kauną. 44,4% apklaustųjų teigė, kad visgi labiau norėtų savarankiško maršruto (4 pav.).

4 pav. **Respondentų poreikiai**

Taip pat, buvo užduotas klausimas apie kokio tipo pastatus respondentai norėtų sužinoti daugiausiai. Jiems buvo pateikti 4 pasirinkimai: sakraliniai pastatai, gynybiniai pastatai, gyvenamieji pastatai ir kita. Respondentai galėjo žymėti daugiau negu vieną atsakymą. Rezultatai parodė, kad labiausiai kultūros paveldo magistrantus domintų sakralinių pastatų istorijos, šiek tiek mažiau gyvenamųjų patalpų istorijos ir mažiausiai domintų gynybiniai pastatai. (5 pav.)

5 pav. **Dominančių pastatų tipas**

Taigi, maršrutą sudaro 24 pastatai, iš kurių dauguma yra gyvenamojo tipo, į maršrutą nebuvo įtraukti pastatai, kurie yra perstatyti arba praradę išorinius gotikos bruožus. Dauguma jų yra išsidėstę Kauno Senamiestyje ir tik vienas Naujamiestyje. Kuriant maršrutą greta buvo atlikta focus grupės apklausa, kuri nurodė išsamios ekskursijos poreikį. Ekskursijos metu derėtų koncentruotis į sakralinius pastatus.

IŠVADOS

Gotikos stilius, tai stilius susiformavęs XII a. Prancūzijoje. Stilius pasižymėjo smailiomis arkomis, sienų lengvumu, kilimo į viršų pojūčiu, nišų ir portalų gausa. Nors Šiaurės ir Vakarų Europoje gotikiniai pastatai buvo statomi iš akmenų, tačiau gotika yra neatsiejama nuo raudonų plytų, kurios buvo naudojamos Lietuvoje. Norint papuošti pastatus būdavo naudojamos nudegusios plytos juodais galais, iš kurių būdavo formuojami įvairūs raštai. Į Lietuvą gotika vėlavo du šimtmečius ir čia atkeliavo krikšto dėka, kuomet Lietuva pasuko vidaus politiką Vakarų kryptimi. Atsirado mūrinių pastatų, bažnyčių poreikis, o tai paskatino iš kaimyninių šalių semtis mūrijimo tradicijų. Šalies ekonomiką gerėjo, tad tai sudarė sąlygas mūrinių pastatų plitimui. Šie pastatai išsilaikė tikrai neblogai, tad buvo sukurtas 24 objektų maršrutas, kuriame atsispindi grynai gotikos stilių atvaizduojantys pastatai. Daugumą jų yra Senamiestyje ir tik vienas Naujamiestyje. Kuriant maršrutą kartu buvo atlikta focus grupės apklausa, kuri parodė ir išsamios ekskursijos poreikį.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Jankevičienė, A. (2002). *Gotikinių bažnyčių kompozicija. Bendrieji ir savitieji bruožai*. Acta Academiae Artium Vilnensis. Prieiga per internetą: http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2002~1367155969762/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content. Žiūrėta: 2022-11-06].
2. Jankevičienė, A. (2002). *Stilių sąveika Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės sakralinėje architektūroje*. Acta Academiae Artium Vilnensis. Prieiga per internetą: http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2002~1367155969155/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content. Žiūrėta: 2022-11-06.
3. Minkevičius, J. (red.) (1987). Lietuvos architektūros istorija. 1, Nuo seniausių laikų iki XVII a. vidurio. Vilnius: Mokslas.

4. Vilkas, E. *Vilniaus gotikinė architektūra*. Prieiga per internetą: https://www.kpd.lt/uploads/EN/Heritage%20in%20Lithuania/Heritage%20in%20Lithuania/20_GOTHIC_ARCHITECTURE_OF_VILNIUS.pdf. Žiūrėta: 2022-11-06

GOTHIC KAUNAS. TOURIST ROUTE

***ROBERTA DRONSEIKAITĖ*[1]**
Advisor – assoc. prof. dr. Regina Navickienė[2]
[1]Vytautas Magnus University
[2]Kolping University of Applied Sciences

SUMMARY

Gothic is a style of the Middle Ages, which is distinguished by its grace from other styles that prevailed in the past. Lithuania can be proud of the abundance of these preserved buildings, but so far there is no route that covers all the unchanged or little-altered Gothic buildings in Kaunas. With the help of the list of immovable heritage created by the Department of Cultural Heritage under the Ministry of Culture, a unique route of 24 objects was created, which represents the buildings as they were when they were built.

Key words: *gothic, Kaunas, route, tourism.*

TAMSIOJO TURIZMO KRYPTYS IR JAS LEMIANTYS VEIKSNIAI (KAUNO RAJONO ATVEJIS)

***GABIJA GENČIAUSKAITĖ*[1]**
Konsultantė – doc. dr. Regina Navickienė[2]
[1]Vytauto Didžiojo universitetas,
[2]VšĮ Kolpingo kolegija

ANOTACIJA

Tamsusis turizmas yra vis dažniau sutinkamas turizmo kelionių alternatyvų. Ši turizmo rūšis daugiausia sutinkami prie vietų ir objektų, kurie yra pažymėti stichinių nelaimių, kokio nors nuopuolio/žlugimo ar nelaimės vieta, galbūt įamžino žudynių, mirties vietas, ar išsiskiria savo unikalumu ir vienetiniu išgyvenimu. Tai tokia alternatyvaus turizmo rūšis, kuri susilaukia dažnesnių tyrinėjimų įvairiais aspektais. Šio straipsnio nagrinėjimo aspektas bus iš psichologinės prizmės, kadangi bus naudojama Planuojamojo elgesio teorija, kuria bus bandoma nagrinėti, kodėl žmonės pasirenka tamsiojo turizmo kelionių vietas ir objektus Kauno rajone.

Raktiniai žodžiai: *alternatyvus turizmas, tamsusis turizmas, Kauno rajonas, Planuojamo elgesio teorija.*

ĮVADAS

Tyrimo aktualumas ir problema. Tamsusis turizmas yra jau gana plačiai nagrinėjamas viso pasaulio mokslininkų, bet Lietuvoje dar tiek daug nėra nagrinėtų duomenų kaip galėtų būti, nors ir kiek Lietuvoje darosi aktualus ir paklausus tamsusis turizmas. Tas pats yra ir su Planuojamo elgesio teorijos vartojimu tyrimuose. Apjungus šiuos du dalykus į bendrą tyrimą gaunamas unikalus tyrimas, kuris Lietuvoje nėra tai nagrinėtas kaip pasaulyje. Štai Jungtinėse Amerikos Valstijose 2021 m. buvo padaryti minėtų dviejų aspektų bendri tyrimai – „Tamsusis turizmas: turistų motyvacijos ir lankymo intencijos“ („Dark tourism: motivations and visit intentions of tourist“, H. Lewis, T. Schrier, S. Xu, 2021). Juose buvo iškeltas tikslas – panaudoti Planuoto elgesio teoriją kartu su keturiais tamsaus turizmo konstruktais: tamsi patirtis, įtraukiančios pramogos, unikali mokymosi patirtis ir atsitiktinis susidomėjimas. Tyrimo autoriai juos naudojo, kad būtų galima geriau suprasti turistų elgesį ir ketinimus, kurie lankėsi arba planuoja aplankyti tamsaus turizmo vietą. Šio tyrimo rezultatai parodė, kad turistai yra smalsūs, domisi ir yra intriguoti paranormaliais reiškiniais, dėl ko ir kelionės buvo pasirenkamos pagal jų asmeninius įsitikinimus ir pageidavimus. Taigi, jie nustatė, kad iš keturių tamsiojo turizmo konstruktų būtent tamsioji patirtis turėjo didžiausią įtaką. Lietuvoje tokiu aspektu apie tamsųjį turizmą nagrinėtų mokslinių straipsnių ir darbų sunku surasti (artimiausias tokio aspekto tekstas, siejant su turistų motyvacijomis, gali būti - Ilze Grindfelde ir Linda Veliverronena „The limits of creative approach: conducting an orchestra of emotions in the darkness“ (liet. „Kūrybinio požiūrio ribos: diriguojant emocijų orkestrui tamsioje“), *Creative Studies* T. 11, Nr. 2, Vilnius: VGTU, 2018). Štai ieškant Lituanistikos duomenų bazėje, pagal paiešką „tamsusis turizmas“ yra pateikiami tik 5 straipsniai – iš jų 2 koncentruoja dėmesį į kitų valstybių atvejus; VDU virtualioje bibliotekoje – 9 šaltiniai (beveik visi iš Lituanistikos pasikartoja), o iš jų 2 net ne apie konkrečiai Lietuvos atvejus, bet kitų valstybių; VU elektroniniai ištekliai nedavė jokių paieškos rezultatų, o VU bibliotekos duomenys pateikė 35 šaltinius, bet su motyvacija ar turistų maršrutų pasirinkimais susijusių – 13 įrašų. Tai yra viena iš priežasčių, kodėl buvo imtasi tokio temos. Kita straipsnio rašymo perspektyva yra, kad nagrinėjant ko vedami turistai lankosi tamsiojo turizmo vietose, iš esmės yra pakankamai gera paslauga užsiimantiems gidams ir organizatoriams, nes galima padėti surasti priežastis dėl ko žmonės lanko tam tikrus tamsiojo turizmo vietas ir objektus. Tai gali padėti atitinkamai sukurti reklamą, ekskursiją ar visą maršrutą, kad būtų ne tik pritraukiama daugiau turistų, bet ir geriau planuojama ir bendraujama su pačiai lankytojais – žinant kokio planuoto elgesio motyvuoti jie atvyksta į tamsiojo turizmo vietą.

Tyrimo tikslas. Panaudojant planuoto elgesio teorijos konstruktais kartu su tamsiojo turizmo konstruktais suprasti apsilankiusių ar planuojančių apsilankyti turistų elgesį ir ketinimus aplankyti tamsaus turizmo vietas Kauno rajone, bei nustatyti lankomiausias tamsiojo turizmo vietas Kauno rajone. Aptarti kas yra Planuojamo elgesio teorija su tamsiuoju turizmu; 2. Ištirti kokios tamsiojo turizmo vietos (teminiu aspektu) Kauno rajone yra dažniausiai lankomos turistų; 3. Išnagrinėti koks tamsiojo turizmo konstruktas vyrauja Kauno rajone pagal anketos rezultatus.

Tyrimo objektas. Šiame straipsnyje objektas yra – pasirinkimą lemiantys elgesiai, kas būtų vienas iš galimų veiksnių lemiančių turistų pasirinktas ir būsimas pasirenkamas tamsiojo turizmo vietas, šio tyrimo atveju – Kauno rajone.

Tyrimo metodologija. Nagrinėjama viešos anketinės apklausos rezultatai, dėl ko straipsnio tyrimas yra kiekybinis. Planuojamo elgesio teorija – tai teorinė paradigma, naudojama siekiant paaiškinti aplinkai draugišką elgesį, kurią sudaro tokie veiksniai kaip nuostata, socialinė norma, suvokta elgesio kontrolė bei ketinimas. Ją naudojant suformuoti tam tikri teiginiai, kurie remiantis teorijos konstruktus padės nustatyti esamų ir būsimų turistų motyvacijas keliauti į tamsiojo turizmo vietas Kauno rajone. Tyrimo metu buvo naudojama viešai prieinama apklausa, į kurią atsakė 52 respondentai (per www.apklausa.lt, apklausa buvo aktyvi lapkričio 5-7 d.). Apklausos metu buvo pateikti 4 klausimai (1 klausimas uždaro tipo, 2 – 3 klausimai prašo įvesti atsakymą, 4 klausimas yra parengtas naudojant Planuojamo elgesio teorijos, pagal kuriuos respondentai turėjo pažymėti savo pozicijas).

Tyrimo rezultatai:

1. Pagrindinės tamsiojo turizmo kryptys Kauno rajone yra į tas vietas ar prie tų objektų, kurie kaip nors pažymi holokausto įvykius, taip pat šalia galima pridėti sekančią kryptį, kuri yra – prie karo ir partizanų menančių vietų ar objektų.
2. Pagal pateiktus apklausos atsakymų duomenis pastebėta, kad „tamsusis turizmas“ būsimiems tamsiojo turizmo turistams asocijuojasi būtent su mirties vietomis, ten kur įvyko kokios nors nelaimės, tragedijos ar kiti įvykiai, bei Kauno rajono gatvės.
3. Patys pagrindiniai motyvai dėl kurių patenkinimų tamsiojo turizmo turistai renkasi įtraukiančios pramogos motyvacijos, o po jos seka unikali mokymosi patirtis, o tamsioji patirtis su atsitiktiniu susidomėjimu vienodai liko trečioje vietoje.

TAMSIOJO TURIZMO PROBLEMATIKA

Tamsusis turizmas. Alternatyvioji turizmo rūšis, kuriai priklauso kelionės kaip į tokias lokacijas, kurios viena ar kita prasme yra susijusios su mirtimi, kančiomis ar tragedija (Lennon ir Foley, 1996). Dažniausiai tamsiojo turizmo vieta, o konkrečiau tamsusis paveldas, istoriškai susijęs su ne viena žmonių grupe, nes jo atsiradime įtraukti skirtingos žmonių grupės – kurių vaidmuo galėjo būti įvairūs: žiaurių veiksmų vykdytojai, aukos, stebėtojai ir kiti su įvykiu susiję asmenys (Kilinskienė, 2013). Įprastai tokios vietos Kauno rajone gali būti susijusios su karo palikimu ar holokausto įvykiais. Bet tai, kad tokių vietų yra, ir ne tik Kauno rajone, nenulemia, kad tamsusis turizmas pakankamai patektu į tyrinėtojų akiratį. Nors pasaulyje, kaip ir iš esmės Lietuvoje, tamsusis turizmas jau įgauna savo pagreitį ir ima didėti „tamsiųjų turistų“ (tamsiojo turizmo paslaugas perkantys turistai) skaičius (Lennon ir Foley, 2000) – koks nors regioninis ar vietinis tyrinėjimas būna retas atvejis. Taigi, nepaisant pasaulyje didėjančio populiarumo, tamsiojo turizmo, kaip daugialypio reiškinio, supratimas vis dar ribotas (Biran ir kt., 2011) ir tuo labiau Lietuvoje, bet vis dėl to yra tyrimų, kuriuose buvo nagrinėjama tamsiųjų turistų motyvacija ir patirtis (Poria ir kt., 2004; Poria ir kt., 2006), kaip pavyzdžiui jau minėtas JAV padarytas tyrimas naudojant Planuojamo elgesio teorija. Tačiau kiti bandymai nagrinėti dažniausiai buvo grindžiami konceptualiais pagrindais ar argumentais, turinčiais mažai empirinių duomenų, o ir dar mažiau bandymų nagrinėti turistų ketinimus (t. y. jų motyvacijos) lankytis tamsiose turizmo vietose (Zhang ir kt., 2016).

Nors besikeičiančios tendencijos rodo, jog šiuolaikinis turistas ieško išskirtinių patirčių, jį vis mažiau domina standartinės istorijos ir populiarios lankomos vietovės. Dėl ko galima ir reikia ieškoti iš ko būtų galima prognozuoti turistų motyvus. Čia galima iškart išskirti, kad tamsusis turizmas gali tenkinti unikalius turistų norus. Šios turizmo paslaugos ėmė augti tik nuo 2012 m., ir nors tai iš esmės jau kiek paskatino mokslininkus domėtis šia turizmo forma – yra dar įvairių aspektų, kuriais būtų galima tyrinėti, nes jie dar nėra pakankamai išsemti.

Sociologas Chris Rojek dar 1993 m. atkreipė dėmesį į faktą, kad visuomenę traukia vietos, kuriose įvyko masinės mirtys arba vietos kur žuvo žymūs visuomenės veikėjai. Tokias vietas C. Rojek įvardijo „juodosiomis dėmėmis“. O pati sąvoka, kaip viso to reiškinio apibrėžimai buvo įvardyta tik 1996 m., tai buvo Malcolm Foley ir J. John Lennon, kurie „tamsusis turizmas“ sąvoka apibrėžė kaip lankymąsi mirčių, nelaimių, katastrofų ar žiaurumų vietose, kas sutampa su anksčiau įvardintomis sąvokos apibrėžimais šiame straipsnyje – tai rodo, kad ne daug kas keitėsi po ši sąvokos apibrėžimo.

Taigi, tamsusis turizmas yra siejamas su mirtimi ir kančia, gali turėti ir kitų įvardijimų, bet šiame straipsnyje norima, kad terminas „tamsusis turizmas“ būtų suprastas ne vien plačiąja prasme, kuri apibūdina tamsųjį turizmą, kuomet keliaujama į su mirtimis susijusias vietas. Svarbu, kad apklausos metu nebuvo net pateikti tokių vietų ar objektų įvardijimai, bet leidžiama pačiam respondentui pateikti savo variantą tiek buvusiam, tiek būsimam turistui. Prie tokio pasirinkimo privedė nuostata, kad nepriklausomai nuo vietos į kurią keliaujamą ir keliaujančio turisto motyvų, tamsusis turizmas gali būti tamsesnis ar šviesesnis, autentiškesnis ar mažiau autentiškas, tikras ar fantastinis (P. Stone, 2006).

Planuojamojo elgesio teorija

Planuoto elgesio teorija – tai teorinė paradigma, naudojama siekiant paaiškinti aplinkai draugišką elgesį, kurią sudaro tokie veiksniai kaip nuostata, socialinė norma, suvokta elgesio kontrolė bei ketinimas (Ajzen, 1991). Planuoto elgesio teorija pasauliui pasiūlė amerikiečių socialinis psichologas Izcek Ajzen, kuri yra universali teorija, kuria galima prognozuoti ir paaiškinti asmens elgesį tam tikrame kontekste. Vienas iš kertinių Planuoto elgesio teorijos komponentų yra ketinimas elgtis tam tikru būdu. Ketinimas elgtis tam tikru būdu nusako, kiek per tam tikrą laiko tarpą asmuo planuoja atlikti tam tikrą elgesį (Fishbein & Ajzen, 2011). Planuoto elgesio teorijoje ketinimas elgtis yra sąlygojamas trijų nepriklausomų komponentų: nuostatos apie tam tikrą elgesį, subjektyviai vertinamų socialinių normų bei suvoktos elgesio kontrolės. Nuostatos apie elgesį nusako asmens subjektyvų tam tikro elgesio vertinimą, kuris gali būti palankus ar nepalankus (Ajzen, 1991). Socialinė norma plačiąja prasme nurodo tai, koks elgesys yra priimtinas ar pageidaujamas tam tikroje grupėje ar visuomenėje (Fishbein & Ajzen, 2011). Suvokta elgesio kontrolė nurodo subjektyvų asmens vertinimą, kiek tas asmuo yra pajėgus atlikti tam tikrą veiksmą (elgtis tam tikru būdu) (Fishbein & Ajzen, 2011). Taigi, pagal Planuoto elgesio teoriją, tam, kad ketinimas elgtis tam tikru būdu būtų aktyvuotas, reikia, kad asmens nuostatos būtų palankios to elgesio atžvilgiu; asmuo jaustų socialinį spaudimą elgtis tam tikru būdu; asmuo subjektyviai vertintų save kaip galintį tą veiksmą atlikti. Kai ketinimas elgtis tam tikru būdu yra aktyvuotas, tikėtina, kad asmuo elgsis pagal tą ketinimą. Be to, pagal Planuojamo elgesio teoriją, tiesioginės įtakos elgesiui gali turėti ir suvokta elgesio kontrolė. Kaip pabrėžia I. Ajzen (1991), nuostatų apie tam tikrą elgesį, socialinių normų bei suvoktos elgesio kontrolės svarba ir prognostinė galia konkretaus elgesio ketinimui gali kisti priklausomai nuo situacijos, kurioje tam tikras elgesys yra atliekamas.

Motyvacijos konstruktai. Apklausoje suformuoti tam tikri teiginiai, kurie remiasi į šiuos konstruktus, dėl ko reikalingas trumpa ir literatūrinė apžvalga. **Tamsi patirtis** pagal Raine'o (2013) atlikto tyrimo padarė išvadą, kad gedintieji ir piligrimai turi asmeninių ir dvasinių ryšių su skirtingomis tiriamomis vietomis. Gedintojai lankydavosi tam tikrose kapinėse ir dažniausiai medituodavo mirusiems, o piligrimai turėjo asmeninį ryšį su konkrečiomis laidojimo vietomis (Raine, 2013). Be to, Raine'o tyrimas atskleidė kitą turistų pogrupį – liguistai smalsius ir įspūdžių

ieškančius žmones. Tokie jaudulio ieškotojai, lankydavosi laidojimo vietose, kad susidurtų ir patirtų mirties apraiškas ar kažką paranormalaus. **Įtraukiančios pramogos.** „Tamsieji“ turistai gali aplankyti tamsias turizmo vietas ar objektus, kad pamatytų tikrovę už žiniasklaidos vaizdų arba užmegztų emocinius ryšius su kitais. Dažnu atveju, gali būti, kad turistas jau turi tam tikrą emocinį ryšį su lankoma vieta ar objektu. **Unikali mokymosi patirtis**. Raine tyrinėjo „tamsiuosius“ turistus, kurie keliavo į laidojimo vietas ir kapines ir nustatė, kad pagrindinė jų motyvaciją buvo tyrinėti, ieškoti atradimų ir paprasčiausiai mokytis. **Atsitiktinis susidomėjimas**. Tyrimuose tam tikri „tamsieji“ turistai buvo priskirti kaip „atsitiktiniai“, nes jų apsilankymai dažnai buvo neplanuoti – be konkretaus intereso, todėl tokio tipo turistai lanko vietas ir objektus dėl bendrų interesų arba norėdami pabėgti nuo kasdienio gyvenimo rutinos (Raine, 2013).

METODOLOGIJA. TYRIMO REZULTATŲ PRISTATYMAS

Šis tyrimas yra tiriamasis kiekybinis tyrimas, nagrinėjantis ryšį tarp turistų motyvacijos ir ketinimų apsilankyti, ir atveria kelią būsimiems tamsiojo turizmo tyrimams. O galiausiai tyrimas prisideda prie tamsiojo turizmo literatūros, siūlydamas naują teorinę prieinamumo sistemą, susiejančią ir išplečiant tamsiojo turizmo motyvacijos konstrukciją su planuoto elgesio konstrukcija. Tyrimo rezultatai taip pat gali būti naudingi tamsiojo turizmo sektoriaus praktikams.

Taigi, šio straipsnio tyrimas buvo atliktas siekiant ištirti iš ko kyla turistų poreikis, interesas apsilankyti tamsiojo turizmo vietose. Planuoto elgesio teorija turi ir savo konstruktus: požiūriai (kitaip nuostatos), subjektyvi norma (kitaip socialinės normos), suvokiama elgesio kontrolė. Jie yra papildomi komponentai analizuojant rezultatus, nes jų vedami turistai renkasi pasirenka tamsiojo turizmo vietas. Pačio tamsiojo turizmo konstruktai šioje analizėje buvo panaudoti siekiant išnagrinėti tamsiųjų turistų motyvacijas (dėl ko lankosi ar tik planuojančių lankytis tamsiojo turizmo vietose ar prie objektų), kaip ir minėtame JAV atliktame tyrime. Reikia paminėti, kad šiame tyrime Planuojamo elgesio teorija bus naudojamas siekiant sutelkti dėmesį į tai, kodėl keliautojai yra motyvuoti lankytis tamsiose turizmo vietose Kauno rajone, o ne pagrindines jų kryptis, t. y. ne pagrindines vietas ar objektus, bet jų tematiką. Būtent pagal tematikos pobūdį paklausius taškus padės nustatyti apklausos trečiasis klausimas, kuriame respondentai turėjo įvardinti jiems žinomas tamsiojo turizmo vietas Kauno rajone. Todėl, nebuvo reikalavimo įrašyti tik ten kuriose lankėsi, dėl didesnių atsakymų variacijų tiems kurie yra būsimi „tamsieji turistai“. Nebuvo reikalaujama įrašyti ir tikslius pavadinimus, buvo leidžiama įrašyti ir su kuo asocijuojasi ir siejasi vietovė ar objektas. Būtent tai, kad žmonės įrašo jiems žinomas vietas, leidžia prieiti prie išvadų, kurios nurodo vietų ir objektų Kauno rajone tematikos kryptis.

Apklausos rezultatų tyrimuose bus analizuojami pagal surinktus pasirinkimo procentus nenaudojant kokių nors lygčių ir ne bandant išskiriant respondentų nei pagal jų lyti, nei amžių, nei darbo statusą ar kitokius aspektus. Taip yra pasirinkta, kad šiuo tyrimu būtų rasta bendri turistų motyvacijos požymiai ir kitų uždavinių atsakymai panaudojant planuojamo elgesio teorijos aspektus.

Atlikus anketinę apklausą internetinėje platformoje apklausa.lt, kuri buvo atvira lapkričio 5-7 d. ir joje buvo pateikti keturi klausimai:

1. Ar žinote kas yra „tamsusis turizmas“? (uždaro tipo)
2. Jei į ankstesnį klausimą atsakėte „Ne“. Jūsų nuomonę, kas galėtų būti tamsusis turizmas? Kokios vietos ar objektai tai galėtų būti. (atviro tipo)
3. Jei į pirmąjį klausimą atsakėte "Taip". Kokius žinote tamsiojo turizmo objektus Kauno rajone? (atviro tipo)
4. Dėl ko lankėtės tamsiojo turizmo vietoje? (čia reikėjo prie kiekvieno teiginio pažymėti kiek jis yra aktualus ir teisingas kiekvieno asmenišku atveju)

Iš viso viešoje apklausoje atsakė 52 respondentai (anonimiškai). Reikia pažymėti, kad 33 iš jų atsakė iš Kauno, 1 iš Jungtinių Karalysčių, 1 iš Jonavos, 1 iš Vilniaus ir 16 iš Alytaus.

1 pav. **Atsakymų į klausimą „Ar žinote kas yra „tamsusis turizmas“ pasiskirstymas.**

Pirmojo klausimo rezultatai yra pakankamai konkretūs, nes reikėjo pažymėti tik ar yra susipažinę su terminu „tamsusis turizmas“. Apklausoje 63,5 proc. atsakė „Ne“, (žiūrėti į pav. Nr. 1). Kas patvirtina anksčiau išsakytus argumentus, kad Lietuvoje dar per mažai visuomenė yra susipažinta su šiuo terminu. Tai nurodo ir į negausius tyrinėjimus., bei kas reiškia, kad yra ties kuo dar dirbti šioje srityje. „Taip“ atsakiusių buvo 36,5 proc., kas neatrodo ypatingai mažai, bet pasako, kad yra sąmoningas ar ne tamsiojo turizmo pažinimas visuomenėje.

Antrajame klausime, atsakantys turėjo atsakyti, jei pirmame klausime atsakė „Ne“. Buvo prašoma įvardinti su kuo jiems asocijuojasi sąvoka „tamsusis turizmas“. Jie galėjo įvardinti vietas ar objektus, kurie jų nuomonę gali būti tamsiojo turizmo taškais (žr. lentelę Nr. 1). Pagal lentelėje pateiktus atsakymų duomenis pastebėta, kad „tamsusis turizmas“ galimai būsimiems tamsiojo turizmo turistams asocijuojasi būtent su mirties vietomis, ten kur įvyko kokios nors nelaimės, tragedijos ar kiti įvykiai.

1 lentelė

Respondentų atsakymų pasiskirstymas

Lentelė Nr. 1. **Atsakymų eilės Nr.**	Atsakymai į apklausos antrąjį klausimą „**Jei į ankstesnį klausimą atsakėte "Ne". Jūsų nuomonę, kas galėtų būti tamsusis turizmas? Kokios vietos ar objektai tai galėtų būti.“**
1.	Kapinės, kalėjimas ar nedidelių nelaimių vietos.
2.	Vietos kurios susijusios su tragedija, mirtimi
3.	Naktiniai turizmai, bunkeriai, vaikščiojami naktį po apleistus pastatus lyg į draudžiamas vietas
4.	nelankytinos vietos, apleistos ar pavojingos
5.	Žudynių, keistų įvykių, ritualų ar katastrofų vietos
6.	Nežinau.
7.	Tamsios vietos ar kokios kitos, kur būtų galima patirti išgąstį ar panašius patyrimus - gal kaip naktis kapinėse :)
8.	Nežinau
9.	Bunkeriai , kalėjimas.
10.	Siurpios vietos, su nusikaltimais ar tragiskais ivykiais susije
11.	nakties metu organizuojamas turizmas, gali buti susijes su paranormaliais reiskiniais, vienuolynais, liaudies pasakomis
12.	Nelaimių vietos.
13.	Masinės mirties vietos
14.	Nežinau
15.	Vietos ir objektai, kur buvo tragiški įvykiai ar reiškiniai
16.	Žmonių mirties vietos, pastatai.
17.	Vietos turinčios mistikos, tamsios vietovės, su ritualais susijusios
18.	kapinės, holokausto įvykių vietos ir objektai
19.	žudynių vietos ar kitokių nelaimingų įvykių vietos

20.	Kapinės gal.
21.	Vietos arba objektai susiję su garsiomis mirtimis.
22.	požemiai, rūsys, kapinės, žudynių vietos
23.	Vietos ar objektai susiję su nelaimėmis
24.	Tai viduje kažkur.
25.	Požemiuose ar bunkeriuose
26.	Tragiškų įvykių vietos, kankinimų vietos, kalėjimai
27.	Neįsivaizduoju.
28.	Požemiuose, tuneliuose.
29.	kapinės
30.	Vietos kur galima patirti keistus, gąsdinančius pojūčius
31.	Požemiai, gal gatvės su kraupiomis istorijomis ar žmonėmis ten gyvenusiais
32.	Vietos kaip bunkeriai arba kapinės
33.	Bunkeriai, kapinės, sušaudymo vietos

Trečiuoju klausimu buvo prašoma į pirmą klausimą atsakiusių „Taip“ respondentų įvardinti jiems žinomus, ar aplankytus, tamsiojo turizmo vietas ir objektus Kauno rajone (žr. lentelę Nr. 2). Pagal pateiktus atsakymus galima prieiti prie išvados, kad dažniausia turistų kryptis Kauno rajone ar bent kryptis, kuri susilaukia daugiausia turistų dėmesio, yra holokausto žudynių ar žydų kalėjimo vietos arba objektai. Apklausos duomenys parodo, kad kaip aukščiau minėtuose tamsiojo turizmo apibrėžimuose (ir šiuo atveju Kauno rajono atvejis) turistus traukia su mirtimi susijusios vietos. Iš 19 pateiktų atsakymų 7 buvo pateikia kaip pavyzdį IX Kauno fortą, kuriame 1941 m. spalio 28–29 d. buvo įvykdyta pagarsėjusi „Didžioji akcija“ – tai masiškiausios žudynės nacių okupacijos laikotarpiu Lietuvoje, kuriame per vieną dieną buvo sušaudytą virš 9000 Kauno geto žydų. Čia tai pat buvo ir 1 atsakymas paminintis konkretų memorialinį objektą susijusį su žydų bendruomenę ir 2 atsakymai, kurie paprasčiausiai įvardino ir žydų kapines, kas vėl leidžia manyti, kad turistams sąmoningai tamsusis turizmas gali asocijuotis su šiai žmonių grupei tekusius išgyventi istorinių įvykių tragedijas.

2 lentelė

Lentelė Nr. 2 **Atsakymų eilės Nr.**	Atsakymai į apklausos antrąjį klausimą **„Jei į pirmąjį klausimą atsakėte "Taip". Kokius žinote tamsiojo turizmo objektus Kauno rajone?“**
1.	9 fortas, požemiai kapinės, atominis bunkeris.
2.	Požemiai, kapinės.
3.	9 fortas arba kiti fortai
4.	Požemiai
5.	Partizanų masinio sušaudymo kapai miškuose
6.	IX fortas
7.	Sušaudymo vietos, kapinės, bunkeriai.
8.	Žydų kapinės
9.	Partizanų masinio žudiko vietos miškuose.
10.	9 fortas
11.	fortai, Žaliakalnio žydų kapinės, atminimo akmenys Basu seimai
12.	Mirties, nelaimės vietos.
13.	Atominis bunkeris
14.	Kauno atominis bunkeris, 9 fortas
15.	Nežinau nei vieno, tik žinau, ką reiškia terminas
16.	Kauno IX fortas.
17.	Žūties vietos, bunkeriai, kapinės, fortai, kalėjimas. Kauno IX fortas.
18.	Henriko daktaro keliai Vilijampolei, „Vilijos“ restoranas kuriame vyko skerdimas.
19.	Tai vietos ir objektai susiję su nelaimėmis, kančiomis ar mirtimi.

Be holokausto apraiškų vietų ir objektų, kitos kryptis linko prie karo ir partizanų temos – sušaudymai miškuose arba bunkeriai. Tai tiek vietos ir objektai, kurie meną tautinės savimonės

istorinę atmintį lietuvių bendruomenės išgyventose istorijos tragedijose. Iš pateiktų atsakymų dar galima išskirti mažąją dalį vietų, kurie nurodo kryptį į Kauno rajono gatves, kuriose turėjo arba būti mirties apraiškos arba bent asocijuotis su veikėjais, kurie yra išgarsėjo dėl savo nusikaltimų veiklų.

Ketvirtasis klausimas buvo pagrindinė priemonė naudojant Planuojamojo elgesio teorija, o tiksliau panaudojami teorijos konstruktai. Būtent šioje apklausos dalyje buvo pateikti tam tikri pasirinkimų variantai, kuriuos reikėjo nurodyti pagal dažnumą ir aktualumą respondentui (žr. pav. Nr. 2).

	Visada	Dažnai	Retai	Niekada
Patirti / išgyventi paranoramalią reiškinį.	4 (8.9%)	5 (11.1%)	15 (33.3%)	21 (46.7%)
Noras aplankyti visuomenei aptažįstamas vietas dėl paranormalių reiškinių.	4 (9.1%)	14 (31.8%)	9 (20.5%)	17 (38.6%)
Patirti paranoramlu reiškinį, kurį matetė pagrindiniuose žiniasklaidos platformose.	4 (9.1%)	3 (6.8%)	13 (29.5%)	24 (54.5%)
Dėl paranormalių reiškinių žinamumą toje vietoje.	5 (11.4%)	12 (27.3%)	9 (20.5%)	18 (40.9%)
Patenkinti savo smalsumą keistais ir neįtikėtinais reiškiniais.	9 (20.5%)	16 (36.4%)	10 (22.7%)	9 (20.5%)
Rinkti istorijas susijusiomis su tamisojo turizmo lokaciją.	4 (9.1%)	11 (25.0%)	16 (36.4%)	13 (29.5%)
Patenkinti asmeninį smalsumą dėl aplinkybių, kurios nulėmė aukų mirtį.	6 (13.6%)	19 (43.2%)	12 (27.3%)	7 (15.9%)
Būti mirties/mirties akto liudininku.	1 (2.3%)	10 (22.7%)	11 (25.0%)	22 (50.0%)
Susisieti/susitikti su asmenimis, kurie kažkaip yra susiję su tamsiojo turizmo vieta.	2 (4.5%)	12 (27.3%)	15 (34.1%)	15 (34.1%)
Dėl noro pamatyti vietoje esančias nuolaužas/liekanas (*įvykio sukurtą aplinką).	4 (9.3%)	21 (48.8%)	13 (30.2%)	5 (11.6%)
Dėl fizinio atsigavimo.	10 (23.3%)	10 (23.3%)	10 (23.3%)	13 (30.2%)
Dėl emocinio atsigavimo/pajutimo.	7 (16.3%)	16 (37.2%)	9 (20.9%)	11 (25.6%)
Dėl noro turėti hobį.	9 (20.0%)	17 (37.8%)	10 (22.2%)	9 (20.0%)
Susitikti su žmonėmis, kurie turi panašius pomėgius.	2 (4.5%)	11 (25.0%)	17 (38.6%)	14 (31.8%)
Kad pakeistumetė savo aplinką ir pabėgtumetė nuo rutinos.	4 (9.3%)	19 (44.2%)	14 (32.6%)	6 (14.0%)
Pamatyti tamsiojo turizmo vietos pokyčius/atnaujinimus.	4 (9.3%)	11 (25.6%)	14 (32.6%)	14 (32.6%)
Dėl noro keliauti.	9 (20.0%)	23 (51.1%)	5 (11.1%)	8 (17.8%)
Dėl noro pramagauti (prasiblaškyti).	11 (25.0%)	16 (36.4%)	9 (20.5%)	8 (18.2%)
Nes rodoma per televizijos laidas.	3 (7.0%)	8 (18.6%)	12 (27.9%)	20 (46.5%)
Išbandyti kažką nejprasto.	8 (18.2%)	13 (29.5%)	15 (34.1%)	8 (18.2%)
Išbandyti kažką naujo.	8 (18.6%)	18 (41.9%)	12 (27.9%)	5 (11.6%)
Norėdami aplankyti vietą kur daugelis žmonių nebuvo arba nenori lankytis.	2 (4.5%)	16 (36.4%)	14 (31.8%)	12 (27.3%)
Gilinti (arba plėsti) žinias.	6 (13.0%)	19 (41.3%)	12 (26.1%)	9 (19.6%)
Lankyti istorinės/kultūrinės reiškmės vietas/objektus.	9 (20.0%)	18 (40.0%)	12 (26.7%)	6 (13.3%)
Dėl paslaugų/galimybės originalumo.	5 (10.9%)	14 (30.4%)	18 (39.1%)	9 (19.6%)
Dėl vietos istorinio paveldo žinomumo.	7 (14.9%)	18 (38.3%)	14 (29.8%)	8 (17.0%)
Dėl noro geriau pažinti/patirti savo šaknų palikimą. (*tautiniu, kultūriniu ar kitu aspektu)	2 (4.7%)	11 (25.6%)	20 (46.5%)	10 (23.3%)
Dėl specialių paslaugos pasiūlymų. (*kelionės ar gido atžvilgiu)	3 (7.0%)	10 (23.3%)	22 (51.2%)	8 (18.6%)
Dėl ekskursijų vertės.	12 (24.0%)	18 (36.0%)	14 (28.0%)	6 (12.0%)
Dėl eksursijos kokybės.	12 (23.5%)	15 (29.4%)	18 (35.3%)	6 (11.8%)
Dėl asmeninio saugumo.	3 (7.0%)	7 (16.3%)	14 (32.6%)	19 (44.2%)
Smagiai praleisti laiką su šeima ar draugais.	4 (9.1%)	17 (38.6%)	18 (40.9%)	5 (11.4%)
Dėl gamtos peizažo.	5 (11.6%)	12 (27.9%)	14 (32.6%)	12 (27.9%)

2 pav. **Respondentų atsakymų į klausimą „Dėl ko lankėtės tamsiojo turizmo vietoje?“ pasiskirstymas**.

Ties šiuo, ketvirtu, klausimu buvo pateikti teiginiai, kuriuos galima priskirti prie Planuojamo elgesio teorijos (toliau bus vartojama sinonimiškai su terminu „motyvacija“) trijų konstruktų (požiūris/nuostatos, socialinės normos ir suvokiama elgesio kontrolė) ir prie keturių tamsaus turizmo konstruktais (tamsi patirtis, įtraukiančios pramogos, unikali mokymosi patirtis ir atsitiktinis susidomėjimas). Šią motyvacijos konstrukciją sudaro 33 teiginiai iš kurių tamsios patirties motyvacijos teiginiai buvo pirmi devyni (pažymėti pav. Nr. 2, geltona spalva), jie iš esmės susiję su mirties fenomenu, susižavėjimu neįprastais ir (arba) keistais įvykiais, dėl ko tiek kelionės tikslai, tiek siekiami emociniai išgyvenimai yra susiję su ja – mirtimi. Toliau įtraukiančios pramogos motyvacijos buvo dešimt vėlesnių teiginių (pažymėti žalia spalva), kurie iš esmės klausia apie asmeninį ar emocinį ryšį su kelionės objektu, kurį jie aplankė ar norėtų aplankyti ateityje. Sekantis konstruktas – unikali mokymosi patirtis. Jai skirti teiginiai su siekiu mokytis apie lankomos vietos istoriją arba išbandyti kažką kitokio ir neįprasto – tai aštuoni teiginiai (pažymėti mėlyna spalva, pvz., „išbandyti ką nors naujo“, „gilinti savo žinias“). Paskutinį paminėti liko atsitiktinis susidomėjimas. Tai buvo šeši teiginiai (pažymėti raudona spalva), kurie buvo sutelkti į tokį asmenį, kuris nori aplankyti tamsią turizmo vietą ar objektą dėl pramoginės vertės, bei nori atsipalaiduoti (pvz., „dėl specialių paslaugos pasiūlymų“, „dėl gamtos peizažas“). Duomenys yra sudedami pagal motyvacijos konstruktus ir kiek iš 52 atsakiusių pasirinko būtent tuos atsakymus.

Taigi pagal surinktus atsakymų duomenis pastebima, kad motyvacija kuria yra vadovaujamas dažniausiai – „visada“ yra labiau būdinga teiginiuose, kurie yra įtraukiančios pramogos motyvacijos, o po jos seka unikali mokymosi patirtis, o tamsioji patirtis su atsitiktiniu susidomėjimu vienodai liko trečioje vietoje. „Dažnai“ – duomenys parodo, kad čia tai pat vadovauja motyvacija dėl įtraukiančių pramogų, o po jos irgi eina unikali mokymosi patirtis, bet

tamsi patirtis šįkart kiek yra dažniau pasirenkama, nei atsitiktinis susidomėjimas. „Retai“ vyrauja noras įgyti unikalią mokymosi patirtį, o po jos nežymiai atsilieka, įtraukiančios pramogos, tamsioji patirtis ir atsitiktinis susidomėjimas. „Niekada“ – ryškiau pasirinkimų yra iš tamsiosios patirties (ne) motyvuotų, o toliau eina įtraukiančios pramogos, atsitiktinė patirtis ir unikali mokymosi patirtis.

Tarp visų motyvacijų, kurios iš viso priveda prie kelionės (be „ Niekas“ apklausos klausimo eilutės), tai bendrai apžvelgiant dominavo šie motyvacijos teiginiai: (visada – pažymėjo bent 9 respondentai) dėl ekskursijų vertės; dėl ekskursijos kokybės; dėl noro pramogauti; dėl fizinio atsigavimo; (dažnai – pažymėjo bent 20 respondentų) dėl noro pamatyti vietoje esančias nuolaužas/liekanas; dėl noro keliauti; (retai – pažymėjo ne mažiau 20) Dėl noro geriau pažinti/patirti savo šaknų palikimą; dėl specialių paslaugos pasiūlymų.

IŠVADOS

1. Pagrindinės tamsiojo turizmo kryptys Kauno rajone yra į tas vietas ar prie tų objektų, kurie kaip nors pažymi holokausto įvykius, taip pat šalia galima pridėti sekančią kryptį, kuri yra – prie karo ir partizanų menančių vietų ar objektų.
2. Pagal pateiktus apklausos atsakymų duomenis pastebėta, kad „tamsusis turizmas“ būsimiems tamsiojo turizmo turistams asocijuojasi būtent su mirties vietomis, ten kur įvyko kokios nors nelaimės, tragedijos ar kiti įvykiai, bei Kauno rajono gatvės.
3. Pagrindiniai motyvai dėl kurių patenkinimų turistai renkasi tamsiojo turizmo vietas ir objektus, tai įtraukiančių pramogų motyvacijos, o po jų eina unikali mokymosi patirtis, o trečia vieta dalinasi tamsioji patirtis su atsitiktiniu susidomėjimu.

LITERATŪRA

1. Biran, A., Poria, Y. and Oren, G. (2011), „*Sought experiences at dark heritage sites*”, Annals of Tourism Research, Vol. 38, pp. 820-841.
2. Blom, T. (2000), „*Morbid tourism: a postmodern market niche with an example from Althorp*”, NorskGeografisk Tidsskrift–Norwegian Journal of Geography, T. 54 Nr. 1, 29-36.
3. Foley, M. ir Lennon, J.J. (1996). JKF and dark tourism: A fascination with assassination. International journal of heritage studies, T. 2, Nr. 4, 198-211.
4. Heather Lewis, T. Schrier, S. Xu, *Dark tourism: motivations and visit intentions of tourist*, 2021. https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/IHR-01-2021-0004/full/pdf?title=dark-tourism-motivations-and-visit-intentions-of-tourists
5. Yan, B., Zhang, J., Zhang, H., Lu, S. and Guo, Y. (2016), “Investigating the motivation–experience relationship in a dark tourism space: a case study of the Beichuan earthquake relics, China”, Tourism Management, T. 53, 108-121.
6. J. J. Lennon, M. Foley (2000), Dark Tourism, Continuum.
7. Poria, Y., Butler, R. and Airey, D. (2004), „*Links between tourists, heritage, and reasons for visiting heritage sites*”, Journal of Travel Research, T. 43, 19-28.
8. Poria, Y., Reichel, A. and Biran, A. (2006), „Heritage site perceptions and motivations to visit”, Journal of Travel Research, T. 44, 318-326.
9. Renata Kilinskaitė (2013) „*Tragiškų istorinių įvykių reprezentavimo tendencijos: Kauno tvirtovės fortų atvejis*“, Kauno istorijos metraštis, T. 13.
10. Stone, P. (2006). A dark tourism spectrum: Towards a typology of death and macabre related tourist sites, attractions and exhibitions. Tourism, T. 54, Nr. 2, 145–160.

DIRECTIONS OF DARK TOURISM AND THEIR DETERMINANT FACTORS (THE CASE OF KAUNAS DISTRICT)

***GABIJA GENČIAUSKAITĖ*[1]**
Advisor – assoc. prof. dr. Regina Navickienė[2]
[1]Vytautas Magnus University
[2]Kolping University of Applied Sciences

SUMMARY

Dark tourism is an increasingly accepted alternative to tourism travel. This type of tourism is mostly agreed to places or objects that are marked by natural disasters, the site of some fall/collapse disaster, perhaps immortalized by fish, the place of death, or just by their uniqueness and unique survival. This is a type of alternative tourism that is getting more frequent research in various aspects. The aspect of the analysis of this article will be from psychological prizes, since the theory of planned behavior will be used, which will try to analyze why people choose dark tourism travel destinations and objects in Kaunas district.

Key words: *alternative tourism, dark tourism, Kaunas district, theory of planned behavior.*

TURISTINIO OBJEKTO BIRŽŲ EVANGELIKŲ REFORMATŲ BAŽNYČIA ŽINOMUMAS

***INGA JASĖNIENĖ*[1]**
Konsultantė – doc. dr. Regina Navickienė[2]
[1]Vytauto Didžiojo universitetas
[2]VšĮ Kolpingo kolegija

ANOTACIJA

Straipsnyje analizuojama genius loci arba vietos dvasios sąvokos apibrėžtis turizmo kontekste. Vietos dvasios paieškos siejamos su vietos autentiškumu, gilesniu pažinimu, unikalia turisto patirtimi, darnaus turizmo vystymu. Analizuojama Biržų evangelikų reformatų bažnyčios, kaip vietos dvasią atspindinčio objekto, žinomumo situacija. Taikomi trys duomenų rinkimo būdai siekiant išsiaiškinti ar šis objektas yra žinomas turizmo kontekste. Pirma, išanalizuota 15 maršrutų į Biržus ir Biržų apylinkes bei domėtasi ar kelionių organizatoriai mini evangelikų reformatų bažnyčią kaip lankytiną objektą. Antra, apžvelgta medžiaga, pateikiama oficialiame Biržų turizmo centro tinklalapyje, įvertinta ar ji dėstoma aiškiai bei suprantamai, ar atitinka skirtingų keliautojų lūkesčius. Trečia, interviu metodas su bendruomenę atstovaujančiu dvasininku.

Tyrimas atskleidė, kad kelionių organizatoriai visiškai neįtraukia evangelikų reformatų bažnyčios į savo organizuojamas keliones, o pristatydami Biržus religinį šio krašto išskirtinumą mini itin retai. Biržų turizmo centras savo interneto svetainėje pateikia pakankamai informacijos apie šios bažnyčios istoriją bei galimybę ją aplankyti. Evangelikų reformatų bendruomenės atstovai yra suinteresuoti priimti lankytojus ir juos supažindinti su bažnyčios istorija bei tikėjimo principais.

Raktiniai žodžiai: *Vietos dvasia, genius loci, vietinis turizmas*

ĮVADAS

Tyrimo aktualumas ir problema. Biržų evangelikų reformatų bažnyčia minima nuo XVI a. kaip religinis centras ir tokia išliko iki šių dienų. Ši tradicinė religinė konfesija, turinti ilgą ir turtingą gyvavimo istoriją, darė įtaką įvairiais valstybės gyvavimo laikotarpiais, todėl sulaukia nemažai istorikų dėmesio. Ilgametė bažnyčios istorija, puikiai išsilaikęs neogotikinis bažnyčios ansamblis bei autentiškas tradicijas iki šių dienų išlaikiusi bendruomenė yra neatsiejama Biržų krašto identiteto, kitaip dar įvardijamo kaip „vietos dvasios“ arba *genius loci* dalis. Šiame darbe plačiau nagrinėjamas vietos dvasios fenomenas bei jo sąsajos su turizmu. Analizuojama, kaip skirtingi autoriai apibrėžia šią sąvoką, kokius kriterijus taiko objektui, jog jis būtų laikomas vietos dvasią atspindinčiu objektu.

Nors pastaruoju metu daug dėmesio skiriama tausojančiam, darniam turizmui, bet anot Čepaitienės (2019) didžioji dalis turistų vis dar yra paviršutiniški vartotojai. Jie retai ieško autentiškumo, dažnai pasiduoda masiškumui. Lankytinus objektus renkasi neįsigilindami į jų istoriją, reikšmę vietai, kurioje jie yra. Anot autorės, žmonės nevertina kritiškai lankomos vietos ar objekto autentiškumo, todėl kultūra vartoja paviršutiniškai, nejausdami tikrosios vietos dvasios, dėl kurios paprastai yra keliaujama. Susidūrus su šia problema, savo darbe siekiu ištirti Biržų evangelikų reformatų bažnyčios žinomumą, išsiaiškinti ar vietos dvasią ir identitetą reprezentuojantis objektas yra pakankamai žinomas vietos turizmo kontekste.

Tyrimo tikslas. Ištirti Biržų evangelikų reformatų bažnyčios, kaip turistinio objekto, žinomumą.

Tyrimo uždaviniai.

1. Atlikti kelionių organizatorių maršrutų analizę siekiant įvertinti Biržų evangelikų reformatų bažnyčios žinomumą.
2. Įvertinti Biržų turizmo informacijos centro pateikiamą informaciją apie objektą.
3. Išsiaiškinti bendruomenės atstovo požiūrį į atvykstančius turistus.

Tyrimo metodologija. Siekiant ištirti Biržų evangelikų reformatų bažnyčios, kaip turistinio objekto žinomumą, buvo pasirinkti šie trys duomenų rinkimo metodai. Pirmas, pasirinkta 11

kelionių organizatorių ir išanalizuoti 15 jų siūlomų maršrutų į Biržus. Domėtasi, ar pateikiama informacija apie Biržų evangelikų reformatų bažnyčią, ar ketinama ją aplankyti. Antras, Biržų turizmo ir informacijos centro interneto tinklalapyje www.visitbirzai.lt pateiktos informacijos apie Biržų evangelikų reformatų bažnyčią analizė. Trečia, interviu su Biržų evangelikų reformatų bendruomenės atstovu.

Tyrimo rezultatai. Tyrimas atskleidė, jog kelionių organizatoriai visiškai neįtraukia evangelikų reformatų bažnyčios į savo organizuojamų kelionių maršrutus. Biržų turizmo centras pateikia pakankamai informacijos atliepdamas skirtingus turistų poreikius. Bažnyčios bendruomenė deda pastangas, kad save pristatytų ir atlieptų turistų poreikius, siekia save reprezentuoti šviesdami ir edukuodami apie bažnyčios istoriją bei pagrindinius tikėjimo principus tikisi didinti religinę toleranciją.

Tyrimo originalumas/tyrimo vertė. Biržų evangelikų reformatų bažnyčia tyrinėta istorikų ir paveldo specialistų, tačiau nepavyko rasti jokių tyrimų turizmo srityje. Šis Biržų evangelikų reformatų bažnyčios žinomumo tyrimas pateikia naudingos informacijos visoms suinteresuotoms turizmu pusėms – kelionių organizatoriams, turistams ir pačiai evangelikų reformatų bendruomenei. Tyrimas apima tik Biržų evangelikų reformatų bažnyčios žinomumo aspektą, tačiau visiškai neanalizuota su minėtu objektu susijusios turizmo infrastuktūra. Turizmo infrastruktūra yra reikšminga objekto lankymui ir jos ištyrimas galėtų išplėsti bei papildyti šio, jau atlikto, tyrimo rezultatus. Taip pat šiame straipsnyje neaptartos kitos evangelikų reformatų bažnyčios esančios Kaune, Vilniuje, Kėdainiuose. Dėl istorinių ir geografinių ypatumų tikėtina jų žinomumas galėtų būti didesnis nei tyrinėtos Biržų evangelikų reformatų bažnyčios. Visgi tai tik prielaida, kuriai pagrįsti arba paneigti reikalingi išsamesni tyrimai.

TYRIMO METODOLOGIJA

Siekiant išsiaiškinti Biržų evangelikų reformatų bažnyčios žinomumą turizmo kontekste, duomenys buvo renkami trimis būdais:

1) analizuojami kelionių organizatorių maršrutai į Biržus bei Biržų pristatymai. Pateikta informacija vertinama dviem aspektais: 1. Ar pristatant Biržų kraštą minimas religinis aspektas. 2. Ar kelionių organizatorius yra įtraukęs Biržų evangelikų reformatų bažnyčią į savo organizuojamos kelionės po Biržų kraštą programą. Tyrimo imtis – 11 skirtingų kelionių organizatorių ir 14 siūlomų maršrutų į Biržus.
2) analizuojama Biržų rajono turizmo informacijos centro puslapyje *www.visitbirzai.lt* pateikta informacija apie evangelikų reformatų bažnyčią. Vertinama, ar pateikta informacija atitinka skirtingus turistų poreikius (solo turistai, turistų grupės).
3) interviu metodas su bendruomenės atstovu siekiant išsiaiškinti, ar bendruomenė yra suinteresuota didesniu žinomumu bei kaip vertina dabartinę žinomumo situaciją. Klausimai buvo išsiųsti elektroniniu paštu, į juos atsakė šioje bažnyčioje tarnaujantis kunigas.

TYRIMO REZULTATAI IR DUOMENŲ ANALIZĖ

„Vietos dvasios“ aspektas renkantis lankytinus objektus ir sudarant maršrutą

Turizmo teorijoje plačiai nagrinėjamas „vietos dvasios“ reiškinys (ang. *sense of place* arba lot. *genius loci*). Bandoma ieškoti jo komponentų, jog jais remiantis būtų galima praturtinti turisto patirtį, išgyvenimus. Tai ypač aktualu vietovėse, kuriose turizmas turi didelį potencialą, tačiau dar nėra pakankamai išplėtotas. Vis dar ieškoma geriausiai vietą atspindinčio, charakterizuojančio leitmotyvo. Vietos dvasios pajautimas dažniausiai siejamas su didėjančiais turistų poreikiais ne tik aplankyti žinomas vietas, bet ir patirti kaip gyvena vietiniai, kas formavo jų charakterį ir pasaulėjautą. Siekiant tokio kokybiško, gilesnio pažinimo anot, Kozljaniciaus (2011), reikėtų atsižvelgti į pačius seniausius archajiškuosius vietos komponentus. Autorius nurodo, kad graikiško žodžio *arche* reikšmė yra „pradžia“, „kilmė“, „priežastis“, „principas“, „pagrindinis įsakymas“, „valdymas“, „santvarka“. Toliau Kozljanicius remiasi Hermannu Hesse teigdamas, kad

„senovinis“, „archainis“ pradas yra ypatingas. Pradžia, kaip visa ko pradas, yra esmių esmė iš kurios ir kyla vadinamoji „vietos dvasia“. Čepaitienė (2019) papildo „vietos dvasios“ apibrėžimą šalia archainės sakralios apibrėžties išskirdama ir kitą modernią sekuliarią. Ji teigia, kad modernioji vietos dvasia turėtų būti suprantama kaip vietos aura, atmosfera, savitumas. Kalbėdama apie turizmo vartotojiškumą, paviršutiniškumą ir įvardindama tai kaip turizmo „makdonalizaciją“ autorė kaip alternatyvą tokiai patirčiai nagrinėja „vietos dvasią“, kuri, anot autorės, pirmiausia turėtų būti autentiškumo paieškos. Autentiškumo paieškas autorė sieja su gilesniu pažinimu, darnesniu nevartotojišku požiūriu į lankomas vietas. Vietos dvasios jausmą sukelia ne tik objektai, bet ir stebėtojo asmenybė - jo empatija, patirtis, įsitikinimai, kylančios asociacijos, konotacijos, kultūrinis išprusimas. Taigi vietos dvasios pajautimas tarsi dialogas tarp asmens ir lankomos vietos siekiant užmegzti santykį.

Bažnyčios yra architektūros, lokalios kultūros ir istorijos atspindys. Jų archajiškumas ir autentiškumas net šiais moderniais laikais leidžia turistui pajusti vadinamąją „vietos dvasią“, todėl religinis turizmas galėtų būti alternatyva masiniam vartotojiškam turizmui.

Apibendrinant skirtingų autorių paminėtus „vietos dvasios“ kriterijus – išskirtinumą, vietos gyventojų įsitraukimą, turistų siekį patirti autentišką patirtį, įsilieti į vietos gyventojų būtį, pajusti tai, kuo gyvena vietiniai, sužinoti, kas formavo jų pasaulėjautą, manau, kad religinis turizmas atliepia minėtus turistų poreikius. Analizuojant Biržų miesto atvejį, evangelikų reformatų tikėjimas, kurį mieste dar XVI a. įtvirtino miesto šeimininkai kunigaikščiai Radvilos, yra autentiška integrali miesto raidos dalis, kurios pažinimas galėtų būti vienas kelių patirti „vietos dvasią“ bei padėtų užmegzti kokybišką gilesnį santykį su lankoma vietove.

Religinis turizmas

Žmonės nuo seniausių laikų lankė bažnyčias ir šventas vietas vedini įvairių motyvų. Vieni vedini smalsumo, kiti vedini asmeninių išgyvenimų ir patirčių. Šiandien bažnyčių ir šventų vietų lankymą būtų galima priskirti sakraliniam, religiniam turizmui.

Sovietmečiu bažnyčių lankymas atsidūrė „pilkojoje zonoje“. Buvo nepageidaujamas, ignoruojamas, o bendruomenių veikla įvairiais būdais slopinama. Tačiau atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, bažnyčios įgavo daugiau teisių veikti, taip pat buvo gražintas sovietmečiu nacionalizuotas turtas. Žmonės ėmė domėtis, troško pažinti savo tėvų, senelių tikėjimą, o taip pat kilo susidomėjimas ir kitomis religijomis. Nelikus politinių apribojimų ir persekiojimų bažnyčios galėjo laisvai save pristatyti ne tik artimiausiam tikinčiųjų ratui, bet ir platesnei visuomenei.

Nors Lietuvoje į religinį turizmą vis dar žiūrima atsargiai ir net pakeliui esantys religiniai objektai palyginus retai įtraukiami į kelionių maršrutus (Macijauskaitė, 2010), Europoje jis jau tampa masiniu. Kai kurios įžymios bažnyčios yra taip gausiai lankomos turistų, jog norinčių į jas patekti driekiasi eilės. Toks masiškumas ima trikdyti tikinčiųjų bendruomenės gyvenimą. Tokios vietos sukomercino religinį turizmą. Atvykstantys turistai ne tik nori sužinoti apie šalies istoriją, kultūrą, architektūrą bei religiją, tačiau ir tiesiog gerai praleisti laiką su šeima ar draugais. Visgi tikintiesiems šios vietos siejasi su galimybe prisiliesti prie savo miesto ir šeimos istorijos, bendrauti su kitais tą pačią religiją išpažįstančiais žmonėmis bei šviesti visuomenę religiniais klausimais (William, 2006). Šios vietos sukomercino religinį turizmą ir patraukė ne tik turistus, norinčius daugiau sužinoti apie šalies istoriją, kultūrą, architektūrą bei religiją, tačiau ir įsimintinai praleisti laiką su šeima bei draugais. Tačiau bažnyčios nariams šios vietos siejasi su galimybe prisiliesti prie savo istorijos ir teologijos, o taip pat ir pabendrauti su kitais tą pačią religiją išpažįstančiais žmonėmis bei šviesti visuomenę religiniais klausimais (William, 2006). Kita vertus atsakingas, tausojantis turizmas galėtų prisidėti prie bažnyčių išlaikymo, plėsti žmonių pažinimą, padėti pajusti unikalią lankomos vietos dvasią, jos išskirtinumą. Bažnyčios atsižvelgdamos į šiuolaikinius keliautojų poreikius turėtų pateikti informaciją taip, jog ji būtų aiški, prieinama ir suprantama ir turistų grupei, ir solo turistui. Anot Macijauskaitės (2010), religiniai objektai pirmiausia domina savo architektūra bei istorija, tačiau Vaitkevičius (2003) pažymi ir didaktinę Bažnyčios pareigą mokyti bei padėti šiuolaikiniam žmogui atrasti aukštesnį dvasinį pasaulį.

Užsienio autoriai, tokie kaip Olsen (2012) ir Thouki (2018), neįžvelgia priešpriešos tarp turistų motyvų sužinoti daugiau apie istoriją ir architektūrą ar pačią religiją. Anot minėtų autorių, šios dalys susijusios ir papildančios viena kitą, todėl lankant bažnyčias ir siekiant gilesnio pažinimo vienodai svarbu jas pristatyti iš istorinės, architektūrinės ir religinės perspektyvos.

Reformacija Europoje

Reformacija kilo visuomenėse, kuriose vyravo katalikybė. Martinas Liuteris vienas pirmųjų ėmė skleisti bažnyčios reformos idėją dar XVI a. Jo dėka kunigai bažnyčiose ėmė naudoti vokiečių kalbą – skaityti Šventojo Rašto skaitinius, giedoti, pamokslauti. M. Liuteris skatino kalbėti ir rašyti žmonėms suprantama vietine kalba, o ne lotynų. Pats išvertė Bibliją į vokiečių kalbą. Liuterio Biblija padėjo pagrindus bendrinei vokiečių kalbai. Liuterio idėjos sulaukė didelio pasipriešinimo, nes buvo skelbiama, kad visuomenės santvarka XVI a. pradžioje yra nekintanti, amžina ir duota Dievo visiems laikams. Bažnyčia skelbė jog, jos visos jos tiesos yra nekvestionuojamos. Reformacijos šalininkai skelbė kitokią Bažnyčios sampratą – bažnyčia yra ne dvasininkai, o krikščioniškoji liaudis, kuri piktino katalikų bažnyčios vadovus ir skatino jų pastangas užgiaužti reformacijos idėjas. 1529 metais Špjero Reichstage, kilus katalikų ir liuteronybės šalininkų ginčui, pastarieji protestuodami paliko posėdžių salę, todėl imti vadinti protestantais.

Beveik tuo pačiu metu Ženevoje panašias idėjas ėmė skelbti Žanas Kalvinas. 1549 Kalvino šalininkai suvienijo jėgas ir imti vadinti evangelikais reformatais arba kalvinistais.

Reformacija Lietuvoje

1527-1528 Vilniaus katalikų bažnyčia su Žygimantu Senuoju priešakyje paskelbė draudimą studijuoti protestantiškuose Europos universitetuose. Visgi matyti, jog šio draudimo nebuvo paisoma – Leipcige, Karaliaučiuje, Vitenberge ir kituose protestantiškuose užsienio universitetuose daugėjo studentų iš Lietuvos. Tokiu būdu reformacijos šalininkais LDK tapo ne vienos garsios giminės palikuonis. Sąlygas stiprėti reformacijai sudarė ir palankus Žygimanto Augusto požiūris, kuris tapo Žygimanto Senojo įpėdiniu, tačiau pasižymėjo religine tolerancija.

Lietuvoje viena po kitos steigėsi evangelikų liuteronų (Liuterio šalininkų) ir evangelikų reformatų (Kalvino šalininkų) bažnyčios. Katalikų bažnyčia praradinėjo dalį bažnyčių, parapijų, jų žemės valdų ir net kunigų. Reformatai nepripažino kunigų celibato, dvasininkams leido vesti ir turėti šeimas dėl to nemažai žemesnių katalikų kunigų papildė reformatų dvasininkų gretas. Dauguma LDK kilmingųjų rinkosi reformatų tikėjimą dėl to, jog nėra klausomosios išpažinties, Šventoji Vakarienė teikiama dviem pavidalais visiems tikintiesiems. Kalvinistai radikaliau nei liuteronai reformavo bažnyčią supaprastindami apeigas, atmetė paveikslų ir šventųjų kultą, pamaldas apribojo Biblijos skaitymu ir psalmių giedojimu. Panaikino bažnytinės organizacijos hierarchiją, bažnyčią atskyrė nuo pasaulietinės valdžios. Jau per pirmąjį Reformacijos plitimo dešimtmetį tapo aišku, kad evangelikų reformatų (kalvinistų) tikėjimas sulaukė didesnio pasekėjų skaičiaus nei liuteronų ir tapo dominuojančia protestantizmo šaka LDK.

Biržų evangelikų reformatų bažnyčios istorija

Radvilos Rudojo įsteigta Biržų parapija vienijo 500 tikinčiųjų (Prunskienė, 2006) Kristupas Radvila Perkūnas 1589 pastatė moderniausią ir didžiausią bastioninę tvirtovę tuo metu. Kalbėdamas apie užbaigtus darbus pabrėžė, jog pilyje pastatė ir „tikrai krikščionišką“ evangelikų bažnyčią (Lukšaitė, 2017) Radvilos stengėsi įtvirtinti kalvinizmą savo valdomose teritorijose, ne išimtis ir Biržai. Vėliau Kristupas Radvila II ir Jonušas Radvila tęsia kalvinistų bažnyčios globą, rūpinasi tinkamu kunigų parengimu, bažnyčių aprūpinimu, taip pat aktyviai praktikuoja asmeninį tikėjimą lankydami pamaldas, skaitydami Bibliją ir kitus sakralinius tekstus, demonstruodami Bažnyčios istorijos išmanymą (Karvelis, 2015). Rūpinasi bažnyčios Biržuose statyba. Bažnyčia statoma 1612-1613m.,o 1640 remontuojama.

Vienas svarbiausių veiksnių įtvirtinusių kalvinizmą žemesniuose sluoksniuose buvo lietuvių kalbos vartojimas. Nuo XVII a. pradžios Biržuose pamokslauta lietuvių kalba. Radvilos ir jų šeimų

nariai dalyvaudavo pamaldose kartu su miesto bendruomene. Evangelikų kunigai, priešingai nei katalikų dvasininkai, neskatino privačių pamaldų, bet ragino didikams dalyvauti bendrose pamaldose su miestiečiais ir valstiečiais. Kristupas II pats rūpinosi tinkama vieta savo žmonai Biržų bažnyčioje. Pamaldos vykdavo ir Biržų pilies rūmuose.

XVII a. viduryje sustiprėja kontrreformacija, miršta paskutinis Biržų-Dubingių Radvilų giminės palikuonis ir reformatų globėjas Boguslovas Radvila, todėl evangelikų reformatų padėtis ima prastėti. Uždrausta spausdinti ir platinti protestantiškas knygas, imti persekioti reformatų kunigai, užpuldinėjamos ir deginamos bažnyčios (Lukšaitė,1999). Biržų evangelikų reformatų bažnyčia sudegė 1704 m. Netrukus buvo surinktos lėšos medinei bažnyčiai, kuri tikinčiųjų buvo naudojama iki šiandieninės bažnyčios pastatymo.

Sprendimas statyti naują bažnyčią Biržuose priimtas 1856 m. evangelikų reformatų sinode Vilniuje. Senoji medinė bažnyčia buvo nugriauta ir 1867 m. pašventinti naujos bažnyčios pamatai. Ji buvo statoma pagal Rygos architekto, akademiko Heinricho Schellio projektą. Nauji mūriniai neogotikinio stiliaus reformatų maldos namai baigti statyti ir iškilmingai pašventinti 1874 m. Bažnyčia, kaip ir būdinga evangelikams reformatams nepuošta nei skulptūromis, nei paveikslais, tačiau vientisą interjierą kuria Dievo stalas, kunigų ir konfirmantų suolai, presbiterijos tvorelė, emporos, vargonų pakyla su vargonais, sakykla. Vilniaus kraštą okupavus lenkams, Biržai tampa evangelikų reformatų centru ir juo išliko iki šių dienų. Tarpukariu 1934 m. atlikti bažnyčios remonto darbai. Atsižvelgiant į to meto patriotines nuotaikas ir skatinimą viešose vietose užrašus skelbti lietuvių kalba virš šventoriaus buvęs lotyniškas užrašas „Soli Deo Gloria“, pakeistas lietuvišku: „Vienam Dievui Garbė“, kuris bažnyčią puošia iki šių dienų.

Biržų turizmo centro internetinėje svetainėje pateikiamos informacijos apie Biržų evangelikų reformatų bažnyčią tyrimas

Biržų turizmo informacijos puslapyje nuorodoje maldos namai, Biržų evangelikų reformatų bažnyčia, pristatoma glausta bažnyčios istorija. Taip pat pateikiama informacija apie galimybę užsisakyti ekskursiją bažnyčioje lietuvių, lenkų, rusų, anglų kalba. Skiltyje maršrutai Biržų evangelikų reformatų bažnyčia patenka į du Biržų TIC rekomenduojamus maršrutus. Pirmasis „Pažintinė ekskursija Biržų mieste“ skirtas grupėms, antrasis skirtas solo turistams naudojantis programėle walk15. Atsižvelgiant į surinktą informacija, galima teigti, kad Biržų turizmo centras pateikia nors ir glaustą, bet labai susitemintą informaciją apimančią skirtingus turistų poreikius. Bažnyčia pristatoma kaip viena iš maršruto walk15 stotelių solo turistams, gali būti lankoma kaip apžvalginės ekskursijos po Biržų senamiestį dalis turistų grupėms, o siekiantiems platesnio pažinimo siūloma išsami ekskursija net keliomis kalbomis, kurią veda bažnyčioje tarnaujantis kunigas.

Kelionių organizatorių siūlomų maršrutų į Biržus tyrimas

Ištirti 11 kelionių organizatorių 14 maršrutų, kuriuose aplankomi Biržai. Iš 14 maršrutų apie religinį šio krašto savitumą minima 3 maršrutų aprašymuose. Nei viename maršrute bažnyčia neįtraukta kaip lankomas objektas. Įdomu tai, kad vienas kelionių organizatorius, siūlantis kelionę Kėdainiai – Biržai „Radvilos, kalvinistai, škotai ir žydai“, Biržų evangelikų reformatų bažnyčios į minėtos kelionės maršrutą visgi neįtraukė.

1 lentelė

Kelionių organizatorių maršrutai į Biržus

Kelionės organizatorius	Maršruto pavadinimas	Lankoma ev. ref. bažnyčia	Minima Biržų krašto religinė įvairovė
Guliverio kelionės	Biržai, Joniškėlis, vyno degustacija	ne	ne
Guliverio kelionės	Biržų kraštas ir kulinarinis paveldas	ne	ne
Guliverio kelionės	Biržai Alaus kelias	ne	ne
Guliverio kelionės	Alaus kelias	ne	ne

Kelionių centras	Alaus kelias	ne	taip
Makalius	Rundalė - Biržai	ne	ne
Makalius	Biržai	ne	ne
Ingrida Tours	Pažintinė degustacinė. Kelionė Vilnius-Biržai	ne	ne
Kelionių akademija	Biržai-Rinkuškiai	ne	ne
Kelionių laikas	Alaus keliu	ne	ne
Jazztravel (Litaura)	Kėdainiai-Biržai „Radvilos, kalvinistai, škotai ir žydai“	ne	taip
LT700	Rundalė-Ryga-Biržai	ne	ne
Manoturas	Rokiškis-Biržai	ne	ne
Jotva	Levandų ir alaus kelias Biržuose	ne	taip
InterLux	Šiaurės Lietuva. Pakruojis -Biržai	ne	ne

Biržų evangelikų reformatų bendruomenės atstovo požiūrio į žinomumo didinimą tyrimas

Siekiant sužinoti bendruomenės atstovo požiūrį į turizmą buvo pateikti klausimai raštu Biržų ev. reformatų parapijos klebonui kun. Rimui Mikalauskui. Iš atsakymų sužinome, kad bažnyčia sulaukia pavienių lankytojų vasaros sezono metu. Bendruomenės nariai stengiasi, jog vasaros savaitgaliais bažnyčia būtų atvira. Priima norinčius užeiti ir pamatyti bažnyčios interjerą, užduoti rūpimus klausimus. Pasiūlo palikti įrašą lankytojų knygoje. Kunigas atkreipė dėmesį, kad lankytojų knygoje palikti įrašai dažnai byloja apie patiriamą „nuostabą“, todėl ekskursijos ir pastangos atverti bažnyčią lankytojams prisideda prie religinio švietimo bei tolerancijos religinėms mažumoms skatinimo.

IŠVADOS

Remiantis surinktais duomenimis matyti, kad religiniam Biržų krašto paveldui ir jo išskirtinumui beveik neskiriama dėmesio, jis nėra žinomas ir menkai pristatomas Biržus su kelionių organizatoriais lankantiems turistams, nors tai galėtų būti unikali patirtis vedanti į gilesnį santykį, kokybiškesnį šio krašto „vietos dvasios“ pažinimą.

Biržų turizmo centras savo svetainėje pateikia išsamią informaciją tiek kelionių organizatoriams, tiek savarankiškai mieste besilankantiems turistams apie Biržų evangelikų reformatų bažnyčią.

Bažnyčios bendruomenė deda pastangas pristatyti evangelikų reformatų istoriją ir religiją, būti atvira tiek pavieniams lankytojams, tiek lankytojų grupėms.

LITERATŪRA

1. Čepaitienė R. (2014). *Vietos dvasios beieškant*, Lietuvos istorijos institutas, 63-75
2. Čepaitienė R. (2019). *Turizmas ir vietos dvasia*, prieiga per internetą https://www.academia.edu/42958145/Turizmas_ir_vietos_dvasia_
3. Hermann, A. (2003). *Lietuvos evangelikų bažnyčios: istorijos matmenys*,315
4. Olsen and Esplin (2010). *The Role of Religious Leaders in Religious Heritage Tourism Development: The Case of the Church of Jesus Christ of Latter-Day Saints*, prieiga per internetą: https://www.mdpi.com/2077-1444/11/5/256
5. Kozljanic R. J. (2011). *Genius loci and the numen of a place. A mytho-phenomenological approach to the archaic“ in: Archaic: the past in the present*, New York: Routledge, 69–92
6. Macijauskaitė I. (2010). *Religinio turizmo plėtros galimybės Lietuvos turizmo rinkoje*, prieiga per internetą https://vb.lsu.lt/object/elaba:1934429/
7. Karvelis D. (2015). *Iš Radvilų giminės istorijos: Biržų kunigaikštystė ir jos visuomenė 1547-1655 metais*, Lietuvos edukologijos universiteto leidykla, Vilnius, 230-246
8. Lukšaitė I. (2014). *Kai tikėjimas keitė pasaulį... Reformacija Lietuvoje*, Lietuvos istorijos institutas, 73-104
9. Seibutis A. (2006). *Biržų istorijos apybraižos*, Vilnius: Standartų sp., 246

10. Swatos W. H. Jr. (2006). *On the Road to Being There Studies in /Pilgrimage and Tourism in Late Modernity*. Brill leiden Boston.
11. Vaitkevičius V. (2003). *Baltų šventviečių studija*, Diemedžio leidykla

TOURISM DEVELOPMENT IN BIRZAI EVANGELICAL REFORMED CHURCH

***INGA JASĖNIENĖ*[1]**
Advisor – assoc. prof. dr. Regina Navickienė[2]
[1]Vytautas Magnus University
[2] Kolping University of Applied Sciences

SUMMARY

The research is based on genius loci or sense of place concept. In order to examine the tourism development in Birzai Evangelical Reformed Church among the local visitors the following methods were applied: the anaysis of the travel agancies recommended tourist attractions in Birzai, the analysis of the information presented in the official Birzai Tourism website and the church represantartive interwiev. The research results revieled that the travel agancies avoid to involve Evangelical Reformed Church in Birzai as a part of their organised tours. The official Birzai Tourism website provide reasonable information about the object for the visitors. The community of the Evangelical Reformed Church intend to educate people and present the protestantism in Lithuania.

***Key words**: Sense of place, genius loci, local tourism*

VALSTYBĖS RINKLIAVŲ KLASIFIKAVIMAS IR VERTINIMAS

***GERTRŪDA KRIKŠTAPONIENĖ*[1]**
Konsultantė – prof. dr. Daiva Beržinskienė-Juozainienė[2]
[1]Panevėžio kolegija
[2]VšĮ Kolpingo kolegija

ANOTACIJA

Šiame straipsnyje atlikus literatūros ir norminių teisės aktų analizę pristatyta rinkliavų samprata, jų klasifikacija. Mokesčių sistema apibrėžiama kaip šalyje egzistuojančių mokesčių, įmokų ir rinkliavų visuma, nustatyta sprendžiant apmokestinimui keliamus uždavinius ir išreiškianti valstybės socialinę, ekonominę ir fiskalinę politiką. Siekiant įvertinti rinkliavų administravimą ir panaudojimą šiame darbe pristatomi surinktų rinkliavų analizės 2015-2019 m. laikotarpio rezultatai. Atlikus statistinių duomenų analizę nustatyta, kad daugiausia lėšų surenkama iš vietinių rinkliavų, kurios įskaitomos į savivaldybių biudžetus. Taip pat didelė suma surenkama iš valstybės rinkliavų, tokių kaip Valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos teikiamų paslaugų, Valstybinės kelių transporto inspekcijos teikiamų paslaugų, mokesčių už pramoninės nuosavybės objektų registravimą, kitų valstybės institucijų ir įstaigų teikiamų paslaugų.

Raktiniai žodžiai: *rinkliava, vietinė rinkliava, valstybinė rinkliava.*

ĮVADAS

Kiekviena valstybė atlieka daug įvairių funkcijų tokių, kaip apsaugos, gamybinės bei komercinės veiklos, vystymo bei administracines. Šių funkcijų vykdymui reikalingi finansiniai ištekliai. Vienas svarbiausių finansinių išteklių yra mokesčiai ir rinkliavos. *Valstybės rinklia*va – savivaldybės tarybos sprendimu ir jos nustatyta tvarka nustatyta privaloma įmoka, galiojanti tos savivaldybės teritorijoje (LR Rinkliavų įstatymas). Valstybės rinkliava – tai privaloma įmoka už valstybės ir vietos savivaldos institucijų, įstaigų, tarnybų ar organizacijų (toliau – institucijos), išskyrus teismus, teikiamas paslaugas. Rinkliava – mokestis, renkamas už tam tikrus atliktus ar norimus atlikti veiksmus. Mokesčių sistemos tikslas – garantuoti būtinų valstybės pajamų formavimą, užtikrinant efektyvų ekonomikos funkcionavimą, mokėtojų ekonominį pajėgumą, siekiant socialinio teisingumo. Mokesčiai ir rinkliavos yra labai svarbi ir reikšminga kiekvienos šiuolaikinės valstybės ekonominio gyvenimo dalis. Su jais tenka nuolat susidurti ne tik kiekvienoje įmonėje, įstaigoje ar organizacijoje dirbantiems žmonėms, bet ir kiekvienam šalies gyventojui ar įmonei individualiai norint gauti valstybinių įstaigų paslaugas. Be to, mokesčiai yra svarbūs valstybei, nes būtent jie yra pagrindinis biudžeto pajamų šaltinis. Mokesčių sistema apibrėžiama kaip šalyje egzistuojančių mokesčių, įmokų ir rinkliavų visuma, nustatyta sprendžiant apmokestinimui keliamus uždavinius ir išreiškianti valstybės socialinę, ekonominę ir fiskalinę politiką.

Darbo tikslas: išanalizuoti ir įvertinti gyventojų rinkliavų dinamiką.

Darbo uždaviniai:

1. Išanalizuoti rinkliavų teorinius aspektus.
2. Atlikti sumokėtų rinkliavų analizę.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros šaltinių, teisės aktų analizė, statistikos departamento duomenų analizė.

RINKLIAVOS APIBŪDINIMAS IR REGLAMENTAVIMAS

Lietuvos Respublikos Mokesčių administravimo įstatyme **Mokestis** įvardijamas, kaip mokesčio įstatyme mokesčių mokėtojui nustatyta piniginė prievolė valstybei (LR Mokesčių administravimo įstatymas). Šio Įstatymo 13 straipsnio 15 punkte nurodyta valstybės rinkliava pagal šį Įstatymą administruojama tik tiek, kiek tai nustatyta Rinkliavų įstatyme.

Rinkliavų sąvoką Žvirblis (1998) mokesčių žinyne aiškina kaip: *„<...> įstatymo nustatyta piniginė prievolė asmeniui už jam suteikiamas tam tikras valstybės institucijų paslaugas“* (1998, p. 98). Rinkliavos laikomos papildomu pajamų šaltiniu valstybės ar savivaldybių funkcijoms vykdyti. Stačioko ir Rimo (1996) teigimu rinkliavos yra kaip laikino pobūdžio ar vienkartinės pajamos, kurias atitinkamai galima keisti savivaldybių tarybų sprendimais ir šalies Vyriausybės potvarkiais. Taip pat šie autoriai pažymi, kad rinkliavos turi būti apskaičiuotos taip, kad jos padengtų paslaugos teikimui reikalingas išlaidas, įskaitant palūkanas bei kapitalo amortizaciją. Kitaip tariant rinkliavos turi būti nustatomos tokios, kad gaunamos pajamos nebūtų didesnės nei tos paslaugos teikimo kaštai. Remiantis paminėtais autoriais, galima teigti, kad mokesčiai – tai privalomojo pobūdžio, nuolatinės mokėtojų įmokos, kurios nėra atlyginamos individualiai, o rinkliavos – nors taip pat yra privalomojo pobūdžio, tačiau jas sumokėjus mokėtojas gauna tam tikrą naudą, t. y. savivaldybė ar valstybė rinkliavos mokėtojui suteikia tam tikras paslaugas, kurių mokėtojas negautų nesumokėjęs rinkliavos, todėl autoriai rinkliavas laiko vienkartinėmis ar laikino pobūdžio pajamomis.

Visos rinkliavos yra skirstomos į ***valstybei skirtus*** (mokami į valstybės biudžetą) ir ***vietinius*** (mokami į savivaldybių biudžetą), tačiau toks mokesčių skirstymas yra dalinai sąlyginis, nes savivaldybių biudžete beveik nėra savų lėšų, kadangi savivaldybės negali nustatyti mokesčių tarifų ir apmokestinimo bazės (išskyrus patento ir nekilnojamojo turto mokesčio tarifus Rinkliavų rinkimą kontroliuoja vietos mokesčio administratorius, Valstybės kontrolė, o vietinių rinkliavų – dar ir savivaldybės kontrolieriai.

Pasak Vainienės (2005) **rinkliava** – į valstybės ir savivaldybių biudžetus ir fondus mokama privaloma įmoka už valstybės ir vietos savivaldos institucijų, įstaigų, tarnybų ar organizacijų teikiamas paslaugas. Rinkliava gali būti valstybinė arba vietinė. Lietuvos teisės aktai reikalauja, kad valstybės rinkliavos dydis neviršytų valstybės teikiamos paslaugos sąnaudų.

VALSTYBĖS RINKLIAVA

Lietuvos Respublikos rinkliavų įstatymas (*Suvestinė redakcija nuo 2021-12-04 iki 2022-12-31)* išskiria dvi rinkliavų rūšis: valstybės rinkliavos ir vietinės rinkliavos. Vadovaujantis šiuo įstatymu **Valstybės rinkliava** – privaloma įmoka už valstybės ir vietos savivaldos institucijų, įstaigų, tarnybų ar organizacijų (toliau – institucijos), išskyrus teismus, teikiamas paslaugas, išskyrus specialiuose įstatymuose nustatytas paslaugas, už kurias šiuose įstatymuose nustatyta tvarka numatytas kitoks atlyginimas.

Šiame įstatyme pažymima, kad Valstybės rinkliava yra ne mažesnė kaip vienas euras ir ne didesnė kaip 80 000 eurų ir apskaičiuojama atsižvelgiant į paslaugos suteikimo išlaidas, kurias sudaro išlaidos:

1) darbui, susijusiam su paslaugos suteikimu, apmokėti;
2) juridinę galią turinčio dokumento blankui pagaminti;
3) teisės aktų nustatytų reikalavimų įvykdymui patikrinti;
4) institucijos teikiamą paslaugą reglamentuojančiame Europos Sąjungos reglamente nustatytos kitos išlaidos.

VIETINĖ RINKLIAVA

Vietinė rinkliava – savivaldybės tarybos sprendimu ir jos nustatyta tvarka nustatyta privaloma įmoka, galiojanti tos savivaldybės teritorijoje.

Vadovaujantis šiuo įstatymu Savivaldybės taryba turi teisę savivaldybės teritorijoje nustatyti vietines rinkliavas tik už:

1) leidimo atlikti kasinėjimo darbus savivaldybės viešojo naudojimo teritorijoje (gatvėse, vietinės reikšmės keliuose, aikštėse, žaliuosiuose plotuose), atitverti ją ar jos dalį arba apriboti eismą joje išdavimą;

2) leidimo prekiauti ar teikti paslaugas savivaldybės tarybos nustatytose viešosiose vietose išdavimą (viešąja vieta, kurioje vykdoma prekyba, teikiamos paslaugos, laikytina savivaldybės

teritorijoje esanti savivaldybei ar valstybei nuosavybės teise priklausanti ar patikėjimo teise valdoma teritorija (išskyrus išnuomotą ar perduotą naudotis teritoriją), kurioje teikiamos paslaugos, taip pat vykdoma prekyba nuo (iš) laikinųjų prekybos įrenginių, kioskų paviljonų, prekybai pritaikytų automobilių ar priekabų, lauko kavinių);

3) leidimo įrengti išorinę reklamą savivaldybės teritorijoje išdavimą;

4) leidimo organizuoti komercinius renginius savivaldybei priklausančiose ar valdytojo teise valdomose viešojo naudojimo teritorijose išdavimą;

5) leidimo įvažiuoti mechaninėmis transporto priemonėmis į valstybės saugomas teritorijas, savivaldybių įsteigtus saugomus draustinius, jų paskelbtų kraštovaizdžio objektų teritorijas ir nustatytas vietinės reikšmės apsaugines zonas išdavimą (išskyrus važiavimą per šias teritorijas valstybinės reikšmės keliais, naudojimąsi jų statiniais, stovėjimo ir poilsio aikštelėmis, terminalais ir pasienio kontrolės punktais; šios išimtys netaikomos Neringos miestui);

6) naudojimąsi savivaldybės tarybos nustatytomis vietomis automobiliams statyti (išskyrus vietas automobiliams statyti prie valstybinės reikšmės kelių, 5-15 m pažymėtoje atkarpoje prie valstybės įstaigų, institucijų ir tarnybų, taip pat vietas, kurias nustato Vyriausybė, atsižvelgdama į saugumą, tarptautinį protokolą ar kitus viešuosius interesus užtikrinančius reikalavimus; taip pat išskyrus automobilių, pažymėtų neįgalių asmenų automobilių statymo kortele, ir mokyklinių autobusų statymą savivaldybės tarybos nustatytose nerezervuotose mokamose vietose automobiliams statyti ir Lietuvos Respublikos vadovybės apsaugos tarnybos transporto priemonių, naudojamų saugomų asmenų ir (ar) saugomų objektų apsaugai, statymą) (Lietuvos Respublikos rinkliavų įstatymas (*Suvestinė redakcija nuo 2021-12-04 iki 2022-12-31)).*

SUMOKĖTŲ RINKLIAVŲ ANALIZĖ

Siekiant įvertinti rinkliavų administravimą ir panaudojimą šiame darbe pristatoma atliktos lyginamosios analizės 2015-2019 m. laikotarpio rezultatai. Valstybės rinkliavos įskaitomos į tą biudžetą, iš kurio išlaikoma paslaugą suteikianti institucija. Įvertinus tai, kad Valstybės rinkliava už Lietuvos banko teikiamas paslaugas įskaitoma į valstybės biudžetą, o Vietinės rinkliavos įskaitomos į savivaldybės, nustačiusios vietinę rinkliavą, biudžetą, per penkerius metus nuo 2015 m. iki 2019 m. iš viso rinkliavų surinkta 553,7 mln. Eur.

Valstybės rinkliavos, įskaitomos į valstybės biudžetą

Analizuojant valstybės rinkliavas, surinktas į valstybės biudžetą matoma, kad viso per analizuojamą laikotarpį surinkta 189,5 mln. Eur (žr. 1 pav.).

1 pav. **Valstybės rinkliavos, įskaitomos į valstybės biudžetą**
Šaltinis: sudaryta autorių remiantis Lietuvos Statistikos departamento duomenimis

Analizuojamu laikotarpiu nuo 2015-2018 m. valstybės rinkliavos, kurios įskaitomos į valstybės biudžetą, kito nežymiai. Ketverių metų laikotarpiu šios rinkliavos padidėjo 1,4 mln. Eur. Tačiau 2019 m. pastebima, kad rinkliavų suma išaugo lyginant su 2018 m. 7,7 mln. Eur.

Viena iš valstybės rinkliavų, įskaitomų į valstybės biudžetą – migracijos tarnybų teikiamų paslaugų surinktos rinkliavos pateiktos 2 pav. 2015 m. buvo surinkta 12,9 mln. Eur., 2016 m. buvo surinkta 14,1 mln. Eur, 2017 m. – 15,9, 2018 m. – 16,5 mln. Eur, 2019 m. surinkta 22 mln. Eur. Per penkerius metus už migracijos tarnybų teikiamas paslaugas surinkta 81,5 mln. Eur.

2 pav. **Migracijos tarnybų teikiamos paslaugos**
Šaltinis: sudaryta autorių remiantis Lietuvos Statistikos departamento duomenimis

Vieną iš Valstybinių rinkliavų grupės rinkliavas administruoja Valstybinė maisto ir veterinarijos tarnyba (VMVT) – kompetentinga Vyriausybės institucija, vykdanti valstybinę maisto ir veterinarinę kontrolę, ūkinių gyvūnų veislininkystės priežiūrą ir kontrolę visoje šalies teritorijoje. Vienas svarbiausių šios institucijos **VMVT tikslų** yra tai, kad ant vartotojų stalo patektų tik saugus ir kokybiškas maistas. Įvertinus tai, kasmet atliekama daugiau kaip 1 mln. laboratorinių tyrimų, patikrinama apie 90 tūkst. siuntų, importuojamų į ES teritoriją, vežamų tranzitu ir laikomų muitinės sandėliuose. VMVT aktyviai kovoja su gyvūnų užkrečiamosiomis ligomis, daug dėmesio skiria gyvūnų gerovei, nes tai tiesiogiai lemia ne tik gyvūninio maisto kokybę, bet ir turi įtakos Lietuvos ekonomikai, lietuviško maisto eksportui į kitas šalis.

VMVT specialistų sukauptą patirtį ir žinias perima kolegos iš įvairių užsienio valstybių. Kiekvienais metais į VMVT tobulintis atvyksta iki 10 Europos Sąjungos ir trečiųjų šalių delegacijų. Aptarti bendradarbiavimo perspektyvų nuolat atvyksta Europos Sąjungos, Europos Komisijos, Europos maisto saugos tarnybos ir trečiųjų šalių delegacijos. VMVT vadovai ir specialistai organizuoja konferencijas verslininkams ir kolegoms, aktyviai bendrauja su moksleiviais (Valstybinė maisto ir veterinarinė tarnyba, https://vmvt.lt/veikla).

Trečiame paveiksle pateikti duomenys apie Valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos teikiamų paslaugų surinktas rinkliavas.

3 pav. **Valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos teikiamų paslaugų, mln. Eur**
Šaltinis: sudaryta autorių remiantis Lietuvos Statistikos departamento duomenimis

Vertinant šiame paveiksle pateiktą informaciją pastebima, kad 2018 metais žymiai sumažėjo surenkamų rinkliavų suma. Palyginus 2015-2018 m. laikotarpio rinkliavų sumas matyti, kad jos sumažėjo 1,4 mln. Eurų. 2019 m. rinkliavų suma lyginus su 2018 m. padidėjo 0,7 mln. Eur. Sumažėjusiai surinktų rinkliavų sumai 2018 metai įtakos galėjo turėti sumažėjusi tarnybos teikiamų paslaugų paklausa.

Vieną iš Valstybinių rinkliavų grupės rinkliavas administruoja Valstybinė augalininkystės tarnyba prie Žemės ūkio ministerijos. Šios **Tarnybos veiklos tikslai:**

1. užtikrinti nacionalinę, importuojamų, eksportuojamų, gabenamų tranzitu augalų, augalinių produktų ir su jais susijusių objektų fitosanitarinės būklės kontrolę;
2. užtikrinti įvežamų, išvežamų ir tiekiamų rinkai vaisių ir daržovių rūšiavimo, pakavimo vietose ir didmeninėje prekyboje atitikties prekybos standartams kontrolę;
3. registruoti augalų apsaugos produktus, registraciją atnaujinti, pakeisti, panaikinti, apriboti ar ją uždrausti, keisti augalų apsaugos produkto naudojimo sąlygas, rengti veikliųjų medžiagų vertinimo ataskaitų projektus ir atlikti kitus veiksmus, susijusius su augalų apsaugos produktų registravimu;
4. vykdyti veiklos, susijusios su augalų apsaugos produktų įvežimu, saugojimu, naudojimu ir tiekimu rinkai, priežiūrą ir užtikrinti augalų apsaugos produktų purkštuvus registruojančių ir technines apžiūras vykdančių ūkio subjektų veiklos priežiūrą;
5. vykdyti genetiškai modifikuotų augalų dauginamosios medžiagos, žmonių maistui ir gyvūnų pašarams neskirtų genetiškai modifikuotų augalų ir augalinių produktų kontrolę vidaus rinkoje ir pasienyje, taip pat genetiškai modifikuotų augalų pasėlių auginimo kontrolę bei augalų, augalinių produktų ir dauginamosios medžiagos siuntų bei pasėlių, kuriuose galėtų būti genetiškai modifikuotų organizmų, stebėseną;
6. užtikrinti grūdų, dauginamosios medžiagos kokybės ir trąšų saugojimo, naudojimo ir apskaitos kontrolę;
7. užtikrinti pluoštinių kanapių auginimo priežiūrą ir pluoštinių kanapių produktų tiekimo rinkai kontrolę;
8. užtikrinti augalų veislių registravimą ir teisinę apsaugą;
9. pagal kompetenciją užtikrinti intervencinių priemonių įgyvendinimą;
10. užtikrinti valstybės rezervo maistinių grūdų atsargų kiekio ir kokybės kontrolę;
11. vykdyti trąšų ir dirvožemio gerinimo priemonių tinkamumo naudoti ekologinėje gamyboje vertinimą (Valstybinė augalininkystės tarnyba prie Žemės ūkio ministerijos. https://www.vatzum.lt/lt/administracine-informacija/

4 pav. **Valstybinės augalininkystės tarnybos teikiamos paslaugos**
Šaltinis: sudaryta autorių remiantis Lietuvos Statistikos departamento duomenimis

Atlikus 2015–2019 m. Valstybinės augalininkystės tarnybos teikiamų paslaugų rinkliavų surinkimo analizę matyti, kad per 2015 m. ir 2019 m. laikotarpį rinkliavų surinkimas padidėjo 38 tūkst Eurų. Mažiausiai rinkliavų už šias paslaugas surinkta 2016 m. – 439 tūkst. Eur.

Vertinant per penkerius metus nuo 2015 m. iki 2019 m. policijos įstaigų licencijavimo padalinių teikiamų paslaugų rinkliavų pokyčius matyti, kad jos kito netolygiai. Didžiausia rinkliavų dalis teko 2017 m., o mažiausiai buvo surinkta 2015 m.

5 pav. **Policijos įstaigų licencijavimo padalinių teikiamų paslaugų surinktos rinkliavos, tūkst. Eur**
Šaltinis: sudaryta autorių remiantis Lietuvos Statistikos departamento duomenimis

Valstybinės kelių transporto inspekcijos teikiamų paslaugų surinktas rinkliavas (žr. 6 pav.) lyginant su policijos įstaigų licencijavimo padalinių surinktomis lėšomis, matoma kad surinktos sumos ženkliai skiriasi. Valstybinės kelių transporto inspekcijos teikiamas paslaugas surinkta 9,9 mln. Eur daugiau.

6 pav. **Valstybinės kelių transporto inspekcijos teikiamos paslaugos**
Šaltinis: sudaryta autorių remiantis Lietuvos Statistikos departamento duomenimis

Vertinant Valstybinės kelių transporto inspekcijos tachografų kortelių išdavimo rinkliavas matyti, kad per penkerius metus surinkta 4,3 mln. Eur. Nuo 2015 m. surenkama suma didėjo iki 2017 metų ir siekė 1108 tūkst. Eur. Tačiau nuo 2018 m. surenkama suma per metus mažėjo.

7 pav. **Valstybinės kelių transporto inspekcijos tachografų kortelių išdavimo paslaugos**
Šaltinis: sudaryta autorių remiantis Lietuvos Statistikos departamento duomenimis

Analizuojant surinktų rinkliavų pokyčius matyti, kad nuo 2015 m. iki 2019 m. mokesčių už pramoninės nuosavybės objektų registravimą iš viso buvo surinkta 15,3 mln. Eur. Apžvelgiant penkerių metų laikotarpį, pastebimas kasmetinis surinktų rinkliavų padidėjimas.

8 pav. **Mokesčiai už pramoninės nuosavybės objektų registravimą**
Šaltinis: sudaryta autorių remiantis Lietuvos Statistikos departamento duomenimis

Kitų valstybės institucijų ir įstaigų teikiamų paslaugų rinkliavų per analizuojamą laikotarpį surinkta 43,7 ml. Eur. (žr. 9 pav.). Pirmus trejus analizuojamus metus pastebimas surenkamų lėšų mažėjimas, bet nuo 2018 m. surenkamų mokesčių už pramonės nuosavybės objektų registravimą surenkamos sumos didėjo. Lyginant 2015 m. ir 2019 m., matoma, kad 2015 m. buvo surinkta 900 tūkst. Eur daugiau.

9 pav. **Kitos valstybės institucijų ir įstaigų teikiamos paslaugos**
Šaltinis: sudaryta autorių remiantis Lietuvos Statistikos departamento duomenimis

Valstybės rinkliavos, įskaitomos į savivaldybių biudžetą

Kita darbe analizuojama rinkliavų grupė – valstybės rinkliavos, įskaitomos į savivaldybių biudžetą. Pirmoji analizuojamų rinkliavų rūšis – tai rinkliavos už įvairias licencijas. 10 paveiksle pateikti duomenys apie licencijas verstis mažmenine prekyba: alkoholiniais gėrimais, tabako gaminiais, nefasuotais naftos produktais.

10 pav. **Licencijos verstis mažmenine prekyba**
Šaltinis: sudaryta autorių remiantis Lietuvos Statistikos departamento duomenimis

Analizuojant pateiktus duomenis matyti, kad jog daugiausia rinkliavų surinkta iš licencijų verstis mažmenine prekyba alkoholiniais gėrimais. Per penkerius metus iš viso buvo surinkta 2,3 mln. Eur. Mažiausiai surinkta už prekybą nefasuotais naftos produktais – 175 tūkst. Eur., o už licencijas verstis mažmenine prekyba tabako surinkta kiek daugiau – 437 tūkst. Eur. Iš viso už licencijas nuo 2015 m. iki 2019 m. surinkta 2,9 mln. Eur.

Dar viena licencijų rūšis – autotransporto veiklos licencijos ar licencijų kortelės (žr. 11 pav.).

11 pav. **Autotransporto veiklos licencijos ar licencijų kortelės, tūkst. Eur**
Šaltinis: sudaryta autorių remiantis Lietuvos Statistikos departamento duomenimis

2015 m. už šias paslaugas surinkta 94 tūkst. Eur. 2016 m. surinkta net 36 tūkst. Eur daugiau lyginant su 2015 metais. Pastebima, kad 2017 m. ženkliai sumažėjo surenkamų rinkliavų suma ir siekė 80 tūkst. Eur., tačiau 2018 m. vėl matomas padidėjimas ir 2019 m. surinkta suma siekia 162 tūkst. Eur.

12 pav. **Civilinės būklės aktų registravimo teikiamos paslaugos**
Šaltinis: sudaryta autorių remiantis Lietuvos Statistikos departamento duomenimis

Iš Civilinės būklės aktų registravimo teikiamų paslaugų (žr. 12 pav.) daugiausia rinkliavų surinka 2015 m. – 693 tūkst. Eur ir 2019 m. 683 tūkst. Eur. Nuo 2016 m. iki 2018 m. surenkamos sumos buvo labai panašios ar net vienodos.

13 pav. **Kitos valstybės institucijų teikiamos paslaugos**
Šaltinis: sudaryta autorių remiantis Lietuvos Statistikos departamento duomenimis

Už kitų valstybės institucijų ir įstaigų teikiamas paslaugas per penkerius metus tiriamuoju 2015-2019 m. laikotarpiu surinkta 10,8 mln. Eur. Per 2015 m. buvo surinkta 2,1 mln. Eur. Surenkamos sumos kiekvienais metais ženkliai nesikeitė. Daugiausia lėšų surinkta 2019 m. – 2,7 mln. Eur, mažiausiai surinkta 2018 m. – 1,8 mln. Eur.

Lietuvos statistikos departamentas skelbia, kad apie gyventojų registro teikiamos paslaugos, informatikos ir ryšių departamento prie LR VRM teikiamos paslaugos, kelių policijos rinkliava, licencijos supirkti parduotiną spalvotųjų ir juodųjų metalų laužą ir atliekas tokių reiškinių atitinkamu laikotarpiu nebuvo.

Vietinės rinkliavos

Analizuojant vietines rinkliavas pagal Lietuvos Statistikos departamento pateiktus duomenis, penkis metus surinktų rinkliavų suma – 346,7 mln. Eur (žr. 14 pav.).

14 pav. **Vietinės rinkliavos, surenkamos į savivaldybės biudžetą**
Šaltinis: sudaryta autorių remiantis Lietuvos Statistikos departamento duomenimis

Atlikti vietinių rinkliavų, įskaitomų į savivaldybės biudžetą pagal rūšis, neįmanoma. Lietuvos Statistikos departamentas yra pateikęs tik 2015 m. duomenis. Kitų analizuojamų metų duomenų nėra.

IŠVADOS

1. Literatūros analizė parodė, kad rinkliava – tai mokestis, renkamas už tam tikrus atliktus ar norimus atlikti veiksmus. Rinkliavos mokestis nustatomas konkrečia pinigų suma priklausomai nuo norimos paslaugos ar kt. Kai kuriems mokesčių mokėtojams rinkliavos mažinamos – tai pensinio amžiaus, neįgaliesiems asmenims.
2. Rinkliavos klasifikuojamos į valstybės ir vietines rinkliavas. Valstybės rinkliavos dar skirstomos į valstybės rinkliavas, įskaitomas į valstybės biudžetą ir valstybės rinkliavas, įskaitomas į savivaldybės biudžetą. Vietinės rinkliavos yra įskaitomos į savivaldybių biudžetus. Taip pat šių rinkliavų yra įvairių rūšių: migracijos tarnybų teikiamos paslaugos, gyventojų registro teikiamos paslaugos, Valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos teikiamos, Valstybinės augalų apsaugos tarnybos teikiamos paslaugos, mechaninių priemonių įvažiavimas į valstybės saugomas teritorijas, naudojimasis gatvėmis bei aikštėmis automobiliams statyti, gyvūnų (šunų, kačių) registravimas ir laikymas daugiabučiuose namuose, komunalinių atliekų surinkimas iš atliekų turėtojų ir atliekų tvarkymas ir kt.
3. Atlikus statistinių duomenų analizę galima teigti, kad daugiausia lėšų surenkama iš vietinių rinkliavų, kurios įskaitomos į savivaldybių biudžetus. Taip pat didelė suma surenkama iš valstybės rinkliavų, tokių kaip Valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos teikiamų paslaugų, Valstybinės kelių transporto inspekcijos teikiamų paslaugų, mokesčių už pramoninės nuosavybės objektų registravimą, kitų valstybės institucijų ir įstaigų teikiamų paslaugų.

LITERATŪRA

1. Lietuvos Respublikos rinkliavų įstatymas. Prieiga per internetą: https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.103713?jfwid=5sjolgb37 [žiūrėta: 2021-03-12].
2. Lietuvos Statistikos departamentas. Prieiga per internetą: https://www.stat.gov.lt/ [žiūrėta: 2021-03-10].
3. Novošinskienė, A., Savickienė, J. (2008). Mokesčių naštos tyrimas Lietuvoje. Lietuvos žemės ūkio universitetas, Kauno kolegija. Nr. 1 (6). ISSN 2029-1175. Prieiga per internetą: https://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2008~13671 87739435/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content [žiūrėta: 2021-03-11].
4. Pajuodienė, G., M. (1993). Mokesčių sistemos formavimas išsivysčiusiose šalyse. Vilnius.
5. STAČIOKAS, Romas; RIMAS, Justinas. *Savivaldybių mokesčiai ir rinkliavos*. Kaunas: Aušra, 1996. ISBN 9986-407-54-0.
6. Vainienė, R., (2005). *Ekonomikos terminų žodynas.* Vilnius. Tyto alba.
7. Valstybinė maisto ir veterinarinė tarnyba. https://vmvt.lt/veikla

8. Valstybinė mokesčių inspekcija. Prieiga per internetą: https://www.vmi.lt/cms/valstybes-rinkliava [žiūrėta: 2021-03-13].
9. ŽVIRBLIS, Algis. *Mokesčių žinynas*. Vilnius: Žuma, 1998, 70, 98, 110 p. ISBN 9986-773-00-8.

CLASSIFICATION AND EVALUATION OF STATE FEES

***GERTRŪDA KRIKŠTAPONIENĖ*[1]**
Advisor – prof. dr. Daiva Beržinskienė-Juozainienė[2]
[1]Panevėžio kolegija / University of Applied Sciences
[2]Kolping University of Applied Sciences

SUMMARY

This article presents the concept of state fees and their classification. The tax system is defined as the totality of taxes, contributions and fees existing in the country, established in solving the tasks of taxation and expressing the social, economic and fiscal policy of the state. In order to evaluate the administration and use of tolls, this paper presents the results of the analysis of collected tolls for the period 2015-2019. After analyzing the statistical data, it was established that most of the funds are collected from local tolls, which are credited to the municipal budgets. Also, a large amount is collected from state fees, such as services provided by the State Food and Veterinary Service, services provided by the State Road Transport Inspectorate, fees for registering industrial property objects, services provided by other state institutions and bodies

Keywords: *state fee, local fee*

AB „SEB“, AB „SWEDBANK“ IR AB „ŠIAULIŲ BANKAS“ BŪSTO PASKOLŲ LYGINAMOJI ANALIZĖ

AISTĖ SADAUSKAITĖ
Kauno technologijos universitetas
Vadovė – doc. dr. Aušrinė Lakštutienė

ANOTACIJA

Augančios nekilnojamo turto kainos skatina privačių klientų pasirinkimą finansuoti perkamą būstą bankų išduodama būsto paskola. Visi bankai vadovaujasi tais pačiais valstybės įstatymais, tačiau rinkoje tarp bankų vyrauja konkurencija bei patiriame skirtingi kaštai, dėl ko kiekvieno banko būsto paskolų sąlygos ar įkainiai skiriasi. Todėl buvo atlikta AB „SEB“, AB „Swedbank“ bei AB „Šiaulių bankas“ suteikiamų būsto paskolų sąlygų, įkainių bei sumodeliuotos konkrečios būsto paskolos gavimo situacijos lyginamoji analizė. Gauti rezultatai parodė, kad patraukliausia klientui būtų rinktis AB „Šiaulių bankas“ dėl bendrų mažų įkainių bei mažiausios mokėtinos bendros paskolos sumos.

Raktiniai žodžiai: *finansai, bankai, būsto paskola, patrauklumas klientui.*

ĮVADAS

Būsto kreditavimas užima išskirtinę padėtį išsivysčiusių šalių ekonomikoje. Pirmiausia būsto kreditavimas ne tik daro didelę įtaką šalies ekonominei padėčiai, bet yra ir pagrindinė gyvenimo sąlygų gerinimo forma, nuo kurios priklauso tiek piliečių gyvenimo lygis, tiek ekonominiai, socialiniai bei demografiniai aspektai, susiję su žmogaus teisių garantijomis bei žmogiškųjų išteklių išsaugojimu (Jurevičienė, Okunevičiūtė-Neverauskienė 2008; Aukščiūnas 2005; UAB „Būsto paskolų draudimas“ – praktika ir perspektyvos). Kita, būsto kreditavimo rinka yra sudėtinga sistema, kurioje dalyvauja daugybė įvairių institucijų – ir valstybė bei jos organizacijos, ir privačios kompanijos. Be to, būsto kreditavimas yra vienas iš efektyviausių ir patikimiausių būdų nebiudžetinėms investicijoms į būsto sritį pritraukti. Augant nekilnojamo turto kainoms, privatiems asmenims banko kreditavimas nekilnojamo turto pirkimui tampa ypač reikšmingas, tačiau kredito davėjų yra ne vienas, todėl kredito gavėjai turi įvertinti jiems patraukliausią kredito davėją, kuris pasiūlys geriausiai jų poreikius ir kainą atitinkančias sąlygas.

Tyrimo tikslas – atlikti AB „Swedbank“, AB „SEB“ bei AB „Šiaulių bankas“ suteikiamų būsto paskolų palyginamąją analizę ir nustatyti patraukliausią klientui banką būsto paskolos gavimui.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išanalizuoti Lietuvos nekilnojamo turto rinką;
2. Atskleisti būsto kreditavimo sistemos ypatumus;
3. Atlikti AB „SEB“, AB „Swedbank“ ir AB „Šiaulių bankas“ lyginamąją analizę.

Tyrimo metodai – mokslinės literatūros, internetinių šaltinių, bankų tinklalapių pateikiamos informacijos analizė bei konkrečios situacijos palyginimas visuose bankuose.

Tyrimo objektas – bankų teikiamos būsto paskolos.

Lietuvos nekilnojamo turto rinkos analizė

Nekilnojamas turtas yra viena iš didžiausių turto klasių valstybėse, todėl ši rinka yra svarbi tiek privačiam, tiek verslo sektoriui. Siekiant įvertinti kainų pokyčių šioje turto klasėje buvo atlikta nekilnojamo turto rinkos analizė. Remiantis Ober-Haus (2022) Lietuvos butų kainų indekso (OHBI), fiksuojančio butų kainų pokyčius penkiuose didžiausiuose Lietuvos miestuose, duomenimis bendras butų kainų lygis Lietuvos didmiesčiuose nuo 2021 metų rugpjūčio mėnesio iki 2022 metų rugpjūčio mėnesio išaugo 22 %. 2022 metų rugpjūčio mėnesį palyginus su 2021 metų rugpjūčio mėnesiu butų kainos augo visuose šalies didmiesčiuose: Vilniuje – 25,4%, Kaune – 19,4%, Klaipėdoje – 16,6%, Šiauliuose – 16,2% ir Panevėžyje – 16,9% (Ober-Haus, 2022).

Sostinėje butų kainos augo sparčiausiai per paskutinius 12 mėnesių. Analizuojant šių metų rugpjūčio mėnesio butų pardavimo kainas Vilniuje vidutinė kvadratinio metro kaina pasiekė 2.445 Eur, vieno kvadratinio metro kaina per mėnesį išaugo 64 Eur/m² ir tai yra 2,7 %. Kaune, Klaipėdoje, Šiauliuose ir Panevėžyje rugpjūčio mėnesį atitinkamai užfiksuotas 1,5%, 1,8%, 0,5% ir 1,1% butų kainų augimas ir vidutinė kvadratinio metro kaina atitinkamai pakilo iki 1.639 Eur (+24 Eur/m²), 1.555 Eur (+28 Eur/m²), 1.046 Eur (+6 Eur/m²) ir 1.037 Eur (+12 Eur/m²). Atsižvelgiant į kainų augimo tempus, bankų finansavimas nekilnojamo turto pirkimui privatiems klientams tampa reikšmingas, siekiant įsigyti nuosavą būstą (Ober-Haus, 2022).

Tačiau esant nestabiliai ekonominiai situacijai žmonės nėra linkę įsipareigoti tokiems ilgalaikiams finansiniams įsipareigojimams. Remiantis Registrų centro (2022) duomenis nekilnojamo turto rinkoje jau kuris laikas stebimas lėtėjimas. Nuo šių metų sausio iki rugpjūčio mėnesio Lietuvoje įregistruota 77,5 tūkstančiai nekilnojamo turto pirkimo – pardavimo sutarčių ir tai yra 17 % mažiau lyginant su praeitais metais tuo pačiu laikotarpiu. Nuo 2022 metų pradžios šalyje parduota 20,2 tūkstančių butų. Lyginant su tuo pačiu laikotarpiu, kai butų buvo parduota 23 tūkstančiai, stebimas 12 % mažesnis parduotų butų kiekis. Butų pardavimo rodiklių mažėjimo tendencija stebima tiek didžiuose Lietuvos miestuose, tiek mažesnėse savivaldybėse, tačiau didmiesčiuose mažėjimas yra ryškesnis. Vilniuje per šiuos metus įregistruota 15 % mažiau lyginant su praeitais metais, atitinkamai Kaune sumažėjo 18 %, Klaipėdoje – beveik penktadaliu mažiau nei praeitais metais. Eliminavus penkias didžiausias šalies savivaldybes, kitose savivaldybėse mažėjimas yra mažesnis ir siekia apie 5 %, nors dviejuose trečdaliuose savivaldybių stebimas mažėjantis perkamų ir parduodamų butų sandorių kiekis, tačiau likusiose dalyje savivaldybių sandorių kiekis išliko statiškas arba augantis. Lyginant gyvenamųjų namų pardavimo rezultatus 2022 metų sausio – liepos mėnesiais ir tuo pačiu laikotarpiu 2021 metais, stebimas 14 % mažėjimas (Registrų centras, 2022). Tačiau nors aktyvumas nekilnojamo turto rinkoje yra žemesnis lyginant su praėjusiais metais, susidomėjimas išlieka aukštas ir tai rodo augančios būsto kainos ir išliekančios aukštos pardavėjų pozicijos pirminėje ir antrinėje rinkose. Remiantis Registrų centro (2022) analitiko Pauliaus Rudzkio prognozėmis nekilnojamo turto rinkoje metų eigoje galimos pesimistiškesnės pirkėjų ir pardavėjų nuotaikos, dėl geopolitinės situacijos, neigiamų ekonominių lūkesčių, neapibrėžtumo ir stipriai išaugusių nekilnojamo turto kainų.

Būsto kreditavimo sistemos ypatumai

Privatiems klientams įsigyti nuosavą būstą be papildomo finansavimo tampa vis sudėtingiau, ypač jauniems asmenimis, kurie neturi sukaupę pakankamo kapitalo nekilnojamo turto pirkimui. Todėl bankų finansavimas nekilnojamo turto pirkimui gyventojams dėl augančių kainų ir brangios turto klasės yra itin svarbus, ypač Lietuvoje, kai 93,2 % gyventojų gyvena nuosavame būste ir tai yra didžiausias rodiklis Europos sąjungoje lyginant su kitomis Europos sąjungos šalimis (Lietuvos bankas, 2020).

Kiekvienas kredito davėjas suteikdamas būsto paskolą turi vadovautis Lietuvos Respublikos Lietuvos banko valdybos patvirtintomis Atsakingo skolinimo nuostatomis (toliau - LR LB Atsakingo skolinimo nuostatos). Atsakingas skolinimas tai kredito davėjo veikla, kurią vykdydamas skolina įvertinęs gavėjo kreditingumą, kad gavėjas neprisiimtų per didelių finansinių įsipareigojimų, o davėjas per didelės kredito rizikos ir neprisideda prie sisteminės rizikos didinimo. Kredito davėjas prieš parengdamas pasiūlymą klientui ir suteikdamas finansavimą turi įvertinti:

- Kredito ir nekilnojamo turto vertės santykį (toliau – LTV)
- Vidutinės mėnesinės įmokos dydžio ir pajamų santykį (toliau – DSTI)
- Kredito sutarties trukmę
- Kredito gavėjo kreditingumą

Pagal LR LB Atsakingo skolinimo nuostatas (2022) LTV yra apskaičiuojamas pagal pateiktą formulę, kurioje kredito suma yra kredito gavėjo sutartyje nurodyta ir gaunama suma, o įkeičiamo nekilnojamo turto vertė – tai NT turto rinkos arba kainos vertė taikant mažesnę.

$$LTV = \frac{\text{kredito suma}}{\text{įkeičiamo nekilnojamojo turto vertė}} \times 100,$$

LTV negali būti didesnis nei 85 %, jei gavėjas neturi finansinių įsipareigojimų ir ne didesnis nei 70 %, jei gavėjas turi vieną ar daugiau kredito sutarčių. Dėl šio rodiklio kredito įstaigos reikalauja klientų pateikti perkamo būsto nekilnojamo turto vertinimą, kurį atlieka nepriklausomi turto vertintojai (LR su nekilnojamuoju turtu susijusio kredito įstatymas, 2022).

DSTI kredito gavėjo rodiklis apskaičiuojamas pagal pateiktą formulę, kurioje visus skolinius įsipareigojimus sudaro suteikiamas kreditas ir visi kredito sutarties sudarymo metu kredito gavėjo turimi skoliniai įsipareigojimai ir pagal tai apskaičiuota vidutinė mėnesinė įmoka, kuri vertinama su mėnesio pajamos, kuriomis jis gali faktiškai disponuoti atskaičius teisės aktuose nustatytus iš pajamų išskaičiuojamus mokesčius. Apskaičiuojant mėnesio pajamas turi būti įvertintas ne mažesnės kaip šešių paskutinių mėnesių kredito gavėjo pajamų, kurias kredito davėjas pripažįsta tvariomis, vidurkis ir įvertinamas ilgalaikis pajamų tvarumas. Kito laikotarpio kredito gavėjo tvarių pajamų vidurkis gali būti taikomas, kai kredito davėjas turi pagrįstų ir pakankamų įrodymų, kad konkrečiu atveju kito laikotarpio kredito gavėjo pajamos gali būti laikomos tvariomis ir atitinkamo laikotarpio taikymas nepažeidžia atsakingojo skolinimo reikalavimų (LR LB Atsakingo skolinimo nuostatas, 2022). Privačių asmenų vertinime taikant 6 mėnesio laikotarpį kredito davėjai tvariomis pajamomis laiko pagal darbo sutartį dirbančių asmenų mėnesines pajamas atskaičius mokesčius, o dirbantieji su individualios veiklos pažyma ar verslo liudijimu dažniausiai vertina nuo vienerių iki dviejų metų vidutines mėnesines pajamas.

$$DSTI = \frac{\text{vidutinė mėnesio įmoka pagal visus skolinius įsipareigojimus}}{\text{mėnesio pajamos}} \times 100,$$

Apskaičiuotas DSTI negali būti didesnis nei 40 % ir 60 % taikant DSTI išimtį, jei kredito davėjas turi pagrįstų ir pakankamų įrodymų, kad konkrečiu atveju didesnio DSTI taikymas nepažeidžia atsakingojo skolinimo principų. Jei klientas skolinasi su kintama palūkanų norma, finansuojanti įstaiga turi atlikti palūkanų normos jautrumo testą, kuriame DSTI apskaičiuojamas taikant ne mažesnė nei 5 % palūkanų norma bei apskaičiuotas DSTI turi būti ne didesnis nei 50 % (LR LB Atsakingo skolinimo nuostatas, 2022). Jautrumo testas atliekamas siekiant įvertinti, kad kredito gavėjas galės vykdyti įsipareigojimus pasikeitus palūkanų normai.

Kredito davėjas privalo atlikti kredito gavėjo kreditingumo vertinimą, kurio tikslas įvertinti kredito gavėjo galimybes prisiimti ir vykdyti finansinį įsipareigojimą kartu su jau turimais. Atliekant kreditingumo vertinimą siekiama išvengti pradelsimų, nemokumo ar priverstinio grąžinimo panaudojant kredito gavėjo įkeistą nekilnojamąjį turtą (LR LB Atsakingo skolinimo nuostatos, 2022). Atlikdami kreditingumo vertinimą kredito davėjas remiasi registrais, informacinėmis sistemomis bei kredito gavėjo pateikta informacija. Atliekant vertinimą visapusiškai analizuojama kredito gavėjo informacija apie kredito gavėjo pajamas, vidutines tikėtinas būtiniausias namų ūkio išlaikymo išlaidas, finansinius įsipareigojimus ir kitas finansines bei ekonomines aplinkybes (LR su nekilnojamuoju turtu susijusio kredito įstatymas, 2022).

Atlikus visus reikalingus vertinimus sudarant sutartį didžiausia kredito sutarties trukmė gali būti 30 metų turtą (LR LB Atsakingo skolinimo nuostatos, 2022). Sutartyje informacija turi būti pateikta teisinga, aiški ir neklaidinanti. Kredito sutarties reklamoje draudžiama naudoti formuluotes, galinčias kredito gavėjui sukelti nepagrįstų lūkesčių dėl kredito prieinamumo arba kainos (LR su nekilnojamuoju turtu susijusio kredito įstatymas, 2022).

Kredito gavėjas nuosavomis lėšomis turi finansuoti ne mažiau nei 15 % perkamo būsto pardavimo sumos arba būsto vertės, atsižvelgiant kuri mažesnė. Perkant antrą ar paskesnį būstą finansuojant banko paskola taikomas ne mažesnis nei 30 % pradinis įnašas. Pradinis įnašas negali būti skolintos ar gautos lėšos įkeičiant kitą nekilnojamąjį turtą (Lietuvos bankas, 2022). Tačiau kredito davėjas gali pareikalauti ir didesnio pradinio įnašo. Valstybė iš dalies kompensuoja būsto kreditą tam tikrus kriterijus atitinkantiems asmenims ir šeimos, kurie pagal Paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti įstatymą turi teisę į paramą būstui įsigyti. Šią kompensaciją gyventojai gali panaudoti pradinio įnašo sumai padengti (Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2022).

Būsto kreditavimo sistemos veiksniai, lemiantys bankų įkainių ir sąlygų skirtumus

Būsto paskolų kreditavimo sistema yra atvira, todėl ją veikia išoriniai veiksniai. T. Ramanausko, L. Naruševičiaus, S. Matkėnaitės, N. Valinskytės ir V. Rutkausko 2015 m. atliktame kreditavimą lemiančių veiksnių ir jų sąryšio su ekonominiais procesais tyrime taikant VECM modelius – bazinės kredito pasiūlos ir paklausos sistemos, įmonių kreditavimo ir investavimo sąryšių modelio, kredito finansavimo modelio, kredito ir ekonomikos disbalansų sąryšio modelio – taikymo rezultatai patvirtino, kad kreditavimo procesai Lietuvoje yra glaudžiai susiję su nekilnojamojo turto kainomis ir bendruoju ekonominiu aktyvumu. Tyrimo metu nustatyta, kad kreditavimo aktyvumą palyginti nedaug lėmė didėjančios būsto kainos, tačiau kredito augimas ir palūkanų normos yra svarbūs būsto kainų augimo veiksniai. Siejant kreditą su jo finansavimo šaltiniais nustatyta, kad kredito svyravimas daug geriau paaiškina indėlių apimties svyravimą nei indėliai paaiškina kredito svyravimus ir tai rodo didelę kreditavimo procesų svarbą pinigų kiekiui ir apskritai visuminei paklausai. Iš tyrimo rezultatų galima teigti, kad ekonominiai veiksniai turi reikšmingos įtakos kreditavimo sistemai. Milerytė ir Jurevičienė (2010) be ekonominių dar išskiria socialinius, politinius, teisinius ir konkurencinius veiksnius.

Būsto paskolos gali būti imamos su fiksuotomis arba kintamomis palūkanomis. Fiksuotų palūkanų atveju visą laikotarpį palūkanų norma nesikeičia. Sudarant sutartį su kintamų palūkanų norma yra dvi dedamosios, tai banko marža – fiksuotas palūkanų dydis ir kintama palūkanų dalis. Lietuvoje kintama palūkanų dalis yra susieta su EURIBOR rodikliu – Europos tarpbankinės rinkos palūkanų norma. EURIBOR rodiklis yra aktualus, nes daugiau kaip 95 proc. būsto paskolų mūsų šalyje yra susietos su šia periodiškai perskaičiuojama palūkanų dalimi. Metinės palūkanų normas pagal EURIBOR yra perskaičiuojamos kas 3, 6 ar 12 mėnesius. Šalies gyventojams suteikiamų būsto paskolų palūkanos Lietuvoje dažniausiai susiejamos su 6 mėn. EURIBOR rodikliu, kuris šių metų birželio pradžioje po beveik 7 metų pertraukos tapo vėl teigiamas. EURIBOR palūkanų augimą lėmė besikeičianti Europos centrinio banko (ECB) pinigų politika. Norėdamas paskatinti Europos ekonomikos atsigavimą po 2007-2008 m. pasaulinės finansų krizės, ECB daugiau kaip dešimtmetį taikė itin žemas bazinių palūkanų normas, kurios nuo 2016 m. buvo tapusios nulinėmis. Euro zonoje stipriai išaugus infliacijai, ECB ėmėsi reaguoti keisdamas savo pinigų politiką ir padidindamas bazines palūkanas. Į šį pinigų politikos pokytį iš karto reaguoja ir EURIRBOR rodiklis (Ladziato P., 2022).

Fiksuotą palūkanų dalį įtakoja ir kredito gavėjas, ir konkurencinė aplinka. „Luminor“ banko būsto kredito produkto vadovė Žydra Rakauskaitė (2022) teigia, kad maržos dydį nulemia kiekvienas asmuo. Fiksuotą palūkanų dalį nustato pats bankas kiekvienam kredito gavėjui individuliai atsižvelgiant į įvairius faktorius, susijusius su kredito gavėju, dėl šios priežasties palūkanų dydis yra kredito gavėjo su banku derybų rezultatas. Vertindami kredito gavėjo kreditingumą, bankai taip pat vertina ir praeities kredito istoriją. Todėl turintys prastą kredito

istoriją yra vertinami atidžiau, peržiūrima kada kredito gavėjas turėjo įsiskolinimus, kaip elgėsi su pinigais ar investicijomis paskutinių metų laikotarpiu, kiek laiko praėję. Bankas atitinkamai norėdamas sumažinti riziką tokiems klientams gali išduoti mažesnio dydžio kreditą, pasiūlyti aukštesnes palūkanas ar paprašyti didesnio pradinio įnašo. Tačiau kreditingumas nėra vienintelis veiksnys, kuris brangina būsto paskolas. Tokie veiksniai kaip pirma ar ne imama būsto paskola, nekilnojamo turto būklė, jo paskirtis, gyvenimui ar nuomai būstas yra perkamas turi įtakos banko maržos nustatymui. Įtakos taip pat turi kliento pažinimas, bendradarbiavimas su banku, skolinamasi suma bei laikotarpis. „Galiausiai, nors didžiausia dalimi paskolos kainą lemia marža ir EURIBOR reikšmė, bendras palūkanų lygis priklauso ir nuo konkurencinės aplinkos – esant didesnei konkurencijai tarp bankų, žmonės gali tikėtis mažesnių palūkanų“, – tvirtina „Luminor“ banko būsto kredito produkto vadovė.

AB „SEB“, AB „Swedbank“ ir AB „Šiaulių bankas“ būsto paskolos sąlygų lyginamoji analizė

Nors visi kredito davėjai privalo vadovautis LR Atsakingo skolinimosi nuostatais, tačiau nuostatos neapibrėžia kiekvieno punkto, dėl šios priežasties skiriasi kiekvieno banko sąlygos ir įkainiai. Visi analizuojami bankai suteikia būsto paskolas pirkimui, statyboms ir rekonstrukcijoms, tik AB „Swedbank“ papildomai išskiria būsto paskolą, kuri suteikiama keičiant seną būstą nauju, kai senasis būstas turi būt parduodamas per 12 mėn. ir iš pardavimo sumos padengiama pradinio įnašo suma ir grąžinama turima būsto paskola, taip pat būsto remontui jie siūlo vartojimo paskolą namams. AB „Šiaulių bankas“ papildomai klientams siūlo žemės sklypo pirkimui, jei kartu yra išduodama ir būsto paskola namo statybai. Vertinant reikalaujamą minimalią nuosavų lėšų visi taiko ne mažesnę nei 15 % perkamo būsto dalį ir ne didesnę nei 40 % bendrą mokamą visų įsipareigojimų dalį nuo gaunamų pajamų vadovaujantis LR Atsakingo skolinimo nuostatomis, tačiau „Swedbank“ papildomai reikalauja 500 Eur minimalių mėnesių pajamų asmeniui ir 900 Eur imant paskolą su bendraskoliu. Maksimalus grąžinimo terminas taip pat yra 30 m. vadovaujantis Atsakingo skolinimo nuostatomis. Vertinant palūkanas AB „Šiaulių bankas“ siūlo tik kintamas palūkanas, AB „Swedbank“ fiksuotų palūkanų naujoms sutartis nesuteikia, tačiau siūlo ilgalaikes kintamas, kai tam tikram laikotarpiui yra fiksuojamos palūkanos, o vėliau nustatomos kintamos. AB „SEB“ bankas papildomai siūlo fiksuotas palūkanas visam kredito laikotarpiui prie AB „Swedbank“ siūlomų palūkanų. Visi analizuojami kredito davėjai kaip banko garanto reikalauja drausti ir įkeisti perkamą nekilnojamą turtą, tačiau AB „SEB“ bankas taip pat priima ir kitą kilnojamą turto, o AB „Šiaulių bankas“ gali priimti ir ne tik perkamą nekilnojamo turto įkeitimą. Grąžinimo metodus visi bankai siūlo vienodus: anuitetinį ir linijinį, tik AB „Swedbank“ papildomai savo klientams siūlo fiksuotų įmokų anuiteto metodą, pagal kurį paskolos grąžinimo grafikas sudaromas naudojant anuiteto metodą, tačiau fiksuojama įmoka, kurią sudaro už praėjusį mėnesį mokėtina palūkanų suma ir paskolos suma. Kintant palūkanoms, kinta (ilgėja/ trumpėja) paskolos sutarties terminas, bet neilgiau nei nustatytas paskolos sutarties terminas, o mėnesio įmoka bankui, lieka fiksuota. Taip pat visi bankai siūlo tam tikrą kredito atidėjimo laikotarpio galimybę esant atitinkamoms sąlygoms.

1 lentelė

Bankų siūlomų būsto paskolų sąlygų skirtumai

	AB „SEB“	AB „Swedbank“	AB „Šiaulių bankas“
Paskirtis	Būstui pirkti, statybai; Būsto remontui, rekonstrukcijai.	Įsigyti būstą; Įsigyti žemės sklypą ir jame statyti namą; Keisti turimą būstą nauju.	Gyvenamosios paskirties NT įsigyti, statyti, rekonstruoti, statybos darbams užbaigti, remontui; Žemės sklypui, kuriame planuojamas statyti namas, įsigyti, jeigu kartu suteikiamas

			kreditas būstui statyti.
Nuosavos lėšos	Ne mažiau 15 %	Ne mažiau 15 %	Ne mažiau 15 %
Grąžinimo terminas	Iki 30 m. pagrindinė gyvenamoji vieta; Iki 20 m. būsto remontui; Iki 25 m. ne pagrindinė gyvenamoji vieta.	Iki 30 m.	Iki 30 m.
Palūkanos	Kintamos: kinta visu kredito laikotarpiu arba nustatomos pradiniam laikotarpiui, o jam pasibaigus kinta tolesniu kredito laikotarpiu; Fiksuotos (jei kredito laikotarpis iki 10 m.)	Kintamos; Ilgalaikės kintamos; Fiksuotos (nebeišduodamos).	Kintamos.
Garantas bankui	Įkeičiant įsigyjamą, remontuojamą, statomą ar rekonstruojamą NT, kuris yra Lietuvoje; Įkeičiant kilnojamus daiktus, pvz: vertybiniai popieriai, lėšos.	Įkeičiant įsigyjamą, remontuojamą, statomą ar rekonstruojamą NT, kuris yra Lietuvoje.	Įkeičiamas įsigyjamas ar statomas gyvenamosios paskirties NT. Papildomai gali būti įkeičiamas kitas bankui priimtinas gyvenamosios paskirties NT.
Grąžinimo metodas	Anuitetas; Linijinis.	Anuitetas; Linijinis; Fiksuotų įmokų anuiteto metodas.	Anuitetas; Linijinis.
Kredito grąžinimo atidėjimas	Iki 6 mėn., išskyrus: Privalomosios tarnybos atvejus; Iki 12 mėn. auginant 1 asmeniui vaiką; Iki 3 mėn. studijuojant, nutrūkus santuokai.	Iki 3 mėn.	Iki 3 mėn., išskyrus privalomosios tarnybos atvejus

Pagrindinės kredito įstaigų funkcijos būsto kreditavimo sistemoje yra: pritraukti ilgalaikes lėšas, sumažinti investuotojų riziką, patraukliomis paskolomis pritraukti skolininkus ir užtikrinti nuolatinę paklausą teikiamoms paskoloms, aptarnauti skolininkus ir ilgalaikių lėšų davėjus per visą paskolos galiojimo laiką, sugebėti nukreipti lėšas ten, kur jų tuo metu labiausiai trūksta. Kad užtikrintų šių funkcijų vykdymą bankai patiria skirtingus kaštus, todėl dėl šios priežasties papildomai būsto paskolos gavimo mokesčiai gali skirtis tarp skirtingų kredito davėjų.

2 lentelė

Būsto paskolų suteikimo įkainiai

	AB „SEB“	AB „Swedbank“	AB „Šiaulių bankas“
Sutarties sudarymo mokestis	0,5 proc. kredito sumos, bet ne mažiau kaip 250 Eur	0.4 % nuo paskolos sumos, bet ne mažiau 180 Eur	0.4 % nuo paskolos sumos, bet ne mažiau 160 Eur
Sąlygų keitimo mokestis	250 Eur	180 Eur	150 Eur
Kredito mokėjimų atidėjimas	Netaikoma	90 Eur	Nėra informacijos
Min pagrindinių banko paslaugų	1 Eur / mėn.	0,7 Eur / mėn.	1,5 Eur / mėn.

mokestis			
Grąžinimas anksčiau termino	Kintamoms palūkanoms mokestis netaikomas; Kintamoms palūkanoms su nustatytu pradiniu laikotarpiu, taikoma tam fiksuotam laikotarpiui, jam pasibaigus – ne; Fiksuotų palūkanų atveju taikomas mokestis.	Kintamoms palūkanoms netaikomas mokestis; Ilgalaikėms kintamoms palūkanoms taikomas mokestis	Palūkanų keitimo dieną – nemokamai; Kitomis dienomis ne daugiau nei 3 % grąžinamo kredito ar jo dalies sumos.
Papildomos paslaugos	30 Eur	45 Eur	50 Eur

Lyginant analizuojamų bankų būsto paskolų ir su ja susijusius įkainius, matome, kad sutarties sudarymo mokestis yra brangiausias AB „SEB“ banke, o AB „Swedbank“ ir AB „Šiaulių bankas“ skiriasi tik minimali suma, todėl imant ribinę ir aukštesnę paskolos sumą, sutarties mokestis bus vienodas. Atitinkamai sąlygų keitimo mokestis yra brangiausias AB „SEB“ banke ir mažiausias AB „Šiaulių bankas“. Tačiau vertinant minimalų banko paslaugų mokestį ir papildomas paslaugas, susijusias su būsto paskola, AB „Šiaulių bankas“ įkainiai yra brangiausi lyginant su kitais dviem kredito davėjais. Visi trys skirtingomis sąlygomis taiko kompensacijos mokestį, kuris apskaičiuojamas vadovaujantis Kompensavimo apskaičiavimo taisyklėmis, bet ne daugiau kaip 3 proc. grąžinamo kredito ar jo dalies sumos. Taip pat AB „Swedbank“ taiko kredito mokėjimo atidėjimo mokestį, kai tuo tarpu AB „SEB“ bankas savo klientams šio mokesčio netaiko. Todėl įvertinus visus mokesčius, susijusius su būsto paskola, matome, kad AB „SEB“ banko įkainiai yra aukščiausi, o AB „Šiaulių bankas“ savo klientams siūlo bendrai vertinant mažesnius įkainius.

AB „SEB“, AB „Swedbank“ ir AB „Šiaulių bankas“ būsto paskolos finansinis vertinimas

Metinė palūkanų norma nurodo tik palūkanas, kurias reikės mokėti bankui. Tačiau be palūkanų reikia mokėti ir kitokius mokesčius, kaip pvz.: paskolos ar sąskaitos administravimo mokestis. Be to, dažnai tenka padengti ir kitokias vienkartines įmokas: sutarties sudarymo mokestį, notaro išlaidas. Dėl tokių išlaidų, galutinė mokama suma gali gerokai išaugti ir skirtis kiekviename banke, dėl kiekviename banke patiriamų skirtingų sąnaudų. Todėl kredito sutarties sąlygose svarbu įvertinti bendrą kredito gavėjo mokamą sumą ir bendrą vartojimo kredito kainos metinę normą.

Siekiant palyginti skirtingų bankų suteikiamas būsto paskolas buvo sumodeliuota konkreti būsto gavimo situacija remiantis kriterijais, kuriuos naudoja bankų būsto paskolų skaičiuoklės (SEB būsto paskolos skaičiuoklė; Swedbank būsto paskolos skaičiuoklė; Šiaulių bankas būsto kredito skaičiuoklė).

Asmuo, kurio vidutinės mėnesinės pajamos po mokesčių siekia 1 000 Eur/mėn., nori įsigyti būstą, kurio vertė yra 80 000 Eur. Atlyginimas ir būsto vertė parinkta remiantis Lietuvos statistikos departamento uždarbio ir Ober-Haus butų kainų vidutiniais duomenimis. Pradinis įnašas apskaičiuotas 15 % nuo būsto kainos ir sudaro 12 000 Eur. Šią sumą kredito gavėjas dengs nuosavomis lėšomis. Sutarties sudarymo ir minimalus pagrindinių bankų paslaugų planas parinktas pagal nustatytus kiekvieno banko individualius įkainius. Hipotekos įregistravimo mokestis parinktas pagal AB „SEB“ banke pateiktus duomenis ir siekiant lengviau palyginti yra suvienodintas visoms trims institucijoms. Mėnesinės įmokos dydis apskaičiuotas preliminariai kiekvieno banko būsto paskolų skaičiuoklėse. Metinė palūkanų norma nustatyta pagal kiekvieno banko tinklapyje pateiktus duomenis. Visuose bankuose paskolos laikotarpis yra 30 metų ir paskolų grąžinimo metodas – anuitetinis.

3 lentelė

Bankų suteikiamų būsto paskolų konkrečiam atvejui palyginimas

	AB „SEB“	**AB „Swedbank“**	**AB „Šiaulių bankas“**
Būsto kaina	80 000 Eur	80 000 Eur	80 000 Eur
Būsto paskolos suma	68 000 Eur	68 000 Eur	68 000 Eur
Pradinis įnašas	12 000 Eur	12 000 Eur	12 000 Eur
Sutarties sudarymo mokestis	400 Eur	320 Eur	320 Eur
Hipotekos įregistravimo mokestis	8,6 Eur	8,6 Eur	8,6 Eur
Metinė palūkanų norma	4 %	3,5 %	2,5 %
Mėnesinė įmoka	325 Eur	305 Eur	269 Eur
Min pagrindinių banko paslaugų mokestis	1 Eur / mėn.	0,7 Eur / mėn.	1,5 Eur / mėn.
Bendra suma	117 768,6 Eur	110 380,6 Eur	97 708,6 Eur
Bendra kredito kaina	49 768,6 Eur	42 380,6 Eur	29 708,6 Eur

Įvertinus visas kredito gavėjo patiriamas išlaidas, susijusias su būsto paskola, kiekviename banke nustatyta, kad bendra kredito kaina AB „Šiaulių bankas“ yra mažiausia, o AB „SEB“ bankas bendra kredito kaina yra didžiausia. Atsižvelgiant į bendrą kredito sumą ir bendrą kredito kainą klientui palankiausia paskolą imti AB „Šiaulių bankas“, dėl mažiausių patiriamų kaštų būsto kredito įsigijimui.

IŠVADOS

1. Lietuvos nekilnojamo turto rinkoje stebimas lėtėjimas, dėl išaugusių būsto kainų ir nestabilios geopolitinės bei ekonominės situacijos. Ryškesni nekilnojamo turto rinkos pokyčiai yra stebimi 5 didžiausiose Lietuvos savivaldybėse, tačiau mažesnėse – statiški.
2. Kredito davėjai privalo vadovautis LR Lietuvos banko patvirtintomis Atsakingo skolinimo nuostatomis, kurios reglamentuoja, kad prieš suteikiant finansavimą, kredito davėjas turi įvertinti kredito gavėjo kreditingumą, apskaičiuoti LTV bei DSTI ir suteikti paskolą ne ilgesniam nei nurodyta terminui. Tačiau būsto kreditavimo sistema yra atvira, todėl ją veikia ekonominiai, socialiniai, teisiniai, politiniai ir konkurenciniai veiksniai, kurie turi įtakos ne vienodai kredito kainai skirtingose kredito davėjų institucijose.
3. Palyginus AB „SEB“, AB „Swedbank“ ir AB „Šiaulių bankas“ bankų įkainius galima teigti, kad AB „Šiaulių banko“ būsto paskolos ir su ja susijusių mokesčių įkainiai yra žemesni lyginant su kitais dviem bankais. Išanalizavus konkrečia situaciją, ši išvada pasitvirtina, nes palyginus visų trijų bankų bendrą kredito ir bendrą mokėtiną sumą, nustatytą, kad AB „Šiaulių bankas“ ši suma yra mažiausiai, dėl šios priežasties skolintis iš šio banko būsto pirkimui klientui yra patraukliausia.

LITERATŪRA

1. Ober-Haus nekilnojamas turtas (2022) [žiūrėta 2022-10-15]. Prieiga per internetą: https://www.ober-haus.lt/wp-content/uploads/OHBI-apzvalga-2022-rugpjutis.pdf
2. Registrų centras. (2022*) NT rinka toliau kuklėja* [žiūrėta 2022-10-16]. Prieiga per internetą: https://www.registrucentras.lt/naujienos/index.php?mod=news&act=view&id=55417
3. Lietuvos bankas. (2020) *Tyrimas: kiek turto yra sukaupę gyventojai ir kokia yra turto nelygybė Lietuvoje* [žiūrėta 2022-10-22]. Prieiga per internetą: https://www.lb.lt/lt/naujienos/tyrimas-kiek-turto-yra-sukaupe-gyventojai-ir-kokia-yra-turto-nelygybe-lietuvoje

4. *Lietuvos Respublikos Lietuvos banko Atsakingo skolinimo nuostatos* (2022) [žiūrėta 2022-10-31]. Prieiga per internetą: https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.405879/wFuIMBXyZd?jfwid=-3jelvylm4
5. *LR su nekilnojamuoju turtu susijusio kredito įstatymas, XII-2769* (2022) [žiūrėta 2022-10-31]. Prieiga per internetą: https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/ea8fee50ac9311e6b844f0f29024f5ac
6. Lietuvos bankas (2022) *Būsto paskola: žinok savo teises* [žiūrėta 2022-11-01]. Prieiga per internetą: https://www.lb.lt/lt/ketinate-imti-busto-paskola#ex-2-2
7. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija (2022). *Parama būstui įsigyti ar išsinuomoti* [žiūrėta 2022-11-01]. Prieiga per internetą: https://socmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/seima-ir-vaikai/parama-bustui-isigyti-ar-issinuomoti?lang=lt
8. Ramanauskas, T., Naruševičius, L., Matkėnaitė, S., Valinskytė, N., & Rutkauskas, V. (2015). Kreditavimą lemiantys veiksniai ir jo sąryšiai su ekonominiais procesais. Teminių straipsnių serija, (6), 2-25.
9. Milerytė, E., Jurevičienė, D. (2010). Gyventojų būsto kreditavimo analizė sisteminiu požiūriu. Verslas XXI amžiuje, 2 tomas, Nr. 2.
10. Ladziato, Pavel (2022) Būsto paskolų palūkanų pokyčiai: ką reikėtų žinoti jų turėtojams [žiūrėta 2022-11-022]. Prieiga per internetą: https://blog.swedbank.lt/namai-pranesimai-spaudai/busto-paskolu-palukanu-pokyciai-ka-reiketu-zinoti-ju-turetojams
11. Luminor (2022) Būsto paskolos kaina: kas ją lemia ir kurie faktoriai priklauso nuo paties žmogaus [žiūrėta 2022-11-03]. Prieiga per internetą: https://www.luminor.lt/lt/naujienos/busto-paskolos-kaina-kas-ja-lemia-ir-kurie-faktoriai-priklauso-nuo-paties-zmogaus
12. SEB. *Būsto kreditas* [žiūrėta 2022-11-04]. Prieiga per internetą: https://www.seb.lt/privatiems/kreditai/busto-kreditas#ikainiai
13. SEB. *Būsto paskolos skaičiuoklė* [žiūrėta 2022-11-04]. Prieiga per internetą: https://www.seb.lt/privatiems/kreditai/busto-kreditas#ikainiai
14. Swedbank. *Būsto kreditas* [žiūrėta 2022-11-04]. Prieiga per internetą: https://www.swedbank.lt/private/credit/loans/home_small_loanLT?language=LIT
15. Swedbank. *Būsto paskolos skaičiuoklė* [žiūrėta 2022-11-04]. Prieiga per internetą: https://www.swedbank.lt/private/credit/loans/home_small_loanLT?language=LIT
16. Šiaulių bankas. *Būsto kreditas* [žiūrėta 2022-11-04]. Prieiga per internetą: https://www.sb.lt/lt/privatiems/kreditai/bustui
17. Šiaulių bankas. *Būsto paskolos skaičiuoklė* [žiūrėta 2022-11-04]. Prieiga per internetą: https://www.sb.lt/lt/privatiems/kreditai/bustui

AB „SEB“, AB „SWEDBANK“ AND AB „ŠIAULIŲ BANKAS“ COMPARATIVE ANALYSIS OF HOUSING LOANS

AISTĖ SADAUSKAITĖ
Kaunas University of Technology
Advisor – assoc. prof. dr. Aušrinė Lakštutienė

SUMMARY

Rising real estate prices encourage private customers to borrow. All banks are guided by the same state laws, but there is competition between banks in the market and they experience different costs, which is why each bank's home loan conditions or rates are different. Therefore, a comparative analysis of the conditions and rates of housing loans of AB "SEB", AB "Swedbank" and AB "Šiaulių bankas" was carried out, and the situation of obtaining a housing loan was modeled. The obtained results show that AB Šiaulių bankas is the most attractive option for customers due to the overall low rates and the lowest total loan amount to be paid.

Key words: *finance, banks, housing loan, attractiveness to customers.*

GRYBŲ FESTIVALIŲ RENGIMO PRIEŽASTYS IR MOTYVAI LIETUVOJE: VARĖNOS GRYBŲ ŠVENTĖS ATVEJIS

***MONIKA SADAUSKAITĖ*[1]**
Konsultantė – doc. dr. Regina Navickienė[2]
[1]Vytauto Didžiojo universitetas, Menotyros katedra
[2]VšĮ Kolpingo kolegija

ANOTACIJA

Lietuvoje daugybę metų vyksta grybų festivaliai. Bene garsiausias jų yra kasmet Šilinėje Dzūkijoje vykstanti tradicinė Varėnos grybų šventė. Šis tyrimas skirtas išsiaiškinti Lietuvoje vykstančių grybų festivalių organizavimo motyvus ir šių motyvų kaitą laike, remiantis Varėnos grybų šventės atveju. Kokybinio tyrimo metu buvo užduodami ekspertinio interviu klausimai dviem minėto festivalio organizatoriams – šių dienų Varėnos grybų šventės organizavimo darbų vadovei ir pirmųjų Varėnos grybų švenčių iniciatoriui. Tai padėjo išsiaiškinti konkrečius Varėnos grybų šventės motyvus ir jų pobūdžiai. Taip pat pastebėta, kad šio festivalio visų laikų organizatorius labiausiai motyvuoja kultūriniams priskirtini motyvai. Tyrimas parodė, kad pirmąsias Grybų šventes labiau motyvavo organizatorių dėmesys sportui, o šių dienų šventes – dėmesys ekologijai ir tvarumui.

***Raktiniai žodžiai**: mikoturizmas, festivalių turizmas, grybavimas, darna.*

ĮVADAS

Darniojo turizmo epochoje vis daugiau dėmesio skiriama toms turizmo rūšims, kurios orientuotos į savaime atsinaujinančių išteklius. Viena tokių – mikoturizmas. Ši ekoturizmui artima turizmo rūšis siejama su turistiniu grybų rinkimu natūralioje jų augimo aplinkoje (Büntgen, Latorre, Egli, Martínez-Peña 2017). Turistai iš Lietuvos ir užsienio jau nuo 1987 m. vyksta į tradicija tapusią Varėnos grybų šventę, kurios metu įvairios Dzūkijos bendruomenės kartu su turistais dalinasi gastronominėmis žiniomis, rengiamos grybavimo varžytuvės. Šių varžytuvių dalyviai pasidalina komandomis ir stengiasi surinkti kuo daugiau grybų per ribotą laiką. Pirmoji Varėnos grybų šventė vyko dar sovietmečiu – 1987 m., tačiau lygiai po dešimtmečio ji buvo atgaivinta vietinės bendruomenės iniciatyva. Šiandien Grybų šventė Varėnoje vyksta kasmet ir yra tapusi ne tik didelius turistų srautus sutraukiančiu kasmetiniu festivaliu, bet ir Varėnos miesto įvaizdžio dalimi, Dzūkijos nematerialiojo paveldo puoselėjimo simboliu.

Tyrimo aktualumas ir problema. Nors Varėnos grybų šventė laikoma sėkminga į šalies turistus orientuota atrakcija, o Varėnos įvaizdis – tiesiogiai susijęs su šios šventės įvaizdžiu, nėra tiksliai aišku, kokių bendruomenę ar juos pačius motyvavusių veiksnių paskatinti Varėnos gyventojai ją organizuoja nuo pat 1987 m. Organizatorių motyvacija tęsti šią tradiciją padėjo festivaliui išaugti iki žymaus visoje Lietuvoje renginio. Jo populiarumas, unikalumas nacionaliniu ar netgi tarptautiniu mastu ir teigiama įtaka Varėnos turizmo plėtrai skatina kelti klausimus apie Grybų šventės organizavimo motyvus. Be to, Lietuvoje ir užsienyje atlikta itin mažai tyrimų Grybų švenčių, jų rengimo motyvacijos temomis. Nors užsienio šaltinių apie festivalių turizmą užsienio bei Lietuvos akademinių tyrimų lauke apstu, Lietuvoje vis dar per mažai ištyrinėtas mikoturizmas kaip turizmo rūšis. Apie grybavimo festivalius pasaulyje tyrimų atlikta gana nedaug, didžioji dalis jų – Ispanijoje. Lietuvoje tiek grybavimas kaip Lietuvos nematerialiojo paveldo dalis, tiek grybų festivalių turizmas yra menkai ištyrinėtas sritys. Nepaisant to, kad Varėnos grybų šventė yra didžiausias tokio tipo festivalis Lietuvoje ir sulaukia daug dėmesio viešajame gyvenime, akademinių tyrimų lauke informacijos apie šį renginį pasigendama.

Šio **darbo tikslas** – išsiaiškinti grybų festivalių Lietuvoje rengimo motyvus, remiantis Varėnos grybų šventės atveju. Šio **darbo uždaviniai** yra, remiantis moksline literatūra, apžvelgti festivalių turizmą; remiantis kiekybiniu tyrimu – dviem ekspertiniais interviu, išsiaiškinti Varėnos grybų šventės rengimo motyvus ir palyginti šios šventės rengimo motyvus ankstyvaisiais (1987-1978) festivalio rengimo metais ir šiemet.

Pasirinkti **tyrimo metodai** – tai mokslinės literatūros šaltinių analizė bei sisteminimas ir kokybinis tyrimas – ekspertinis interviu. Ekspertinis interviu imamas iš dviejų Varėnos grybų šventės organizatorių – asmens, kuris dalyvavo rengiant šį festivalį pirmaisiais jo organizavimo metais, ir asmens, kuris dalyvauja Varėnos grybų šventės organizavimo procese pastaruosius penkerius metus. Šiems respondentams užduodami klausimai apie grybų šventės organizavimo motyvus. Respondentų atsakymai į klausimus analizuojami, sisteminami ir lyginami, siekiant išsiaiškinti buvusius ir esamus Grybų šventės organizavimo motyvus, o pagal gautus duomenis pateikiamos tyrimo išvados.

Tyrimo rezultatai. Išsiaiškinti Varėnos grybų šventės motyvai ir jų pobūdžiai. Taip pat pastebėta, kad šio festivalio visų laikų organizatorius labiausiai motyvuoja kultūriniams priskirtini motyvai. Tyrimas parodė, kad pirmąsias Grybų šventes labiau motyvavo organizatorių dėmesys sportui, o šių dienų šventes – dėmesys ekologijai ir tvarumui.

LITERATŪROS APŽVALGA

Pastaruosius pusšimtį metų, populiarėjant festivalių turizmui pasaulyje, vis daugėja tyrimų – dažniausiai atvejo analizių ir teorinių apibrėžimų festivalių tema. Taip pat ir mikoturizmas literatūroje susilaukia vis didesnio, nors ir negausaus dėmesio (Büntgen, Latorre, Egli, Martínez-Peña 2017; Burneika, Skorupskas, Charzyński, Świtoniak 2015).

Nėra vieningo klasifikacijos modelio, kuri tiksliai ir neginčytinai apibrėžtų festivalių vietą turizmo klasifikavimo sistemoje. Kai kurie autoriai, pavyzdžiui, Cudny (2013), festivalių turizmą siūlo laikyti savarankiška turizmo rūšimi, o kiti, tokie kaip D. Getz (2007), jį priskiria prie renginių turizmo ir festivalių turizmą laiko renginių turizmo atšaka. D. Getz išskiria 7 renginių grupes: privačius renginius, laisvalaikio (*recreational*) renginius, sportines varžybas, edukacinio ar mokslinio pobūdžio renginius, verslo ir mainų renginius, menų ir pramoginius renginius, politinius ir valstybinius renginius ir galiausiai – kultūrines šventes. Į pastarąją grupę, remiantis D. Getz, patenka religiniai renginiai, karnavalai, minėjimai ir festivaliai. Verta atkreipti dėmesį į tai, kad autorius šias grupes išdėlioja į schemą pagal jų masiškumo spektrą: vienoje schemos pusėje – savo forma masiškiausia renginiai, kitoje – uždaresni renginiai, kuriems reikalingi konkretūs socialiniai ratai ar profesiniai gebėjimai, srities išmanymas (pavyzdžiui, į sporto rungtynes eis tik tie, kas išskirtinai domisi futbolu, o į mokslinę konferenciją rinksis daugiausia mokslininkai). Tuo tarpu festivaliai D. Getz‘o schemoje, lyginant su kitais renginių tipais, yra atviri masių įsitraukimui. Varėnos grybų šventės atveju, nors šis renginys ir organizuojamas grybavimo tradicijos entuziastų, grybus ragauja ir muzikinių pasirodymų šventės metu klausosi masės, joje gali dalyvauti visi asmenys be pernelyg aukšto įsitraukimo barjero, todėl, remiantis D. Getz, Grybų šventė yra laikytina festivaliu.

Nors festivaliai, kaip renginių rūšis, imti tyrinėti tik XX a., festivaliams artimos renginių ar masinių švenčių apraiškos aptinkamos praktiškai kiekvienoje kultūroje ir epochoje. Mums įprasto termino *festivalis* šaknis kildinama iš lotyniškojo *festum*. Išties lotynų kalboje vartoti du *festivaliui* artimi sinonimai: *festum*, suprantamas kaip visuotinis džiaugsmas, linksmybės bei šėlsmas, ir *feria* – susilaikymas nuo darbo dievų garbei (Falassi 1987).

Felassi siūlo vartoti antropologijoje, psichologijoje, sociologijoje ir kt. socialinių mokslų disciplinose priimtiną festivalio apibrėžimą: *periodiškai atsikartojantis socialinis įvykis (proga) į kurį įvairiomis formomis, per koordinuotas renginių serijas tiesiogiai ar netiesiogiai įsitraukia tam tikros bendruomenės nariai, susaistyti etninių, lingvistinių, istorinių, religinių ryšių ar bendros pasaulėžiūros*. Tai galima pritaikyti ir grybų festivalių, taip pat ir Varėnos grybų šventės, atveju. Šventė yra periodiška, nes vyksta kiekvieną rugsėjį arba spalį, šventės metu vyksta daug smulkių renginių, į šventę dalyviai gali įsitraukti tiesiogiai (dalyvauti grybavimo čempionatuose, ragauti grybus), taip pat ir netiesiogiai (stebėti koncertą, renginio dalių transliacijas iš namų), šventės centriniai dalyviai ir organizatoriai yra daugiausia Varėnos rajono ir regiono aplinkinių kaimiškų vietovių bendruomenės nariai, suvienyti istorinio ryšio – siekio puoselėti ilgametę šilinių dzūkų grybavimo tradiciją ir išlaikyti jos, kaip nematerialiojo kultūros paveldo, tęstinumą.

A. Fallasi festivalius nagrinėja antropologiniu požiūriu, taigi remdamasis šiuolaikinėmis anglų ir romanų šeimų kalbomis, kurias skaitytojams pateikia kaip Vakarų kultūros atspindį, jis išskiria 5 apibendrintas festivalio reikšmes tose kalbose: (1) sakralus laikotarpis, kurio metu atliekami specialiai jam skirti ritualai; (2) žymiai asmenybei, garsiam įvykiui ar reikšmingo produkto derliaus užderėjimui skirtas kasmetinis renginys; (3) kultūrinis renginys, kurį sudaro meniniai pasirodymai, dažnai paskirti tam tikram jų žanrui ar atlikėjui; (4) mugė; (5) bendras visuotinis linksmumas, šventiška nuotaika. Grybų festivaliai Lietuvoje idealiai atitinka (2) reikšmę, tarp kurios sąlygų minimas reikšmingas produktas yra kiekvieną rudenį renkami valgomieji miško grybai.

Autorius festivalius pagal vietą klasifikuoja į kaimo ir miesto, taip pat pagal galių ir socialines roles į festivalius, liaudies organizuojamus liaudžiai, festivalius valdžios įstaigų (ang. establishment) organizuojamus valdžios įstaigoms, liaudies organizuojamus festivalius valdžios įstaigoms ir liaudies organizuojamus festivaliai prieš valdžios įstaigas (Falassi 1987). Vienas pirmųjų festivalius bandžiusių klasifikuoti autorių Durkheim'as (1965) festivalius pagal temą suskirstė į pasaulietinius ir religinius. Pastaraisiais dešimtmečiais pasaulietinių festivalių temų įvairovė gerokai pagausėjo, taigi konkretesnis ir aktualesnis yra šiuolaikinis Cudny, Korec, Rouba (2012) pasiūlytas festivalių skirstymas pagal temą į religinius, derliaus ar ūkio bei į meno festivalius (žr. pav. 1). Pagal temą pastarųjų autorių klasifikacijos schemoje Varėnos grybų šventė idealiai atitinka derliaus ar ūkio festivalio kategoriją. Beje, Cudny, Korec ir Rouba požiūris dėmesiu derliaus ar ūkio festivaliams yra panašus į ankščiau minėtas Felassi išskirtas festivalių kategorijas pagal termino *festivalis* vartojimo reikšmes.

1 pav. **Festivalių klasifikacijos pagal Durkheim (1965) ir Cudny, Korec, Rouba (2012) palyginimas.**

Nors festivaliai kaip renginiai dažnai sulaukia teoretikų dėmesio, tyrinėtojų akiratyje itin retai atsiduria grybavimo festivaliai. Lietuvoje pavyko rasti tik vieną straipsnį grybų festivalių ar mikoturizmo (grybų turizmo) tema, nepaisant to, kad grybavimo tradicija Lietuvoje gaji ir grybavimo šventės vyksta keliose Lietuvos vietose. Burneika, Skorupskas, Charzyński, Świtoniak (2015) tyrinėjo grybų festivalius Lietuvoje ir išskyrė juos kaip atskirą šioje šalyje vykstančių festivalių kategoriją. Šių autorių teigimu, Lietuvai būdingos keturios festivalių rūšys: (1) semi-katalikiški festivaliai, turintys krikščioniškas šaknis, (2) su konkrečios vietovės amatais susiję festivaliai, (3) *naujoviškų* kultūrinių tradicijų festivaliai, tokie kaip „Vilnius Jazz“, (4) festivaliai, susiję su gamtos dovanomis, kuriems galima priskirti ir grybų festivalius. Autoriai taip pat pastebi, kad šiai lietuviškų festivalių kategorijai būdinga puoselėti savo krašto kulinarinį paveldą.

Užsienio literatūroje stinga informacijos apie grybų festivalius. Kita vertus, yra ir išimčių, pavyzdžiui, Pirėnų pusiasalyje daugybę metų palaikoma triufelių rinkimo tradicija: Ispanijoje kasmet vyksta Gastronominis ir kiti grybų festivaliai, mokslinėje literatūroje apie gastronominį paveldą sulaukiantys šiek tiek dėmesio (Fusté-Forné 2019).

Literatūroje daug informacijos apie dalyvavimo festivaliuose motyvus, tačiau tyrimų apie jų organizavimo motyvus atlikta gerokai mažiau. D. Getz, sistemindamas įvairių autorių atliktas festivalių atvejų analizes, daro išvadą, kad vieni svariausių motyvų renginių organizatoriams yra paskatinimas iš renginio partnerių – viešbučių savininkų, siekiančių parduoti savo paslaugas turistams ir abipusis bendradarbiavimas su kitais vietiniais turizmo sektoriaus verslais, vietovės,

kurioje vyksta renginys, organizatorių ar vietovės įvaizdžio formavimas bei garsinimas medijose, teigiamas renginių poveikis turistų srautų plėtrai į tam tikrą vietovę (Getz 2007). Priešingai nei D. Getz, kuris akcentuoja į pelną ir komercinę sėkmę orientuotus renginių organizavimo motyvus, Cudney išskiria motyvus, orientuotus į teigiamą festivalių poveikį turizmui ir aplinkai, kaip siekį propaguoti gamtos apsaugą, palaikyti materialiąją ir nematerialiąją kultūrą, suteikti pramogas turistams, daryti teigiamą įtaką vietos turizmo infrastruktūrai, įgauti patirties ir galimybių įgyti naujų įgūdžių, tolerancijos, skatinti kitų kultūrų supratimą. Deja, trūksta tyrimų, kuriuose organizatorių būtų teiraujamasi, kas juos asmeniškai motyvavo įsitraukti į renginių, ypatingai – festivalių, organizavimo veiklą, juolab nėra ištyrinėta, kas motyvavo į organizacinį procesą įsitraukti esamus ar buvusius grybų festivalių rengėjus.

TYRIMO METODOLOGIJA

Kokybinio tyrimo metu buvo pasirinkti du Varėnos grybų šventės organizaciniuose procesuose dalyvavę asmenys ir iš jų paimtas klausimyno tipo ekspertinis interviu apie šios šventės rengimo motyvus.

Festivalį kasmet organizuojančio Varėnos kultūros centro viešųjų ryšių atstovė ekspertiniams interviu rekomendavo Varėnos kultūros centro direktorę Jurgitą Keršienę (toliau – ekspertę A), vadovaujančią Grybų šventės organizaciniams darbams pastaruosius keletą metų, ir vieną iš 1987 m. vykusios ir 1997 m. atgaivintos šventės iniciatorių, šią dieną nebeįsitraukiantį į Grybų šventės organizacinius procesus, buvusį Varėnos merą Vidą Mikalauską (toliau – ekspertą B). Šiems respondentams buvo užduoti klausimai apie Varėnos grybų šventės rengimo motyvus. Taigi, eksperto A atsakymai reprezentuoja pirmąsias Varėnos grybų šventes iki 1997 m. imtinai, o eksperto B – paskutiniąsias. A ir B atsakymai buvo sisteminami, atrandant bendras tendencijas, ir lyginami, siekiant atrasti motyvų skirtumus bei panašumus tarp Grybų šventės organizavimo pirmaisiais jos rengimo metais ir dabar.

TYRIMO REZULTATAI IR DUOMENŲ ANALIZĖ

Varėnos grybų šventės rengimo motyvai

Remiantis respondentų atsakymais, pastebėta, kad tiek A, tiek B ekspertų įvardinti motyvai pagal temą gali būti klasifikuojami į 7 grupes: dvasinius/psichologinius, kultūrinius, edukacinius, įvaizdžio formavimo, fizinius, ekonominius, aplinkosauginius. Dvasiniai/psichologiniai motyvai apima motyvus, susijusius su psichologine žmonių pasaulėžiūra, jų vidiniu pasauliu; kultūriniai motyvai siejami su krašto paveldu, kultūra ir istorija; edukacinių motyvų grupė apjungia motyvus, susijusius su žinių teikimu ir įgijimu; įvaizdžio formavimo motyvai susiję su miesto ar savivaldybės komunikacija bei reprezentacija; fiziniai motyvai apima sveikatingumo ir sporto temas; ekonominiai motyvai sietini su įplaukas į miesto biudžetą generuojančio turistinio ir kitokio verslo skatinimu; aplinkosauginių motyvų grupė apima tuos motyvus, kurie susiję su žmogaus veiksnių gamtinei aplinkai mažinimu ar švelninimu, ekologija, tvarumu ir jo skatinimu. Lentelėje apačioje (1 lent.) yra pateikta, kiek kokių motyvų priskirta kuriai minėtai grupei. Šalia kiekvieno motyvo skliaustuose nurodytas motyvą pateikęs ekspertas.

1 lentelė

Ekspertų A ir B pateikti motyvai, suskirstyti į grupes pagal temą

Motyvų grupė	Ekspertų pateikti motyvai
Dvasiniai/psichologiniai motyvai	Žmonių santykio su gamta puoselėjimas (B); dzūkų nuoširdumas ir atvirumas (B); artimo santykio tarp žmonių kūrimas (B); sąlygų žmonių saviraiškai sudarymas (A).
Kultūriniai motyvai	Krašto autentikos išryškinimas (A); autentiško krašto kulinarinio paveldo parodymas visuomenei (A, B); Varėnos rajono seniūnijų tautodailininkų sugebėjimų parodymas (A); šilinių dzūkų grybavimo tradicijos, įtrauktos į Lietuvos nematerialiojo paveldo sąvadą,

	skatinimas (A, B); senųjų tradicijų perėmimas (B); vietovės istorijos pristatymas (B); vietinių dainų pristatymas (B); senųjų amatų pristatymas (B).
Edukaciniai motyvai	Grybų pažinimo skatinimas (B).
Įvaizdžio formavimo motyvai	Išsiskyrimas iš kitų savivaldybių (A); Varėnos miesto parodymas užsienio šalių ambasadoriams, žurnalistams (A); Varėnos miesto įvaizdžio kūrimas (A, B); Varėnos potencialo parodymas Lietuvai (A); Varėnos įvaizdžio kūrimas prieš užsienio šalių atstovus (A).
Fiziniai motyvai	Sportinės veiklos skatinimas (A); sveikatingumo skatinimas (A).
Ekonominiai motyvai	Turizmo Varėnoje gyvinimas (A, B); gamtinio, pažintinio ir sportinio turizmo skatinimas (A).
Aplinkosauginiai motyvai	Tvaraus grybavimo įpročių skatinimas (A); darnaus turizmo idėjos vystymas (B); ekologijos skatinimas (B); žmogaus ir gamtos tvaraus santykio stiprinimas (B).

Pastebėta, kad didžioji dalis respondentų pateiktų motyvų yra kultūriniai (8) ir kiek mažesnę, tačiau didelę dalį sudaro įvaizdžio formavimo motyvai (5). Ekspertai pateikė tokį patį kiekį dvasinių/psichologinių (4) bei aplinkosauginių (4) motyvų. Pateikta nedaug ekonominių (2) ir fizinių (2) motyvų, o mažiausiai – vos 1, pateiktas edukacinio pobūdžio. Taigi, motyvų kiekis kiekvienoje grupėje sudaro įspūdį, kad Varėnos grybų šventės rengėjai buvo labiausiai paveikti paskatos puoselėti Varėnos krašto kultūrą.

Organizatorių motyvacija ankščiau ir dabar

Prieš pereinant prie A ir B ekspertų įvardintų motyvų panašumų ir skirtumų analizės, svarbu turėti omenyje tai, kad tyrimas nebuvo kiekybinis, o atsakymuose į klausimus pasireiškė skirtingas kiekvieno iš šių dviejų respondentų minčių dėstymo stilius. Ekspertas A į klausimus atsakinėjo žodžiu ir gausiai išsiplėsdamas, kalbėdamas abstraktesnėmis sąvokomis, o ekspertė B į klausimus pasirinko atsakyti raštu, konkrečiais ir lakoniškais atsakymais, nepateikė daug smulkių detalių. Vis dėlto A ir B ekspertų pateiktos informacijos užtenka įžiūrėti akivaizdžius panašumus ir skirtumus tarp Varėnos grybų šventės organizavimo motyvų pirmajame jos rengimo dešimtmetyje ir dabar.

Kaip aiškėja iš susistemintos informacijos tiek ankstyvųjų, tiek šiandieninių Varėnos grybų švenčių rengimą labiausiai motyvavo siekis puoselėti krašto kultūrą – ekspertas A šį motyvą paminėjo 6 kartus, o B – 5. Ekspertas A interviu metu akcentavo tai, kad organizuojant vienas pirmųjų švenčių šilinių dzūkų grybavimo tradicijos dar nebuvo įtrauktos į Lietuvos nematerialiojo paveldo sąvadą, tačiau ir ankščiau, ir pastarąjį dešimtmetį minėta tradicija buvo paskata Grybų šventės organizatoriams. Be šio motyvo senąsias Grybų šventes reprezentuojantis ekspertas A taip pat akcentavo kulinarinį paveldą ir išskirtinius vietinių tautodailininkų sugebėjimus, o ekspertė B minėjo su istorija susijusius motyvus: senąsias dainas, amatus, vietovės istorijos pristatymą. Nepaisant skirtingų minimų motyvų, bendras vaizdas nekinta: tiek prieš 25-35 metus, tiek šiemet Varėnos krašto kultūrinis savitumas, tradicijos išlieka svarbiausi motyvai rengiant Grybų šventę.

Iš 1 lentelės akivaizdu tai, kad šių dienų Grybų šventės organizatorė skyrė gerokai daugiau dėmesio dvasiniams/psichologiniams motyvams vardinti, nei seniau šventę organizavęs ekspertas A, kuris tepaminėjo saviraiškos galimybių sudarymą. Tačiau nėra aišku, kiek šie atsakymai atspindi realią situaciją, kiek respondentų asmeninius interesus ir vertybes. Norint išsamiai ir tiksliai išsiaiškinti situaciją apie psichologinių motyvų kaitą rengiant Varėnos grybų šventes, reikėtų atlikti kiekybinį tyrimą.

Stebėtina tai, kad abu ekspertai beveik neužsiminė apie su visuomenės švietimu susijusius motyvus, išskyrus respondentę B, paminėjusią grybų pažinimo skatinimą. Kita vertus, didelė dalis kultūrinių motyvų (autentiško krašto kulinarinio paveldo parodymas visuomenei, vietovės istorijos pristatymas ir kt.) taip pat yra savaip orientuoti į visuomenės švietimą. Taigi galima daryti išvadą,

kad edukaciniai motyvai užima svarbią vietą tiek senosiose, tiek vėlyvosiose grybų šventėse, tačiau kiek labiau – šiais laikais.

Neginčytina, kad Varėnos grybų šventė yra bene labiausiai šį miestą garsinantis reiškinys, tačiau ekspertas A gerokai labiau akcentavo vietos įvaizdžio formavimo motyvą nei ekspertė B. Vis dėlto nereikėtų šių duomenų priimti pernelyg apibendrintai – svarbu turėti omenyje, kad respondentas A ilgą laiką ėjo šio miesto mero pareigas, taigi tai galėjo turėti reikšmės jo asmeniniam požiūriui į paties atsakymus. Vis dėlto abu respondentai atsakymuose paminėjo miesto įvaizdžio kūrimą, tačiau pasirinko skirtingus motyvų sukonkretinimo lygius. Panašu, kad tiek dabar, tiek ankščiau reikšmės turėjo siekis formuoti Varėnos įvaizdį, respondento A žodžiais, sukurti miesto *vizitinę kortelę*.

Vienoje iš motyvų grupių ryškėja akivaizdus skirtumas tarp ankstyvųjų ir pastarųjų Grybų švenčių. Kaip teigė ekspertas A, Varėnos grybų šventė 1987 m. užgimė pirmiausia kaip į fizinę veiklą orientuotas sportinis renginys, kurio metu taip pat vyko orientacinės sporto varžybos „Nuotaika“. Atkūrus šventę po ilgo laiko, orientacinės varžybos nebevyko, tačiau pradėtos rengti į fizinę festivalio dalyvių veiklą orientuotos grybavimo varžybos. Šis motyvų skirtumas ryškėja ir 1 lentelėje, kurioje matomi tik respondento A pateikti fiziniai motyvai.

Abu respondentai minėjo turizmo skatinimą, tik respondentas A juos įvardijo konkrečiau – kad tai yra gamtinis, sportinis ir fizinis turizmas.

Jei tikslas palaikyti fizinį aktyvumą labiau motyvavo pirmųjų švenčių rengėjus, paskutinioji, aplinkosauginių motyvų lentelės sekcija atskleidžia kiek kitokią situaciją aplinkosaugos klausimu. Juo ekspertė B akcentavo ekologijos, tvarumo, darnumo idėjas kaip organizatorius motyvuojančius faktorius. Tuo tarpu respondentas A pokalbio metu tepaminėjo paisęs tvarių grybavimo įpročių skatinimo – įpročių, susijusių su tradicinėmis grybavimo priemonėmis, tokiomis kaip *kašikas* (pintinė) vietoje plastikinių maišelių. Taigi, požiūrio į aplinkosaugą srityje pastebimi dideli šventės organizavimo motyvacijos pokyčiai.

IŠVADOS

Grybų festivaliai Lietuvoje, taip pat ir Varėnos grybų šventė, priskirtini prie Lietuvai būdingų festivalių, rengiamų gamtos teikiamų dovanų, derliaus šventimui ir kulinariniam jo panaudojimui.

Tyrimo metu išsiaiškinta, kad visų laikotarpių Varėnos grybų šventės organizatorius motyvavo rengti šį festivalį įvairūs dvasiniai/psichologiniai, kultūriniai, edukaciniai, įvaizdžio formavimo, fiziniai, ekonominiai ir aplinkosauginiai motyvai. Tačiau labiausiai iš minėtųjų organizatorius veikė kultūriniai motyvai. Taip yra ypač dėl to, kad šilinių dzūkų grybavimo tradicijos laikomos nematerialiuoju kultūros paveldu ir yra įtrauktos į Lietuvos nematerialiojo paveldo sąvadą.

Tai pat išsiaiškinti 1987-1997 m. ir šiandieninės Varėnos grybų šventės organizavimo motyvų skirtumai. Senieji šventės rengėjai buvo labiau motyvuoti siekio skatinti fizinį aktyvumą, sportinį turizmą nei šių dienų organizatoriai ir, priešingai nei jie, rengė orientacines sporto rungtynes. Dar vienas skirtumas pastebėtas organizatorių požiūryje į ekologiją ir tvarumą – šių dienų Varėnos grybų šventės rengėjai jį laiko vienu svarbiausių šventės organizavimo motyvų, kai senieji organizatoriai apie ekologiją, tvarumą beveik neužsimena.

LITERATŪRA

1. Burneika, D., Skorupskas, R., Charzyński, P., & Świtoniak, M. (2015). Cultural Tourism in Lithuania–Experiencing Culinary Heritage in Regional Feasts.
2. Büntgen, U., Latorre, J., Egli, S., & Martínez-Peña, F. (2017). Socio-economic, scientific, and political benefits of mycotourism. Ecosphere, 8(7), e01870.
3. Cudny, W. (2013). Festival tourism–the concept, key functions and dysfunctions in the context of tourism geography studies. Geographical journal, 65(2), 114 p.

4. Cudny, W. (2014). The Phenomenon of Festivals: Their Origins, Evolution, and Classifications. *Anthropos*, *109*(2), 640–656.
5. Durkheim, E. (2016). The elementary forms of religious life. In Social Theory Re-Wired (pp. 52-67). Routledge.
6. Falassi, A. (1987). Festival: Definition and morphology. Time out of Time: Essays on the Festival, 1, p. 2.
7. Fusté-Forné, F. (2019). Seasonality in food tourism: wild foods in peripheral areas. Tourism Geographies. 9-10 p.
8. Getz, D. (2008). Event tourism: Definition, evolution, and research. Tourism Management, 29 (3): p. 417.

REASONS AND MOTIVES FOR ORGANIZING MUSHROOM FESTIVALS IN LITHUANIA: THE CASE OF VARĖNA MUSHROOM FESTIVAL

***MONIKA SADAUSKAITĖ*[1]**
Advisor – assoc. prof. dr. Regina Navickienė[2]
[1]Vytautas Magnus university, Art history department
[2]Kolping University of Applied Sciences

SUMMARY

Mushroom festivals have been held in Lithuania for many years. Perhaps the most well-known of them is the traditional Varėna mushroom festival held every year in South-Eastern part of Dzūkija region. This study is intended to find out the motives behind the organization of mushroom festivals in Lithuania and the change of these motives over time, based on the case of the Varėna Mushroom Festival. During the qualitative research, expert interview questions were asked to two organizers of the aforementioned festival - the holder of the current Varėna Mushroom Festival and the initiator of the first Varėna Mushroom Festival. This helped to identify specific motives for the Varėna mushroom festival. It has also been noticed that the organizers of this festival are mostly motivated by cultural reasons. The research showed that the organizers of the early Varėna Mushroom Festivals were much more motivated by the organizers' focus on sports, while today's festival holders are much more motivated by focus on ecology and sustainability.

***Keywords**: mycotourism, festival tourism, mushroom hunting, sustainability.*

LIETUVOS PARTIZANINIO KARO (1944-1953) TEMATIKOS ŽYGIŲ, ĮVYKUSIŲ 2022 METAIS, YPATUMAI

***KAROLINA SADINAUSKAITĖ*[1]**
Konsultantė – doc. dr. Regina Navickienė[2]
[1]Vytauto Didžiojo universitetas
[2]VšĮ Kolpingo kolegija

ANOTACIJA

Šiame tyrime analizuojami Lietuvos partizaninio karo (1944-1953) tematikai skirtų viešų pėsčiųjų žygių, įvykusių per 2022 metus Lietuvos teritorijoje, ypatumai. Tikslas yra nustatyti minėtais metais įvykusių Lietuvos partizaninio karo (1944-1953 m.) tematikos žygių ypatumus: keliami klausimai, kokie apibendrinantys bruožai gali būti pastebėti žygių pasiskirstyme erdvėje; ką galima išskirti kaip dažniausius tokių žygių organizatorius ir galiausiai, kokiems asmenims ar kovotojų vienetui didžioji dalis per šiuos metus įvykusių žygių yra skirta pagerbti bei atminti. Tyrimo metodai - mokslinės literatūros ir kitų šaltinių analizė, kriterinės imties tyrimo objektų mišrios prieigos analizė. Gauti rezultatai ir surinkti duomenys apie įvykusius 27 žygius nurodo šiuos ypatumus: 1. teritoriniu požiūriu, Utenos, Kauno, Alytaus ir Panevėžio apskritys pirmauja šios tematikos žygių rengime. Joms nusileidžia Tauragės, Klaipėdos, Vilniaus ir Šiaulių apskritys. 2. Organizacijų ar įstaigų, kurios yra pasižymėję partizaninės tematikos žygių rengime, yra nedaug - tai „Atrask Prienus“ (4 žygiai) ir Lietuvos Šaulių sąjunga (3 žygiai), visi kiti žygiai yra skirtingų rengėjų. 3. 51 proc. visos žygių imties yra skirti kovotojų junginiams, o mažesnė dalis – pavieniams kovotojams – didžiumoje atvejų, tai žinomi savo darbais asmenys, apygardų vadai ir deklaracijos signatarai, ypač, apie kuriuos yra gausu informacijos. Vietinės reikšmės asmenims žygių nedaug, tik vienas iš 27.

Raktiniai žodžiai: *žygiai, istorinės vietos, turizmas.*

ĮVADAS

Tyrimo aktualumas. Kiekvienais metais gausėja žygių, skirtų nagrinėti istorinėms tematikoms – didelę jų dalį užima žygiai, skirti atminti, pagerbti ar tiesiog susipažinti su Lietuvos partizaninio karo istorija ir su ja susijusiomis garsiomis asmenybėmis (likusi istorinių žygių dalis liečia holokausto, Lietuvos nepriklausomybės kovų ar XIX a. sukilėlių ir kt. temas) jie pritraukia didelius skaičius įvairaus amžiaus žmonių, juos organizuoja įvairiausios įstaigos bei iniciatyvūs žmonės – nuo Šaulių sąjungos, vietinių mokymosi įstaigų iki pavienių partizanų giminaičių, todėl svarbu tirti šį vis populiarėjantį istorijos, gamtos bei turizmo sankirtos tašką. Susidomėjimas žygiais pėstiesiems yra pastebimas ne tik Lietuvoje, tai masinis reiškinys – žygiavimas įgauna svarbą, nes yra praktikuojamas kaip sveikatinimo, geros savijautos, poilsio ir edukacinė veikla (Acevedo-Duque, Á., Llanos-Herrera, G. R., García-Salirrosas, E. E., Simón-Isidoro, S., Álvarez-Herranz, A. P., Álvarez-Becerra, R., & Sánchez Díaz, L. C. (2022).) Tirti istorinės temos žygių tendencijas yra svarbu siekiant pažinti žmonių poreikius šioje srityje; taip pat tai gali pasitarnauti kaip savotiškas visuomenės nuotaikų indikatorius, parodantis, kokiomis asmenybėmis – kovingomis ar taikesnėms - žmonės domisi, kurie naratyvai yra artimesni – kančios ar pergalių; tokiu būdu galima įsigilinti į tvyrančias nuotaikas visuomenės mastu – tokia reikmė jau buvo iškelta sociologijos mokslo pradininko M. Weber, pristačiusio *erklärendes Verstehen*, empatija grindžiama supratimo vystymo, kuris nurodo galimybę tirti socialines tendencijas/veiksmus iš jos dalyvių veiksmų interpretavimo prasmės bei reikšmės atžvilgiu (Giddens, 2009); tokiu atveju visuomenės susidomėjimas pėsčiųjų žygiais partizaninio karo tematika yra reiškinys, kurio egzistavimą būtina interpretuoti.

Partizaninių žygių tematika yra glaudžiai susijusi su kaimo vietomis, atokesnėmis nuo pagrindinių miestų, ji yra taipogi, pagal savo specifiką, neatskiriama nuo miškų bei kitų gamtos objektų, kurie istorinės tematikos plotmėje įgauna kitokias reikšmes – pvz., strateginio taško, buvusių kautynių įamžinimo vietos, slaptų palaidojimų erdvės ir t. t. – taip paprasti, turisto ar žygeivio nesudominantys objektai staiga įgauna didelę vertę – istorikui atsekus duomenis ir

susiejus objektus su konkrečiomis karo istorijomis, jie tampa „pasakotojais“ ir „liudininkais“, įkvepiančiais susirinkusius žygeivius tirti istoriją, gerbti savo kraštą bei saugoti jo paveldą – taip iš pažiūros nepatrauklios erdvės tampa traukos vietomis bei patriotizmo laidininkais, vos yra atidengiama jų istorinė praeitis ir pristatoma visuomenei. Žygiai ir pilietinės iniciatyvos nėra negirdėtas fenomenas Lietuvoje: sovietmečiu KTU žygeivių klubas „Ąžuolas“ buvo pirmtakas šioje srityje, aktyviai susiejęs ir žygeivystę, ir patriotiškumą net režimo aplinkybėmis (Anglickienė, 2003).

Ištyrus konkrečiai 2022 m. (sausis-lapkričio pradžia) vykusius žygius galima panagrinėti įvairias tendencijas mažoje, vienų metų plotmėje – sužinoti, kurios organizacijos labiausiai pasižymėjo organizuojant tokius žygius; kuriose Lietuvos teritorijos dalyse jų vyko šiais metais gausiausiai, bei su kokiais partizanų junginiais ar konkrečiais kovotojais žygiai buvo siejami; tai yra svarbu norint ateityje užpildyti spragas (pvz., žinant, kuriame Lietuvos mieste žygių trūko, galima ten surengti ir užpildyti šią nišą, o norint organizuoti galimai šis tyrimas padės atrasti būtent tą organizaciją, kurį yra sukaupusi daugiausiai patirties ir yra kompetentingiausia minėtos tematikos žygių rengime).

Tyrimo problema. Kokie yra Lietuvos partizaninio karo (1944-1953) tematikos pėsčiųjų žygių, įvykusių 2022 metais, ypatumai?

Tyrimo tikslas. Nustatyti 2022 metais įvykusių Lietuvos partizaninio karo (1944-1953 m.) tematikos žygių ypatumus

Tyrimo uždaviniai. Nustatyti, koks kryptingumas gali būti fiksuotinas įvykusių žygių atžvilgiu erdvės plotmėje; įvardinti, kokios organizacijos ar įstaigos gali būti išskirtos minėtos tematikos žygių rengime; apžvelgti, kokia istorinių asmenybių įvairovė vyrauja minėtos tematikos žygiuose.

Tyrimo metodologija. Tyrimo metodai – mokslinės literatūros ir kitų šaltinių analizė, kriterinės imties tyrimo objektų mišrios prieigos analizė.

Tyrimo originalumas/tyrimo vertė. Tokio pobūdžio tyrimas yra nedažnai sutinkamas tarp lietuviškų straipsnių; žygių ypatumai Lietuvos kontekste yra gana nedaug tyrinėta tema – iš artimiausių tematikai egzempliorių verta paminėti Juditos Margevičienės (2019) magistro darbą, gintą iš su Rasų švente susijusių žygeivystės atvejų, Anglickienės Laimutės žygeivių klubo „Ąžuolas“ tyrimą (2006) bei iš turizmo bei vadybos srities – Bružaitės Agnės, Bružaitės Skaistės ir Tubučio Šarūno mokslinę publikaciją „fiziškai aktyvių turizmo produktų kūrimo galimybės Lietuvoje: pėsčiųjų žygių ir turistinių maršrutų regioniniuose parkuose atvejis“ (2015). Galima teigti, kad net ir tokios mažos apimties tyrimas yra vertingas jau dėl savo retumo ir temos svarbos.

TEORIJOS ANALIZĖ

Žygiai yra nuo turizmo neatsiejamas, vienas iš jo pagrindinių veiklos komponentų UNWTO (liet. - jungtinių Tautų Pasaulio turizmo organizacija) 2019 metų duomenimis, tačiau to priežastimi galima numatyti žygiavimo teikiamą naudą tiek pačiam žygeiviui (gera savijauta bei sveikatinimas) tiek vietovės vystymuisi, kadangi žygiavimas yra žymiai mažiau kenksmingas, palyginus su kitomis turizmo veiklomis (Scholl-Grissemann,. Peters,. Bichler., and Happ, 2022). Ši niša – turizmas, kuris yra gerinantis sveikatą – vis populiarėja pasaulyje; įprastai ši turizmo rūšis integruoja fizinį aktyvumą su atsipalaidavimo, relaksacijos galimybe protui, šalia įterpdami ir intelektualinius stimulus; sujungus šiuos tris komponentus atsiranda veikla, kuri pabrėžia rūpinimąsi asmens gerove per proto, kūno ir dvasios balansą (Rodrigues, Kastenholz & Rodrigues, 2010).

Lietuvoje turizmą reglamentuojantis turizmo įstatymas išskiria keletą sąvokų, susijusių su šia tema: tai „Turistinis žygis“ (organizuotas aktyvus keliavimas gamtinėje aplinkoje nauju ar žinomu maršrutu pažinimo, sveikatingumo ir (ar) sporto tikslais) ir „Žygio vadovas“ (asmuo, turintis atitinkamą pasirengimą, organizuojantis pasiruošimą žygiui ir šiam žygiui vadovaujantis) (*Lietuvos turizmo įstatymas, pirmas skirsnis, bendrosios nuostatos*) taipogi, visame įstatyme galime rasti kelias vietas, tiesiogiai susijusias su žygiais, pvz., „Lietuvos Respublikoje prioritetas

suteikiamas vietiniam (Lietuvos gyventojų kelionės bei turistiniai žygiai po šalį) ir atvykstamajam (užsienio piliečių kelionės Lietuvoje) turizmui (*4 straipsnis, turizmo plėtra*) o 24 straipsnyje randame pažymėtas švietimo ir mokslo ministerijos kompetencijas turizmo srityje, iš kurių antroji siejasi su žygių organizavimu: „kartu su vietos savivaldos ir apskrities valdymo institucijomis planuoja ir sudaro sąlygas organizuoti vaikų ir jaunimo nacionalinius ir tarptautinius turistinius žygius, keliones ir sąskrydžius moksleivių ir studentų atostogų metu, tvirtina moksleivių kelionių ir žygių organizavimo taisykles“. 31 straipsnyje, baigiamosiose nuostatose yra paskutinį kartą paminimi žygiai savaveiksmio turizmo kontekste: „savaveiksmis turizmas apima turistinių žygių, kelionių, sąskrydžių bei turistinių varžybų organizavimą ir vykdymą“. Galima teigti, jog turizmo įstatyme žygiams skiriamas dėmesys įrodo, jog žygiai kaip turistinė veikla išties užima svarbią vietą.

Tačiau kodėl Lietuvos turizmui žygiavimas galėtų būtų svarbus? Atsakymas galimai slypi pačioje žygių specifikoje: jei į žygius, kaip jau minėta aukščiau, asmenys leidžiasi siekdami sveikatos gerinimo, atsipalaidavimo bei ieškodami naujų žinių, reiškia, organizuojantys žygius turi turėti išteklius bei galimybes šiuos žygeivių poreikius patenkinti – šalis, kuri nori pritraukti turistus, turi turėti tam tinkamus išteklius; o šie ištekliai rodo mūsų suvokimą apie kompleksines vertes, sukurtas gamtos bei žmonių ir tinkamas kurti turistinį produktą (Damulienė, 2003). Šioje vietoje verta kalbėti apie Lietuvos gamtinius bei kultūrinio paveldo išteklius, kurie kartais net persipina: kultūros paveldas yra istorinė aplinka visais jos atžvilgiais, jai priklauso visi ten išlikę materialieji praeities žmonių veiklos reliktai ir gamtiniai dariniai, net ir augalija - parkai, želdynai, ar atminimui sodinti medžiai, pvz., (Markevičienė, 2020). Šio tyrimo tikslas nėra pateikti įrodymų, jog Lietuvoje yra gausu gamtinių ar kultūrinių paveldo objektų, tačiau žinotina, jog 2022 m. kultūros paveldo departamento duomenimis, į nekilnojamų kultūros vertybių registrą iš viso yra įtraukta 25 993 objektai, o pagal Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų valstybės kadastro 2022 metų duomenis, 2022 m. Lietuvoje buvo 701 valstybės saugomas gamtos paveldo objektas; taipogi, Lietuvoje yra 30 regioninių parkų, o iš visos respublikos teritorijos net (2020 m. duomenimis) saugomos teritorijos užima apie 11 521 km² plotą (apie 17,64 % visos šalies teritorijos) ir miškai (tokie populiarūs žygiavimui!) užima (2017 m. duomenimis) 33,5 proc. šalies teritorijos. Taigi matome, kad bent jau išteklių ir erdvių organizuoti žygius, ypač, jei akcentuojama gamtos svarba (sveikatos aspektas) Lietuva turi ką pasiūlyti.

Kiek detaliau verta pažvelgti į istorijos paveldo aspektą – istorinis paveldas bei paminklai gali būti panaudoti kaip ištekliai rengti žygiams ir istorinė žygių tematika yra plačiai žinoma užsienyje savo specifika. Žygius rengiant iš esmės sunku *neįterpti* į maršrutą bent vieno ar kelių istorijos paminklų, o ir „paveldo objektai ir istorinės vertės dažnai koegzistuoja su vietovėmis ir regionais, pasižyminčiais aplinkos bei kraštovaizdžio turtingumu“ (Ruiz-Jaramillo, García-Pulido, Montiel-Vega, Muñoz-Gonzalez, and Joyanes-Diaz, 2021), taigi tyrėjų nuomone, žygiams naudotini ištekliai puikiai derinasi kartu, be kita ko, ten, kur minimas istorinių erdvių lankymas, neapsieinama be bent minimalaus vaikščiojimo/žygiavimo – taip ir žygiavimas įsiinkorporuoja kaip sunkiai išvengiama dedamoji istorinio paveldo pažinimo, tyrinėjimo lauke: jungtis tarp vaikščiojimo ir paveldo yra ypatingai aiški pasivaikščiojimuose miestuose ir tuose paveldui tirti skirtuose maršrutuose, kurie tyrinėja urbanistinę istoriją, paveldo paminklus, meną, protesto judėjimus ir net atskirų žmonių gyvenimus; vaikščiojant atsiranda galimybė iš arti pažvelgti į istoriją, būti aktyviu dalyviu ir reflektuotoju; taip vaikščiojimas tampa metodu pažinti (Svensson, 2019).

Kodėl būtent partizaninis karas sulaukia tokio gausaus rengiamų žygių kiekių jau keletas metų? Nors tai nėra vienintelė istorinė tema, dominanti istorinio paveldu besidominčius žygeivius, galima pripažinti, kad kiekiu minėti žygiai lenkia kitos tematikos žygių gausą (pvz., per 2022 metus įvyko 27 vieši partizaninio karo tematiką pristatantys žygiai (neskaičiuojant uždaro rato – šaulių, kariškių žygių) tačiau – palyginimui - tik 5 žygiai įvyko knygnešystės istorijai atminimui (4 iš jų organizuoti „Istorinių ekskursijų agentūros „Knygnešiai“ ir 1 Valkininkų kultūros centro).

Peržiūrėjus Facebook bei muziejų tinklapiuose esančią informaciją, kvietimus į žygius bei jau įvykusių žygių atsiliepimus, buvo išskirti partizaninės tematikos žygių erdvių/maršrutų taškų :

- Asmenų palaidojimo/užkasimo vietos;
- Mūšių, susirėmimų vietos;
- Bunkeriai (atstatyti, išlikę arba tik iš duobių žemėje matomi);
- Pastatyti paminklai, įamžinimo vietos;
- Sodybų vietos, gyvenamieji pastatai, jų erdvės, kiemai.

TYRIMO METODOLOGIJA

Tyrimo metodai:

1) Mokslinės literatūros ir kitų šaltinių analizė;
2) Kriterinės imties tyrimo objektų mišrios prieigos analizė.

Metodologinė paradigma pasirinkta mišri – pasirinktos tematikos viešieji (t. y. tokie, prie kurių prisijungti pagal skelbimą gali ne tik specifinės žmonių grupės, pvz., šauliai ar korporantai) pėsčiųjų žygiai, įvykę per 2022 metus, bus analizuojami pagal tam tikrus kriterijus; tyrimo esmė yra ištirti įvykusių žygių imtį paplitimo erdvės, asmenų, kuriems yra dedikuoti, ir rengėjų plotmėje, ir taip išskirti ypatumus. Tyrimo tipas: case study approach (atvejo tyrimas); pasirinktas toks tipas dėl jo pritaikomumo: bus tiriami įvykę žygiai, tyrėjas yra stebėtojas iš šono, neprisidėjęs prie įgyvendinimo, tačiau siekiantis sužinoti ypatumus. Konkreti problema nebus sprendžiama praktine veikla, tačiau teorijoje bus pristatomi atrinkti ypatumai. Tyrimo imtis: kriterinė atranka (imties vienetai atrenkami pagal tam tikrus tyrėjo nustatytus kriterijus).

Žygių imtis buvo atrinkta pagal šiuos kriterijus: 1) įvykę per 2022 metus Lietuvos teritorijoje 2) susiję su Lietuvos partizaninio karo (1944-1953) istorija (t. y. skirti atminti, pagerbti) – minėta tema turi būti pakankamai išreikšta. 3) žygiai turi būti vieši, t. y. prie jų prisijungimas yra laisvas ir nesusijusiems su konkrečia vietove ar organizacija žmonėms, bei apie šį žygį turi būti įmanoma informacijos rasti internete, viešose, ne tik privačiose prieigose.

TYRIMO REZULTATAI IR DUOMENŲ ANALIZĖ

1 lentelė

2022 m. Lietuvoje įvykę viešieji žygiai partizaninio karo (1944-1953) tematika

Data	Erdvė	Asmuo	Organizuoja	Nr.
Sausio 9 d.	Marcinkonys, Varėnos r.	Juozas Vitkus Kazimieraitis, Dainavos ap.	J. V. Kazimieraičio giminės	1
Sausio 15 d.	Šilavotas, Prienų r.	Mini partizanų kunigas Antaną Mieldažį, Gelžinio Vilko rinktinės (Tauro apygarda) vadą Juozą Stravinską-Kardą, Žiedą, jo brolį Antaną Stravinską-Miškinį, Liudviką Dabrišių-Kareivį, Klemensą Straigį-Vikruolį ir daugelį kitų kovotojų iš to pačio junginio.	Atrask Prienus	2
Vasario 16	Marcinkonys, (nuo Puvočių iki Kasčiūnų), Varėnos r.	Skirta Dainavos apygardos partizanams	Marcinkonių daugiafunkciam centras, Marcinkonių kultūros centras, VšĮ „Marcinkonys“	3
Kovo 5 d.	Mačiūnai – Šaltiniškiai, Prienų r.	Skirta atminti Dainavos Apygardos vadą Vincą Daunorą-Ungurį, brolius Šalčius, kurių sodyboje veikė Geležinio Vilko rinktinės partizanų vado Tigro štabas, Tauro Apygardos Kęstučio kuopos vadą Kazį Pinkvartą-Dešnį.	Atrask Prienus	4
Kovo 12 d.	Kalesninkų k., Alytaus r.	Partizanų vado Vaclovo Voverio - Žaibo šimtmečiui (Dainavos apygarda).	Olita-Orany	5
Balandžio 9 d.	Klebiškio miškas,	Geležinio vilko rinktinė, degimų-vilkų kautynės (Tauro apygarda)	Atrask Prienus	6

	Prienų r.			
Gegužės 15 d.	Lekečiai, Šakių r.	Skirtas atminti Rūdšilio girioje žuvusiems partizanams Julijonui Būtėnui-Stėvei ir Petrui Jurkšaičiui-Beržui. Jiems pagerbti organizuotas pėsčiųjų žygis į Valkų kalvas. (Tauro apygarda)	Vietos bendruomenė, kuriai pagelbsti Krašto apsaugos savanorių pajėgų Šakių 205-osios pėstininkų kuopos savanoriai	7
Gegužės 15 d	Anykščių r.	Šarūno rinktinės partizanai minimi - Antanas Slučka-Šarūnas, Jurgis Urbonas-Lakštutis, Antanas Bagačiūnas-Žiedas (Dainavos apygarda)	Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro Istorinių tyrimų programų skyriaus vyriausiasis istorikas G. Vaičiūnas	8
Gegužės 15 d.	Andrioniškis, Anykščių r.	Karaliaus Mindaugo srities (Vytauto apygardos) partizanų vado Šarūno ir jo bendražygių pagerbimas.	Krašto apsaugos ministerija, Lietuvos kariuomenė, LGIRTC, Anykščių r. savivaldybė	9
Gegužės 21 d.	Šimonių giria, Anykščių r.	Rytų Lietuvos (Karaliaus Mindaugo) srities, Algimanto apygardos vadovybės pagerbimas	Lietuvos kariuomenės, Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerijos, Anykščių rajono savivaldybės ir Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro organizuojama	10
Gegužės 28 d.	Dievo krėslo miškas, Telšių r.	Šatrijos rinktinė (minimos Žemaičių apygardos Šatrijos rinktinės Žarėnų būrio partizanų 73-osios žūties metinės)	Žemaitijos šaulių 8- rinktinė	11
Birželio 11 d.	Dapkūniškių k., Molėtų r.	Balninkų partizanams atminti (Didžiosios Kovos apygarda)	VšĮ „Kaimynystės namai“ Balninkuose	12
Liepos 22 d. (nėra tikslu)	Marijampolė	Tauro apygardos partizanai	Vilkaviškio Verslo ir Turizmo centras	13
Rugpjūčio 11 d.	Žadeikių miškas, Pasvalio r.	Pasvalio krašto partizanai, vadovaujami Jono Alenčiko-Dragūno (pagal 1950 m. lapkričio mėn – paskutiniai duomenys – Vyčio apygarda).	TrenkTuras	14
Rugpjūčio 27 arba 28 d. (nurodytas paskutinis vasaros savaitgalis)	Plateliai, Plungės r.	Skirtas 78-osioms metinėms buvusiai Lietuvos laisvės armijos (LLA) „Vanagų“ karinei stovyklai paminėti (Žemaičių ap.)	Lietuvos šaulių sąjungos V. Putvinskio – Pūtvio klubo Klaipėdos skyrius kartu su Lietuvos laisvės armijos karių ir rėmėjų sąjunga.	15
Rugsėjo 10 d	Gitėnų miškas Panevėžio r.	Vilko būrio atminimui (Vyčio apygarda)	Panevėžio rajono savivaldybė	16
Rugsėjo 11 d.	Dvarašilio miškas, Vyžuonos, Utenos r.	Vytauto apygardos vado Vinco Kaulinio-Miškinio atminimas, Vyžuonų miestelio kapinėse palaidotų partizanų kapų lankymas.	Utenos Žalčio 909-os šaulių kuopos šauliai ir jaunieji šauliai	17
Rugsėjo 24 d.	Prienai, Šilavotas	Skirtas atminti Lietuvos laisvės kovas, susijusios su Šilavoto Davatkynu (greta to – atminti Jotvingių palikimą) Tauro apygarda	Atrask Prienus	18
Rugsėjo 24 d.	Žadeikiai, Moliūnai, Pasvalio r.	Skirtas poeto partizano Broniaus Krivicko 70-osioms mirties metinėms (Vyčio apygarda)	Pasvalio krašto muziejus	19
Rugsėjo 30 d.	Eržvilkas, Jurbarko r.	Stasiui Jarmalai atminti (buvęs gimnazijos direktorius, partizanas). Kęstučio apygarda	Eržvilko gimnazija	20
Spalio 1 d.	Kasčiūnai, Varėnos r.	Juozas Jakavonis - Tigras, Adolfas Ramanauskas – Vanagas. Dainavos apygarda	Korporacija Neo-Lithuania	21
Spalio 15 d.	Radviliškio r.	Žygis skirtas Lietuvos kariuomenės	Lietuvos gen. P. Plechavičiaus	22

		savanorių pergalės prieš Bermonto kariuomenę atminimui, tačiau šiemet taip pat skirtas Petro Bartkaus–Žadgailos ir Broniaus Liesio–Nakties 66–osioms žūties metinėms atminti (Prisikėlimo apygarda)	karių sąjungos Šiaulių rinktinė, Šiaulių Rėkyvos progimnazija.	
Spalio 23 d.	Raguvos miškas, Panevėžio r.	Skirta atminti partizanų poetą Bronių Krivicką – Vilnių (Vyčio apygarda)	LLKĮS	23
Spalio 29 d.	Salantai-Grūšlaukė, Kretingos r.	Skirta Kardo rinktinės (Žemaičių apygarda) vado Kazimiero Kontrimo-Montės 70-osioms žūties metinėms	VšĮ Ceklio kuršiai, Aurimas Rapalis	24
Lapkričio 2 d.	Elektrėnų r.	Didžiosios Kovos Apygardos partizanų pagerbimas; vado Jono Misiūno - Žalio velnio pagerbimas	Etmono mokykla	25
Lapkričio 2 d.	Viekšniai, Mažeikių r.	Žemaičių apygardos Alkos rinktinės partizanų Alberto Švažo - Vanago, Prano Šiuipio ir Šatrijos rinktinės Vyčio būrio Prano Šiuipio, Alberto Švažo ir Leono Jonuškio partizanų atminimui	Žemaitijos skautų organizacija	26
Lapkričio 13 d.	Kaišiadorių r.	Gegužinės štabas (Didžiosios kovos apygarda)	Rugilė Grendaitė	27

(Duomenų šaltinius žr. straipsnio pabaigoje)

2 lentelė

Žygių pasiskirstymas apygardų erdvių plotmėje

3 lentelė

Žygių pasiskirstymas Lietuvos apskrityse

Kryptingumas, fiksuotinas įvykusių žygių atžvilgiu erdvės plotmėje

Pagal lentelių duomenis galima susidaryti nuomonę, jog aptariamos tematikos žygių organizavimas kur kas labiau dažnas Utenos, Kauno, Alytaus ir Panevėžio apskrityse. Žymiai mažiau žygių rengiama Tauragės, Klaipėdos, Vilniaus ir Šiaulių apskrityse. Pagal žygių pasiskirstymą partizanų apygardų atžvilgiu, galima teigti, jog pirmauja susidomėjimas Dainavos ir Tauro apygardų istorija (šių apygardų teritorijos esamu metu yra siejamas su: Dainavos - Alytaus, Lazdijų ir Varėnos rajonais bei Tauro - Marijampolės, Šakių, Vilkaviškio rajonais) ir mažiausiai domimasi Kęstučio, Prisikėlimo, Algimanto apygardomis. Šių tendencijų priežastis nustatyti nėra šio tyrimo tikslas, tačiau tai verta ištirti ateityje.

Žygių rengėjai: Organizacijos ar įstaigos, kurios gali būti išskirtos minėtos tematikos žygių rengime

Žygių rengėjai pagal analizuojamus duomenis (žr. lentelė nr. 1) esti labai skirtingi, o tai apsunkina apibendrinančio bruožo paieškas. Manytina, jog jei tyrimas apimtų kelių metų imtį, išskirti ryškesnes tendencijas būtų lengviau. Tačiau esamais duomenimis remiantis, galima teigti, jog nei viena grupė – kariškų struktūrų (33 proc. visų žygių), į turizmą orientuotų (45 proc. visų įvykusių žygių) ar pavienių asmenų/civilių (22 proc. visų žygių) negali būti išskiriama kaip vienintelė, kuri rengia didžiąją dalį žygių Lietuvoje.

Kita vertus, galima išskirti keletą konkrečių organizacijų: pvz., „Atrask Prienus“ (4 žygiai), Lietuvos Šaulių sąjungą (3 žygiai) bei keletą „centrų“ – Marcinkonių kultūros centrą, Vilkaviškio verslo ir turizmo centrą, Gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimų centrą (iš viso 4 žygiai).

Istorinių asmenybių įvairovė

Žygių skelbimuose bei jau įvykusių žygių viešinime galima fiksuoti bruožą (lentelėje nr. 1 pateikti sutrumpinti žygio temos aprašymai), jog daugiau yra akcentuojamos kovotojų struktūrinio vieneto atminimas nei pavieniai asmenys. Iš visų 27 įvykusių žygių, pavienio asmens (ar dviejų) atminimui dedikuotų žygių pasitaikė 9. Žygių, kuriuose būtų akcentuojamas ir junginys, tačiau ir skelbimuose minimi konkretūs kovotojai, yra 4; daugiausia buvo žygių, kurių aprašuose figūruoja konkretus junginys (būrys, rinktinė) ar teritorinė skirtis (apygarda) – tačiau konkretūs asmenys neminimi – tokių net 14.

Taipogi, konkrečiam asmeniui skirtų žygių įvairovė yra įdomi, tačiau nėra netikėta: tai žinomi partizanai: partizanų poetas Bronius Krivickas – Vilnius, vadas Vaclovas Voveris – Žaibas, Juozas Jakavonis – Tigras, Juozas Vitkus – Kazimieraitis, Adolfas Ramanauskas – Vanagas, Jonas Misiūnas – Žalias Velnias, Kazimieras Kontrimas-Montė, Petras Bartkus–Žadgaila ir Bronius Liesis–Naktis ir kiti. Jų asmens pasirinkimą žygiams dedikuoti galima argumentuoti tiek asmens darbais (buvo vadai ar prisidėjo prie svarbių partizaninio karo momentų – apygardos kūrimo, ar buvo deklaracijų signatarai), tiek rašytų šaltinių apie juos buvimu, padedančiu visuomenei apie juos sužinoti daugiau, o per susipažinus geriau imti gerbti už pavyzdį (pvz., B. Krivicko išlikę eilės, A. Ramanausko „Daugel krito sūnų...“, kur minimas ir Kazimieraitis – Vitkus; Vaclovas Voveris – Žaibas žinomas ir iš Liogino Baliukevičiaus – Dzūko dienoraščio „Partizanai“). Juozas Jakavonis – Tigras, kitaip nei kiti minėti asmenys, išlaukė Lietuvos Laisvės ir buvo tapęs to laikmečio liudytoju jau dabartinės Lietuvos visuomenei; jo žinomumas ir partizaninė patirtis yra nemenkas argumentas, kodėl jo garbei yra skiriamas žygis.

IŠVADOS

1. Surinkus duomenis bei juos išanalizavus, galima išskirti kryptingumą žygių pasiskirstymo plotmėje: Utenos, Kauno, Alytaus ir Panevėžio apskritys pirmauja šios tematikos žygių rengime. Joms nusileidžia Tauragės, Klaipėdos, Vilniaus ir Šiaulių apskritys. Pagal žygių pasiskirstymą partizanų apygardų atžvilgiu (tiriant, kurių apygardų istorija sulaukia daugiau dėmesio) galima teigti, jog tai yra Dainavos (22 proc.) ir Tauro (18 proc.) apygardos ir mažiausiai rengiant žygius domimasi Kęstučio, Prisikėlimo, Algimanto apygardomis.
2. Organizacijų ar įstaigų, kurios yra pasižymėję partizaninės tematikos žygių rengime, kuris yra tęstinis, yra nedaug – tai „Atrask Prienus“ (4 žygiai) ir Lietuvos Šaulių sąjunga (3 žygiai). Bendra žygių imtis visgi yra rengiama labai skirtingų rengėjų ir dažnai po vieną kartą. Norint ištirti nuodugniau šį klausimą vertėtų tirti kelių metų įvykusius žygius, pvz., 2015-2022 m., tokiu atveju labiau išryškėtų dažniausi rengėjai.
3. Istorinių asmenybių įvairovė yra plati; žygiai, kurie skirti konkrečiam žmogui atminti, yra rengiami vis skirtingose vietovėse ir vis kitiems asmenims beveik nesikartojant (išimtis yra Bronius Krivickas – Vilnius, jo garbei yra net keli žygiai) todėl nustatyti, kurios apygardos kovotojai sulaukia tokio susidomėjimo dažniausiai, nėra įmanoma, tačiau galima kelti hipotezę, kad Dainavos apygardoje jie yra dažnesni. Visi asmenys, kuriems yra dedikuoti žygiai, yra daugiau ar mažiau žinomi visuomenėje, apie jų asmenis galima skaityti leidinius bei tyrimus – jie svarbūs pačiam partizaniniui sąjūdžiui, deklaracijos sukūrimui ar idėjinei kovai. Tik vienas žygis yra dedikuotas vietinės reikšmės, mažiau žinomam asmeniui (žygis nr. 20). Pastebima tendencija, jog populiariau žygius skirti kovotojų junginiams (51 proc. visos imties) o ne konkretiems asmenims.

LITERATŪRA

1. Acevedo-Duque, Á., Llanos-Herrera, G. R., García-Salirrosas, E. E., Simón-Isidoro, S., Álvarez-Herranz, A. P., Álvarez-Becerra, R., & Sánchez Díaz, L. C. (2022). Scientometric Analysis of Hiking Tourism and Its Relevance for Wellbeing and Knowledge Management. *International journal of environmental research and public health*, 19(14), 8534. https://doi.org/10.3390/ijerph19148534
2. Giddens, A. (2009*). Sociology* (6th Edition), Cambridge: Polity press
3. Anglickienė, L. (2003). Jaunimo kultūrinė rezistencija sovietmečiu: žygeivių klubas „Ąžuolas”. *Kauno istorijos metraštis,* 4, 165-176.
4. Rodrigues, Á., Kastenholz, E., & Rodrigues, A. (2010). Hiking as a relevant wellness activity - results of an exploratory study of hiking tourists in Portugal applied to a rural tourism project. *Journal of Vacation Marketing,* 16(4), 331–343. https://doi.org/10.1177/1356766710380886
5. Scholl-Grissemann, U., Peters, M., Bichler, B.F. and Happ, E. (2022), "Hiking tourism: educating hikers through the interpretation of on-site information and predicting precautionary behavior", *Tourism Review,* Vol. 77 No. 6, pp. 1436-1454. https://doi.org/10.1108/TR-01-2022-0029

6. Damulienė, A. (2003). Tourism infrastructure in Lithuania: theoretical and practical aspects. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*, Nr. 26, 77-87.
7. Markevičienė, J. (2020) *Kultūros ir meno projektų bei procesų stebėsenos ir analizės modeliavimo sistema*. Prieiga per internetą: https://www.ltkt.lt/sriciu-apzvalgos/kulturos-paveldas
8. *Saugomų teritorijų sistema* (n.d.) Prieiga per internetą: https://vstt.lrv.lt/lt/saugomu-teritoriju-sistema/gamtos-paveldo-objektai apie gamtos objektus
9. Ruiz-Jaramillo, J., García-Pulido, L.J., Montiel-Vega, L., Muñoz-Gonzalez, C.M. and Joyanes-Diaz, M.D. (2021), "The potential of defensive architectural heritage as a resource for proposing cultural itineraries", *Journal of Cultural Heritage Management and Sustainable Development*, Vol. ahead-of-print No. ahead-of-print. https://doi.org/10.1108/JCHMSD-01-2021-0007
10. Marina Svensson (2021) Walking in the historic neighbourhoods of Beijing: walking as an embodied encounter with heritage and urban developments, *International Journal of Heritage Studies*, 27:8, 792-805, DOI: 10.1080/13527258.2020.1821240

ŠALTINIAI lentelei Nr. 1 (Įrašai/skelbimai internete apie žygius be jų atgarsius)

1. https://erzvilkas.lt/patriotiskumo-geles-dar-ilgai-zydes/ 2. https://fb.me/e/2Q9UoPhSy 3. https://www.panrs.lt/europos-paveldo-dienoms-pamineti-zygis-vilko-burio-takais/ 4. http://www.msavaite.lt/tauro-apygardos-partizanu-takais/ 5. https://kam.lt/ivykiai-ir-renginiai/pesciuju-zygis-aukstaitijos-partizanu-takais/ 6. https://www.manokrastas.lt/vasario-16-osios-pesciuju-zygiu-marcinkoniskiai-pagerbe-dzukijos-partizanus/ 7. http://www.naujasisgelupis.lt/?p=53338 8. https://www.atraskprienus.lt/?p=1662 9. https://www.pasvalys.lt/renginiai/2944/rudenin is-pesciuju-zygis-laisves-kovu-takais-skirtas-poeto-partizano-broniaus-krivicko-70-osioms-mirties-metinems/event-128 http://www.drg.lt/kultura/22691-ka-byloja-rudsilio-giria-ir-valku-kalvos 10. http://genocid.lt/centras/lt/3581/a/	11. https://fb.me/e/2NbQgbHwP 12. https://fb.me/e/2WwZ24fzi 13. https://fb.me/e/3TMcfq3pL 14. https://fb.me/e/224VLaml5 15. https://www.sauliusajunga.lt/pesciuju-zygis-vanagu-takais-2022/ 16. https://fb.me/e/5HdLAgj9G 17. https://fb.me/e/fioS1LBbx 18. https://www.laikmetis.lt/vyko-zygis-anyksciu-krasto-partizanams-pagerbti/?fbclid=IwAR3wC2A1gS2qfiebkv897ErxegKYetj5FpuNhOFj5gpO05CBx-WjLhUcTtw 19. https://fb.me/e/4SsKyAmsZ 20. https://fb.me/e/2GT4njkfn 21. https://fb.me/e/3881zgrLV 22. https://fb.me/e/3XXS1bgrg 23. https://trenkturas.lt/marsrutas/partizanu-takais-zadeikiu-miske-4-k 24. https://etaplius.lt/naujiena/pesciuju-zygis-telsiuose-daugiau-kaip-500-zygeiviu 25. https://fb.me/e/2l1k00El6

SINGULARITIES OF HIKING EVENTS RELATED TO LITHUANIAN PARTISAN WAR (1944-1953) THAT TOOK PLACE IN 2022

***KAROLINA SADINAUSKAITĖ*[1]**
Advisor – assoc. prof. dr. Regina Navickienė[2]
[1]Vytautas Magnus University
[2] Kolping University of Applied Sciences

SUMMARY

This study analyzes the features of public walking tours dedicated to the theme of the Lithuanian partisan war (1944-1953), which took place in the year 2022 in the territory of Lithuania. The aim is to examine the features of the Lithuanian Partisan War (1944-1953) themed hikes that took place in the specified year: questions are raised as to what general features can be observed in the distribution of hikes; who can be singled out as the most prominent organizers of such hikes and lastly – who are the individuals or fighter units to whose honor and memory the majority of the marches that took place during the year are dedicated to. Research methods - analysis of scientific literature and other sources, mixed access analysis of criteria sample research objects. The obtained results and collected data on the 27 hikes indicate the following features: 1. from a territorial point of view, Utena, Kaunas, Alytus and Panevėžys counties are leading in the number of Lithuanian Partisan War (1944-1953) themed hikes organized. Tauragė, Klaipėda, Vilnius and Šiauliai counties fall closely behind them. 2. There are few organizations or institutions that have distinguished themselves in the organization of partisan-themed hikes - these are "Atrask Prienus" (4 hikes) and Lithuanian Riflemen's Union (3 hikes), all other hikes are organized by different organizers. 3. 51 percent of the entire sample of the marches discussed here are dedicated to groups of fighters, and a smaller part – to individual fighters - in most of the cases, these are persons known for their work, district commanders and signatories of the declaration, in particular, people about whom there is a lot of information. There are few hikes for persons of local importance, only one out of 27.

Key words: *hiking, history sites, tourism.*

ĮGYTO IŠSILAVINIMO POKYČIŲ ANALIZĖ LIETUVOJE

SVAJŪNĖ ZELIONKAITĖ-AUŠKALNIENĖ
VšĮ Utenos kolegija
Vadovė – doc. dr. Sandra Jakštienė

ANOTACIJA

Straipsnyje gilinamasi į įgyto išsilavinimo pokyčius Lietuvoje. Tyrimo problema suformuluota, iškeliant probleminį klausimą: kokie įgyto išsilavinimo pokyčiai Lietuvoje 2015-2020 m.? Tikslas – išanalizuoti įgyto išsilavinimo pokyčius Lietuvoje. Tyrimo metodai: literatūros ir kitų šaltinių analizė, statistinių duomenų analizė, duomenų grupavimas, procentinio pokyčio apskaičiavimas, grafinis vaizdavimas.

Atlikus literatūros šaltinių analizę galima teigti, kad visuomenės švietimo svarba yra pabrėžiama jau nuo senų laikų, plačiai nagrinėjama ir analizuojama iki dabar. Išsilavinimas yra susijęs su asmens švietimu, kurio metu asmenims suteikiamos žinios ir ugdomi gebėjimai. Investicijos į išsilavinimą skatina asmenybės tobulėjimą, visuomenės bei valstybės vystymąsi, daro poveikį šalies ekonominiam augimui ir vystymuisi.

Atlikta mokinių ir studentų, įgijusių išsilavinimą 2015-2020 m. Lietuvoje, analizė rodo, kad analizuojamu laikotarpiu pagrindinį, vidurinį, aukštąjį kolegines, universitetinį ir laipsnio nesuteikiančių studijų išsilavinimą įgijusių mokinių ir studentų skaičius Lietuvoje tendencingai mažėjo.

ĮVADAS

Temos aktualumas. Išsilavinimas yra labai svarbus ne tik žmogui, kaip individui, bet ir visuomenei, kurioje jis gyvena. Išsilavinęs žmogus kuria ekonominę naudą ir kelia jos rodiklius. Įgytas išsilavinimas – tai žinios, gebėjimai, žmogiškasis kapitalas (Pivorienė, 2014). Investicijos į išsilavinimą Lietuvoje yra svarbios, siekiant tapti konkurencingu dalyviu darbo rinkoje, skatinant savo kaip asmenybės tobulėjimą, visuomenės bei visos valstybės vystymąsi, produktyvumą bei konkurencingumą pasauliniu mastu (Jančiūtė ir Burkšaitienė, 2018). Lietuvos Respublikos piliečių išsilavinimu rūpinasi ir pagrindus kuria Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas, kuris nustato bendruosius Lietuvos Respublikos švietimo sistemos sandaros, veiklos ir valdymo pagrindus. Švietimas yra prioritetiška valstybės remiama Lietuvos Respublikos raidos sritis, kuri yra grindžiama humanistinėmis tautos ir pasaulio kultūros vertybėmis, demokratijos principais bei visuotinai pripažintomis žmogaus teisėmis ir laisvėmis. Švietimas lemia krašto kultūrinę, socialinę bei ekonominę pažangą, stiprina žmonių ir tautų solidarumą, toleranciją ir bendradarbiavimą. Lietuvoje švietimo sistema apima ikimokyklinį ugdymą, mokyklinį bei papildomą mokymą, įgyvendinamą šių tipų švietimo įstaigose: ikimokyklinėse ugdymo įstaigose, vidurinėse bendrojo lavinimo mokyklose, profesinėse mokyklose, aukštesniosiose mokyklose, papildomo mokymo įstaigose (https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.395105).

Atlikti moksliniai tyrimai įgyto išsilavinimo kontekste rodo, kad tema yra aktuali ir analizuojama mokslininkų ir tyrėjų iš įvairių perspektyvų. Pavyzdžiui, prieštaringus Lietuvos gyventojų išsilavinimo pokyčius analizavo D. Stumbrys (2015); E. Aleknevičiūtė (2020) gilinosi į gyventojų su aukštuoju išsilavinimu įtaką šalies ekonominei gerovei; darnios plėtros socialinę dimensiją ir globalų švietimą tyrinėjo J. Pivorienė (2014); aukštųjų mokyklų poveikį ekonomikai analizavo A.Vaiciukevičiūtė, J. Stankevičienė ir N. Bratčikovienė (2019); subjektyvų mokyklinio amžiaus sveikatos raštingumą Lietuvoje, kaip žinių kapitalo indėlį į sveiką ir išsilavinusią visuomenę tyrinėjo S. Šukys, L. Trinkūnienė ir I. Tilindienė (2019); S. Vamos, O. Okan, T. Sentell ir I. Rootman (2020) analizavo sveikatos raštingumo ugdymą tarptautine perspektyva, kai švietimo sektorius yra labai svarbi sritis ne tik individualiems veiksmams, bet ir veiksminga socialiniams bei politiniams veiksmams palaikyti. Jančiūtė ir Burkšaitienė (2018) vertino investicijų poveikį žmogiškajam kapitalui.

Tyrimo problemą galima suformuluoti iškeliant tokį klausimą: *kokie įgyto išsilavinimo pokyčiai Lietuvoje 2015-2020 m.?*

Tyrimo objektas: įgytas išsilavinimas.
Tyrimo tikslas: išanalizuoti įgyto išsilavinimo pokyčius Lietuvoje.
Uždaviniai:
1. Atlikti išsilavinimo teorinių pagrindų analizę.
2. Išanalizuoti įgyto išsilavinimo pokyčius Lietuvoje 2015-2020 m. laikotarpiu.

Tyrimo metodai: literatūros ir kitų šaltinių analizė, statistinių duomenų analizė, duomenų grupavimas, procentinio pokyčio apskaičiavimas, grafinis vaizdavimas.

Išsilavinimo teorinių pagrindų analizė.

Švietimo sąvoka yra neatsiejama nuo išsilavinimo sąvokos, nes bet kurios visuomenės išsilavinimu rūpinasi ir pagrindus kuria švietimo įstatymai, jie nustato bendruosius švietimo sistemos sandaros, veiklos ir valdymo pagrindus. Švietimo sąvoka yra vartojama ir aiškiai apibrėžiama jau ir filosofo Imanuelio Kanto raštuose (1784 m.), kuriuose švietimas yra įvardijamas kaip žmogaus išsivadavimas iš nesavarankiškumo, dėl kurio kaltas pats žmogus. O J. Pivorienė (2014) globalų švietimą pristato kaip socialinio kapitalo didinimą darnios plėtros kontekste, kurios vystymąsi apima ne tik ekonominė ir ekologinė dermė, o ir socialinė, kurioje edukologija (švietimas) – vystymasis, ugdantis visų visuomenės narių gebėjimus, vertybines nuostatas ir paskatas demokratiškai ir atsakingai veikti.

Įgytas išsilavinimas praturtina ne tik žmogiškąjį kapitalą, bet ir yra suprantamas kaip socialinis kapitalas, kuris yra neatsiejamas darnios plėtros kontekste (Pivorienė, 2014). Ž. A. Vaiciukevičiūtė, J. Stankevičienė ir N. Bratčikovienė (2019) išanalizavusios aukštojo mokslo poveikį ekonomikai teigia, kad aukštosios mokyklos yra veiksmingos ir daro teigiamą poveikį ekonominiam šalies augimui ir vystymuisi, nes tokias problemas kaip klimato kaita, maisto trūkumas ir integracinis vystymasis gali išspręsti tik aukštos kvalifikacijos darbo jėga. S. Šukys, L. Trinkūnienė ir I. Tilindienė (2019) tyrinėdami subjektyvų mokyklinio amžiaus sveikatos raštingumą nustatė, kad mokyklinis ugdymas ir jame taikomos prevencinės priemonės yra svarbūs bei reikšmingi aspektai siekiant išugdyti socialiai atsakingus ir siekiančius aukštesnių išsilavinimo rezultatų asmenis, kurie integruojasi į visuomenę, kurdami didesnę šalies vertę ateityje. S. Vamos, O. Okan, T. Sentell ir I. Rootman (2020) nuomone, švietimo sektorius yra labai svarbi sritis ne tik individualiems veiksmams, bet ir veiksminga socialiniams bei politiniams veiksmams palaikyti taip pat.

Jančiūtė ir Burkšaitienė (2018), atlikusios investicijų į žmogiškąjį kapitalą tyrimus, nustatė, kad už studijas nemokantiems įmokų asmenims investicijos į išsilavinimą yra ekonomiškai naudingos ir lemia jų konkurencingumo darbo rinkoje išaugimą. Investicijos į išsilavinimą skatina asmenybės tobulėjimą, visuomenės bei valstybės vystymąsi, produktyvumo ir konkurencingumo pasaulio mastu augimą. Pasak autorių, investicijos į žmogiškąjį kapitalą – vienas pagrindinių ekonominio augimo ir vystymosi šaltinių.

Švietimas yra prioritetiškas valstybės remiama sritis, kuri yra grindžiama humanistinėmis tautos ir pasaulio kultūros vertybėmis, demokratijos principais bei visuotinai pripažintomis žmogaus teisėmis ir laisvėmis. Mokslas Lietuvoje apima šių tipų įstaigas: ikimokyklinio ugdymo įstaigos, vidurinės bendrojo lavinimo mokyklos, profesinės mokyklos, aukštosios mokyklos ir universitetai ir papildomo mokymo įstaigos. Lietuvos švietimą sudaro 5 principai: 1) lygios galimybės – kai švietimo sistema yra socialiai teisinga, ji užtikrina asmens teisių įgyvendinimą, kiekvienam asmeniui ji laiduoja švietimo prieinamumą, bendrojo išsilavinimo bei pirmosios kvalifikacijos įgijimą ir sudaro sąlygas tobulinti turimą kvalifikaciją ar įgyti naują; 2) kontekstualumas – švietimo sistema yra glaudžiai susieta su krašto ūkinės, socialinės, kultūrinės raidos kontekstu, kartu su juo atsinaujina ir atitinka nuolat kintančias visuomenės reikmes; 3) veiksmingumas – švietimo sistema siekia geros kokybės rezultatų sumaniai ir taupiai naudodama turimus išteklius, nuolat vertindama, analizuodama ir planuodama savo veiklą, remdamasi veiksminga vadyba; 4) tęstinumas – švietimo sistema yra lanksti, atvira, pagrįsta įvairių formų ir

institucijų sąveika; ji sudaro sąlygas kiekvienam asmeniui mokytis visą gyvenimą (https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.395105).

Apibendrinant teorinę analizę, galima pastebėti, kad visuomenės švietimo svarba yra pabrėžiama jau nuo senų laikų, plačiai nagrinėjama ir analizuojama iki dabar. Išsilavinimas yra susijęs su asmens švietimu, kurio metu asmenims suteikiamos žinios ir ugdomi gebėjimai. Investicijos į išsilavinimą skatina asmenybės tobulėjimą, visuomenės bei valstybės vystymąsi, daro poveikį šalies ekonominiam augimui ir vystymuisi.

Tyrimo metodika.

Siekiant išanalizuoti įgyto išsilavinimo pokyčius Lietuvoje, atliktas empirinis tyrimas.

Problema: kaip kito įgyto išsilavinimo rodikliai Lietuvoje 2015-2020 m.?

Empirinio tyrimo tikslas – atlikti įgyto išsilavinimo pokyčių analizę Lietuvoje 2015-2020 m. laikotarpiu.

Siekiant išanalizuoti įgyto išsilavinimo rodiklių pokyčius Lietuvoje pasirinktu laikotarpiu, empiriniame tyrime naudojamas statistinių duomenų analizės metodas. Duomenys apdoroti *Microsoft Excel 2010* programa. Tyrimo laikotarpis 2015-2020 m.

Tyrime naudojami rodikliai. Rodikliai analizei pasirinkti iš Lietuvos Respublikos Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės pateiktos oficialiosios informacijos:

- Mokiniai ir studentai, įgiję išsilavinimą, tūkst. vienetų.
- Mokiniai, įgiję pagrindinį išsilavinimą, tūkst. vienetų.
- Mokiniai, įgiję vidurinį išsilavinimą, tūkst. vienetų.
- Studentai, įgiję aukštąjį koleginį išsilavinimą, tūkst. vienetų.
- Studentai, įgiję aukštąjį universitetinį išsilavinimą pagrindinėse studijose, tūkst. vienetų.
- Studentai, įgiję universitetinį išsilavinimą magistrantūros studijose, tūkst. vienetų.
- Studentai, įgiję universitetinį išsilavinimą doktorantūros studijose, tūkst. vienetų.
- Mokiniai ir studentai, įgiję išsilavinimą laipsnio nesuteikiančiose studijose (profesinės studijos ir rezidentūra), tūkst. vienetų.

Tyrimo rezultatai.

Siekiant išanalizuoti Lietuvoje įgyto išsilavinimo pokyčius 2015-2020 m. laikotarpiu, atlikta bendra 2015-2020 m. pagrindinį, vidurinį, aukštąjį koleginį, aukštąjį universitetinį (pagrindinės studijos, magistrantūros studijos ir doktorantūros studijos) ir laipsnio nesuteikiančių studijų (profesinės ir rezidentūros studijos) išsilavinimą įgijusių mokinių ir studentų pokyčio analizė (žr. 1 pav.).

1 pav. **Mokiniai ir studentai, įgiję išsilavinimą Lietuvoje 2015-2020 m., tūkst. vnt.**

Iš atliktos duomenų analizės matyti, kad analizuojamu laikotarpiu mokinių ir studentų (pagrindinio, vidurinio, aukštojo koleginio, universitetinio išsilavinimo ir laipsnio nesuteikiančių studijų) skaičius nuosekliai mažėjo, t. y. sumažėjo nuo 96534 tūkst. vnt. 2015 m. iki 73627 tūkst. vnt. 2020 m. arba 2015-2020 m. mokinių ir studentų įgijusių išsilavinimą skaičius sumažėjo 23,73 proc.

Analizuojant mokinių ir studentų įgijusių išsilavinimą pokyčius Lietuvoje, matyti, kad didžiausias sumažėjimas buvo 2015-2016 m. laikotarpiu, t. y. mokinių ir studentų įgijusių išsilavinimą skaičius sumažėjo 7,09 proc, tuo tarpu mažiausias sumažėjimas stebimas 2020 m. (3,33 proc.).

Toliau atliekama mokinių ir studentų, įgijusių išsilavinimą Lietuvoje – pagrindinio, vidurinio, aukštesniojo koleginio, universitetinio ir laipsnio nesuteikiančių studijų analizė 2015-2020 m. laikotarpiu.

2 paveiksle pateikiamas pagrindinį išsilavinimą įgijusių mokinių pokytis analizuojamu laikotarpiu Lietuvoje.

2 pav. **Pagrindinį išsilavinimą įgijusių mokinių pokyčiai 2015-2020 m. Lietuvoje, tūkst. vnt.**

2 paveiksle matyti, kad analizuojamu laikotarpiu Lietuvoje didžiausias pokytis vyko 2017 m., kai pagrindinį išsilavinimą įgijusių mokinių skaičius sumėjo 8,57 proc. tuo tarpu mažiausias pasikeitimas stebimas 2019 m. 1,06 proc.

3 paveiksle pateikiama vidurinį išsilavinimą įgijusių mokinių pokyčiai Lietuvoje 2015-2020 m.

3 pav. **Vidurinį išsilavinimą įgijusių mokinių pokyčiai Lietuvoje 2015-2020 m., tūkst. vnt.**

Iš statistinių duomenų matyti, kad vidurinį išsilavinimą įgijusių mokinių skaičius analizuojamu laikotarpiu tendencingai mažėjo, t. y. sumažėjo nuo 32821 tūkst. vnt. 2015 m. iki 23932 tūkst. vnt. 2020 m. arba sumažėjo 27,08 proc. Didžiausias neigiamas pokytis stebimas 2016 m. (10,73 proc.), o mažiausias – 2020 m. (5,68 proc.).

4 paveiksle analizuojami aukštąjį koleginį išsilavinimą įgijusių studentų skaičiaus pokyčiai Lietuvoje 2015-2020 m. laikotarpiu.

4 pav. **Aukštąjį koleginį išsilavinimą įgijusių studentų pokyčiai Lietuvoje 2015-2020 m., tūkst. vnt.**

Analizuojamu laikotarpiu stebima aukštąjį išsilavinimą įgijusių studentų mažėjimo tendencija, t. y. studentų skaičius sumažėjo nuo 9570 tūkst. vnt. 2015 m. iki 7473 tūkst. vnt. 2020 m. arba sumažėjo 21,91 proc. Dižiausias mažėjimas stebimas 2019 m. (7,21 proc.) ir mažiausias sumažėjimas 2020 m. (0,47 proc.).

Universitetinį išsilavinimą įgijusių studentų pokyčio analizė pateikiama 5 paveiksle.

5 pav. **Universitetinį išsilavinimą pagrindinėse studijose įgijusių studentų pokyčiai Lietuvoje 2015-2020 m., tūkst. vnt.**

Analizuojamu laikotarpiu stebima universitetinį išsilavinimą pagrindinėse studijose įgijusių asmenų skaičiaus mažėjimo tendencija. 2015-2020 m. laikotarpiu studentų skaičius sumažėjo nuo 13486 tūkst. vnt. iki 9331 tūkst. vnt. arba sumažėjo 30,81 proc. Iš analizuojamų duomenų matyti, kad didžiausias sumažėjimas fiksuojamas 2017 m. – 9,05 proc., o mažiausias 2018 m. – 4,1 proc.

6 paveiksle analizuojami universitetinių (magistrantūros) studijas įgijusių asmenų skaičiaus pokyčiai.

.

6 pav. **Universitetinį išsilavinimą magistrantūros studijose įgijusių studentų pokyčiai Lietuvoje 2015-2020 m., tūkst. vnt.**

Iš 6 paveikslo duomenų matyti magistrantūros studijas baigusių asmenų skaičiaus sumažėjimas, t. y. nuo 2015 m. 8126 tūkst. vnt. iki 6548 tūkst. vnt. 2020 m. arba sumažėjo 19,42 proc. Analizė rodo, kad nuo 2017 m. iki 2018 m. studentų skaičius sumažėjo 9,59 proc., nuo 2018 m. iki 2019 m. stebimas 0,8 proc. mažėjimas. Tuo tarpu nuo 2019 m. iki 2020 m. matoma didėjimo tendencija, t. y. studentų skaičus padidėjo 1,02 proc.

Universitetinį išsilavinimą įgijusių studentų (doktorantūros studijos) pokytis pateiktas 7 paveiksle.

7 pav. **Universitetinį (doktorantūros) išsilavinimą įgijusių studentų pokyčiai Lietuvoje 2015-2020 m., tūkst. vnt.**

Statistinių duomenų analizė rodo, kad doktorantūros studijose išsilavinimą įgijusių studentų skaičius taip pat mažėjo, t. y. sumažėjo nuo 382 tūkst. vnt. 2015 m. iki 306 tūkst. vnt. 2020 m. arba 19,9 proc. Didžiausias sumažėjimas stebimas 2016 m., kai šiose studijose studentų skaičius sumažėjo 25,16 proc. Tuo tarpu didžiausias teigiamas pokytis fiksuojamas 2020 m. (6,62 proc.).

8 pav. **Laipsnio nesuteikiančių studijų (profesinės studijos ir rezidentūra) išsilavinimą įgijusių mokinių ir studentų pokyčiai 2015-2020 m. Lietuvoje, tūkst. vnt.**

Kaip matyti 8 paveiksle nuo 2015 m. iki 2016 m. fiksuojamas didžiausias teigiamas pokytis (14,36 proc.) visu analizuojamu laikotarpiu, tuo tarpu didžiausias sumažėjimas stebimas 2017 m. (11,54 proc.). Nuo 2017 m. matomos laipsnio nesuteikiančių studijų (profesinės studijos ir rezidentūra) išsilavinimą įgijusių mokinių ir studentų skaičiaus didėjimo tendencija.

IŠVADOS

1. Atlika literatūros šaltinių analizė atskleidė, kad švietimo svarba yra suprantama jau nuo senų laikų, plačiai nagrinėjama ir analizuojama iki dabar. Analizė rodo, kad išsilavinimas yra susijęs su asmens švietimu, kurio metu asmenims suteikiamos žinios ir ugdomi gebėjimai.

Pastebima, kad investicijos į išsilavinimą skatina asmenybės tobulėjimą, visuomenės bei valstybės vystymąsi, daro poveikį šalies ekonominiam augimui ir vystymuisi.

2. Atlikta mokinių ir studentų, įgijusių išsilavinimą 2015-2020 m. Lietuvoje analizė rodo, kad analizuojamu laikotarpiu pagrindinį, vidurinį, aukštąjį koleginį, universitetinį ir laipsnio nesuteikiančių studijų išsilavinimą įgijusių mokinių ir studentų skaičius turėjo tendenciją mažėti. Atlikta analizė apie pagrindinį išsilavinimą įgijusių mokinių pokyčius atskleidė, kad didžiausias mažėjimas buvo 2017 m. ir sudarė 8,57 proc., tuo tarpu aukštąjį koleginį išsilavinimą įgijusių studentų didžiausias mažėjimas fiksuojamas 2019 m. (7,21 proc.), aukštąjį universitetinį išsilavinimą (bakalauro studijos) įgijusių studentų didžiausias sumažėjimas stebimas 2017 m. (9,05 proc.), magistrantūros studijas baigusių asmenų – 2018 m. (9,59 proc.), universitetinį (doktorantūros) išsilavinimą įgijusių asmenų skaičiaus didžiausias mažėjimo pokytis stebimas 2016 m. (25,13 proc.), o laipsnio nesuteikiančių studijų (profesinės studijos ir rezidentūra) išsilavinimą įgijusių asmenų skaičius nuo 2017 m. tendencingai didėjo iki 2020 m.

LITERATŪRA

1. Aleknavičiūtė, E. (2020). *Ar didesnė gyventojų su aukštuoju išsilavinimu dalis lemia didesnę šalies ekonominę gerovę? Lietuvos bankas. Lietuvos ekonominės konvergencijos ir darbo rinkos iššūkiai. Teminių straipsnių serija.* Prieiga per internetą: https://www.lb.lt/uploads/publications/docs/24208_bbf4cf5846d4f61ed9ef8783a0ab040d.pdf
2. Jackūnas, Ž. (2001). *Lietuvos švietimas XXI a. iššūkių akivaizdoje: OECD ekspertų žvilgsnis*. Prieiga per internetą: https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LTLDB0001:J.04~2001~1367176811414/J.04~2001~1367176811414.pdf
3. Jančiūtė, I. ir Burkšaitienė, D. (2018). *Investicijos į žmogiškąjį kapitalą Lietuvoje: išsilavinimo grąžos vertinimas.* Prieiga per internetą: http://jmk.vvf.vgtu.lt/index.php/Verslas/2018/paper/view/190
4. Kantas, I. (1784). *Atsakymas į klausimą Kas yra švietimas?.* Prieiga per internetą: http://www.xn--altiniai-4wb.info/files/literatura/LF00/Imanuelis_Kantas._Atsakymas_%C4%AF_klausim%C4%85_KAS_YRA_%C5%A0VIETIMAS.LF4800.pdf
5. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas. Prieiga per internetą: https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.395105
6. *Statistikos terminų žodynas* (2021). Prieiga per internetą: https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=e3188212-0d84-4a0d-92f6-1cbe037fc776#/
7. Pivorienė, J. *Darnios plėtros socialinė dimensija ir globalus švietimas* (2014). Prieiga per internetą: https://portalcris.vdu.lt/server/api/core/bitstreams/a8fced00-3ea5-4055-a2f3-3440b6190bf5/content
8. Stumbrys, D. (2016). *Prieštaringi Lietuvos gyventojų išsilavinimo pokyčiai: lygis auga, skirtumai išlieka.* Prieiga per internetą*:* https://www.vdu.lt/cris/entities/publication/1d26752f-904c-4433-8c49-b0f0de5ea691/details
9. Šukys, S., Trinkūnienė, L. ir Tilindienė, I. (2019). *Subjective health literacy among school-aged children: first evidence from Lithuania*. Prieiga per internetą: https://vb.lsu.lt/object/elaba:41319615/
10. *Švietimo, mokslo ir sporto ministerija*. Prieiga per internetą: https://smsm.lrv.lt/mobile/web/lt/smm-svietimas/griztantiesiems-i-Lietuva/vaikas-lankys mokykla/pagrindinis-ugdymas
11. Vaiciukevičiūtė, A., Stankevičienė, J. ir Bratčikovienė, N. (2019). *Higher education institutions' impact on the economy*. Prieiga per internetą: https://vb.vgtu.lt/object/elaba:36330230/
12. Vamos, S., Okan, O., Sentell, T. ir Rootman, I. (2020). *Making a Case for "Education for Health Literacy": An International Perspective*. Prieiga per internetą: https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/32102271/
13. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Prieiga per internetą: https://www.vle.lt/straipsnis/aukstasis-mokslas/

ANALYSIS OF CHANGES IN ACQUIRED EDUCATION IN LITHUANIA

SVAJŪNĖ ZELIONKAITĖ-AUŠKALNIENĖ
Utena University of Applied Sciences
Advisor – assoc. prof. dr. Sandra Jakštienė

SUMMARY

The article delves into the changes in the acquired education in Lithuania. The research problem was formulated by raising the problematic question: what are the changes in the acquired education in Lithuania in 2015-2020? The goal is to analyze the changes in the acquired education in Lithuania. Research methods: analysis of literature and other sources, analysis of statistical data, grouping of data, calculation of percentage change, graphical representation.

As a result of the analysis of literary sources, it can be said that the importance of public education has been emphasized since ancient times, widely studied and analyzed to the present day. Education is related to the education of a person, during which individuals are given knowledge and skills are developed. Investments in education stimulate the development of the personality, the development of society and the state, and affect the economic growth and development of the country.

The analysis of pupils and students shows that during the analyzed period, the number of pupils and students in Lithuania who have acquired basic, secondary, higher college, university and non-degree education has tended to decrease.

STUDENTS‘ EXPERIENCES IN THE INTERCULTURAL CONTEXT (STUDENTŲ PATIRTYS TARPKULTŪRINIAME KONTEKSTE)

COMMUNITY ORGANISATION: RETHINK SOCIAL WORK AS A POTENCY TO TACKLE SOCIAL INJUSTICE AND FUTURE CRISIS A STATEMENT FOR THE CHANGE OF THE PERSPECTIVE AND THE APPROACH ON THE RESPONSIBILITIES OF SOCIAL WORK IN GERMANY

FELIX MUSELLER
Kolping University of Applied Sciences for Health and Social Affairs
Advisor – Dr Ulrich Weiß

SUMMARY

Post-modern changes entail polarising processes of disadvantage. Through the core idea of emancipation, this is a major theme of modern social work. The increasing paradigm of social inequality threatens social cohesion through limited opportunities for participation. The international self-conception of social work precisely sees this phenomenology as its core mandate, but in Germany this is implemented in a limited way due to power structures. Consequently, a change of perspective is called for in which local social workers design participation-oriented and power-conscious concepts to overcome future crises. One methodological approach for this would be community organising.

INTRODUCTION

The right-wing extremist attacks of the NSU, mass murders such as in Hanau or Halle, the emergence and strengthening of radicalized violence, Corona deniers and the subsequent murder in Idar-Oberstein, the vaccination opponents and the subsequent attempt to storm the Bundestag in Germany, they all have one thing in common: they are excesses of the drifting apart of German society. Globalization as an amplifier and digitalization as an accelerator and affection generator of the post-moderns create a state of permanent crisis, which significantly penetrates and strongly influences the reality of life of the private individual. (Reckwitz, 2016) Examples of this are the Corona crisis or the subsequent inflation and the current energy crisis. All these crises affect people directly and have a significant impact on their everyday lives and lifestyles.

Our democratic society is based on participation and involvement in political processes, but also in one's own living environment. Abraham Lincoln's Gettysburg Formula of 1863 defined the word of democracy for the modern age: "government of the people, by the people, for the people". This suggests a division of labor and an interdependent relationship between the state and the people. But what does all this have to do with social work?

The double mandate of social work, towards the client and the employer, implies a critical political reflection competence. This dichotomy of social work on the one hand as a "representative of normality" (Galuske 2013, p. 53) and on the other hand as a companion to the clients' crisis management puts a great burden on the shoulders of social work. However, the crises are becoming ever more profound and the gap between the various echo chambers is widening, so that social work as a profession can and must no longer only orient itself to the power of domination but must also change it. In order to be able to activate the autonomy aspirations of its clients/addressees and not lose its power to act.

First, I will discuss the social structures and conduct a problem analysis and put this in the context of social work. Afterwards, the current self-conception of social work is put in relation to the normative self-conception and the implementation of this is analyzed on the basis of the

German system structures. From this, a conclusion is drawn with a view to social inequality. Then an approach to action is proposed which corresponds to the conclusion.

Social inequality – problem analysis

Social inequality describes the divergent distribution of resources in society and the subsequent unequal opportunities for access and thus participation in society. This affects political participation and also social participation. The main dimensions of social inequality are economic position, occupational status, level of education and also social networks, here the existing locality but also social networking is meant. (Kreckel, 1988; Kreckel 2004)

Since the complete evidence for the phenomenon of social inequality is beyond the scope of this paper, the current relevance of this phenomenon is analyzed in terms of the economic position.

According to DESTATIS, 16.1 percent of Germans are at risk of poverty in 2021. Among the household type living alone, the picture is even more drastic, 26.8 percent of them are at risk of poverty. "According to this, the lowest fifth of all tenant households by income spent an average of 42.6 % of disposable income on housing costs in 2021. More than one third of tenants (36.2 %) in the lowest of five income groups lived in a household considered to be overburdened." (Federal Statistical Office). All this carries the risk of social exclusion. According to the Federal Statistical Office, 20.7% of the population are at risk of social exclusion through poverty in 2021. In other words, a fifth of German society in total. The WZB surveys also clearly illustrate the almost stagnant upward mobility in Germany.

In the DGB's distribution report, the economic inequalities are presented even more clearly." Wealth inequality is very high in Germany. In this country, the wealthiest 1% owns more wealth than 87.1% of the adult population" (DGB, Verteilungsbericht,2021, p.71).

As a significant factor of economic inequality, the development of Germany's regional disposition must be taken into account. The statistics are clear on this, they paint a picture of the supply gap and thus also of inequality of opportunity. Metropolitan areas that flourish with masses of educational, employment and cultural opportunities are created, leaving the non-metropolitan areas dependent and holding back their cultural, social and political development, due to a supply deficit. Just like pay gaps between East and West Germany and also agglomerations and non-agglomerations. Here, too, we must speak of social exclusion.

In summary, society is drifting apart economically and also in terms of participation. The trend of social inequality is an alarming development. The phenomenon of social inequality cannot be denied and the resulting polarization between social milieus seems omnipresent. Equal opportunities as well as cultural participation and public education suffer from this and reinforce the disintegration of social cohesion. This problem analysis clearly shows the threat to participation of the lower fifth of the population. Due to the increasing inequality of opportunities and the decreasing possibilities of social participation, these people have significantly fewer possibilities to experience self-efficacy, which can become noticeable in low self-efficacy expectations (Bandura, 1997). If one places this phenomenon in the context of self-determination theory (Deci/Ryan,2000), the consequence is that many subjects fall into autonomy crises due to social inequality. After the Third Reich, social work in Germany created the idea of emancipation as a normative core. Through this self-created claim, social inequality is a core theme of social work.

The next paragraph discusses the self-understanding of social work and how social work addresses the phenomenology of social inequality.

Self-conception of social work

The history of social work in Germany has a long tradition of empowerment. The large welfare associations were formed from movements of marginalized groups. The women's movement of the middle classes in the late 19th century was able to emancipate and activate through welfare

services. Thus, women's rights and their right to a professional identity were demanded and anchored in the basic understanding of society. Concluding from this, social work par tradition is an emancipatory instrument.

The globally recognized definition of the IFSW is: "Social work is a practice-based profession and a scientific discipline that promotes social change and development, social cohesion and the empowerment and liberation of people. Principles of social justice, human rights, collective responsibility and respect for diversity are central to social work." (IFSW, 2014). The core mandate articulated by the IFSW is: "The core tasks of the social work profession include promoting social change, social development, social cohesion and the empowerment and liberation of people." (IFSW,2014) confirms the definition of social work as reality-shaping work whose main mandate is people. The current discourse in social work in Germany does not serve to create identity but to differentiate.

Social work, social pedagogy or even social workers (Thole,2012), no matter which definition is followed, all have one thing in common, the ongoing discourse of professionalization and the legitimization of their own understanding of the profession. This discourse is conducted very widely with prominent representatives and buzzwords such as Luhmann's "technology deficit" (Luhmann/Schorr,1982) or also the revised "pedagogical professionalism theory" (Oevermann,1969). The identity-building principle of the traditional "care worker" and the resulting empowerment of the legitimation question on the basis of shaping reality and changing the basic understanding of society has turned into the necessity to justify one's own professionalism.

One attempt to explain the change in self-perception is the dependence on state control. The transfer and aid system in Germany is subject to the principle of subsidiarity and thus also applies to all social work services. These are refinanced based on social legislation, which is strongly influenced by the social associations. The social associations are trade unions of the municipal providers. Thus, social work in Germany is primarily tied to value-oriented social providers. The providers' services are in turn regulated by quality specifications and controls. According to this, the needs of the state are determined in cooperation with the social associations. Thus, the official requirements and the bureaucratic provider structures determine social work and limit its options for action. This reveals power structures for regulating state aid structures. This forces a constant need for legitimization and the measurement of success in social work.

In summary, the current discourse of professionalization of social work, while very important, seems to lead to a self-centered perspective where the discourse can only be top-down and thus does not critically examine the changes in post-modernity. Their own given core mandate is limited by power structures.

Conclusion: Change of perspective

Is there a possibility to change this and take up the "official" core mandate (IFSW) of social work?

As previously discussed, the problem with German social work is the power structures in which they find themselves. The will to emancipate marginalized groups is there and empowering people is also at the core of German social work. An example of this would be one of the large independent welfare organizations: the Paritätische, whose principles are almost congruent with those of the IFSW. This can be seen in all the large independent welfare associations in Germany.

Although these federations have a working group (BAGFW), their political demands and positions are mostly individual actions. The instruments used to communicate demands also differ. Political campaigns are only organized by Diakonie, Paritätischer and AWO. The ZWST engages in political education and conducts social research. All the major welfare organizations engage in association lobbying and advise the government on social policy issues. These individual actions can be explained by the different values and ideals of the federations and their competition for

different local providers. This shows the impossibility of the federations to fulfil the core mandate of social work.

The tradition of German social work is based on political demands and socially critical positions. Its international self-image demands the shaping of the lifeworld of the addressees and the liberation and empowerment of people. This is not possible if the institutions that have the power to bring about change are in competition with each other as lobbyists. It should be noted here that the work of the independent associations is to be considered very important, but they cannot meet the demands of social work (IFSW) alone, due to their dependence on the state and their involvement in shaping the system. They can carry social needs into politics, and these positions and attitudes of the associations also have a strong influence on social policy in Germany. Thus, they automatically take on the role of the regulator, who cannot act bottom-up, but can only take a top-down perspective.

Attitude: Therefore, a (re)politicization of social work and social workers is inevitable to address social inequality. For only through social cohesion can future crises be mastered, with the retention of human rights and ideals. In this context, the use of the political network of associations is not a hindrance but an advantage. Nevertheless, this must happen through empowerment processes of the individual (bottom-up) and must therefore not come from the associations but must happen through the responsible social educators on the ground. In conclusion, the appeal to social workers must be to question client-centred structures and to confront them critically, to create new structures of empowerment in order to promote participation in society and to represent the established ideals of both German society and social work. One approach to action in order to be able to provide participation-oriented social work is community organizing.

Community Organizing:

“Look, you don't have to accept this; you can do something about it. You can get jobs; you can break through all the barriers that keep you alive. But you have to have the power to do it, and you can only have that power if you organize”. (Alinsky, 1999, quoted in Rabe, 1999, p.11).

Community organizing has become a part of community work in today's methodological discussion. There are various approaches and approaches to this. Marcel Schmitt talks about community organizing as a social space-oriented, urbanization-critical response attempt of social work. Which has an unanswered socio-political legacy (Schmitt,2021). A famous representative of this instrument is Saul Alinsky. He did not develop a conceptualization or methodology for community organizing, but an approach. He defined three key words: power, participation, conflict, in order to achieve socio-cultural animation and thus empowerment. His approach is that people who do not have power can only gain power by joining together. He wants to achieve participation by "pushing" organizational structures and appointing a leader who is accompanied by the organizer and delegates. Once power and participation are established, conflict follows. The aim of this conflict is to influence democratic decision-making processes. Saul Alinsky's radical attitude towards power and inclusive affirmation is characteristic and exemplary of his approach to community organizing. Community organizing according to Alinsky adapts to the given circumstances and therefore cannot be conceptualised or methodized in detail. Nevertheless, principles can be established and starting points and checkpoints can be created. Here, Alinsky's principles can be of help in shaping the conditions of society in a sustainable way. These guiding principles of the critique of domination and the critique of transformation give social work the potential to shape reality. The successful work of Alinsky proves the chances that a (re)politicization of social work brings with it and what changes can be achieved if the socio-political heritage is perceived and implemented. Thus, community organizing can do the emancipatory work to promote social participation and thus generate understanding between the different milieus through visibility and education. Community organizing offers a theoretical basis

for integrative and inclusive work to promote democracy and social cohesion and to protect against the polarizing crises of the future.

As this paper only refers to the German system, it would be interesting and important to discuss a transnational comparison of social structures and to put this in the context of the core mandate and the self-image of the IFSW. From these insights, innovative ideas and concepts could be developed that could shape the future even more precisely.

LITERATURE

1. *AWO*. (n.d.). AWO. Retrieved 31 October 2022, from https://awo.org/
2. ***Böll Foundation: Social Atlas 2022.*** (o. J.). 52.
3. Bossong, H. (2020). **Professionalisation [in] Social Work in Germany: Reflections on the History of the Development of the Professional Field.** *ORDO*, *71*(1), 119-148. https://doi.org/10.1515/ordo-2021-0009
4. ***A theoretical orientation for social work in times of climate change.*** (o. J.). Barbara Budrich Publishers.
5. FGZ Data Centre. (2022). ***Endangered cohesion? Polarisation and division tendencies in Germany : selected results of the FGZ Pilot Study 2020.*** *https://doi*.org/10.26092/ELIB/1739
6. ***Risk of poverty or social exclusion: AROPE indicator by gender and age.*** (n.d.). Federal Statistical Office. Retrieved 21 October 2022, from https://www.destatis.de/DE/Themen/Gesellschaft-Umwelt/Einkommen-Konsum-Lebensbedingungen/Lebensbedingungen-Armutsgefaehrdung/Tabellen/eurostat-armut-sozialeausgrenzung-mz-silc.html
7. ***Global Definition of Social Work - International Federation of Social Workers.*** (n.d.). Retrieved 26 October 2022, from https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/
8. ***Handbuch Gemeinwesenarbeit: Traditionen und Positionen, Konzepte und Methoden. Germany-Switzerland-Austria (Social Work Theory, Research and Practice):*** *Stövesand, Sabine, Stoik, Christoph, Troxler, Ueli*
9. Kreckel, R. (1988). **Social inequality.** *Peace*, 380-390.
10. Kreckel, R. (2004). ***Political sociology of social inequality*** (3rd ed.). Campus Verlag.
11. ***Living Conditions and the Risk of Poverty.*** (o. J.). Federal Statistical Office. Retrieved 21 October 2022, from https://www.destatis.de/DE/Themen/Gesellschaft-Umwelt/Einkommen-Konsum-Lebensbedingungen/Lebensbedingungen-Armutsgefaehrdung/_inhalt.html
12. Lutz, R. (2011). ***The mandate of social work.*** VS, Verl. für Sozialwissenschaften.
13. ***Press releases 2021.*** (n.d.). Retrieved 31 October 2022, from https://www.bagfw.de/veroeffentlichungen/pressemitteilungen/pressemitteilungen-2021
14. ***Statistical Yearbook 2019.*** (2019). 716.
15. V, D. C. e. (2022, October 21). ***Caritas in Deutschland-Not sehen und handeln.*** caritas.de. https://www.caritas.de
16. ***Verband-Der Paritätische-Spitzenverband der Freien Wohlfahrtspflege.*** (n.d.). Retrieved 31 October 2022, from https://www.der-paritaetische.de/verband/
17. ***About us.*** (o. J.). Zentralwohlfahrtsstelle der Juden in Deutschland e.V. Retrieved 31 October 2022, from https://zwst.org/de/ueber-uns/wir-ueber-uns
18. ***Housing costs: 10.7% of the population were considered overburdened in 2021.*** (n.d.). Federal Statistical Office. Retrieved 21 October 2022, from https://www.destatis.de/DE/Presse/Pressemitteilungen/2022/08/PD22_N054_61.html
19. Reckwitz, Andreas. ***The Society of Singularities: On the Structural Change of Modernity.*** 5th ed. Berlin: Suhrkamp Verlag, 2019.
20. Deci, Edward L., and Richard M. Ryan. **"The 'What' and 'Why' of Goal Pursuits: Human Needs and the Self-Determination of Behavior."** *Psychological Inquiry* 11, no. 4 (October 2000): 227-68. https://doi.org/10.1207/S15327965PLI1104_01.
21. *9783518288306* - ***Pedagogical professionalism.: investigations into the type of pedagogical action*** - *Werner Helsper; Arno Combe*. Accessed 19 July 2022. https://www.eurobuch.com/buch/isbn/9783518288306.html.

22. Alinsky, Saul David, and Karl-Klaus Rabe. ***Anleitung zum Mächtigsein: ausgewählte Schriften*.** 2nd ed., [reprint]. Lamuv paperback 268. Göttingen: Lamuv-Verlag, 2003.
23. Luhmann, Niklas, and Karl-Eberhard Schorr, eds. ***Between Technology and Self-Reference: Questions for Pedagogy*.** 1st ed. Suhrkamp Taschenbuch Wissenschaft 391. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1982.
24. Baier, Florian, Stefan Borrmann, Johanna M. Hefel, and Barbara Thiessen, eds. ***European Societies between Cohesion and Division*.** Verlag Barbara Budrich, 2022. https://doi.org/10.3224/84742613.

MULTICULTURALISM IN HOSPITALS – WORKING WITH PATIENTS WITH A MIGRATION BACKGROUND

TANJA TODTE
Catholic University of Eichstätt-Ingolstadt
Faculty of Social Work
Professor: Prof. Dr. Monika Pfaller-Rott

SUMMARY

As part of the internship semester in the Bachelor of Art Social Work course at the Catholic University Eichstätt-Ingolstadt, the author Tanja Todte worked in the clinics in the Altmühltal Nature Park at the Eichstätt site at the clinical social service. During this time, she looked after, besides other things, people with a migration background.. She was repeatedly confronted with the question of how multiculturalism in hospitals can be successful when working with patients with a migration background. What challenges can arise during the treatment process and how can social work respond? What options are there to ensure clients receive appropriate treatment? These questions are answered in this thesis.

INTRODUCTION

Germany has been one of the most popular immigration countries internationally for many years. According to the Federal Statistical Office (2022), 22.3 million people with a migration background were living in Germany in 2021. That is 27.2% of the German population.

A migration background exists if the person themselves or "at least one parent was not born with German citizenship." (Federal Statistical Office 2022). The countries of origin include the member states of the European Union (7.5 million), Asia (5.1 million), Africa (1.1 million) and North, Central and South America (0.7 million). (cf. ibid.)

It is assumed that people with a migration background are more likely to be affected by diseases than people without a migration background. There are various reasons for this. Poor working conditions, excessively high demands or adaptation to the German culture can lead to an increased susceptibility to illnesses. Language barriers prevent them from receiving appropriate treatment (cf. Razum/Geiger/Zeeb 2004, according to RKI 2008, p. 7).

The immigration, which was initially only temporary, developed into a permanent one and Germany becomes the new place of residence for the families who have emigrated and their descendants. Therefore, the children and the elderly are becoming more and more the target group of the health sector.

Due to this fact, the health care system and clinical social work are increasingly concerned with the concerns of people with a migration background.

What can clinical social work do to optimally support people with a migration background in the hospitals? What are the hurdles and how can they be overcome? These questions will be answered below, using a case study.

Institution

As part of the Bachelor of Arts Social Work degree, you have the opportunity to gain practical experience. For a period of 22 weeks I worked in the clinical social service of the clinics in Altmühltal at the Eichstätt site.

The clinic, together with the location in Kösching, comprises 333 beds for inpatient stays. Every year, around 45,000 patients are treated by over 1,000 employees. The hospital is a care level 1 facility and, in addition to basic care in surgery, gynecology, and internal medicine also offers nutritional medicine, diabetology and palliative medicine. They also have an acute geriatric department where multimorbid patients are treated.

In addition to doctors, nurses, technicians and housekeepers, the team also includes employees in administration and clinical social services (cf. Kliniken in Naturpark Altmühltal 2022a).

As part of discharge management, the employees of the clinical social service become active. They work together with the other professions to ensure optimal care for the patient after the inpatient stay. They advise the patient and his relatives on the subject of care (full and partial inpatient), social law issues, in palliative care situations, in the diagnosis of cancer, on applying for a disabled person's card and on care issues such as power of attorney and living will. In addition, the clinical social service arranges rehabilitation and follow-up treatment, organizes an outpatient nursing service or a place in a nursing home, applies for aids and services from the health insurance companies and takes care of the application for a level of care. In addition, the project "Hart am Limit – HaLT" is offered, which is aimed at young people who are hospitalized with intoxication (usually alcohol). In addition, the social workers are also involved in the treatment of palliative care patients and support both the patient and the relatives in this difficult phase of life. In addition, the project "Star Children" is offered, which is aimed at parents who experience a miscarriage. They are accompanied through the mourning phase, until the funeral of the child (cf. Kliniken in Naturpark Altmühltal 2022b).

The team at the Eichstätt site consists of 5 social workers who look after patients from different wards. At the Kösching site, 4 employees take care of the patients concerns (cf. ibid.).

The aim of the clinical social service is to optimize the "post- admission care of patients" (Clinical Social Service Eichstätt 2017, p.1) if a need for action should emerge during the course of inpatient treatment. In the case of elective interventions, the social service becomes active in advance in order to arrange follow-up treatment (cf. ibid.). "The Clinical Social Service supplements the medical, nursing and therapeutic treatment in the hospital with psychosocial advice and care. He takes up the personal, social and economic worries and problems of inpatients and outpatients and their families." (ibid., p.1f).

Case study

During the 22 weeks I was able to work at the clinical social service in Eichstätt, where I supported many patients. Some of them had a migration background, but when you compare the diseases of the patients with and without a migration background, they are quite similar. While working with people with migration background the clinical social service will meet other challenges compared to people without a migration background. This is also the case with the following patient.

The patient, male, 72 years old, of Turkish descent, was admitted to the hospital with a medial femoral neck fracture. Since he is multimorbid, he was transferred to acute geriatric department. There he was able to recover from the operation and received early rehabilitation. His condition deteriorated rapidly over time, which is why he was transferred to the intensive care unit, where he fell into a coma and had to be mechanically ventilated. The aim of the treatments was to awaken the patient from the coma and gradually wean him off the ventilator so that he was able to go to the neurological rehabilitation.

From the beginning social services were involved in the treatment. During the hospital stay the needs of the patient changed several times, so the interventions of the social workers also to be adjusted.

First, a detailed social anamnesis was taken to clarify the patient's need for help. The patient's "actual condition [...]" (Wendt 2018, p. 141) was recorded and evaluated. Among other information’s, age, main and secondary diagnoses, existing offers of help, living situation and social situation were queried. The employees of the social service have developed a standardized template for this purpose, which is used only for clients in the acute geriatrics. By conducting the social assessment, an attempt is made to take a holistic view of the complexity of a patient's living

environment and reduce it to essential factors in order to plan and implement targeted measures (cf. ibid., p. 142).

Here, several hindrances became apparent. First in the area of language. Although the patient had basic knowledge of the German language, he was unfamiliar with some technical terms. His son was consulted in order to obtain important information. Second in the area of culture. From the beginning, the patient showed a negative attitude towards the social workers and the nursing staff. This uncooperative behavior made the treatment process more difficult. Here, too, the son was consulted, who then spoke to his father.

These challenges continued throughout the course of treatment, making recovery even more difficult. However, the son (43 years) was cooperative. He had a very strong, trust-based relationship with his father and was fluent in Turkish and German. During the inpatient stay, he became an important cooperation partner.

As the patient's condition deteriorated, social services had to change the way they provided assistance. This is also called "reassessment" (ibid., p. 142). Here, too, the son was consulted because the patient was unable to make necessary decisions. After the reassessment, the client was scheduled for neurological rehabilitation, which he began upon discharge.

During the inpatient stay, advising the relatives and the patients was a constant task of the social workers. The discussions initially focused on finding suitable geriatric rehabilitation facility. Since the patient had already done this once, no further consultation is required there. The son should decide on the place. One can only speculate as to the client's motive for leaving this decision to his son. This is due to the patient's uncooperative behavior and great trust in his son. All counseling sessions therefore took place with the son, who was also the beneficiary at the same time. This legal position made it possible for the social service to implement the decisions of the son. Further advice was given on the subject of short-term care and the financing of this. At the end of the treatment process, the aim was to find a suitable neurological rehabilitation facility.

The financial issues were challenging here, since both the patient (before his retirement) and his son receive benefits under the Social Security Code (SGB II). Therefore, the financial resources are very limited. The client's language skills are also an obstacle here, but thanks to the son this could be remedied.

Challenges

From the previous practical example, it can be seen that there can be various challenges when treating people with a migration background. These are examined in more detail below.

Insurance

Basically, all people are with a migration background, provided they are legal in this country. Around 94% have statutory health insurance, only around 5% have private health insurance (cf. DIW 2003, based on calculations by the RKI 2008). Nevertheless, less than 1% of immigrants have no health insurance (cf. RKI 2008, p. 107). A survey by the Federal Ministry of Labour and Social Affairs (2001) revealed that newly arrived migrants (e.g. seasonal workers or guest workers) do not know whether they have health insurance (cf. ibid, p.107). Also due to negative experiences during the escape, people with a migration background later resort to medical services. Mostly because of fear of losing one's job or residence status (cf. ibid., p. 111).

Therefore, you should first clarify the patient's insurance coverage. Otherwise, you could have problems with the settlement of the treatment costs. In most cases, however, the health insurance companies will cover the costs.

The patient's fears must also be discussed in advance, otherwise treatment may not take place at all.

Language

"In 63% of multi-person households in which at least one person has a migration background, German was predominantly spoken in 2018." (Federal Statistical Office 2019). Whether German or the mother tongue is spoken at home depends on the number of people with a migration background in the household. If only one person with a migration background lives in the community, then German is spoken in 95% of the cases. If, on the other hand, all members have a migration background the mother tongue (not German) is spoken in 44% of cases (cf. ibid.).

Insufficient knowledge of German can cause problems during a hospital stay. This can affect both information gathering and the treatment process. Technical terms on the subject of health, the body or surgical interventions are not known. The information brochures on these topics are often not available in the native language. As a result, patients are not aware of what is wrong with them and what treatment the doctor suggests. The explanations provided by the hospital staff mean that people with a migration background understand even less than they did before.

Due to the lack of information procurement, the patient is severely restricted in self- and co-determination. He cannot exercise his rights.

Therefore, doctors, nurses and social workers need intercultural skills. These include, for example, knowledge of "culture-specific communication channels, taboos, but also [about the] respective level of knowledge and education of the target group..." (Borde T, David M, Kentenich H, 2000, quoted by RKI 2008, p. 109).

Visual aids (e.g. picture cards) or an interpreter can be helpful. However, these support options are not always available.

Culture

Different culture – different understanding of disease. Health or illness is always closely linked to culture. In Germany, people like to fall back on the findings of medical science. Only advanced knowledge is accepted. Other countries have a more broad understanding of health. Religion plays a major role here – unlike in Germany. "Health problems, for example, are seen as a 'punishment from God' or, as is common in the Mediterranean, as a result of the 'evil eye'. " (RKI 2008, p. 110).

The description and explanation of diseases and/or pain is also different. A study from 2003 showed that migrants have a significantly lower pain tolerance limit than Germans (cf. Borde T./ Braun T./ David M., 2003, p. 58). These differences can lead to incorrect treatment and non-use of services (cf. Geiger 2000, according to RKI 2008, p.110). Conflicts between doctors and patients are also possible.

As an employee in a hospital, you have to be aware of these different perceptions before interacting with the patient in order to work in a culturally sensitive way.

Employment

In 2020, 14.4% of foreign citizens were unemployed (cf. Federal Agency for Civic Education 2021). People with a migration background and foreigners tend to belong to the "lower social status groups" (Spallek J./ Razum O. 2021, p. 86). In most cases, this leads to an increased susceptibility to diseases. People with a migration background often have poorer education, their qualifications are not recognized, and they work in less well-respected jobs. Some cannot find work and become unemployed. As a result, fewer material resources are available to them, which can have a negative impact on their health (cf. Razum et. al. 2008). After immigration, they work for a long time in poorly paid jobs under poor working conditions (cf. Razum/ Geiger/ Zeeb/et al. 2004 and Spallek/Razum 2021).

The task of social work is to sensitively inquire about the patient's financial situation. Unemployment or poor housing conditions are often a topic that is reluctant to be discussed.

However, in order to provide the client with the best possible care after release, it must be clarified what help is affordable so as not to cause financial distress.

CONCLUSION

Based on this explanation, it can be seen that other priorities must be set when treating people with a migration background. Many factors play a role in recovery. Clinical social work has the task of showing its colleagues in other professions the need for sensitive treatment. Rapid treatment and discharge have a high priority, especially for doctors. However, if the patient does not understand what is wanted of him or what diagnosis he has, this can have a negative impact on the hospital stay. Linguistic, cultural, or financial barriers must under no circumstances prevent the patient from receiving the treatment to which he is entitled.

Recourse to the family is therefore a major issue that needs more attention. Especially with clients who don't speak German or don't speak enough German. In many cultures (e.g. Turkish, Russian) the family has a high priority (cf. e.g. Gün 2012, p. 30). So why not use or activate this resource? However, "translating" by family members can also have disadvantages. The relatives are often emotionally affected, mistakes are made in translation, technical terms are not known, and possible interventions are difficult to describe.

For important conversations, it makes more sense to call in an interpreter. According to §630e BGB, the doctor is obliged to inform the patient about the type, scope and risks of a treatment. If the patient does not understand what the doctor says, the enlightenment is not given, and an interpreter must be hired. This does not have to be a professional (cf. German Bundestag 2017). However, one has no legal entitlement to an interpreter in clinics/in the healthcare sector, which is why nationwide coverage is not guaranteed. You usually have to wait a long time for a translator, which is not possible in emergencies (cf. Mösko 2021).

In addition, more and more brochures and information materials are being made available in several languages. This offers great added value for clients. In this way, they can independently inform themselves about treatments, interventions or rehabilitation facilities (cf. ibid.). However, this offer is still expandable.

Access barriers can be broken down by trained personnel. A special focus of the social workers can be here - the support of people with a migration background in the hospital and in the health system. The necessary cultural skills are already taught during the course of study. In addition, charitable associations or communities of interest such as the Turkish community offer further training opportunities (cf. Köchling-Farahwaran 2019).

Collegial case consultation and supervision can also be a helpful tool when working with people with a migration background. By reflecting on the cases together, you can better reflect on your own attitudes and thoughts. Perspectives from colleagues can help to become aware of one's own point of view and to be able to influence the patient in a more culturally sensitive way. The participation of other professions (medicine, nursing...) in case discussions is another plus point (cf. Tallarek/Jacobi-Wanke/Schimböck 2021).

In order to achieve multiculturalism in the hospital, more staff are needed. This allows the nursing staff, for example, to have more time for the patients and their concerns.

Some people who also have a migration background work in the hospital. They have language skills that are helpful in the treatment.

It also makes sense if the language skills of employees without a migration background are promoted. One possibility would be to offer language courses in which the hospital staff can take part. Important words that are used on a daily basis can be learned.

In addition, the comprehensive supply of interpreters must be guaranteed. Hospitals in cities need their own interpreter. In order to implement this, an amendment to the law makes sense. Every patient with a migration background must have a legal right to a translator.

The use of translation software is also quite conceivable. However, data protection must be guaranteed.

These are just some examples.

There is no one right way to implement fair treatment of people with a migration background. Rather, there are many small puzzle pieces that you need. Only when all the pieces fit together is the puzzle of multiculturalism in hospitals complete. This takes time, patience, and perseverance.

LITERATURE

1. Borde, T./ Braun, T./ David, M. (2003): Unterschiede in der Inanspruchnahme klinischer Notfallambulanzen durch deutsche Patienten/innen und Migranten/innen. Problembeschreibung, Ursachenanalyse, Lösungsansätze. Verfügbar unter: https://docplayer.org/80709-Unterschiede-in-der-inanspruchnahme-klinischer-notfallambulanzen-durch-deutsche-patienten-innen-und-migranten-innen.html, zuletzt geprüft am 28.10.2022.
2. Bundeszentrale für politische Bildung (2021): Arbeitslosenquoten nach Geschlecht und Staatsangehörigkeit. Verfügbar unter: https://www.bpb.de/kurz-knapp/zahlen-und-fakten/soziale-situation-in-deutschland/162491/arbeitslosenquoten-nach-geschlecht-und-staatsangehoerigkeit/, zuletzt geprüft am 04.11.2022.
3. Deutscher Bundestag (2017): Dolmetscher im Rahmen der gesundheitlichen Versorgung. Anspruch und Kostenübernahme. Verfügbar unter: https://www.bundestag.de/resource/blob/514142/d03782888dd292a2ed12cffd271d8ecb/wd-9-021-17-pdf-data.pdf, zuletzt geprüft am 04.11.2022.
4. DIW (2003): Daten des SOEP 2003 – Welle 20.
5. Geiger, I. (2000): Interkulturelle Organisations- und Personalentwicklung im Öffentlichen Gesundheitsdienst. In: Beauftragte der Bundesregierung für Ausländerfragen (Hrsg.): Bundesweiter Arbeitskreis Migration und öffentliche Gesundheit: Handbuch zum interkulturellen Arbeiten im Gesundheitsamt. Berlin Bonn.
6. Gün, Dr. A. K. (2012): Familienstruktur der Türkeistämmigen und Interkulturelle Kompetenz in der mit Arbeit Migrantenfamilien. Fachtagung: Familie im Brennbukt. Cloppenburg. Verfügbar unter: https://www.lcv-oldenburg.de/cms/contents/lcv-oldenburg.de/medien/dokumente/downloads/familien-im-brennpun/8-familienstruktur-v/familienstruktur_von_tuerkeistaemmigen_und_ikk.pdf, zuletzt geprüft am 04.11.2022.
7. Kliniken in Naturpark Altmühltal (2022a): Unternehmen. Verfügbar unter: https://www.kna-online.de/Ueber-uns/Unternehmen.php, zuletzt geprüft am 03.11.20222.
8. Kliniken in Naturpark Altmühltal (2022b): Entlassung & Nachsorge. Verfügbar unter: https://www.kna-online.de/Patienten-und-Besucher/BeratungEntlassungNachsorge.php, zuletzt geprüft am 04.11.2022.
9. Klinischer Sozialdienst Eichstätt (2017): Konzeption. Klinischer Sozialdienst Eichstätt. Eichstätt: Kliniken im Naturpark Altmühltal
10. Köchling-Farahwaran, J. (2019): Gesundheit und Migration. In: Dettmers S./ Bischkopf J. (Hg.) (2019): Handbuch gesundheitsbezogene Soziale Arbeit. München: Ernst Reinhardt Verlag.
11. Mösko, M. (2021): Mehrsprachigkeit in der Gesundheitsversorgung. In: Spallek J./ Zeeb H. (Hrsg.) (2021): Handbuch Migration und Gesundheit. Grundlagen, Perspektiven und Strategien. Bern: Hogrefe Verlag. S.236f.
12. Razum, O./ Geiger, I./ Zeeb, H. (et al.) (2004): Gesundheitsversorgung von Migranten. Deutsches Ärzteblatt 101 (43): A2882–A2887
13. Razum, O./ Zeeb, H./ Meesmann, U./ Schenk, L./ et al. (2008): Migration und Gesundheit. Schwerpunktbericht der Gesundheitsberichterstattung des Bundes. Berlin: Robert Koch-Institut.
14. Robert Koch-Institut (RKI) in Zusammenarbeit mit dem Statistischen Bundesamt (2008): Schwerpunktbericht der Gesundheitsberichterstattung des Bundes „Migration und Gesundheit“. Berlin: Robert Koch-Institut.
15. Spallek, J./ Razum, O. (2021): Epidemiologische Erklärungsmodelle für den Zusammenhang zwischen Migration und Gesundheit. In: Spallek J./ Zeeb H. (Hrsg.) (2021): Handbuch Migration und Gesundheit. Grundlagen, Perspektiven und Strategien. Bern: Hogrefe Verlag. S.81-88.
16. Statistisches Bundesamt (2019): In 63 % der Haushalte mit Migrationshintergrund wird überwiegend deutsch gesprochen. Verfügbar unter: https://www.destatis.de/DE/Presse/Pressemitteilungen/Zahl-der-Woche/2019/PD19_37_p002.html, zuletzt geprüft am 28.10.2022.

17. Statistisches Bundesamt (2022): Presse. Gut jede vierte Person in Deutschland hatte 2021 einen Migrationshintergrund. Verfügbar unter: https://www.destatis.de/DE/Presse/Pressemitteilungen/2022/04/PD22_162_125.html, zuletzte geprüft am 19.10.2022.
18. Tallarek, M./ Jacobi-Wanke, H./ Schimböck, F. (2021): Interkulturelle Kompetenzen in der beruflichen Pflegeausbildung: Herausforderungen und Empfehlungen für die pädagogische Praxis. In: Spallek J./ Zeeb H. (Hrsg.) (2021): Handbuch Migration und Gesundheit. Grundlagen, Perspektiven und Strategien. Bern: Hogrefe Verlag. S.188.
19. Wendt, Wolf Rainer (2018): Case Management im Sozial- und Gesundheitswesen. Eine Einführung. Freiburg im Breisgau: Lambertus-Verlag.